

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VEJLE AMTS AARBOG

1948

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

VEJLE AMTS AARBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1948

NORDISKE LANDES BOGFORLAG
FREDERICIA

Redaktionsudvalg:

Lærer *Rasmus Mortensen*, Lindeballe, Gadbjerg (Formand).

Overbibliotekar *E. Ebstrup*, Kolding.

Apoteker *Arnold Hansen*, Børkop.

INDHOLD

1 9 4 8

	Side
<i>Hans Fyhn</i> : Lokalhistorikeren Jens Jørgen Fyhn	5
<i>Niels Jacobsen</i> : Da Englænderne kom og blev i 2½ Aar..	56
<i>Fr. Orluf</i> : En Klokkeindskrift i Sct. Nicolai Kirke i Kolding	77
<i>Jens Ingvertsen</i> : Kolding gamle Kirkegaard	87
<i>Sigvard Skov</i> : Maleren og Keramikeren Svend Hammershøi	92
<i>Kristian Vyff</i> : Udskiftningen i Vonsild 1773.....	99
<i>Jørgen Pedersen</i> : Nogle Torpnavne m. m. i Vejle Amt....	115
<i>H. P. Berthelsen</i> : Fæstebønder paa Landerupgaard.....	129
<i>N. P. Kragh</i> : Af Hejls Saga	137
<i>Chr. Heilskov</i> : Herredsfogder i Vejle Amt indtil Herredernes Sammenlægning 1687—88.....	141
<i>Hans Smith</i> : Optegnelser fra Smidstrup Sogn	165
<i>K. Berg</i> : Kunst i Højen og Skærup Kirker.....	175
<i>C. V. Petersen</i> : »Residensgaarden« i Vejle.....	184
<i>Arnold Hansen</i> : Sejer Steffensen fra Ølsted.....	194
<i>Niels Jacobsen</i> : Mindesten genrejst paa Givskud Kirkegaard	199
<i>Steen B. Bøcher</i> : Vandmøller og andre Vandkraftudnyttelser i Vejle Amt	203
<i>Chr. Christiansen</i> : Frederik Iversen	217
<i>Rasmus Mortensen</i> : Markus Christensen	219
— Frederik Knudsen	221
<i>E. Ebstrup</i> : Litteratur om Vejle Amt.....	225
Aarsberetning	233
Regnskab	235

LOKALHISTORIKEREN JENS JØRGEN FYHN

1788—1866

Af Fabrikant *Hans Fyhn*, København.

For hundrede Aar siden, samme Aar som han fyldte 60 Aar, udgav J. J. Fyhn 1848 *Efterretninger om Kjøbstaden Kolding*, der 1860 efterfulgtes af et Tillæg for Tidsrummet 1848—1860, hvilket Arbejde vel maa regnes for den første egentlige samlede Topografi og Beskrivelse af Kolding.

Fraset nogle specielle mindre Beskrivelser, mest om Koldinghus, havde man indtil 1848 kun *E. G. Tauber's*:¹⁾ *Breve fra Kolding: En topografisk Skizze, udgivne som Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Kolding lærde Skole.*²⁾

¹⁾ Dansk biogr. Leksik. XXIII 357: Eric Giørup Tauber, f. 1782, d. 1854, Rektor i Kolding fra 1818 indtil han som Professor udnævntes til Direktør ved Sorø Akademi, Etatsraad 1831, Portræt i Kolding fra M. til N., Side 391.

²⁾ Forfatterens Forlag, Odense, 1822.

Forkortelser:

Generaltoldk. — Generaltoldkammer.

Efterretn. o. Kjøbst. Kolding. — J. J. Fyhn: *Efterretninger om Kjøbstaden Kolding.*

Efterretn. o. N. J. og K. — J. J. Fyhn: *Efterretninger om Nørre Jernløse og Kvandløse Sogne.*

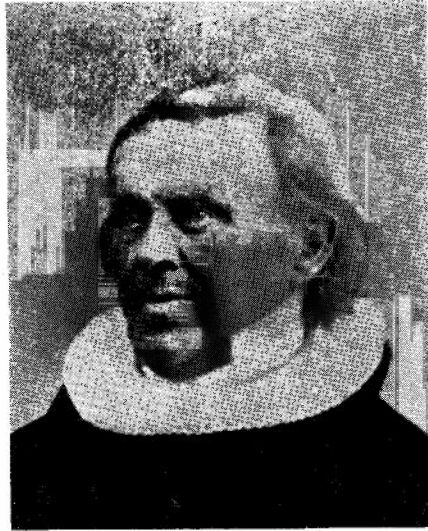
Ældre og yngre Arkivregistr. Kjøbst. Kolding ang. — J. J. Fyhn: *Ældre og yngre Arkivregistraturer Kjøbstaden Kolding angaaende.*

Kolding fra M. til N. — P. Eliassen: *Kolding fra Middelalder til Nutid.*

Fru G. F. R. — Fru Gudrun Fyhn Rasmussen, f. Hansen.

Fru M. A. f. F. — Fru Marie Andersen, f. Fyhn.

I dette overordentlig interessante og læseværdige Arbejde paa 112 Sider in 8vo, giver han i Form af syv Breve, hvert omhandlende sit Emne, en meget levende Skildring af Slottet, Byens Omegn, Kirken, Den lærde Skole, Byens offentlige Bygninger, dens Privilegier og

Sognepræst J. J. Fyhn.

Forordninger, Kolding By, og slutter med at omtale Byens Folkeliv. Beskrivelsen er affattet som en tænkt Vandring paa de omhandlede seværdige Steder, og hans Skildring af Naturen i Kolding Omegn er meget indtagende.

Bogen udgav Tauber 1822 som en Afskedshilsen til Byen efter 4 Aars Rektorgerning ved Kolding lærde Skole, samme Aar, han som Professor tiltraadte Stillingen som Direktor ved Sorø Akademi. Forordet slutter han med følgende Bemærkning: Kolding har

endnu ingen særegen Topograph funden, som den maaske kunde fortjene ligesaavel som dens nære og fjærne Naboer. Læseren betragte da disse Skizzer som et, maaske ikke uvelkomment *Program for en tilkommende Beskrivelse* af disse Egne, og Forfatterens Venner paa Grændsen af Nørre- og Sønder-Jylland modtage samme som en venlig Afskedshilsen til en Kreds, hvor han tilbragte henved et Qvinqvennium i en behagelig Embedsvirksomhed. — Men som det ses, skulde der hengaa over 25 Aar, inden disse Forventninger blev indfriet.

Til sine sidste Dage arbejdede Fyhn med lokalhistoriske Arbejder og dyrkede tillige sine Talenter for Poesi og Malerkunst, alt som hans Præstegerning levede ham Tid, og man kan ikke andet end beundre den Flid, han lagde for Dagen gennem et langt Liv. Alle sine Interesser og Evner forstod han tillige i rigt Maal at forene med sin Gerning som Præst og Menneſke. Hans smukke Skrift, gotisk, som han altid benyttede sig af, var næsten uforandret fra hans Studentertid til hans seneste Aar, og Pennen synes at have ligget ham let i Haanden.

Foruden ovennævnte topografiske Arbejde skrev Fyhn tillige: *Efterretninger om Nørre Jernløse og Qvandløse Sogne i Mehrløse Herred, Holbæks Amt*, der findes i Manuskript, og efter hans Ønske opbevares i Nørre Jernløse Præstegaard (Pastoratsarkivet). Og endelig foretog Fyhn i sine sidste Leveaar en Samling Uddrag af: *Ældre og yngre Arkivregistraturer Kjøbstaden Kolding angaaende fra Geheimearkivets og andre kongelige Arkivers samt trykte Diplomer, Registre og Tegnelser*. Dette Haandskrift overgav han til Opbevaring i Kolding Borgmesterkontors (Raadstue) Arkiv.

Naar Fyhn i »Efterretninger om Kjøbstaden Kolding« skriver: Min Fødebyes Velyndere, Kolding Embedsmænd og Borgere tilegnet, — tør man formode, at han ikke alene har tænkt paa de dalevende, som gennem skriftlige Bidrag gav ham supplerende Meddelelser til hans Arbejde, og til dem, der støttede ham ved at tegne sig som Subskribenter, men at Fyhn ogsaa har haft sine Velgørere i taknemmelig Erindring, der i hans Ungdom viste ham Interesse og gav ham økonomisk Støtte til hans Studier.

Hensigten med denne Beskrivelse er i Beskedenhed at give en samlet Skildring af Pastor J. J. Fyhn, af hans Arbejder, hans Familie og Begivenheder, der knytter sig til denne, om hans Hjem i Porthuset i Kolding og om Forholdene her, da Faderen modtog kgl. Udnævnelse som Portner ved den Søndre Port, og om hans mangeaarige Hjem i Nørre Jernløse Præstegaard og Menigheder, hvor han udøvede sin Manddomsgerning.

Pastor Fyhn skulde efter Sigende have efterladt sig nogle Optegnelser om sin Familie, men disse, tillige med hans Prædikener og meget andet, er desværre tilintetgjort efter hans Død, formentlig af hans Enke, da hun flyttede fra København.

Bidrag til Artiklen er derfor indsamlet i Arkiver, fra trykte Kilder, og dels fra nogle bevarede Breve samt Vershefter med Fyhns Digte, tilhørende hans Børne- og Oldebørn, fra hans topografiske Arbejder og Forfatterens Stamtavleoptegnelser.

*

Jens Jørgen Fyhn tilhørte en Slægt fra det sydlige Norge. Hans Fader, den senere kgl. Portner ved Den søndre Port i Kolding, *Ambrosius Ambrosiussen*

Helgerud Fyhn var født paa Eker i Buskerud Amt Aaret 1733 som Søn af *Anna Hansdatter Fyhn*, døbt 1692, og *Ambrosius Olsen Helgerud* (Helgerud var en Gaard under Stens Horne). Denne kaldte sig eller blev kaldet Fyhn, og Navnet gik videre til deres Børn. Det er saaledes fra Spindesiden, at denne Gren af Slægten bærer Navnet Fyhn. *Ambrosius Helgerud* (Fyhn) nævnes 1720 som Vagtmester, boende paa Gaarden Sem under Haugen paa Øvre Eker.

Anna Hansdatter Fyhn var Datter af *Hans Jørgen Rasmussen Fyhn* paa Gaarden Skjøll i Haug Sogn, ligeledes paa Øvre Eker, født ca. 1656 og Hustru *Karen Nielsdatter Hefta*, født ca. 1665, død 1735. Han nævnes flere Gange i Kirkebøgerne som Kornet. Paa sine gamle Dage flyttede han til en Søn, Proviantforvalteren ved Tronhjems Fæstning, *Rasmus Hansen Fyhn*, hvor han døde 1740, 84 Aar gammel.³⁾

Som født paa Landet blev *Ambrosius Fyhn* den 9. Juni 1752 udskrevet som Grenader ved det 1. Aggerhusiske nationale Infanteri-Regiment,⁴⁾ indtil han 1756 kom ind ved Den kgl. Livgarde til Hest. Medens de to Riger endnu var forenet, var Tilgangen af Norske til vor Hær og Flaade stor, og disse regnedes altid blandt de bedste. Formentlig har *Ambrosius Fyhn* været een af de tre »Nationale«,⁵⁾ som ifølgé Kongens Approbation skulde besætte de ledige Pladser efter de tre Gardere, der omkom ved den ulykkelige Hændelse 30. Januar 1756, da Garden red over Holmens Bro og

³⁾ Personalthist. Tidsskr. 11. Række, 5. Bind, Side 226 ff.: En Oversigt over Slægter ved Navn Fyhn forekommende i Danmark og Norge, af Hans Fyhn.

⁴⁾ Generaltoldk. 1827—28; Ansøgning fra *Ambrosius Fyhns* Enke om Forhøjelse af sin Pension, 28. Aug. 1828, Rigs Ark.

⁵⁾ Mandskabslisterne for de Aar, hvor Fyhn tjente ved Livgarden til Hest, savnes i Hærens Arkiv.

denne brød sammen, hvorved ogsaa fire Heste druknede.

Dengang fandtes ingen Kaserne i København, hvorfor Soldaterne var indkvarteret i Byen eller havde privat Bopæl, og Fyhn boede saaledes i Farvergade. Aaret

En Hestgarde paa Ambrosius Fyhns Tid.*)

1755 byggede en privat Mand, Poul Nygaard, en Gaard i Vestergade, som endnu ligger der, Gardergaarden kaldet, som blev indrettet for et Kompagni af Livgarden til Hest. Det kan bemærkes, at Sølvgade Kaserne betragtes som den første egentlige Kaserne i København, og først i Slutningen af Aarhundredet blev Hestgardekaserne i Frederiksholms Kanal bygget.

Ved Reduktionen af Livgarden til Hest 1764 afgik en Del Underbefalingsmænd og 145 Gardere, hvor-

*) C. C. v. Krogh: Den kgl. Livgarde til Hest.

iblandt ogsaa Fyhn. Ved deres Afgang skulde de beholde deres Lønning for December Maaned ud, og desuden skænkedes dem Livmunderingen og de udtjente Kapper samt et Gratiale paa 4 Rdl. til hver Garder, der havde været Formænd, og 3 Rdl. til hver af de øvrige Gardere. Alle Munderingssager og al Armatur skulde afleveres til Tøjhuset.⁶⁾

Aaret 1766 fik Ambrosius Fyhn Ansættelse ved de kgl. Stalde, men hvad han i det mellemliggende Aar har været beskæftiget med, er ikke fundet. I Staldene passede han Arveprins Frederiks Rideheste og kørte som Kusk og var til Tider ogsaa Tjener hos denne, hos hvem han synes at have været særdeles godt anskreven.⁷⁾

Den 23. April 1766 blev Fyhn, 33 Aar gammel, viet i Vor Frue Kirke⁸⁾ til Dorothea Elisabeth Holbech, som blev indført fra Skomager Ib Stiensen i Farvergade. Hun var født 11. August 1739, og synes at have været en energisk Kone, som vel fandt, at hendes Mands Stilling ved de kgl. Stalde ikke var særlig indbringende, hvorfor hun uddannede sig som Jordemoder, for derved at kunne bidrage til Familiens Underhold. Den 18. Oktober 1775 fik hun Borgerskab⁹⁾ og Aaret efter, den 12. Oktober, blev hun optaget som Medlem af Det københavnske Jordemoderselskab.¹⁰⁾ Men allerede 5. Marts 1780 afgik hun ved Døden og blev begravet paa Holmens Kirkegaard.¹¹⁾ Indtil 1777

⁶⁾ C. C. v. Krogh: Den kgl. Livgarde til Hest, Side 401 ff.

⁷⁾ Bilag til Generaltoldk. Ekstraktprotokol 1780 Nr. 471, Rigs Ark.

⁸⁾ Kopulationsprotokol 1763—83, Raadhus Ark. Kbh. og Vor Frue Kirkes Vielsesprotokol, L. Ark. Sj.

⁹⁾ Borgerskabsprotokol 1749—84, Raadhus Ark.

¹⁰⁾ Kommunale Bestillingsmænd 1700—1857, Raadhus Ark., Kbhvn.

¹¹⁾ Bremerholms Lig Protokol 1761—1813, L. Ark. Sj.

havde de haft deres Bopæl i Farvergade, men flyttede senere til Knabostræde.¹²⁾

I deres Ægteskab fødtes den 5. September 1766 en Datter *Elisabeth Louise Fyhn*, som blev døbt i Vor Frue Kirke den 11. s. M.¹³⁾ Hun forblev ugift og boede al sin Tid hos Familien.

Da Ambrosius Fyhn efter Hustruens Død var blevet alene med sin 14-aarige Datter, søgte han over i en anden Stilling, og antagelig har Arveprinsen givet ham godt Haab om en saadan, for Stillingen han fik, synes forud at være tiltænkt ham. Den 11. Maj 1780 indsendte han nemlig gennem Generaltoldkammeret en Ansøgning om en lettere Bestilling paa sine ældre Dage og skriver:

Deres Kongl. Høyhed, naadigste Arve-Prinds Frederich. Da ieg saavel ved den kgl. Liv-Garde til Hest udi 12 Aar, som og derefter ved Deres Kongl. Høyheds Stald Etat som Staldkarl ved Ridehestene i 14 Aar, tilsammen udi 26ve Aar have tient, saa ønskede ieg allernaadigst at være saa lykkelig at kunne obtinere en liden civil Tieneste, da Aarenes Tiltagelse alt mere og mere formindsker mine Kræfter. — — —¹⁴⁾

Af 6 indstillede Ansøgere valgte Det Vestindisk-Guineisiske Rente- og Generaltoldkammer den 17. Februar 1781 Ambrosius Fyhn: — i Betragtning af den lange Tid, han har staaet i kongl. Tieneste samt den høie Anbefalelse han er værdiget, maa allernaadigst udnævnes til Portner i Koldings søndre Port.

Det var vist ikke alt, der var som det burde være ved Toldtjenesten her, hvilket Tid efter anden maa være kommet Kongen og Generaltoldkammeret for Øre,

¹²⁾ Kbh.s Vejviser 1778 og 1780.

¹³⁾ Vor Frue Kirkes Daabsprotokol 1748—67, L. Ark. Sj.

¹⁴⁾ Generaltoldk. Ekstraktprotokol 1780 Nr. 471, Rigs Ark.

derfor benyttede man ogsaa Lejligheden til nu, da en ny Portner skulde ansættes, at rette dette Forhold ved at indføre ny Regler for Ansættelsesvilkaarene:¹⁵⁾

Fra forrige Tider af har ved den Søndre Port i Kolding i Jylland været ansat en Portner, som der har staaet paa reglementeret Gage med kgl. Bestalling for at have Opsyn med de der ind- og udførende Varer. Egentlig har det været en kgl. Toldbetient, skjønt han kun er blevet kaldet Portner, og ganske vist er det den stærke Gennemfart og Varetransport fra og til det Slesvigske igiennem denne Port, som i sin Tid har givet Anledning til, at en kgl. Portner saaledes her, mere end paa andre Steder, er bleven ansat.

Fra Begyndelsen af synes dog Øjemedet af denne Betients Ansættelse, hvilket skulde være at hemme Underslæb og Contrebande-Handel ved det Grænse-Sted, tildels at være forfeilet. Betienten har ikkun været tillagt 20 Rdl. aarlig Gage, og som dette nu har været utilstrækkeligt til en Mands Udkomme, allerhelst med Familie, saa har dette givet ham Anledning til at søge andre Nærings-Veie, ja maaske og til at tage Sportler imod igien at være føjelig o. s. v.

Passagen igiennem denne Port giver Leilighed til et fordelagtigt Krohold. Denne Leilighed har Portneren ikke ladet være ubenyttet. Kroholdet, som har kunnet indbringe noget ganske betydeligere end Tienesten, er da blevet Hoved-Sagen, og som nu den bedste Næring har været ved dem, som passerer ud og ind igiennem Porten, saa har man ikke Aarsag til at tro, at Opsynet, især med disse ind- og udpasserende Gæster har kunnet været som det burde. Efterher er man da kommen i Erfaring, at det ikke er til Gavn at ansætte Toldbetienten paa alt for ringe Vilkaar; og som nu forbemeldte Port i Kolding, Søndre Port, er noget nær den for Told-Væsenet betydeligste Port-Post i Provinsernes Kiøbsteder, har man troet, at Forandring her vilde være fornøden. Imidlertid, og som man derpaa

¹⁵⁾ Samme 1781 pag. 33, Rigs Ark.

har villet være betænkt, er nu den forhen der beskikkede Portner Michelsen ved Døden afgaaet. Saameget desbedre Lejlighed har man altsaa nu til at sætte Tienesten og den dertil beskikkede nye Betient paa den Løn, at mere Nytte for Told- og Consumtionsvæsenet derved kan bringes tilveie.

Den 26. Februar 1781 bifaldt Kongen aldeles Kammerets allerunderdanigste Forslag i Henseende til Portbetient-Tienesten i Coldings Søndre Port og vilde saaledes:

1. at den nye beskikkede Portner, der beholder, som hans Formænd, frie Værelser i Portbygningen, dog saaledes, at det fornødne Værelse for en Consumtions-Port-Betient vorder dersammesteds indrettet, skal under hans Tienestes Fortabelse være forbuden selv eller ved andre at holde Værtshus eller drive nogen saadan Nærings Brug, hvormed Tolderen og Consumtions Inspektørerne skal befales at have skarp Indsende.

2. at han, foruden den hidtil havde Opsyn og Visitations-Forretninger ved Told Væsenets Side, saaledes, at han og den i Porten posthavende Consumtions-Betient stedse skulle gjøre fælles Sag med hinanden med at efterse alle gennem Porten passerende Told-Consumtionsbare Varer.

3. at i Almindelighed skal enhver for sig og begge tillige rette sig efter Toldskullen, Consumtions Forordningen og hvad Ordre og Instruktion dem ellers maatte vorde meddelt, men især skulde det udtrykkeligen paalægges dem:

a. at med indkommende toldbare Vare skulde altid een følge til Toldboden.

b. at med udgaaende toldbare Vare, især Heste og Qvæg, skulde de, siden Colding er Grænse Toldstedet, og siden denne Byes Søndre Port just er det Sted, især nu, da de utilladte Veje over Toldskiellet ere blevne spærrede, hvor Opsynet er meget magtpaaliggende, nøie med Told-Visitøren, og naar han ikke er tilstede,

da enevisitere og efterse, at hvad som udføres i Qualitet og Quantitet stemme overens med de forevisende Told-Sedler, paa hvilke ogsaa af dem maatte attesteres, at det udførte, det være sig Heste, Quæg eller Varer, ere ved Udførelsen efterset og forefundne overensstemmende med Told-Seddelen — — —.

Til Portner i Colding paa forberørte Maader udnævne Vi herved Supplikanten Ambrosius Fyhn, og for da at sætte ham paa den Fod, at han ikke som hans Formand skal trænge til at søge anden Næring, enten ved Værtshushold, som ogsaa desuden nu er bleven ham forbudt, eller paa anden Maade, hvorved Vores Interesser paa dette Sted, som et af de betydeligste i sit Slags, vilde lide, tillægge Vi ham allerunderdanigst foruden fri Bopæl i Porthuset, saaledes som forhen meldt, 60 Rdl. i steden for den hidtil for Portneren reglementerede Gage af 20 Rdl. og maa han desuden for hans Opsyn med Consumtions Væsenet tillægges af Consumtions Cassen 50 Rdl.

Christiansborg Slot den 26. Febr. 1781.

Saa overtog Ambrosius Fyhn da sin nye Bestilling og flyttede ind i Porthuset, som vi kender det af Udseende efter den Tegning, som Sønnen, J. J. Fyhn, har udført efter Hukommelsen.¹⁶⁾ Porthuset var forholdsvis nyt opført efter Hofbygmester Nic. Eigtveds Tegninger, da det gamle Porthus, efter at der 1721 var ofret 103 Rdl. i Reparation paa dette og 1726 113 Rdl. og 2 Mark, men senere, som Følge af Storm og høje Vande m. m. var blevet aldeles brøsthøldent, og derfor maatte brydes ned, hvilket skete Foraaret 1739. Egetømmeret til det nye Porthus blev hentet i Skoven og var vurderet til 211 Rdl. og 32 Sk., saaledes at Bekostningen ved Husets Opførelse 'efter Overslaget ialt

¹⁶⁾ Efterretn. o. Købst. Kolding og ligeledes gengivet i Kolding fra M. til N. Side 398.

vilde udgøre 448 Rdl. og 2 Sk., og det opførtes under Brigader, Generalbygmester Haussers Ledelse.¹⁷⁾ Ved Porthuset havde den tidligere Portner Niels Nielsen opført en Kostald og bekostet en Pumpe opsat i Husets Kælder samt et Spisekammer i Køkkenet, som Kongen betalte med 33 Rdl., da hans Efterfølger, Johan Struck, 6. Marts 1759 fik Bestalling som kgl. Portner, mod at disse Indretninger forblev i Portnervaaningen og vedligeholdtes af Portneren, som skulde svare til Byen aarlig 24 Sk. af Grunden, hvorpaa Stalden var opført.¹⁸⁾

Porthuset var bygget op til Broen over Aaen, der dannede Toldgrænsen mellem Nørre- og Sønderjylland, og hvilede dels paa Pæle og dels paa Byens Grund. Over Broen gik især store Drifter af Heste og Kreaturer (Stude) sydpaa, der gav Kongen meget betydelige Toldindtægter, og havde gjort det langt tilbage i Tiden. J. J. Fyhn fortæller, at det ofte var forbundet med megen Besværlighed, endog med Livsfare for Portbetjentene, naar Prangerne og Driverne, for at et mindre Antal Kreaturer skulde blive fortoldet end der udførtes, ofte drev disse frem med en saadan Force igennem den snævre Søndre Port, at Betjentene ikke kunde faa det rette Tal paa Kreaturerne, førend de flere Gange var blevet talt om.

For Portneren, som havde Tilsyn med Portens Aabning og Lukning, var det ofte, og særlig om Natten, en møjsommelig Bestilling at varetage. Fra den-

¹⁷⁾ Jydske Rentekriverkontor Aarhus og Ribe Stifters Kopibøger 1738, 8. Novbr. pag 715, Rigs Ark.-Nic. Eigtveds Tegning af Porthuset er forgæves søgt baade i Rigsarkivet og i Det kgl. Bibliotek.

¹⁸⁾ Ældre og yngre Arkivregistr. Købst. Kolding ang. Side 332 og 336 (Afskriftens Side 67 og 68: Det forrige Rentekammers Arkiv 29. Decbr. og 6. Marts 1759), Raadhus Ark. Kolding.

nes Værelse kunde en Bom, som ses paa Fyhns Tegning af Porthuset, neddrages tværs for Porten. Endvidere var Porten forsynet med en stærkt raslende Jernkæde, der løb over et Jernhjul, og hvis mindste Bevægelse om Aftenen, naar Porten var lukket, gjorde Betjentene opmærksom paa enhver Ind- og Udpasserende.¹⁹⁾

Efter at have været Enkemand i fem Aar indgik Ambrosius Fyhn den 17. Marts 1785 Ægteskab med *Marie Elisabeth Wolder*,²⁰⁾ født i Rudkøbing 24. September 1752,²¹⁾ Datter af Kleinsmedemester *Hans Marcussen Wolder*,²²⁾ begr. i Rudkøbing 27. Novbr. 1795, 77 Aar gl., og Hustru *Anne Elsebeth Jensdatter*, døbt i Rudkøbing 31. Decbr. 1730, begr. 7. Sept. 1795.²³⁾ Den ene af Forloverne var Købmand i Kolding *Jens Wissing*. Aaret 1788, den 9. Februar fødtes deres eneste Barn, en Søn, der fik Navnet *Jens Jørgen Fyhn*.²⁴⁾ Han voksede nu op i Porthuset, der med sin livlige Gennemfart og det brogede Liv, som udfoldede sig her, nok har kunnet sætte en Drengs Fantasi i Bevægelse. Sin første Skolegang begyndte han hos Lærer P. Jürgensen, der holdt Skole i sin Privatholig for Enden af Rendebanen, der hvor Elektricitetsværket nu ligger. I samme Skole gik ogsaa en Søn af førnævnte Købmand Wissing, Jens Peter Wissing, den senere Købmand og kgl. Agent, samt Skomagermester P. Martin Møllers Moder. Hun fortalte, at der allerede den Gang

¹⁹⁾ Efterretn. o. Kjøbst. Kolding, Side 108—09.

²⁰⁾ Vielser i Nicolai Kirke i Kolding, L. Ark. Viborg.

²¹⁾ Generaltoldk. 1827—28: Udskr. af Daabsprotokollen fra Rudkøbing vedl. Ansøgning til Kongen fra Ambrosius Fyhns Enke 28. Aug. 1728, Rigs Ark.

²²⁾ Iflg. Rudkøbing Borgerskabsprotokol løste Hans Wolder Borgerskab 19. Jan. 1751, L. Ark. Odense.

²³⁾ Kirkebog for Nicolai Kirke i Kolding, L. Ark., Viborg.

²⁴⁾ Kirkebog for Nicolai Kirke i Kolding, L. Ark., Viborg.

var noget vildt over Jens Peter Wissing, medens Fyhn opførte sig saa godt og altid var saa venlig.²⁵⁾

Hvordan Fyhns Barndomshjem indvendig har set ud, har man ingen Beretning om, men Registreringsforretningen,²⁶⁾ der blev foretaget efter Faderens Død, giver et nogenlunde Billede heraf. Hjemmet syntes at have været udstyret paa jævn borgerlig Vis, men uden overflødigt Bohave, og maaske noget præget af Ambrosius Fyhns Hjem i den norske Bygd, men som hans Hustru paa forskellige Maader har forstaaet at gøre hyggeligt.

Forneden i Porthuset laa Dagligstuen, der maa have været særdeles rummelig. Her stod Forældrenes Stabel-Sengested med Katuns Omhæng og Tæppe. Ved Siden af laa Sovekammeret, men dette blev ikke benyttet, her stod kun en Feltseng og en Garnvinde. Muligvis har Fyhn gjort Forandring paa sine gamle Dage og flyttet Sengestedet ind i Dagligstuen, eller maaske har det kun været for Vinteren. Nogen Sofa fandtes ikke, saa formentlig har det runde Bord staaet midt i Stuen med de fire læderbetrukne Stole. Desuden var der to Lænestole og et lille Egetræschatol, hvorpaa stod et Uhr i Federal, en Æske-Dragekiste, i hvilken Madame Fyhn opbevarede sine egne Klæder, et blaamalet Fyrretræsskab med Blaargarnsduge og Servietter, Blaargarnslagener og Lagener og Pudevaar af Hørgarn. Et ottedags Stueuhr lod sit Tik-Tak lyde ud i Stuen, og i Vinduerne var et Par Fuglebure. Paa Væggene hang et Spejl i forgyldt Ramme, to Lampetter og 31 Skilderier. Der var heller ingen Mangel paa Brugsgenstande, baade til daglig Brug og til pænt. Saaledes

²⁵⁾ Vejle Amts Aarboeg 1905, Side 77.

²⁶⁾ Skifteprotokol for Kolding 1800—07 fol. 227b, L. Ark., Viborg.

havde Madame Fyhn et Thestel med atten Par blommede Kopper, og et Thebord med Themaskine af Kobber savnedes heller ikke.

Køkkenet laa op til Dagligstuen og maa ligeledes have været ret stort, velforsynet baade med Messing- og Kobbertøj og meget andet Husgeraad, som hørte til et godt og velordnet Køkken, saa hvad Maden har angaaet, synes der efter Udstyret at dømme ikke at have været smalle Steder. Der var saaledes alene 22 Stentallerkener, 8 dybe Tinfade og 28 Tintallerkener.

Paa 2. Etage havde Datteren og Sønnen deres Værelser, og deroppe stod tillige en Spinderok og nogle Fyrretræskister, af hvilke den ene indeholdt en Del Bøger, to Dragkister med nogle af Ambrosius Fyhns Klæder, hvorimellem var to brune, en grøn og en rød Kjole, fjorten Hørgarnsskjorter, tolv blaaternede Lommetørklæder, en Hat og en Paryk. Desuden tillod han sig den Luksus at have to Parykker nede i Stuen foruden den han havde i Brug.

Jens Jørgen Fyhn viste i en tidlig Alder at være en begavet Dreng med Interesse for, hvad han saa og hørte. Raadmand Eiler Abell, i hvis Hjem han ofte kom og legede med dennes Børn, maa have syntes godt om Drengen og fundet, han havde Evner, som burde udvikles, hvorfor Raadmanden foranledigede, at Fyhn fra 1799 kunde nyde Undervisning i Kolding Latinskole²⁷⁾ — en Støtte, som han vist nød, indtil han var færdig med sine Studier. Meget tyder paa, at Raadmand Abell, maaske senere, ogsaa havde faaet andre gjort interesseret i at hjælpe ham, da han skulde til København for at læse videre, hvilket jo var en bekostelig Sag. Af Kancelliraad, Raadmand Abell

²⁷⁾ Kolding fra M. til N. Side 394.

har Fyhn tegnet et særdeles godt Portræt i Profil.²⁸⁾

Hvem der har vakt Fyhns historiske Interesser er vanskeligt at sige. Faderen har nok kunnet fortælle ham mangt og meget fra den Tid, han stod ved Livgardien til Hest i Frederik V.s, senere i Christian VII.s Regeringsaar og fra sin Tjeneste hos Arveprinsen. Det var jo netop i de bevægede Aar, som 1772 endte med Struenses Fald og senere Henrettelse paa Øster Fæled, hvilken han maaske endog har overværet. Dertil kom hans Færden som Dreng og ung Mand i den gamle historiske By med det mindere Koldinghus, hvor han sikkert ofte har haft sin Gang før Slottets Brand og gjort sine Iagttagelser.

Slottet var ret forfaldent indvendig og blev kun sjældent benyttet. Sidste Gang var 15. August 1807,²⁹⁾ da Kongen og Kronprinsen ankom dertil med Følge efter deres Flugt fra Hovedstaden, da den engelske Flaade stod ind i Øresund. Paa Slottet blev i samme Anledning indrettet Kontorer, for at Kollegieforretningerne saa vidt muligt kunde gaa deres sædvanlige Gang.³⁰⁾ Allerede den 11. September rejste Kongen Syd paa, men da Spaniolerne rykkede ind i Rendsborg, blev han saa forskrækket over Lar-men, at han døde pludselig 13. Marts 1808.

At en Mand som Raadmand Abell ogsaa kan have haft en vis Indflydelse paa hans Interesser, er ikke utænkeligt. Denne, der ogsaa var By- og Raadstueskriver,³¹⁾ har i al Fald kunnet lette ham Adgangen

²⁸⁾ I samme, Side 394, er Fyhns Portræt af Raadmand Eiler Abell gengivet.

²⁹⁾ Samme, Side 171.

³⁰⁾ Ældre og yngre Arkivregistr. Kjøbst. Kolding ang. Side 248 (Afskriftens Side 27) Kgl. Resolution af 11. Maj 1807, Raadhuss Ark., Kolding.

³¹⁾ En Bestilling, som i vor Tid vel nærmest maa sidestilles med Kontorchef i Magistraten.

til at indsamle Optegnelser i Raadstuens Arkiv, som havde til Huse i det gamle Raadhus, som stod der, hvor det efterfølgende blev opført og indviet 1840, men som 1875 afløstes af det, som nu staar, ombygget 1924.³²⁾

Aaret 1806 blev Fyhn Student, og Torsdag den 25. September begav han sig til København, som med den Tids Befordring tog henved 4 Dage, for at blive indskrevet ved Universitetet som teologisk Studerende. Efter sin Ankomst til København skrev han et Brev hjem til Faderen om Rejsens Forløb, dateret den 30. September:³³⁾

Endelig ankom ieg til Kiøbenhavn den 29. ds. frisk og vel, baade paa Legeme og Siæl. Den ældre Kiøbke fulgte mig, som han havde lovet, til mit Logi, hvor ieg blev meget vel modtaget af vor Værtinde, som er en meget brav Kone, som og af Pedersen og Fibigerne; men førend ieg gaar videre, maa ieg og tale lidt om min Reise og det er følgende: Præsten Hr. [Hans] Wandahl fulgte med os til Odense, hvor vi dog ikke laae Natten over, men hos hans Moder, noget førend man ankommer til Odense i en Landsby,³⁴⁾ hvis Navn ieg ei erindrer. Dertil ankom vi nu om Fredagen. Løverdags Morgen fortsatte vi vor Reise videre fort og kom til Odense samme Dags Eftermiddag omtrent Kl. 1. Vi tog ind hos en Student som Præsten kjendte, der og var meget høflig imod os og beværtede os med herlig Kaffe, derpaa fulgte han med os i Skt. Knuds Kirke, hvis Skiønhed med Ord ieg neppe i Hast kan udtrykke. I denne gefalt mig mest et Begravelsessted og Altertavlen af den pure Marmor. Tillige saae vi trende

³²⁾ Trap: Danmark VII, Side 497.

³³⁾ I Fru G. F. R.s Eje.

³⁴⁾ S. V. Wibergs Præstehistorie, Bind III, Side 621: Hans Wandall, dengang Sognepræst i Vorbasse, var født i Sletterød i Fjeldsted Sogn ved Odense som Søn af Gaardejer Ole Nielsen og Hustru Karen Jensdatter. Moderen har som Enke antagelig vedblivende boet i Landsbyen Sletterød og hos hvem de overnattede.

balsamerede Liig og Biskop Tønne Blok og begge hans Koners Kister. Samme Dags Eftermiddag Kl. 4 reiste vi herfra og ankom om Aftenen til Nyborg, hvor vi tog ind hos Giestgiver Thune og derpaa følgende Morgen Kl. 8 præcis med Børsmakken til Korsør, hvorved ieg tillige maa anmærke, at ieg var ei mindste Søsyt. Der kom vi om Søndag Formiddag og tog til Præsten [Jacob] Giellerup [Sognepræst i Korsør], som beværedede os med Middagsmad meget prægtigen og Kaffe, førend vi reiste (som skete om Eftermiddagen Kl. 3) med ekstra Vogn til Slagelse, straks fra Slagelse til Ringsted og derfra straks ekstra til Roskilde, hvor vi ankom om Natten og tog ind til Postmester Malling, og der maatte betale for 2 Portioner Kaffe og 2 Portioner Thevand 7 Mark i rede Penge, som var vel dyrt. Samme Nat reiste vi videre fort og ankom om Morgen, Mandagen den 29. til Kiøbenhavn. — — — Nu kan ieg i dette Øjeblik ei huske at fortælle mere, skjønt der var endnu meget tilbage at sige, forresten lever ieg meget vel og fornøiet og forønskende at gode Forældre og Søster maatte leve ligeledes, forbliver ieg Deres lydige Søn J. J. Fyhn.

Han nævner ikke, hvem hans Rejseledsager var, men denne kan muligen have været den Johannes Christian Schultz, der sammen med Fyhn var de eneste fra Kolding, som dette Aar blev immatrikuleret ved Københavns Universitet.

Paa de dengang brugte smaa hvide Reliefkort sendte Sønnen Nytaarsdag 1807 til hver i Familien en rimet Nytaarshilsen, og til Faderen skrev han:

Ømt hæver sig mit unge Hierte
 Med Tak og Bøn til Himmelen,
 For Dig, o Fader! som mig lærte
 At kiende Dyd og følge den.
 O! gid du glad i mange Aar
 Mig lede giennem Livets Vaar!³⁵⁾

³⁵⁾ Tilh. Fru M. A. f. F.

Dette hans Nytaarsønske gik imidlertid ikke i Opfyldelse. Knap 2 Maaneder efter døde Faderen, en Søndag Aften Kl. 9 den 26. Februar 1807, og hermed ogsaa den sidste kongelige Portner i Kolding.

Mandag den 27. s. M. indfandt Skifteforvalteren sig tillige med den for Enken antagne Lavværge, Postmester Limskou, og for den fraværende Søn samt for Datteren Elisabeth blev af Retten antaget som Formynder [Told]-Kontrollør Holtzmann. Den 3. April s. A. afholdtes den endelige Registrerings- og Vurderingsforretning, hvor Sønnen ogsaa var til Stede.³⁶⁾

Efter Ambrosius Fyhns Død blev Porthuset og Broen samme Aar brudt ned. Broen genopførtes af Sten, hvorimod Toldvæsenets Hus blev flyttet noget sydligere for Byen ved Korsvejen til Vonsyld, Seest og Dalby.³⁷⁾

Enken blev boende i Kolding og »ernærede sig ved sine Hænders Gierning ved Spind og Syning«. Fyhn havde haft en aarlig Løn af 180 Rdl., men da denne ikke tillod ham at gøre Indskud i Enkekassen, fik hun gennem Generaltoldkammeret af Postkassen en aarlig Pension af 30 Rdl. Sølv, »da hun har en 40 Aar gammel sygelig Steddatter, som hun maa beholde

Ambrosius Fyhn.

³⁶⁾ Skifteprotokol for Kolding 1800—07 fol. 227b, L. Ark., Viborg.

³⁷⁾ Efterretn. o. Kjøbst. Kolding, Side 209.

hos sig og aldeles maa forsørge, og en Søn ved Akademiet [Universitetet], der endnu ei kan undvære Moderens Understøttelse«. Dertil nød hun Renten af 400 Rdl., der ved Testamente var hende tillagt af afdøde Jens Welling, dog saaledes, at Kapitalen ikke tilhørte hende.³⁸⁾ I en Ansøgning 1828 skrev hun, at højsalige Arveprinds Friderich stedse havde baaret Naade for hendes Mand, og at han paa sine sidste Rejser gennem Kolding ofte erindrede ham som en tro Tjener.³⁹⁾

Efter Faderens Død vendte Fyhn tilbage til sine Studier i København. Under Englændernes Belejring af Hovedstaden 1807 meldte han sig til Studenterkorpset og deltog i Byens Forsvar. Begivenhederne fra Bombardementet er jo saa kendt, at kun nogle Uddrag af et Brev,⁴⁰⁾ han skrev hjem til Kolding den 12. September, skal meddeles, Brevet er uden Overskrift:

I mit sidste Brev til Dig meldte jeg allerede om Fjendtlighederne mellem Danmark og England, samt om Studenterkorpsets Gienoprettelse. Disse Fjendtligheder have nu gaaet over til aabenbar Strid. Adskillige Gange gjorde vi Udfald imod dem, sommetider blev de tilbagedrevne og sommetider nødtes vi at trække os tilbage. Ved disse udmærkede sig i Særdeleshed Kongens Livjægerkorps. Imidlertid kunde vort lidet Antal Folk ikke forhindre Fjenden fra at trænge videre frem og anlægge Batterier paa Frederiksberg, Ladegaarden, Blaagaard og Svanemøllen.

Alle Folk her i Staden var i Bevægelse, Voldene var besatte med Kanoner og Vagter, men for at komme tilbage til Studenterkorpset, da have vi det fuldkommen som nogen Soldat, kuns at man fik en mere honnet

³⁸⁾ Generaltoldk. Protokol A—1807—08 Nr. 65, Ambrosius Fyhns Enkes Ansøgning om Pension, Rigs Ark.

³⁹⁾ Generaltoldk. 1827—28, Rigs Ark.

⁴⁰⁾ Tilh. Fru G. F. R.

Behandling. Vi bleve alle øvede daglig i at exercere, om Morgenen fra Kl. 6—8½, og om Aftenen ligeledes. Da vi nu en 14 Dage vare øvede heri, kommanderedes vi til at holde Vagt i Byen ved Rosenborg, paa Amalienborg, Slotsholmen og vort Lazaret, der var i Frimurerlogen i Kronprinsensgade, og tillige havde vi Vagter paa Volden og tilsidst tilbød vi os at ville opkaste Skandsen, ifald det behøvedes. — — Om Aftenen den 2. September begyndte Engelskmændene at bombardere Byen noget saa forfærdeligt. Vort Korps var posteret paa Volden, Bomber, Ildkugler, Granater og Raketter hvinede om Ørene paa os, mange Huse blev ruinerede, af vort Korps, der stod paa Volden, bleve 4 dræbte og 3 saarede. Saaledes udholdt vi i 3 Dage og Nætter i et Væk, hvorved Byen led meget, thi hele Kultorvet, Skidentorvet,⁴¹⁾ Lille Købmagergade,⁴²⁾ Nørregade, Store og Lille Kannikestræde, Fiolstræde, Ulfeldtsplads,⁴³⁾ en Del af Skindergade og Landemærket er lagt i Aske, hvor tillige mit Logi er afbrændt, og da jeg den 3die Bombarderingsnat havde Vagt, brændte tillige en Del af mit Tøj, som jeg dog haaber at faa erstattet, da jeg i Dag har indgivet en Ansøgning til Konsistorium desangaaende. At beskrive alle Enkeltheder, som jeg selv var Vidne til, og tildels prøvede, er mig umuligt. Du kan nok selv forestille Dig det. Jeg befinder mig særdeles vel, ved godt Helbred og logerer for nærværende Tid i Geheimeraad Rabens Gaard paa Østergade hos [Janus] Petersen fra Ferup, der har gaaet i Kolding Skole [dimitteret 1799]. Jeg beder Dig være ganske ubekymret for mig, jeg priser mig lykkelig fremfor mange andre Familier, der er ruinerede.

Det siges i Fyhns Familie, at han af sine Velgørere i Kolding fik Henstilling om ikke at dyrke sine kunstneriske Interesser paa Bekostning af Studierne. Han

⁴¹⁾ Skidentorvet, nu Nørre Voldgade 62—68.

⁴²⁾ Lille Købmagergade, nu den Ende af Købmagergade, der udmunder i Kultorvet.

⁴³⁾ Ulfeldts Plads, nu Graabrødre Torv.

maa imidlertid have haft en uimodstaaelig Lyst til at tegne og male og ment, at dette uden Skade lod sig forene med de teologiske Studier, hvorfor han 1811 indmeldte sig til Undervisning paa Kunstakademiets 1. Frihaandstegneklasses. Lørdag den 28. Marts 1812 var Akademiet forsamlet under præcedes af Hs. H. Prins Christian Frederik, hvor Fyhn, sammen med flere andre Elever, avancerede til 2. Klasse.⁴⁴⁾

Dengang fandtes ingen tekniske Skoler for Haandværkere, saa for de Fag, hvor Lærlinge havde Brug for Undervisning i Frihaandstegning, nød de denne paa Kunstakademiet sammen med de vordende Kunstnere. Om Undervisningen i Begynderklasserne skriver Thiele: »Akademi-Drengene vare dengang et berøgtet Folkefærd i Kjøbenhavn. De vare bekjendte som Slagsbrødre og Formænd for Gadeoptøjer i den Grad, at de endnu en Snes Aar senere var Gjenstand for Politiets særegne Opmærksomhed. I Tegneskolerne var der en ubeskrivelig Mangel paa Disciplin. Cabott var Lærer i den lavere Skole mellem et Hundrede vilde Haandværksdreng, som det var ham en Umulighed at styre. De vendte hans Navn om og kaldte ham »Tobak«, og dette Navn fløi fra det ene Hjørne af Stuen til det andet, som en Fjederbold, der altid blev sendt tilbage fra den Kant, der var længst borte fra ham. En gammel hvidhaaret Betjent, Wilstrup, søgte forgjæves at assistere Læreren. Baade han og Læreren var saa vante til disse Optøjer, at de hørte til Undervisningen.« — — Det maa have været gemytligt for den 24-aarige teologiske Student at deltage i Tegneundervisningen paa vor højeste Kunstanstalt under saadanne Forhold, men det lod til, at

⁴⁴⁾ Dagbog for Kunstakademiet 1803—12 Nr. 6, Side 409, Rigs Ark.

han klarede sig ganske godt mellem de urolige Elementer.⁴⁵⁾

Den 21. Juli 1814 tog han sin teologiske Eksamen og fik derefter Stilling som Huslærer, eller Hushovmester, som Fyhn selv skriver, paa det gamle, smukke Løvenborg Slot, for Kammerherre, Baron Carl Løvenskiolds Børn. Her i denne skønne Egn havde han rig Lejlighed til at dyrke sine historiske og kunstneriske Interesser, og naar han blev i Stillingen i 4½ Aar, maa han jo have befundet sig særdeles vel her. Det var nu heller ikke saa mærkeligt, for Baron Løvenskiold var en meget kundskabsrig Mand, æstetisk anlagt og en fin Iagttager af Natur og Mennesker. Løvenborg og Livet paa Landet elskede han, men han var en tungsindig, ensom Natur. Han døde i sin bedste Alder, 1831 paa Frederiks Hospital, 48 Aar gammel. Baroniet gik herefter over til hans Søn, Baron Herman Løvenskiold, der var født 1805 og døde 1877. Denne, der havde faaet en streng Opdragelse og for hvem Fyhn havde været Lærer, tog juridisk Eksamen ved Københavns Universitet, men som Besidder af Løvenborg førte han et stille tilbagetrukkent Liv paa sit Gods, hvilket han, ligesom Faderen, omfattede med stor Kærlighed. Han var en yderst belæst og dannet Mand, elskværdig og velvillig, men havde som Faderen Hang til Tungsindighed, for hvilket han søgte Adspredelse ved sine musikalske Interesser.⁴⁶⁾

Fyhns Huslærerpost paa Løvenborg blev afgørende for hele hans Fremtid. Mellem begge disse Besiddere og deres Familie og Fyhn knyttedes et fortroligt Ven-skab for Livet. I Løvenborgs righoldige Bibliotek fandt

⁴⁵⁾ Just Mathias Thiele: Af mit Livs Aarbøger I, Side 39.

⁴⁶⁾ Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde I, Side 473, Løvenborg, ved Louis Bobé.

han vist megen af den udenlandske, skønlitterære og kunsthistoriske Litteratur, han saa flittigt dyrkede, og af hvilken han oversatte en hel Del, der endnu er bevaret i Familien som haandskrevne Bøger.

Den 17. Marts 1819 aflagde han begge de praktiske Prøver og blev herefter personel Kapellan hos Pastor Alexander Loffmann i Karise og Alslev, ordineredes den 22. November 1820 til Kateket i Ringsted og blev tillige Førstelærer ved Byens Borgerskole.⁴⁷⁾

Aaret 1824, den 26. Marts blev han paa Kammerherre, Baron Carl Løvenskiolds Forslag kaldet til Sognepræst for Nr. Jernløse og Kvandløse Menigheder i Holbæk Amt, i hvilket Embede han forblev i 36 Aar. Løvenborg hører egentlig til Butterup Sogn, men Baron Løvenskiold var Ejer af Kirkerne i nævnte Sogne, og som saadan havde han ogsaa Kalds- eller Forslagsret, en Rettighed, som senere er bortfaldet for Kirkeejerne.⁴⁸⁾

Det har sikkert været en stor Glædesdag for Pastor Fyhn, da han modtog dette Embede og skulde flytte ind i den gamle, store Præstegaard i Nørre Jernløse, paa den Egn, hvor han tidligere havde virket som Huslærer og fundet sig Venner. Han fik her en lang Række af lykkelige Arbejdsaar som Præst i nær Tilknytning til Egnens Beboere og fortsatte tillige flittigt med sine lokalhistoriske Sysler og øvrige Interesser.

Alene kom Fyhn imidlertid ikke til Nørre Jernløse. Den 2. Juli 1822 var han blevet viet i Vigersted til *Louise Marie Husum*, født sammesteds 12. April 1800 som Datter af Stedets Sognepræst, *Thomas Peter Husum*, født 1746, og Hustru *Anna Gjertrud Birchedal*,

⁴⁷⁾ S. V. Wibergs Præstehistorie II, Side 19.

⁴⁸⁾ Efterretn. o. NJ. og K. Side 82, Pastoratsarkivet, Nørre-Jernløse.

født 1774. Pastor Husums første Hustru var *Anna Gjertrud Hansdatter Weile*, født 1746, død 1797.⁴⁹⁾ Den 22. Maj 1823 fik Pastor Fyhn i sit Ægteskab en Søn, *Thomas Ambrosius Fyhn*, der fødtes i Ringsted. Hans Svigermoder var imidlertid blevet Enke 1822, saa hun, tillige med hendes gamle Fader, *Lars Birchedal*, tidligere Sogndegn for Hammer og Lundbye Menigheder i Præstø Amt, fulgte ogsaa med, da Familien holdt sit Indtog i Præstegaarden. Den 5. Januar 1825 forøgedes Familien desuden med en Datter, *Anna Elisabeth Frederikke Fyhn*, og endelig den 26. Januar 1827 med endnu en Søn, *Christian Peter Laurentius Fyhn*. Pastor Fyhn var saaledes hurtigt blevet omgivet af en stor Familie i Præstegaarden, og det paa en Tid, da hans Moder og Søster endnu levede i Kolding.

Da Dyrtiden satte ind efter Napoleonskrigene, blev Moderens Pension efter hendes Ansøgninger flere Gange forhøjet, og altid fik hun de bedste Anbefalinger af Amtmanden, Magistraten og Byens Præst, saaledes at hun 1828 havde 80 Rdl. Sølv i Pension,⁵⁰⁾ og antagelig har Sønnen, efter at være kommet i Embede, ogsaa ydet sit Bidrag til Moderens Underhold, for hvem han nærrede de sønligste Følelser. Saaledes skrev han som Student fra København, Nytaarsdag 1811:

Tak gode Moder! for den Lære
 Du kierligen indprentet mig,
 Tro skal jeg stedse Dyden være
 Tro følge den og ligne Dig!
 Den Gud, som throner i det Høie
 Han lønne hver Din Moderiid,
 Han lette Dig hver jordisk Møie
 Til snehvid Alders fjerne Tid!⁵¹⁾

⁴⁹⁾ S. V. Wiibergs Præstehistorie III, Side 571.

⁵⁰⁾ Generaltoldk. 1827—28, Rigs Ark.

⁵¹⁾ Relieffkortene tilh. Fru M. A. f. F.

Moderen var en stræbsom og opofrende Kvinde, som i de 23 Aar, hun sad som Enke, trofast havde taget sig af den syge og hjælpeløse Steddatter. Selv led hun den tunge Skæbne at være delvis sengeliggende de sidste syv Aar af sit Liv, lidende af en heftig Gigtsvaghed »der har betaget mig mine Lemmers Brug og sat mig i en aldeles hjælpeløs Forfatning«. ⁵²⁾

Den 20. September 1830 døde hun og blev begravet fra Skt. Nicolai Kirke i Kolding, hvorefter Pastor Fyhn tog Stedsøsteren til sig i Nørre Jernløse, hvor hun forblev til sin Død, 27. Februar 1844. ⁵³⁾

Samme Aar, som Moderen gik bort, døde ogsaa den gamle Sogndegn Lars Birchedal 20. Maj, 93 Aar gammel, og den 16. Juli 1832 afgik Svigermoderen, Anna Gjertrud Husum ved Døden. Men den største Sorg ramte dog Pastor Fyhn og hans Hustru den 16. Maj 1837, da deres eneste Datter, Anna Elisabeth, gik bort, kun 12 Aar gammel. ⁵⁴⁾ Foran i en Bog, hun fik paa sit Sygeleje, skrev Faderen paa hendes Dødsdag følgende lille Vers paa et lille Billede forestillende Jesus, der velsigner de smaa Børn:

Din Frelser's Billed, som velsigner Smaae,
Betragted Du, ak! med dødsvangert Øje;
Nu ser Du, hvad du dengang ikke saae,
Din Frelser Jesum selv hist i det Høje. ⁵⁵⁾

Mange af Pastor Fyhns Smaadigte vidner, som dette, om den tillidsfulde Tro, med hvilken han mødte

⁵²⁾ Generaltold. 1827—28, Rigs Ark.

⁵³⁾ Nicolai Kirkes Begravelsesprotokol, Kolding, L. Ark., Viborg.

⁵⁴⁾ Efterretn. o. N.J. og K. Side 83 og 47, Pastoratsark., Nørre Jernløse.

⁵⁵⁾ I 5 haandskrevne smaa Bøger har Pastor Fyhn samlet alle sine Vers og Digte med Register i 5. Bind. 1. og 2. Bind synes at være bortkomne. 3. Bind tilh. Fru G. F. R. og 4. og 5. Bind Fru M. A. f. F. Bind 3 Side 52.

Livets haarde Tilskikkelser, og derfor kunde han ogsaa med en sjælden Inderlighed bringe sine Sognebørn Trøst og Haab, naar Sorgen kom ind i deres Hjem, og ofte ved et lille Vers, som det han skrev ved et Barns Død. I jævne Ord søger han at mildne Sorgen hos de sørgende Forældre, der stod ved deres Barns Grav, og det vidner om Præstens dybtfølende Sind og hans nære Samfølelse med sine Sogneboere:

Du sover, kiære Barn! i Jordens Skjød,
 For Verden lukt er nu Dit uskylds Oie;
 Du sover, kiære Barn! en Søvn saa sød,
 Indtil Du vækkes af den Evighøie.
 Men at Du sover, er Forældres Trøst,
 som sørger over deres elskte Datter,
 Thi Du var Faders Glæde, Moders Lykke.
 Vel dem! I Himlen finde de Dig atter!⁵⁶⁾

Men det var ikke Alvoren alene, han paa sin godlidende Maade gav Udtryk for i sine Vers, men ogsaa Glæden, — ved festlige Lejligheder for sin store Bekendtskabs- og Vennekreds, eller i Anledning af Højtideligheder afholdte i hans Menigheder, og ikke mindst for sine nærmeste i Familien, ikke blot ved særlige Mærkedage, men ogsaa skrevet over Hverdagens Smaahændelser i Præstegaarden eller ved Tanker, der er faldet ham ind, naar han selv, eller ved at se andre i Hjemmet være sysselsat med et eller andet Arbejde. Aldrig var denne virksomme Mands Tanker i Ro. Et lille Eksempel som dette, da han sidder og sammenhæfter nogle af sine Prædikener:

Jeg Prædikener syr med denne Traad tilsammen,
 Maaske, hvo ved? jeg snart skal sige sidste Amen?
 Brist kun Du Livets Traad! en stærkere igen
 Da knyttes hisset hos min Gud i Himmelen.⁵⁷⁾

⁵⁶⁾ Samme Side 70.

⁵⁷⁾ Samme Side 81.

Eller naar han under Barberingen henfalder til følgende filosofiske Betragtninger:

Til mit Barberspejl.

Du lille Arvegods fra Fader høit jeg agter;
I Dig min Hage jeg saa jævnlig betragter
Og tager Skjægget bort. — O, at som i et Spejl,
Jeg ogsaa skuet grant og borttog mine Feil.⁵⁸⁾

Ogsaa sin Interesse for at tegne og male bevarede Pastor Fyhn til det sidste. Nogle af hans Tegninger er gengivet i »Efterretninger om Kjøbstaden Kolding« og i P. Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid. Foruden det tidligere nævnte Portræt af Kancelliraad Abell, malte Fyhn 1817 ogsaa et Portræt af Rektor i Kolding, Sc. Th. Thorlacius, i dennes 74. Aar, der senere blev stukket af O. O. Bagge. 2 Eksemplarer af Bagges Kobberstik findes i Kobberstiksamlingen i Statens Museum for Kunst, Mappe 730, 30 og 31.

Af andre Arbejder skal nævnes Alterbilledet til den tidligere benyttede Altertavle i Nørre Jernløse Kirke, som Fyhn malte 1826 i Anledning af Kristendommens Tusindaarsfest i Danmark, en Kopi af et Kobberstik af Mengs Maleri, Noli me tangere eller Herrens Ord til Marie Magdalene (Johs. 20. 16). Billedet hænger nu i Ramme i Kirkens Taarnhvelving.⁵⁹⁾ Senere foretog Fyhn nogle Forandringer af Billedet. Et Alterbillede til Altertavlen fra 1625 i Nabosognet Butterup's Kirke, forestillende Gravlæggelsen, malte han 1817, medens han var Huslærer paa Løvenborg. Korvægens store Flade bag Alteret i Kvandløse Kirke dekorerede han 1845 med fire gotiske Felter, hvorover to store Rosetter. Disse spidsbuede Felter udfyldte

⁵⁸⁾ Samme Side 115.

⁵⁹⁾ Gengivet i Holbæk Amts Aarbog 1945, Side 92, ved Hans Fyhn.

han senere med et Maleri paa Lærred, forestillende Bethlehem, malet efter et Litografi i Meiers Konversations-Lexikon.⁶⁰⁾ Dekorationen gav Indtryk af en vid Udsigt gennem de gotiske Vinduer over Staden, men nedtoges ved Kirkens Restaurering 1900. Et Maleri af Nørre Jernløse Kirkes Indre findes i hans Families Eje tillige med flere andre Billeder, derimellem et Maleri af Præstegaarden, set fra Haven.⁶¹⁾ I Forgrunden ses to morsomme, springende, hvide Heste. Hvorfra disse »Karuselheste« stammer, eller hvor de har endt deres Dage, er ikke oplyst.*) Adskillige Billeder bortgav Fyhn til sin Omgangskreds. Saaledes findes flere af disse endnu hos Familien Lunn fra Knabstrup og Dorthealyst.

Fyhn var saaledes ikke uden Talent for Malerkunsten, og han blev endog fundet værdig til Optagelse i Ph. Weilbachs Kunstnerleksikon.⁶³⁾ Men det er som Lokalhistoriker, at Pastor Fyhns Navn med Rette er kendt. Hans Hovedværk, Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, stod fuldt paa Højde med, hvad der hidtil var skrevet af lignende Skrifter. I sine Skoleaar i Kolding Latinskole fra 1799 til 1806,⁶⁴⁾ var han begyndt at indsamle Materiale til dette Værk og fortsatte troligt hermed Tid efter anden, indtil det i 1844 laa færdigt i Manuskript.

Men at faa det udgivet i Trykken var en bekostelig Sag for en Præst med Familie og to studerende Sønner. Han indgav derfor Manuskriptet til »Samfundet

⁶⁰⁾ Gengivet i samme Side 111.

⁶¹⁾ Tilh. Fru M. A. F. f. F.

*) To Eksemplarer af O. O. Bagges Stik findes i Kobberstiksamlingen i Statens Museum for Kunst, Mappe 730, 30 og 31.

⁶³⁾ Ph. Weilbach: Nyt dansk Kunstnerleksikon 1896 I, Side 290, og samme 1947 I, 355.

⁶⁴⁾ Efterretn. o. Kjøbst. Kolding i dennes Forerindring.

for den danske Litteraturs Fremme« i Haab om, at dette vilde interessere sig for Udgivelsen. Dette lykkes imidlertid ikke, og Grunden hertil faar man at vide i et Brev, som Fyhn tilskrev Samfundet, dateret Nørre Jernløse, 14. Juli 1845:⁶⁵⁾

Høiærværdige, høilærde Hr. Doctor theol. Pastor Gad!

Af Deres Høiærværdigheds ærede broderlige Skrivelse af 7. ds. erfarer jeg, at min Entreprise er mislykket. Skriftet er maaske vel udførligt, men dette synes mig maatte i en Topographi snarere være anbefalende for det, end om det leed af for stor Korthed, saa den manglede det fornødne Indhold, aldenstund Udførligheden bestaar i flere hidtil utrykte Sager, som ikke ere uden litterair Interesse; hvad overflødigt der forresten monne være i Manuskriptet kunne ellers, efter Overenskomst, gierne bleven bortskaaret, saafremt at det ærede Samfunds Bestyrelse havde fundet det værdigt til Udgivelse og vilde have fremmet den paa en Tid, da Skrifter af den Natur vanskelig fremmes. Imidlertid kan der jo nu ikke tales mere om den Sag; jeg takker D. H. for [den] havde Ulejlighed og udbeder mig Manuskriptet leveret til min Søn, der overbringer dette Brev og boer ved Gammelstrand Nr. 158, 4de Sal, thi »høit under Taget, hvor Svalen boer, har ogsaa Studenten sit Kammer«. Jeg anbefaler mig til Deres Høiærværdighed og ærede Frue og er med Høiagtelse

Deres ærbødige

J. J. Fyhn.

Det var sikkert en Skuffelse for Fyhn, at hans Arbejde mødte en saa ringe Forstaaelse hos Litteraturselskabet, men alligevel, sit gode Humør havde han, som det synes i Behold, og hans Brev er derfor ikke uden Ironi, da han vel selv har haft Følelsen af, at hans Arbejde ikke var slet saa »mislykket«, som Litteraturselskabet vilde gøre det til.

⁶⁵⁾ Samfundet for den danske Litteraturs Fremme, Ny kgl. Saml. fol. Nr. 15387, Aktstykker 1845, Det kgl. Bibliotek.

Han maatte derfor søge andre Veje for at faa dette frem, men som han skriver i Forordet: Samlingens Natur og dens Forfatters ubekjendte Navn i den litteraire Verden have ikke kunnet tilvejebringe det til deres Udgivelse fornødne Antal Subskribenter, især naar Tegninger skulde følge med. Til Litografering af disse opnaaede Fyhn imidlertid et Tilskud hos Christian VIII., saaledes at »Efterretninger om Kjøbstaden Kolding« kunde udgives paa eget Forlag 1848.

Fyhns Arbejde fik en særdeles anerkendende Modtagelse. Saaledes skrev Professor Chr. Molbech i *Nyt historisk Tidsskrift* 1850, Side 684 ff. en Omtale og indgaaende Kritik af »Efterretningerne« paa næsten 5 Sider, der er meget interessant og derfor maaske fortjener at gengives i Uddrag:

En Bemærkning, hvortil vor nyere Litteratur længe har givet Anledning, og som her ikke første Gang gøres, er denne: at den i lang Tid saa at sige rent har savnet Beskrivelse af almindelig geografisk eller topografisk Natur, over Landdistrikter, Herreder, Sogne eller mindre Landomraader. Der var en Periode, hvor denne Slags Skrifter, der kunde give saa mangfoldigt Udbytte for Etnografi, Statistik, Historie og Oldkyndighed, langt mere hørte til Dagens Orden; ligesom de ældre [Skrifter] endnu altid er meget søgte af danske Bogvenner og Bogsamlere. I de sidste 20—30 Aar er derimod (vi regner nemlig ikke de landøkonomiske Topografier med i Tallet) denne Litteraturgren næsten uddød i Danmark. Noget heldigere i den Henseende har Købstæderne været; i det mindste har vi nu, næsten samtidig, eller i to Aar efter hinanden, og det i en for Litteraturen saa trykkende og ugunstig Tid, erholdt udførlige Beskrivelser over to af Jyllands gamle og betydelige Købstæder,⁶⁶⁾ begge Skrifter i en

⁶⁶⁾ Det andet Værk er: Stiftsstaden Viborg ved M. C. Ursin, Viborg, 1849.

meget anstændig udvortes Skikkelse; det første endog rigeligt udstyret med en nyttig Samling af ældre og nyere Grundtegninger, Prospekter og andre topografiske Aftegninger. Iblandt disse vil en historisk og arkæologisk Læser med Erkendtlighed modtage, saavel Kopien (Tab. 1⁶⁷) af en interessant gammel Grundtegning i Fugleperspektiv fra det 16de Aarhundrede («ex museo illustriss. dom. Henr. Ranzovii, productis Cimbria», &c.), der ogsaa giver en billedlig Forestilling om Koldinghus før Christian IV. Tid, samt de ikke mindre interessante (Tab. IX) Prospekt af et anseligt og mærkeligt gammelt Borgerhus i Kolding og (Tab. XI) et Situationskort over de Svenskes Lejr i Nørre-Jylland, med Stæderne Kolding, Middelfart og Frederiksodde og deres Omegn i Aaret 1657.

Prof. Molbech tilføjer her en Fodnote, der ogsaa i Dag kan være aktuel:

Denne anselige og smukke dobbelte Gavlbbygning af Bindingsværk, med Indkørsel mellem begge Huse, ligger ved Torvet, og dens Alder stiger maaske endog højere op i det 16de Aarhundrede, end Aarstallet over Porten 1595, der muligen tilkendegiver Gavlhusenes Opførelse eller Udpyntning af den daværende Ejer, Herman Reiming, som 1585 fik Privilegium paa at holde Apotek og Vinkælder i Kolding (Fyhn Side 283). Ved at sammenligne denne gamle Bygnings Arkitektur med Tegninger af det nye Raadhus, opført 1840 (Fyhn Side 184—85) faar man Lejlighed til at ønske, at flere af de ældre Tidens karakteristiske Huse i Kolding (som Forfatteren Side 8 omtaler med noget

⁶⁷) En Kopi af Fyhn, men Bygningerne er kunstnerisk set ikke saa godt udført som Originalen, af hvilken en fotografisk Gengivelse ses i P. Eliassen: Kolding fra M. til N., Side 19. Paa Kopien har Fyhn i nederste Hjørne indtegnet Porthuset ved Søndre Bro, hans Barndomshjem, udført efter Hukommelsen. Dette Billede findes hos P. Eliassen, Side 399. Tab. II viser et Fugleperspektiv over Kolding 1677, en Kopi efter P. Resens Atlas. Tab. IV, Udsigt over Kolding mod Slotsruinen, tegn. af Fyhn. Tab. V, Slotsgaarden før Branden, mulig en Kopi efter Kaptajn Grønvolds Tegning.

mindre historisk Kærlighed, end han ved andre Lejligheder lægger for Dagen) havde været skaanet af det Alt moderniserende og nivilerende Raseri, som i de sidste Decennium har gaaet igennem Landet, og udslettet ethvert Præg af ældre dansk Bygningsmaade, tilligemed saa mange andre historiske og arkitektoniske Minder, som havde fortjent en skaansomt restaurerende Bevaring.

Ikke mindre vil enhver Læser med Kærlighed og Deltagelse for fædrelandske historiske Erindringer være Forfatteren af Koldings Beskrivelse takskyldig for den betydelige Del af saadanne Erindringer, han har samlet og optaget i sit topografiske Arbejde. Dette har derved overhoved faaet en mere arkæologisk-historisk Karakter, hvorved det nærmer sig ældre Skrifter af lignende Art, og har tilegnet sig den Interesse for en større og blandet Læsekreds, som de i en strengere statistisk-topografisk Form affattede Købstadsbeskrivelser ikke altid kunde gøre Regning paa. Hertil passer ret vel den af Forfatteren valgte Titel »Efterretninger om Kjøbstaden Kolding«; og disse har han ogsaa inddelt efter et Princip, der giver enhver af Bogens Afdelinger en vis Selvstændighed. — — — Man kan vel ikke tillægge disse, eller de øvrige historiske Notitser, som i Anledning af Stoffets Beskrivelse meddeles, en saadan Fuldstændighed, at de indeholder alt, hvad der ved lang og møjsom Eftersøgning af utrykte Kilder lod sig tilvejebringe. Imidlertid vidner de om Forfatterens Flid i at benytte saavel samtlige trykte Kilder som de ham tilgængelige Aktiver (han nævner i Forerindringen »Det kongelige Geheime- og Rentekammer-Arkiv«, men ikke Cancelli-Arkivet) til og under Samlingen af de mange, baade i Afdelingen om Koldinghus og i de følgende Afdelinger omstrøede historiske Data og Erindringer, af meget forskellig Art og Beskaffenhed. Disse bidrager til at give denne Bog en flersidig Interesse, i en vis Henseende endog til at gøre den underholdende, uden at man kan tillægge den aldrende Forfatter, at en altfor smaalig Opsamling af enhver hans Fødeby ved-

kommende Ubetydelighed har været Følgen af den umiskendelige, af ham selv i Fortalen berørte »særdeles Kiærlighed til sin Gienstand«, hvormed den er behandlet. Man maa derimod beklage, at han, som det synes, ikke har fundet Lejlighed til, under et længere Ophold i København, at benytte Cancellie-Registranterne — en bl. a. for Historien af de danske Købstæder og Slotte, lige fra Frederik I. Tid, men især fra Christian III. Regeringstiltrædelse, rig og uundværlig Kilde.

I de sidste tre Afdelinger er vel Stoffets Samling og Meddeling mere fragmentarisk, end det tør kaldes en med historisk og topografisk Fuldstændighed udarbejdet Fremstilling. Det gælder imidlertid ogsaa om disse Afsnit, som om de foregaaende, at man ikke lægger Bogen utilfredsstillet bort, og at enhver deri vil finde noget for sin Del belærende, oplysende og underholdende. Vilde man endog mene, at hele Bogen ikke egentlig er skrevet eller bestemt for lærde Historikere, saa er det dog langt fra, at selv disse bør eller kunde overse den; og Forfatterens Fortjeneste, at have sammenbragt og forenet en saa betydelig Masse af ældre og nye Efterretninger om en dansk Købstad, hvis Historie og Topografi var saa godt som ubearbejdet, og for hvilken en ny og forhøjet almindelig Deltagelse vakt ved dens Uheld under Krigen 1849, vil ikke af en Grund, som den ovenfor anførte, lide noget Skaar.

Det var jo ganske andre Toner her lød end fra »Litteraturselskabet«, og udelukket er det vel ikke, at den lærde Historikers Opmærksomhed har givet Anledning til, at Pastor Fyhn fortsatte dette Arbejde, saaledes at han 1859 kunde fremlægge et Tillæg: »Kolding i Tidsrummet 1848 til 1860«, men denne Gang med C. G. Iversen og B. Møller i Kolding som Forlæggere.

Af Forordet i Tillægget fremgaar det, at Læreren ved Borgerskolen, H. C. Geill, har ydet et væsentligt

Bidrag ved at skrive om Byens Handel, kommunale og industrielle Forhold og om Krigsbegivenhederne i Aaret 1849.

Naar E. G. Tauber i Forordet til sine »Breve fra Kolding« skriver: »Læseren betragte da disse ufuldendte Skizzer som et, maaske ikke uvelkomment Program for en tilkommende Beskrivelse af disse Egne«, har Fyhn nøje fulgt denne Opfordring. Man ser nemlig, at Hovedafsnittenes Orden i »Efterretningerne« ganske følger Taubers »Breve«.

I det Eksemplar af »Efterretningerne«, ⁶⁸⁾ som Pastor Fyhn overgav Professor Tauber, skrev han den smukke Dedikation, som her, gengivet i Facsimile, karakteriserer Fyhn som det noble og betænksomme Menneske, han var.

Jævnalbaarnd
 Jævnalbaarnd E. G. Tauber,
 som Du beviist dette Skrift
 med mange værdifulde og søde,
 søvnsante Meddelelser, om
 den Fremad med Jævnalbaarnd,
 Arbejdskraft og Hæder af
 Jævnalbaarnd

Glæden over Treaarskrigens sejrige Afslutning maatte selvfølgelig give Pastor Fyhn, som den gode

⁶⁸⁾ Findes nu paa Borgmesterkontoret i Kolding.

Patriot han var, en kærkommen Anledning til at fejre denne paa en særlig højtidelig og festlig Maade i sine Sogne, — han, der i sine Ungdomsaar selv havde deltaget i Fædrelandets Forsvar. Han foranstaltede derfor den 4. Marts 1851 en Højtidelighed for Nørre Jernløse Sogns hjemkomne Soldater.⁶⁹⁾ Gennem en rejst Æreport drog Forsamlingen ind i Præstegaarden og derfra i Procession til Kirken.

Her holdt Præsten en Tale paa Vers,⁷⁰⁾ der siden, efter Opfordring, blev trykt. Før og efter Prædiken sang Menigheden to, ligeledes af Fyhn forfattede, Salmer til Melodien »Af Højheden oprunden«,⁷¹⁾ en Melodi, han benyttede meget til sine Salmer.

Efter Højtideligheden i Kirken vendte Deltagerne tilbage til Præstegaarden, der var smykket med Festons, Kranse, mindre og større Danebrogsflag samt to Transparenter, som Fyhn havde malet og opsat i Salen, hvoraf det ene forestillede et Monument med Navnene: Isted, Mysunde og Frederiksstad, hvor i Aaret 1850 de tre navnkundige Slag havde staaet. Paa det andet Transparent var anbragt i en slesvigsk Egn, ogsaa malet af Fyhn, et stort Kors, omgivet af en Laurbærkrans til Erindring om to Mænd af Nørre Jernløse Sogn, der var faldne i Krigen. Ved Festmaaltidet blev sunget Sange, der var trykte,⁷²⁾ og som de foregaaende skrevet af Præsten, ledsaget af Instrumentalmusik til Velkomst for de Hjemkomne og til en stille Erindring om de Faldne.⁷³⁾

⁶⁹⁾ Efterretn. o. N. J. og K. Side 125, Pastoratsark., Nørre Jernløse. Et Eksemplar af den trykte Tale findes paa Det kgl. Bibl.

⁷⁰⁾ Efterretn. om N. J. og K. Side 125 og Versbog 4, S. 27.

⁷¹⁾ Efterretn. o. N. J. og K. Side 122 ff.

⁷²⁾ Samme, Side 126 ff.

⁷³⁾ Samme, Side 128.

En lignende Højtidelighed afholdtes ogsaa i Kvandløse den 7. Marts.⁷⁴⁾

Det vilde ikke ligne Pastor Fyhn med dennes Interesser at være bosiddende paa samme Egn i saa lang en Aarrække uden at gøre sig fortrolig med dens Forhold og Historie og nedskrive denne, og det skete heller ikke. Igennem de mange Aar gjorde han Optegnelser til Nørre Jernløse og Kvandløse Sognes Topografi, der kom til at omfatte en almindelig Udsigt over Sognene, Sognenes specielle Beskrivelse, hvorunder Gaarde og Huse med tilliggende Jorde meddeles. Endvidere skriver han om Præstekaldet, dets Indkomster gennem Tiderne, om Præsterne fra Reformationen med Biografier, Degnekaldet og Sognenes Skolevæsen, Skolens Personalia og Kirkesangere. Efter ældre Mænds Udsagn beretter han om Egnens Gaarde og dens Beboere og tidligere Ejere samt Familieforbindinger. En Beskrivelse af Sognekirkerne danner et særligt interessant Afsnit, hvor han ogsaa omtalte de Billeder, han malte til Kirkerne og forskellige andre Udsmykninger, han foretog. Om Præstegaarden og dens Jorde fortæller han. Hyggeligt er det at følge Pastor Fyhn paa Vandring i Præstegaarden, ude som inde, hvor han ligesom i Kirkerne fandt Anledning til at opsætte Tavler, hvorpaa han malte Tankerim, det være sig paa Kreatureres Vandpumpe,⁷⁵⁾ paa Valnøddetræet, han plantede paa Gaardspladsen, over Indgangsdøren til Præstegaarden, eller som da et nyt Pumpetræ var opsat i Bryggerset:

Du, som Din Naade udgyder i Tusinder Skaaler,
Og hvis Velsignelsers Dybde ei Støvet udmaaler,

⁷⁴⁾ Samme, Side 132.

⁷⁵⁾ Samme, Side 51 og Versbog 3, Side 156.

Du, som bød Vandene samles i skyhøie Sale,
Pris være Dig, som Kilder opvælder i Dale!⁷⁶⁾

I sit Otium samlede og renskrev Pastor Fyhn disse Optegnelser under Titlen: »Efterretninger om Nørrejernløse og Qvandløse Sogne i Mehrløse Herred, Holbeks Amt«, samlede af Jens Jørgen Fyhn, Sognepræst for disse Menigheder fra 26. Maii 1824 til 12. Decbr. 1860. Forordet til dette Arbejde slutter han med:

Undertegnede har derfor i sin 37-aarige Embedstid i Nørrejernløse Pastorat samlet følgende Materialier til dets Historie, hvilke han herved i al Beskedenhed overleverer til sine efterfølgende ærede Embedsbrødre til behagelig Afbenyttelse og i det Haab, at disse vilde skjænke dette Arbejdes Fortsættelse en liden Deel af deres Embedsvirksomhed.⁷⁷⁾

Kjøbenhavn den 5. Septbr. 1862, ærbødigst og broderligt,
Jens Jørgen Fyhn, emeritus, ætæt 74.

Til »Efterretningerne« benyttede Fyhn 214 af Bogens 266 Sider, der var i 4to. Udover nogle Selvbiografier, var der kun to af hans Efterfølgere i Embedet, der fulgte Fyhns Opfordring, nemlig hans Afløser, Pastor Henrik Leth, der beskriver Præstegaardens Brand 1866 og dens Genopførelse, samt Pastor Adam Wind, der sad i Embedet fra 1892 til 1910. Denne be-

⁷⁶⁾ Samme, Side 49.

⁷⁷⁾ En fuldstændig Afskrift af Efterretn. om Nørre Jernløse og Qvandløse er foretaget af Hans Fyhn og er i dennes Besiddelse. Afsnittet om Kirkerne, som de var paa Pastor Fyhns Tid, og Adam Winds Beskrivelse af Kirkernes omfattende Restaureringer, er samlet og beskrevet i Holbæk Amts Aarbog 1945—46. I disse Artikler er Pastor Fyhns Forord i »Efterretningerne« gengivet, ledsaget af en orienterende Indledning samt udførlige Biografier af de to Præster. Blandt Illustrationerne er ogsaa en Gengivelse af Fyhns store Billede »Bethlehem« paa Korvæggen i Qvandløse Kirke og af en lille Akvarel, indklæbet i Efterretningerne, forestillende Nørre Jernløse Kirkes Apsis set udefra.

retter paa en levende og interessant Maade om Sognekirkernes omfattende Restaurering i Aarene 1896 og 1900.⁷⁸⁾

Fra Nørre Jernløse stod Pastor Fyhn som sin Fødebys Historiker stadig i Forbindelse med Kolding og var flere Gange paa Besøg i Byen, maaske havde han endog haft Venner derovre endnu, men til disse hørte hans Skolekammerat fra P. Jürgensens Skole aabenbart ikke, den senere Købmand og kgl. Agent Jens Peter Wissing, som P. Eliassen saa ofte omtaler. I et af sine Vershefter skriver Fyhn:

I Kolding sælges et Litografi af Særlingen i Byen, Jens Peter Wissing, staaende paa Trappen til sin Gaard og i Positur, endog i Ansigt lignende. Jeg kjøbte et Eksemplar deraf i Kolding d. 7. August 1858. Litografen har ikke undertegnet Personens Navn, men blot de Ord: »Meld ham«! som han en Tid ofte udraabte. Paa mit Eksemplar har jeg skrevet: Særlingen J. P. Wissing i Kolding og under »Meld ham«

Behøves ei, thi han jo selv med Lyst
Anmelder sig omkring i hele Staden.
Naar han sin Daarlighed af fulde Bryst
Udraaber høit fra Trappen opad Gaden.⁷⁸⁾

Indtil 1854 stod endnu to af de fire »Kæmper« paa Taarnet af Koldinghus Ruin.⁷⁹⁾ En Tid var den almindelige Mening den, at de af Branden 1808 skaanede Figurer var Hannibal og Scipio, og at det var Hannibal, der styrtede ned under den stærke Storm 3. Oktober s. A. Dette havde imidlertid ikke sin Rigtighed.

⁷⁸⁾ Versbog 5, Side 3.

⁷⁹⁾ Efterretn. o. Kjøbst. Kolding, S. 16: Disse var Hannibal med det danske Vaaben i Skjoldet, Scipio med det norske, Herkules med de tre Kroner og Hektor det jydsk.

Figuren, der endnu knejser paa Taarnet, er Herkules, og det var Scipio, der styrtede ned.⁸⁰⁾

Lad os haabe, at det var en Skæbnens Tilskikkelse, at Herkules med de tre Kroner i Skjoldet blev staaende, — som et Symbol fremover paa de tre nordiske Rigers Samhørighed, Sammenhold og Bestaaende. Da dette Ønske ogsaa falder i Traad med det, Pastor Fyhn forsøger at give Udtryk for i Slutningen af et lille Digt »Hannibal« i Anledning af Nedstyrtningen, tør man maaske se bort fra den tidligere Formening om Figurenes Identitet.

Hannibal. [Scipio]

(Den 7de Martii 1855)

I seks og firti Aar du Kæmpe stod og vared,
 Fra Slottets Brand tilforn, som Brødre to begravet.
 Med trende Kroners Skjold sank Hercules i Grus
 Og Hector mægted ei at frelse Koldinghus.
 End staa en Scipio med sit det norske Vaaben,
 Men ak! Det Danske sank med dig, din Plads blev aaben,
 Et Uvejr styrted dig du stolte Hannibal.
 — Mon ingen atter vil dig rejse af dit Fald?
 Saa du paany kan staa paa Kæmpetaarnets Tinde?
 Og Nord og Dan som Eet kan trodse Kastevinde?
 At raade Bod derpaa vor Rigsdag nænte ei,
 De Hundred Daler kom dertil ad anden Vej
 — Saa rejs dig Hannibal! Stil dig ved Scipios Side
 Som Varsler for en Tid, der atter komme kan,
 Da Skandinavien forener Nord og Dan!⁸¹⁾

Da Regeringen ikke mente at kunne spendere de 100 Daler, som det vilde koste at bringe den nedstyrtede Figur paa Plads igen, stillede et Handelshus i Altona det forlangte Beløb til Raadighed, men der blev ikke gjort Brug af Tilbudet, Scipio gik derfor til Grunde, kun Hovedet er bevaret.

⁸⁰⁾ Kolding fra M. til N., S. 199.

⁸¹⁾ Versbog 4, Side 84.

Til 50 Aarsdagen for Branden paa Koldinghus skrev Fyhn 1858 et Digt: »Kjæmpen paa Ruinen af Koldinghus« med en ledsagende Bemærkning, som »med Fornøjelse« blev optaget i Kolding Avis⁸²⁾ »fra den gamle Pastor Fyhn, hvis Interesse for og Kjærlighed til sin Fødeby Kolding hverken er kølnet eller aftaget med Alderen«.

Den 12. December 1860 tog Pastor Fyhn, 72 Aar gammel, sin Afsked som Sognepræst. Ved Bortrejsen modtog det højagtede Præstepar mange Beviser for den Hengivenhed, Menighederne nærrede for deres gamle Præst og hans Hustru, med hvem de havde delt saa mange Glæder og Sorger.⁸³⁾ Herefter bosatte de sig i København og flyttede ind i en Stuelejlighed paa Nørrevold 34.⁸⁴⁾ Byen var dengang endnu omgivet af sine Volde, hvorfra man havde den smukke Udsigt over Stadsgraven og den landlige Omegn. Men til at gaa Tur deroppe fik Fyhn næppe megen Tid de første Aar. Professor Molbechs Anmeldelse i Historisk Tidsskrift, i hvilken han beklagede, at Fyhn ikke havde haft Lejlighed til at benytte Cancelli-Registranterne, havde han endnu i Erindring. Nu, efter at han har taget fast Ophold i København, var en saadan imidlertid givet ham, og Resultatet af hans flittige Arkivbesøg blev: *Ældre og yngre Archivregistraturer Kjøbstaden*

⁸²⁾ Kolding Avis, Nr. 52, 3. April 1858.

⁸³⁾ Ved sin Afsked modtog Pastor Fyhn en indrammet Reproduktion, Jesus Bjergprædiken. Bag paa Billedet har han skrevet: Jesus Bjergprædiken, Matt. 5. Efter min Ansøgning forundte Entledigelse i Naade 12. Decbr. 1860, da jeg næsten i 37 Aar havde været Sognepræst i Nørre Jernløse og Kvandløse Menigheder, glædede disse mig med denne saa smukke som passende Gave samt med et Taffeluhr [meget smukt og værdifuldt i fransk Bronze under Glaskuppel], hvilke Dele overrakte mig ved en Deputation efter min Kirkebøn i Jesu Navn den 5. Søndag efter Paaske den 5. Maj 1861. Begge Dele er i Fru G. F. R.s Eje.

⁸⁴⁾ Kbh.s Vejviser 1861—66.

Kolding angaaende, uddragne af Geheimearchivets og andre kongelige Archivers samt trykte Diplomers Registre og Tegnelser.

Bogen, der var i 4to, laa færdigskrevet 1863, omfattede Breve fra Kongen, Skøder eller Breve paa Jord og Ejendomme, Befalinger, Forordninger, Bestallinger, Bevillinger, Konfirmationer m. v., Kolding Slot, Lensmændene, Adelen, Kolding By, dens Borgmestre og Raad, Embedsmænd og Borgere angaaende, der efter Bogens Register er samlet som følger: Regista diplomatica daniæ, Side 11—19, Geheimearchivets Registre og Tegnelser, 19—28. Sammes Jydske Registre fra 1572, 28—268. Andre Antegnelser i sammenhæftede Breve vedr. Frederik I., Christian III. og Frederik II., 268—272. Udvalg af trykte danske Diplomer og Breve af Molbech og Petersen og et Diplomatarium i Geheimearchivet fra 1401, 272—83. Jydske Tegnelser i det gamle danske Cancellis Archiv fra 1751, 283—91. Jydske Registre i Cancelliets Archiv fra 1749 og indtil Christian VIII's Død, 291—309. Tillæg af Jydske og Smaalandenens Missiver for 1771 og 1772, 309—11. Det forrige Rentekammers Archiv, 311—54.

At bearbejde dette omfattende Materiale har Fyhn, som da var 75 Aar, sikkert følt sig for gammel til at give sig i Kast med, men nu havde han da den Glæde og Tilfredsstillelse, at Kilderne ved hans utrættelige Flid var draget frem, og derved lettet Arbejdet for senere Forskere af Kolding Bys Historie.

Dette hans sidste topografiske Arbejde overgav han til Kolding By. I Bogens Indledning skriver Pastor Fyhn:

I Aaret 1848 udgav jeg mine Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, hvilke jeg fortsatte til 1860. Efter

min Entledigelse fra mit i 37 Aar havde Embede som Præst i Nørre Jernløse og Kvandløse Menigheder i Mehrløse Herred, Holbæk Amt, tog jeg Bopæl i Kjøbenhavn, hvorved der aabnes mig Lejlighed til at kunne samle flere Materialer til Kolding Historie i Geheimearchivet og andre Archiver samt i Fortegnelser paa trykte Diplomer og andre Brevskaber, der kunde tjene til Bekræftelse paa Rigtigheden af mine fornævnte udgivne Efterretninger eller til disses Berigtigelse og Udvidelse. Dette Arbejde har jeg i over to Aar stadigen været beskæftiget med, men da det er for kostbart at lade trykke, saasom det efter dets Natur ikke kunde vente at vinde almindelig Interesse, saa har jeg foretrukket at overlevere det som Manuskript til Byen selv, det egentlig angaar, for at opbevares i Raadhusets Archiv i den Formening, at vilde kunne glæde mine ærede Koldingensere at kaste et Blik ind i Byens Fortid og den Tid, som ligger dem nærmere. Muligt har jeg ved Samlerflid taget mange Smaating med, som gjerne kunde have været udeladt, som mangt et ubetydeligt Navn, der er ukjendt eller forlængst forglempt for mangen Begivenhed, som var mere værd at lægge Mærke til. I saa Fald maa jeg bede mig undskyldt, at jeg hellere har villet give for meget end for lidt og maa overlade de ærede Læsere til deres eget frie Valg i denne Henseende. De tage nu gunstigt tiltakke med Samlingen som den er og erindre med Venlighed deres gamle Byes Barn, som har sendt dem i sin Alderdom dette Efterslet paa Litteraturens Mark.

Bogen blev ledsaget af en Skrivelse, hvori han meddeler:

— — — Arbejdet er udført i mit 76de Aar ved det guddommelige Forsyns min naadigen forundte Helbred og Kræfter og min vedligeholdte varme Interesse for den Bye, hvor jeg har tilbragt mine første Ungdomsaaar og havt flere Prøver paa Medborgeres Velvillie og Kjærlighed. — — —

Til Slutning har jeg, som noget specielt Kolding tilhørende, ladet indsætte i Bogens Bind et Voxaftryk af

Kong Knud den Helliges Gildes Signet, som findes i Det kgl. Museum for Oldsagers Opbevaring, og først i Bogen en Skizze af bemeldte Konges Martyrød og en historisk Beretning om dette Billede. Paa Bogens bageste Blad ses Byens ældre Vaaben.

Manuskriptet indleder Fyhn med følgende Linier:

I denne Skygge vi vort Kolding os fremstilled
Som Byen er, men dog i dunkelt Taagebilled.
Vor gamle Ørn fløj bort, og Koldinghuus Du seer
Er som det var tilforn, men ak! er nu ei meer!

Umbra aricis.

Verset skal være til Forklaring af det paa næste Blad malede Prospekt af Kolding, set fra Kornmarken fra Enden af Slotssøen. Under dette Billede og paa det følgende Blad har Fyhn skrevet en Tilegnelse til Kommunen paa Vers, som med visse Forandringer er enslydende med den, han skrev til Kong Frederik den Syvende i et Eksemplar af »Efterretninger om Kjøbstaden Kolding«. ⁸⁵⁾

I en Takkeskrivelse ⁸⁶⁾ for Gavens Modtagelse maa Kolding Kommune have tilbudt Pastor Fyhn et Vederlag for hans paaskønnelsesværdige Arbejde, hvorpaa han 28. September 1863 svarer:

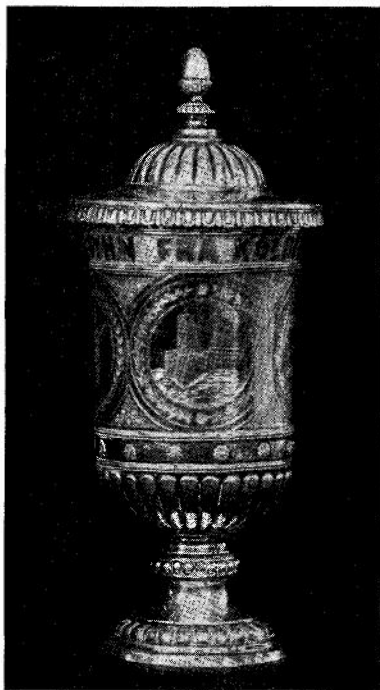
Jeg takker S. T. Hr. Konferentsraaden for Deres høitærede Skrivelse af 23. dennes og iler med at besvare den med mit Ønske ikke af den respektive Kommune at erholde nogen Pengesum, var den end nok saa stor, men derimod, ifald Kommunen har tiltænkt mig et Erindringstegn, tør jeg udbede mig et lille Sølvbæger med en passende Paaskrift, forfærdiget af en Borger i Kolding, til Minde om, at mit Bidrag, især til Byens ældre Historie, har vundet Kommunens Bifald og er den kjærkomment. ⁸⁷⁾

⁸⁵⁾ Indført i Versbog 5, Side 65 og 3, Side 159.

⁸⁶⁾ Takkeskrivelse fra Kolding Kommune til Pastor Fyhn synes ikke at være bevaret.

⁸⁷⁾ Brev i Kolding Raadhusarkiv.

Man synes at kunne forstaa, at Kolding Kommune her saa en velkommen Lejlighed til at vise sit Bysbarn, gamle Pastor Fyhn, en Anerkendelse og Hædersbevisning for hans værdifulde Arbejde til Byens Beskrivelse og Historie. Det blev derfor overdraget Guldsmed Ussing i Laasbygade at udføre en Pokal i drevet Sølv. Dette smukke Stykke Kunsthaandværk, 24 cm højt, er dekoreret med fire runde Felter omkranset af Løvgrene, med Gengivelser af Raadhuset, Kolding Byvaaben, Slotsruinen og i det fjerde Felt staar 1865. Foroven, omkring Pokalens Rand, er indgraveret: *Til Pastor J. J. Fyhn fra Kolding By.*⁸⁸⁾

Originaloptegnelserne eller Forarbejdet til »Registraturerne« maa være det, man finder i Det kgl. Biblioteks Manuskriptsamling, Add[itamenta] No. 59, 4to: *Archivregistre og Tegnelser Kolding og Koldinghus angaaende*, samlede i Aarene 1862—63 af J. J. Fyhn, past. emerit.

⁸⁸⁾ Pokalen ejes af Fru G. F. R.

Denne Bog er som nævnt ligeledes i 4to, og indeholder 356 tæt beskrevne Sider, der paa hvertandet Blad med Blyant er pagineret fra 1—178. Optegnelserne under denne Titel optager 340 af Bogens Sider, men bagfra i Bogen har Fyhn paa de øvrige Sider indført: Uddrag af Det kongelige Bibliotheks og Universitetets Bibliothekets Manuchripter i Kjøbenhavn. Bogen er uden Titelblad, er ej heller forsynet med Forord eller Register, kun har Pastor Fyhn paa Bindets uvendige Sider, for og bag, klæbet en Seddel med ovenanførte Titler. Optegnelserne er nedskrevet uden Mellemrum mellem dets forskellige Indhold.

Under den første Tid af den tyske Besættelse, da der skulde være uafbrudt Vagt paa Raadhuset, tog Byraadssekretær N. Jacobsen sig for at rubricere »Ældre og yngre Archivregistraturer« for derved at gøre Stoffet lettere tilgængeligt, og lod derefter Bogen afskrive til Brug for Bibliotekerne. Saaledes ordnet fylder den 124 maskinskrevne indbundne Foliosider, forsynet med Register. Den Tanke, at lade dette Arbejde foretage, vidner ikke alene om, at disse hans 80 Aar gamle Optegnelser endnu har almen Interesse, men ogsaa, at den gamle Lokalhistorikers Navn stadig erindres og omfattes med Veneration i hans Fødeby.

Efter et langt og indholdsrigt Liv døde Pastor Fyhn i Kjøbenhavn 25. Februar 1866, 78 Aar gammel, og blev under stor Deltagelse bisat fra Vor Frue Kirke den 3. Marts.⁸⁹⁾ Hans Lig førtes derefter ad Landevejen til Nørre Jernløse. Ved Nykro, der hvor Holbækvejen skærer Kalundborg Landevej, mødte Kvand-

⁸⁹⁾ Averteret bisat fra Vor Frue Kirke i Berl. Tid. 3. Marts, men om en stedfunden Højtidelighed i Kirken er ikke indført i Kirkens Begravelsesprotokol 1861—70. Hans Død og Begravelse er derimod indført i Nørre Jernløse Kirkebog 1866, pag. 2. Holbæk Amtsavis 9. Marts 1866.

løserne og bar Kisten til Kvandløse Kirke, hvor Pastor Leth efter deres Ønske afholdt en Sørgegudstjeneste, hvorefter Kisten førtes til Nørre Jernløse Kirke. Ogsaa her fyldte hans tidligere Menighed Kirken til sidste Plads for at tage Afsked med deres gamle Præst, som efter en stemningsfuld Højtidelighed begravedes 5. Marts i Familiegravstedet paa Kirkegaarden.⁹⁰⁾

Pastor Fyhns Enke blev boende nogle Aar i København, men flyttede senere til sin Søn Christian i Nyborg, hvor hun døde 6. Maj 1880 og blev begravet d. 14. s. M. i Nørre Jernløse.⁹¹⁾

Den ældste Søn, Thomas Ambrosius Fyhn, blev Student fra Herlufsholm 1840 og tog 1848 teologisk Embedseksamen, hvorefter han var Huslærer, indtil han 28. Marts 1855 blev personel Kapellan i Himmelev og Det adelige Jomfrukloster i Roskilde. Den 25. April s. A. blev han ordineret og kaldtes 10. September 1860 til Skolelærer og Sognepræst paa Venø. Fra 20. Juli 1869 var han Præst i Laurbjerg og Lerbjerg Sogne ved Randers.⁹²⁾

Ved Pastor Leths Forflyttelse 1877 blev Nørre Jernløse og Kvandløse Sognekald ledigt, hvilket gav Anledning til, at Beboerne i Sognene ønskede at faa gamle Pastor Fyhns Søn til Præst, hvor »Præstenavnet Fyhn havde en god Klang og havde efterladt sig et kært Minde«. Man samledes derfor til et Møde for at drøfte Sagen, og enedes om at indgive en Ansøgning baade til Kongen og til Kirkeministeren, og en Deputation valgtes til at overbringe Ansøgningen. Den blev

⁹⁰⁾ Holbæk Amts Aarbog 1945, Side 119.

⁹¹⁾ Nørre Jernløse Kirkebog 1881, pag. 65.

⁹²⁾ Max Grohshenning og Th. Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, I, Side 470, og Efterretn. o. N. J. og K., i hvilken Th. Ambrosius Fyhn har indført en kort Selvbibliografi, Pastoratsark., Nørre Jernløse.

velvilligt modtaget og med det Resultat, at Pastor Th. Fyhn 31. December 1877 beskikkedes til Sognepræst i Faderens tidligere Embede og indsattes af Pastor Ravn 3. Marts 1878.⁹³⁾

Men det var ikke mange Aar, han fik Lov til at virke her. Under et Besøg hos en syg Kvinde i Sognet blev han ramt af et apoplektisk Tilfælde, og faa Dage efter døde han 20. Juni 1885 »efter 7½ Aars samvittighedsfuld, fredelig Præstegerning, vel hørt af sine Tilhørere«, og blev begravet den 26. s. M. i Nørre Jernløse.⁹⁴⁾

Den 30. Maj 1861⁹⁵⁾ blev han viet af sin Fader i Helligaandskirken til *Septima Hansine Christiane Storch*, født i Roskilde 12. Februar 1838. Hun boede som Enke i København, hvor hun døde 2. December 1922 og blev bisat fra Skt. Jacobs Kirke 6. December for at blive begravet i Roskilde.⁹⁶⁾ Hun var en Datter af Kaptain og Postmester i Roskilde, senere i Nyborg, *Edvard Thomas Storch*,⁹⁷⁾ født 26. Marts 1787, død 7. Juli 1852, og Hustru i 2. Ægteskab, *Septima Hansine Christiane Hansen*, født 21. Oktober 1814, død 18. Februar 1838. Hans første Hustru var *Laurentze Susanne Baggese*, døbt i Strømsø 15. November 1805, død 1. November 1830. Disse hans Hustruer var Halvsøstre, Døtre af samme Moder.⁹⁸⁾

I deres Ægteskab fødtes paa Venø 1. Juli 1863 en Datter, *Gerda Elisabeth Helgerud Fyhn*, men dette

⁹³⁾ Kultusministeriets 1. Departements Forestillinger for 1877, pag. 258. P. t. 772/1877, Rigs Ark.

⁹⁴⁾ Holbæk Posten 23. og 25. Juni 1885.

⁹⁵⁾ Vielser i Helligaandskirken 1861, L. Ark. Sj.

⁹⁶⁾ Kbh. Begravelsesvæsens Arkiv 1922, Løbe Nr. 6578 og Berl. Tid. 5. Decbr. s. A.

⁹⁷⁾ V. Richter: Danske Postembedsmænd 1750—1906.

⁹⁸⁾ Samling Personalialia vedr. Postembedsmænd af Overpostkontrollør Fr. Olsen, Dansk Post- og Telegrafvæsens Arkiv.

deres eneste Barn døde i København 13. Maj 1886 af Lungebetændelse⁹⁹⁾ efter kun 4 Dages Sygeleje og blev begravet 19. Maj i Nørre Jernløse.¹⁰⁰⁾

Den yngste Søn i Pastor J. J. Fyhns Ægteskab, Christian Peter Laurentius Fyhn kom, ligesom Broderen, paa Herlufsholm. Ogsaa han vilde være Præst, men under Læsningen til Artium blev han syg, hvorfor Faderen den 8. Marts 1841 udmeldte ham, for at han kunde fortsætte Studierne i København, hvor Broderen allerede var, og bad ham derfor flytte sammen med denne, som havde Logi paa Kongens Nytorv Nr. 208, 3. Sal. — Det er en meget morsom Plads, skriver Faderen i sit Brev, og naar Du har Tid, saa kan Du have den Fornøjelse at se Vagtparaden trække op hver Dag og høre dens dejlige Musik. Først 1874 blev den gamle Hovedvagt nedrevet og afløst af den ny opførte i Kastellet.

Christian Fyhn skrantede imidlertid stadig, hvorfor hans Læge raadede ham til at søge et Arbejde i det Fri. Han valgte da at blive Gartner og kom ind ved den i 1908 nedlagte Kgl. Driveri-, Blomster- og Frugthave ved Rosenborg Slot, derfra fortsatte han sin Uddannelse ved Botanisk Have, som dengang laa bag Charlottenborg, hvorfra han 1848 (49) kom til »Christiansdal« ved Odense. Aaret 1850 meldte han sig som Frivillig og deltog i Slaget ved Isted og Mysunde. Da han efter Krigens Ophør som Korporal vendte tilbage til København var han atter syg, men ogsaa denne Gang overstod han Sygdommen, saa han kunde tage Stillingen som Gartner paa Herregaarden »Hvidkilde« ved Svendborg. Efter i nogle Aar at have drevet sin egen Gaard paa Ollerup Skovmark, solgte han denne

⁹⁹⁾ Holbæk Posten 18. og 23. Maj 1886.

¹⁰⁰⁾ Kbh.s Begravelsesvæsens Ark. 1886, Løbe Nr. 2696.

og flyttede til Nyborg og drev her eget Gartneri indtil sin Død 8. April 1902.

Med Christian Fyhn uddøde Mandslinien efter kgl. Portner i Kolding Ambrosius Fyhn.

Den 7. November 1860 blev han viet i Helligaandskirken i København til *Kathrine Elisabeth Schlage*,¹⁰¹⁾ født i København 24. August 1828, død i Nyborg 12. Januar 1883. Ogsaa her foretog Faderen Vielsen. Hun var en Datter af Murmester og Arkitekt *Frantz Wilhelm Schlage* og Hustru *Erika Elise (Elisabeth) Kurtzhals*.

I Gartner Fyhns Ægteskab fødtes 3 Døtre. Den ældste, *Louise Georgia Helgerud Fyhn*, født 10. Februar 1861, døde ugift 26. April 1919 og blev begravet i Nyborg. Hun var ansat ved Husvæsenet paa Herregaarden »Egeskov«, senere paa »Vintersborg« paa Lolland, men efter Moderens Død styrede hun Huset for sin Fader.

Marie Elisabeth Helgerud Fyhn fødtes paa »Hvidkilde« 4. Oktober 1865. Den 18. Juli 1903 blev hun gift med Postbud, senere Overpostbud i Nyborg *Jens Andersen*, født i Ullerslev 16. November 1873, død 25. September 1939. Efter sin Mands Død bor hun i Huset hos sit eneste Barn, nu Overtoldassistent i Hillerød *Arne Christian Fyhn Andersen*.

Den yngste Datter, *Frederikke Elise Helgerud Fyhn*, blev født i Ollerup Skovmark ved Svendborg 27. Maj 1871 og døde i Aunslev ved Hjulby paa Fyn 8. Februar 1947. Den 7. November 1898 blev hun viet i Skt. Jacobs Kirke i København til Matros paa Færgen Køben-

¹⁰¹⁾ Pastor Fyhn siger i Efterretn. o. N. J. og K., Side 211, 7. Novbr. 1860, hvorimod Kopulationsprotokollen 1859—67, Kbh., viser Indførsel for Trinitatis 24. Novbr., men om Vielsen er foregaaet i denne eller i Helligaands Kirken ses ikke i Kirkebøgerne for disse Kirker, da Indførelsen maa være glempt.

havn—Malmø, senere Brovagt *Jørgen Hansen*, født i Nordenhuse paa Fyn 27. Marts 1864, der døde i Aunslev 21. Marts 1946. Efter at have taget sin Afsked flyttede de til Aunslev, hvor deres eneste Barn, *Gudrun Helgerud Fyhn Hansen*, er bosat og gift med Karetmagermester *Georg Rasmussen*. Her byggede de en Villa paa Nabogrunden, hvor de boede til deres Død.¹⁰²⁾

Foruden Sølvpokalen er Fru Gudrun Rasmussen ogsaa i Besiddelse af det smukke Taffeluhr, som hendes Oldefader, Pastor Fyhn, modtog fra sine Menigheder i Nørre Jernløse og Kvandløse ved sin Afsked, samt andre værdifulde og interessante Erindringer om Slægten, derimellem ogsaa Ting, der har tilhørt Ambrosius Fyhn, hvilke hun værner om med stor Pietet.

Endnu, over 80 Aar efter J. J. Fyhns Død, lever Mindet om Sognenes gamle Præst fremdeles i Nørre Jernløse og Kvandløse, og hans Navn nævnes med den største Ærbødighed.¹⁰³⁾ Hans Grav ligger ikke mere op mod den østlige Kirkegaardsmur under »Elmenes Ly, hvor Hængeløvet breder ud sin Skygge over Støvet«. Efter en Udvidelse af Kirkegaarden kom Graven til at ligge frit og er tillige gjort mindre.

Men ogsaa i hans Fødeby levede Mindet, som tidligere nævnt, om den gamle Hædersmand og Byens Historiker, hvorfor man i Aaret 1907 overdrog Sognets daværende Præst, Adam Wind, at besørge Indkøbet og lade opsætte en Natursten paa hans Grav, hvorpaa staar:

Jens Jørgen Fyhn
Rejst af Kolding By.

¹⁰²⁾ Stamtavleoptegnelser i Manuskript af Hans Fyhn.

¹⁰³⁾ Meddelt af Sognets nuværende Præst, Jørgen M. Larsen.

DA ENGLÆNDERNE KOM —
OG BLEV I KOLDING I 2¹/₂ ÅR¹)

Af byrådssekretær *Niels Jacobsen*, Kolding.

De havde altid haft bolig i vore hjerter, og aldrig havde vi tvivlet om, at de en dag kom for at bryde det tunge åg, vore store naboer mod syd havde lagt på vore skuldre. Og dagen kom, den over al beskrivelse vidunderlige dag, 4. Maj 1945, da vi knapt to timer efter den sidste luftalarm over Kolding hørte det med længsel ventede budskab over engelsk radio, at tyskerne havde kapituleret. På mindre end en halv time var Koldings akseltorv et sydende menneskehav, mørklægningsgardiner, der allerede var trukne for, svippede op, lysene tændtes, trods solnedgangen hejstes flagene, og sangen tonede stærkt og inderligt. I glæden blandedes vel en skygge af sorg, fordi vort kære broderland mod nord ikke var nævnt sammen med Holland og Danmark, men det kunne jo kun være et tidsspørgsmål, når også nordmændene igen var et frit folk og »Ja vi elsker dette landet« klang fra alle struber i et jublende crescendo. Meddelelse fulgte på meddelelse fra højttalervogn om begivenhedernes gang, og da frihedsrådets løbeseddel omdeltes og berettede, at de allierede tropper havde overskredet grænsen og at britiske panserstyrker ville være i Kolding i løbet af

¹) Denne afhandling optages samtidig i Kolding byrådsbog for 1947/48.

få timer, gav begejstringen ekko fra alle bygningsfacader, alt imens ikke så ganske få udskilte sig fra menneskemængden for pr. bil, cykle eller andre befordringsmidler at begive sig ad Haderslevvej sydpå for at være blandt de første, der bød de ventede gæster velkommen til Kolding.

Men — så hurtigt gik det nu heller ikke, og selv om natten var skøn og luften forholdsvis mild, var det alligevel lidt køligt på denne årstid at kampere i landevejsgrøfterne, og med sorg i sind måtte de udvandrede vende om for at få et par timers søvn inden morgendagen, for så *måtte* de da komme — troede man da. Og næppe var de første solstråler næste dag kravlet over horisonten, før de samme mennesker plus mange flere andre atter var på benene og tog vejen ud mod Vonsild for at danne æreskæder for de englændere, som man havde ventet så længe.

Gennem de stedse tættere og tættere skarer svirrede rygterne uafbrudt, nu er det ganske vist, at grænsen er overskredet, nu ventes de at køre ind i Haderslev, nu er de nået Aabenraa, nu i dette øjeblik er fortroppen i Christiansfeld, om højst et kvarter kan de være ved Vonsild o. s. v. o. s. v., og dog viste det sig alligevel, at rygterne ikke holdt stik. Ikke alene telefonen kimede uafbrudt på de offentlige kontorer, men samtidig gik en stadig strøm af utålmodige ad rådhus-trappen, spændingen var ikke til at bære, man måtte have vished, og hvis det virkelig var sandt, at borgmesterkontoret intet viste, måtte der telefoneres til ministeriet, til hærledelsen, til Flensborg eller til Hamborg eller andre steder, det var en skandale dette her! Borgerskabet havde krav på at blive holdt ordentlig underrettet, hvorfor ikke spørge radiofonien? Telegrafer til England, noget må og skal gøres! En aldrende

dame af engelsk oprindelse, der havde indfundet sig på rådhuset umiddelbart efter kapitulationsbudskabet, blev her det meste af natten og kom igen næste dag i den årle morgenstund for at hyde sine landsmænd velkommen. Hun nægtede kategorisk at forlade den lænestol, der var sat frem til hende, og var til sidst ved at segne af træthed, mangel på søvn og på mad, mad fik hun, men hjem vilde hun ikke, hun vilde vente på stunden, da hun kunne yde de gæve engelske soldater sin hyldest. Til sidst måtte hun og de mange andre ventende alligevel også kapitulere, idet der stadig ikke var spor af englændere. Damen dog først efter at have modtaget borgmesterkontorets forsikring om, at man ville sende vogn efter hende, ved nat eller dag, når budskabet om indtoget indløb. Hun afventede dog ikke vognen, men indfandt sig igen næste morgengry samtidig med, at hendes mange andre meningsfæller fylkede sig langs den forventede gennemgangsru-tes fortove for at spejde efter »Ormen hin lange«.

Så endelig, den 7. maj, synes der at være bund i de mange rygter. Meddelelsen herom forplantede sig med en radiobølges hastighed, og alle der kunne krybe eller gå — naturligvis med undtagelse af de tyskere, der ikke forinden var forduftet og de mange bag pigtråd og i skolebygninger indespærrede flygtninge — samlede sig i byens indre gader og pladser og langt ud ad landevejen mod Vonsild og måske meget længere sydpå for at danne spalier for triumftoget. Og et triumftog blev det, en overvældende begejstring skyllede op mod de i lange korteger af panservogne passerende englændere, som smilede og vinkede og modtog den hyldest, det danske folk havde ventet så mange år på at give dem. Vogntoget var allerede på færd gennem sønderjylland blevet omdannet til en blomsterkorso,

Den engelske major Amory sammen med borgmester Juhl og byleder, kaptajn Schack ved modtagelsen ved bygrænsen.

men flere blomster hobedes op, små dannebrogssflag fastgjordes, hvor der blot var en revne at sætte dem i, og soldaternes uniformer smykkedes med kongemærker og forskellige andre prydelser. Børn og unge mennesker havde i stort tal uden protest entret vognene under kørslen, hurraråbene gjaldede, og havde ikke dansk politi banet vej for togets videre fremrykning, vilde det hele være gået i stå, og det var jo ikke meningen. Ved Kolding bygrænse mødte daværende borgmester, landsretssagfører V. Juhl for at byde troppe-erne byens officielle velkomst og senere ved en modtagelse på rådhuset overfor majorerne R. H. Amory, F. R. Fischer, K. G. Balfour og E. A. Calverti at sige de engelske gæster den tak, som under hele krigsperioden havde ligget enhver dansk på læben. Borgmesterens tale besvaredes af major Amory, der gav udtryk for sin og sine soldaters glæde efter krigens smuds og ondskab at være kommen til et land og en by, hvor

Man venter på englænderne.

Englændernes indtog i Kolding.

Fra indtoget i Kolding.

Englændernes ankomst til rådhuset.

alt skinnede af renhed, og hvor hjertelighed og oprigtighed lyste på hvert ansigt, man så. Modtagelsen var kort, men stemningsbevæget, tropperne skulde videre, og i løbet af en time eller måske mindre var Kolding igen uden englændere, men et uforglemmeligt minde bevaredes i alle hjerter.

Det korte besøg var en stor skuffelse for de fleste mennesker, man havde glædet sig til en rigtig fest og til at kunne have fået en englænder med hjem og rigtig kræse op for. Det blev der altså ikke noget af, men lejligheden kom snart, thi få dage efter begyndte invasionen i stor stil, og et ikke helt ringe arbejde blev det for borgmesterkontoret at tilfredsstille de mange anmodninger om at få en engelsk soldat eller flere i kvarter, det var fast utroligt hvor mange hjem, der kunne præstere bevis (hvilket slet ikke forlangtes) for at kunne tale engelsk og derfor mente sig fortrinsvis berettiget til at komme i betragtning. Trods nogen besvær med at imødekomme alle ønsker, gik alt dog på bedste måde, og der blev slet ikke tid til refleksioner over, hvor forandret situationen var, for blot 10—14 dage siden havde man måttet kæmpe med borger-skabets naturlige uvilje mod at skaffe tyskerne husrum — som det jo var kontorets man kan godt sige forbandede pligt at imødekomme — og nu kunne man ikke skaffe folk nok til de husrum, der blev stillet til rådighed, men ih, hvor var man glad for, at forholdene havde artet sig således.

Desværre var der jo stadig tyskere i byen, mange endda, og hvormeget man end havde imod det, måtte der trods alt tages et vist hensyn til dem også, og man så da ofte det særsyn, at borgmesterkontoret var fyldt af både engelske og tyske soldater, og engelsk, tysk og dansk tungemål svirrede i lokalet i en pèle-mèle.

Men mens englænderne var frejdige og snakkende og delte cigaretter ud til højre og venstre (også til tyskerne), var de før så brovtende og hovne tyskere nu klynkende og tryglende. Ret længe varede denne overgangstid dog ikke, idet det lykkedes at få de bøn-faldende tyskere isolerede til ganske få lokaliteter og kun havde forhandling med ganske enkelte, tilsidst med kun een mand, som man forøvrigt aldrig havde haft synderligt besvær med, thi han havde forlængst afsløret sig selv som en både forstående og praktisk mand, der næppe nogensinde havde været nazist eller tilhænger af Hitler og dennes vanvittige styre.

Englænderne derimod blev ved med at komme på kontoret og var her som i de private hjem stadig kære, velkomne gæster. De første dages overvældende begejstring holdt sig vel ikke på samme højder, men der var vedblivende flere hjem, der beredvilligt ville åbne sig for dem, end der var folk til, ja borgmesterkontoret var endda ikke sjældent udsat for bebrejdelser, fordi man tilsyneladende favoriserede det ene hjem for det andet, det havde et offentligt kontor ikke lov til, og det var jo også rigtigt nok, og det gjorde man naturligvis heller ikke, men når bevis blev præsteret, viste det sig altid, at det var de engelske soldater selv, der havde indkvarteret en kammerat hos sine værtsfolk, hvor han havde det noget så knusende godt.

Det ligger uden for denne beretnings opgave at skønne over, hvad de mange engelske soldater skulle bestille i Danmark; de, der var her i Kolding — måske med undtagelse af officererne og disses oppassere — foretog sig tilsyneladende intet udover at promenere, konversere, gå på besøg i hverandres kvarter og kurtisere naturligvis — det var jo gennem-

gående unge mennesker, men tiden gik vistnok dejligt for dem, og at der med Danskerne øjeblikkeligt var skabt en absolut entente-cordiale fik man mange beviser for, den holdt sig under hele besøget i så høj grad, at det i mange tilfælde blev både til forlovelse og ægteskab.

Der fandt kun een samlet indkvartering hos private sted, nemlig 2—300 mand af »the Kings regiment«. Mandskabet skiftede dog ret ofte, så borgmesterkontoret havde lige så travlt som i tyskertiden med at anvise kvarter, dog ikke som den gang gruppevis i forsamlingsale, skoler, pakhuse o. l., men altid i private hjem. Alt gik dog smertefrit, thi som sagt, tilbudene var altid større end efterspørgselen, og så vidt vides var der ingensinde mislyd eller gnidninger af nogen art. Naturligvis kunne der opstå visse vanskeligheder, når kontoret ret jævnlig blev ringet op sent på aftenen og skulle skaffe husrum for 15—20—30—40 trætte og sultne krigsmænd, men det gik altid til alles tilfredshed, selv om også soldaterne den første nat måtte tage til takke med nogle af tyskernes efterladte, ikke altid lige propre lokaler på pigeskolen eller forskolen, en enkelt gang også på søndervang skole (hvor der dog ikke havde været tyskere) og i den kommunale børnehave på Haderslevvej. Som oftest klarede man sig dog med statens civile luftværns lokaler i almenskolens kælderetage, hvor der var plads til 40—50 mand, og hvor soldaterne iøvrigt selv ønskede at blive, hvis indkvarteringen kun drejede sig om et eller få døgn. I så tilfælde sørgede sådanne tropper selv for forplejningen under forholdsvis primitive forhold.

En særlig afdeling af »the royal dragoons« var udenfor den almindelige indkvartering, idet den havde in-

stalleret sig i den af tyskerne oprettede, ret omfattende lejr ved Dyrehavevej. Også denne afdeling sørgede selv for forplejningen, og oprindelig var det vistnok også meningen, at »the Kings regiment« skulle have gjort det, i hvilken anledning der var oprettet en officersmesse på hotel »Kolding« og en mandskabsmesse i etablissementet »Astoria« i Laasbygade. Muligvis søgtes disse steder også efter ordre til spisetiderne, men hovedparten af ernæringen indtoges dog formentlig i de private hjem, hvor soldaterne var glade for at være.

Uden tvivl fordi soldaterne befandt sig godt her, blev Kolding inden længe et af de væsentligste centre for englændernes ophold i Danmark, thi foruden »the Kings regiment« og »the royal dragoons« og andre afdelingers mere midlertidige ophold, kom snart et særligt forplejningskorps hertil. Da man ikke straks havde forstået, hvor stor en plads en sådan station skulle råde over, kørte man de 3 kvartergørende officerer til nogle Kolding kommune tilhørende lokaler i Munkensdam, men de blev straks kasseret, de var ikke nær store nok, og helst ville man også hen, hvor man kunne smide tyskerne ud. Det var den letteste sag af verden at anvise en sådan plads, og man lod vognen køre ned på havnen, hvor tyskerne endnu rådede over omfattende forsynings- og boligbarakker, og det var netop lige det, englænderne havde brug for. Det halve hundrede tyskere, der befandt sig her, var synlig grebet af »hundeanngst«, da de så englænderne og hørte deres ærinde, og det var ikke kedeligt for de danske ledsagere at se lederen, den tyske kaptajn, ryste i bukserne overfor den lille våbenløse og prunkløse engelske major, thi man havde i frisk erindring, hvorledes samme kaptajn for mindre end en måned

siden, revolver- og ridepiskbevæbnet med sporebesatte blanklæderstøvler og hele den tyske krigsmaling havde tordnet og bandet og svoret død og djævel, med trusel om konfiskation, arrestation og koncentrationslejr, hvis ikke ejeren af en større bagerivirksomhed i byen inden næste dags middag havde bagt 4000 franskbrød til de tyske besættelsestropper. Nu svedte han, krøb helt til jorden af underdanighed, medens han fremstammede sit »platterdings unmöglich, hr. major«. Men den engelske gentleman værdigede ham ikke en gang et svar, så sig blot omkring for at indprente sig, om stedet og omgivelserne passede for det formål, han var ude for, og sagde blot ved bortgangen: De har altså forstået, hr. kaptajn, kl. 21 er denne barak rømmet og rengjort, for at mine folk kan rykke ind. Tyskeren havde forstået; da vi 3 timer senere kom tilbage, lignede de tyske mænd og kvinder druknede mus, men lokalerne var rømmede og spulede, så de drev af væde. Næste dag var de dog tørre, og englænderne flyttede ind.

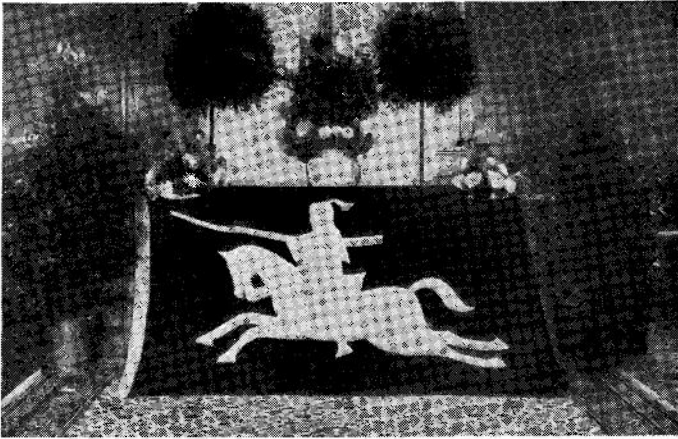
Omkring 1. juni 1945 var forplejningsstationen etableret, og samtidig med oprettedes et større benzindepot ved Østerbrogade og Ågades forlængelse mod åen. Medens benzindepotet bestyredes af egne folk, havde man til forplejningsstationens betjening, foruden en halv snes engelske soldater og nogle beordrede tyskere, en dansk medhjælperstyrke på gennemsnitlig 10 mand, som kommunen gennem arbejdsmændenes kontor anviste, og hvis arbejds løn man mod senere refusion betalte. Også en engelsk-dansk tolk anvistes og betaltes af kommunen (borgmesterkontoret).

Ordningen varede for forplejningsstationens vedkommende året 1945 ud, hvorimod benzindepotet, dog

efter gentagne indskrænkninger, fortsatte så længe de engelske tropper var i Danmark. Personalet her var indkvarteret flere steder, længst på hotel »Ansgar«, hvor det imidlertid til ugunst for lokalerne optrådte lidt for meget på feltfod og derfor sluttelig måtte fortrække til et skur på havneområdet. Denne mangel på hensyn var iøvrigt et af de ganske få tilfælde, hvor englænderne optrådte ukorrekt, og det var så meget mærkeligere, som det samme mandskab langt fra var blottet for skønhedssans, bl. a. havde de på en skrånning langs depotets kontorbarak på det nydeligste fremstillet i små flerfarvede stenfliser på hvid bund depotets regimentsvåben og hosebåndsordenens ret indviklede skjoldmærke og dets bekendte motto: »honi soit qui mal y pense«.

Foruden de mere fastboende officerer og soldater kom der ofte officerer på orlov eller kortere besøg. Ved sådanne ophold indkvarteredes de pågældende næsten altid på hotel som byens gæster, fordi man fandt det upraktisk at anvise kvarter for en enkelt nat eller højst to i private hjem, men så godt som i alle tilfælde fandt vedkommende alligevel ind i privat selskabelighed, og den gæstevenlighed, der altid strømmede dem og de mere fastboende i møde, har sikkert givet anledning til, at englænderne besluttede sig til på et forholdsvis tidligt tidspunkt at anlægge en ferielejr for soldater i Kolding, der først benævnedes »Rest-camp« og senere »Leave-Centre«.

Til indrettelse af denne lejr besås først barakbyerne ved Dyrehavevej og ved Petersbjerggård, men tilsidst besluttede man sig for lejren ved Lykkegårdsvej som den solidest byggede af de af tyskerne opførte 8 lejre i Kolding, og med sine ca. 70 tremandsværelser, officersmesser, spisesale, store køkkener, selskabsrum, ret

Fanedugen, som general Barker skænkede Kolding by.

gode toilet- og badeforhold m. v. synes i særlig grad at egne sig for det ønskede formål. Lejren var ganske vist stadig beboet dels af flygtninge og dels af telefondamer og andre tyske bestillingsfolk, men de måtte naturligvis vige, og efter en kort nødtørftig istandsættelse ude og inde ved kommunens foranstaltning og på dennes bekostning (ca. 10,000 kr.) var alt parat den 20. august 1945 til at modtage det første kontingent af ca. 150 i Tyskland garnisonerede soldater. Forinden de kom hertil, fandt en meget højtidelig indvielse af lejren sted under forsæde af chefen for den britiske armees 8. corps, generalløjtnant E. H. Barker, og i overværelse af flere andre højststående officerer, Kolding byråds medlemmer og andre særligt indbudte. Forud var generalløjtnanten og hans stab bleven modtaget på Kolding rådhus, hvor der udveksledes cordiale taler og overraktes gaver. Kolding by modtog den fane, der havde vajet over corpset siden den engelske landgang i flandern, og

Udflugtsbåden »Førde«.

som modgave fik generalløjtnanten Koldings byvåben i guld. Efter modtagelsen skridtede generalløjtnant Barker og borgmester Juhl et militærkorps' front af ved indgangen til lejren, medens et skotteorkesters sækkepiber og trommer fik fuglesangen til at forstumme i de tilstødende haver og marker, og derefter foregik indvielsen af lejren i stilfulde og blomstersmykkede selskabsrum i funklende skåler af champagne, whisky, cognac og hvad dertil hører, medens et nyt orkester lod døgnets nyeste melodier klinge over forsamlingen. Bemærkelsesværdigt i denne forbindelse var, at opvartningen ved festen i det væsentligste foregik ved de engelske officerer, der, som om de aldrig havde bestilt andet, snoede sig gennem de forsamlede med de glasfyldte bakker, så man hvert øjeblik troede, at nu går det galt, men det gik det ikke i et eneste tilfælde.

Under festen stiftedes mange bekendtskaber og venskaber af blivende varighed, således traf primus motor

Lejrens officerer.

ved lejrens indrettelse, den engelske oberstløjtnant Frank Hutchinson her for første gang den unge koldingdame, frk. Inga Berring, som han godt et halvt år senere hjemførte til England som sin brud.

Mens vi andre festede, blev de kiltklædte skotter sendt ned i byen, for at menigmand også kunne nyde lidt godt af deres sækkepibetoner, men enten har de misforstået opgaven eller de har tænkt, at også de vilde have lidt af lammestegen, for de nåede kun ned til Sønderbros apotek, så vendte de om og viste sig ikke senere. Kom heller ikke igen. Derimod kom gentagne gange 30 unge damer og 10 herrer, der dannede et særegent orkester for sig (signalhorn, piber og trommer), og de var ikke kostbare, og de var mægtig flotte at se på og blev da også meget populære. I det hele taget var englænderne ikke karrige med at yde gengæld for gæstevenskabet; foruden ugentlige indbydelser til dans i lejrens festsal gik der jævnlige bud om deltagelse i officersmessernes cocktail-party,

Lejrens spisesal.

lunch, dinner og andre mindre festligheder, og da man havde fået en fra Lybæk hentet passagerbåd »Förde« herop, indbød man ikke alene bekendte til sejlture på fjorden og i Lillebælt med the og dansant, men man var mere end beredvillig til at låne båden ud til udflugter for gamle mennesker, skolebørn og også til foreninger, når der blev anmodet derom.

Ferielejrens ledelse blev i første omgang overdraget major Evershet, senere, efter kort tids vikariat, major Hulett, og sidst til major Ford, der dog i de aller-sidste tider overlod styret til sin souschef, kaptajn Walker. Med samtlige disse officerer og deres løjtnanter havde Kolding kommune det allerbedste samarbejde, ligesom byens befolkning vedblivende ikke blev træt af at vise englænderne venlighed enten ved indbydelse til besøg i hjemmene eller på anden måde. Ferieopholdet i lejren varede kun tre dage, men benyttedes — hvad et ferieophold jo også skal — efter fuldkommen fri bestemmelse; man

kunne sove, tage på sejlur, på de arrangerede køreture i Koldings omegn eller til nabobyerne eller dase rundt i byens gader. Det gennemsnitlige antal besøgende var ca. 200 mand, og man regner med, at 16—17,000 englændere og soldater af adskillige andre nationer, men i engelsk tjeneste, har besøgt lejren i de ca. 2¼ år, denne opretholdtes. Når det betænkes, at hver soldat havde 200 kr. på lommen til brug i ferietiden, må det formenes, lejren ikke har været uden betydning for Kolding by økonomisk set.

De øvrige engelske soldaters tal svandt ind efterhånden. Inden nytår 1946 havde såvel medlemmerne af »the royal dragoons« som »the Kings regiment« sagt farvel ved fester, hvor der ikke blev holdt taler, men hvor hjerteligheden ikke desto mindre var tilstede i stort mål. Forplejningsstationen blev også ophævet samtidig, og tilbage var altså kun benzindepotets mandskab og ferielejrens soldater, idet også de mindre afdelingers besøg for kortvarige ophold blev færre og færre, og det rødhuede corps af flotte politisoldater sås heller ikke mere i byens gader. Men — ferielejrens folk var dog stadig i stand til at sætte sit præg på bylivet, og når dertil kom, at lejrens hovedledelse i Tyskland ofte sendte repræsentanter hertil, havde de koldingensiske myndigheder stadig kontakt med fremmedfolket, som man næsten betragtede som landsmænd. Ved juletid 1945 kom general-løjtnant Barker — nu adlet under navn af Sir Evelyn Barker — atter til Kolding efter et besøg hos Kong Christian X, som han som kommandant for Slesvig-Holsten havde overrakt de til Slesvigløvens Fodstykke hørende reliefs. Han holdt for lejligheden en stilfuld julefest i lejrens receptionsaloner, hvor han mødtes med venner, han havde vundet i privat besøg i Kolding

efteråret forud, og han kom tilbage en fjerde gang, da for at sige farvel inden han overtog en ansvarsfuld post i Palæstina.

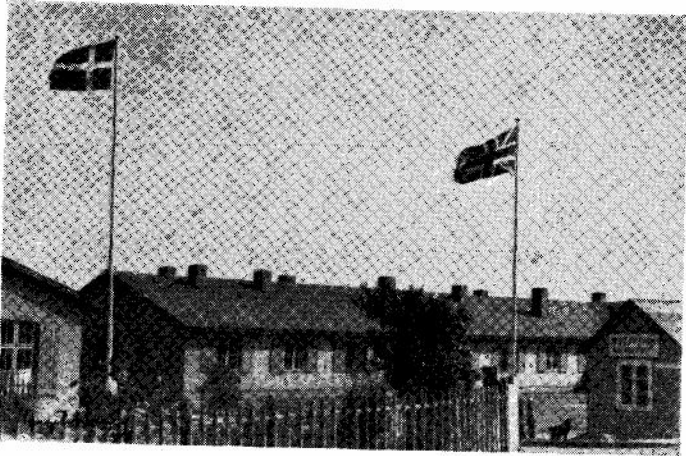
1946 blev altså et roligere år for Kolding end 1945 havde været, men som et bevis på, at englænderne virkelig havde befundet sig godt her, er, at det ikke varede synderligt længe, før mænd, der tidligere havde været indkvarterede soldater, nu kom på besøg som civilpersoner med hustruer og børn for at hilse på værtsfolk og for ugiftes vedkommende for at forny bekendtskabet med den lille pige, de var kommet sammen med og godt kunne tænke sig at leve livet sammen med. I ikke så ganske få tilfælde havde den unge pige samme indstilling, og ialt blev der vel indgået henimod en snes dansk-engelske ægteskaber med udgangspunkt i mandens koldingbesøg forud.

Hen på sommeren kom lederen af rhinarmeen, general Sir Rich. L. Mc. Creery på visit, og under denne indbød han foruden sin stab et større selskab af koldingborgere på sejltur med »Förde« på Kolding fjord, og det blev en fest af de helt store dimensioner. Skibets saloner var overdådigt udsmykket og traktementet lige så overvældende, et helt batteri af champagneflasker, de fineste cigarer og cigaretter, whisky, cognac, the og kager i en uendelighed og en glimrende, stedlig trio til underholdning. Heller ikke disse tre musikere blev forfordelte, idet der blev stillet 4 flasker champagne på klaveret til deres vederkvægelser i pauserne. Andre sejlture blev der indbudt til omend under mere beskedne former, men dog altid med lejlighed til en dans i salonen og en kop the og en lille drink i chefens kahyt, og nu og da gjaldt indbydelsen til en lille lunch i lejrens officersmesse, hvor der aldrig serveredes under 5 retter mad. Da det her var tyske kvinder, der

stod for madens tilberedning, stod kvaliteten dog ikke altid mål med kvantiteten.

Der var altså stadig den aller bedste forståelse mellem englænderne og koldingenserne, og da det var uden al tvivl, at de førstnævnte vedblivende befandt sig godt her, var man næsten ved at tro, at så længe englænderne holdt Tyskland besat, ville ferielejren i Kolding også blive ved at bestå. Men i begyndelsen af 1947 lød der nu og da røster om, at det alligevel ikke ville blive tilfældet. Hovedledelsen i København tænkte på oprud, og at dette også ville have følger for lejren i Kolding, anså man for ganske givet. Dog vinteren gik og en del af foråret med, men så kom efterretningen: lejren var for dyr i drift på grund af den store afstand fra tropperne i Tyskland, man måtte koncentrere sig om de eksisterende ferielejre i de besatte områder, koldinglejren måtte nedlægges. Besøget aftog uge for uge og holdt helt op først i oktober 1947, og opbruddets time var inde. Nogen tid gik dog med til realisationen, alt kunne man ikke tage med til Tyskland, bl. a. var der en hel del inventar, senge, stole, skabe, borde, madrasser m. v., det kunne Kolding by disponere over til brug for sociale institutioner, og nogle skure og barakker, som englænderne selv havde opført, ville man også gerne have skænket, men i sidste øjeblik besluttede hovedledelsen, at de alligevel skulde sælges til den højstbydende.

Som en sidste gestus indbød den fungerende kommandant Koldings borgmester, byrådssekretær og erhvervschef på en week-end tur til den holstenske søsterlejr i Scharbeutz i nærheden af Travemünde samt til en »farewell-dinner« i lejren og skænkede Kolding by den »Union Jack«, der havde vajet over lejren siden dens oprettelse, hvorimod det danske flag, der havde

Lejren med de danske og engelske flag.

vajet side om side med det engelske, blev hjemført til England. Kolding by gjorde gengæld for den udviste venlighed ved en aftensammenkomst for det nu bortdragende mandskab — ca. 40 personer — og lejrens nøgler afleveredes til borgmesterkontoret, et lille afsnit i Kolding bys historie var til ende.

Ca. 20.000 soldater menes at have gæstet lejren, det antal, der tidligere havde været indkvarteret i private hjem eller på hoteller og andre steder, var det næsten umuligt at holde rede på, men beløb sig i hvert fald til flere hundrede. I 2½ år havde Kolding været en lille del af England, mange venskabsbånd og hjertebånd blev knyttet, og betegnende turde det i denne forbindelse være, at lejrens sidste fungerende kommandant, kaptajn S. Walker og hans næstkommanderende, løjtnant L. Hobarth, begge lod sig vie til unge koldingensiske damer, inden de efter flere års udlændighed atter rejste hjem til gamle England, og at rhinarmeens chef den 24. novbr. 1947 tilskrev borgmesteren i Kolding:

Den succes, som B. A. O. R. leave centre i Kolding har haft, skyldes for en væsentlig del det udmærkede forhold, der rådede mellem Dem og lejrens beboere og det utrættelige og gode samarbejde herfor, De og Deres medarbejdere ydede. Dette er fuldtud påskønnet af alle, der fra rhinhæren gæstede lejren og bidrog tillige til at styrke venskabsbåndet mellem England og Danmark i disse vanskelige tider. På min hærs vegne beder jeg om lov til herfor at udtale min hjerteligste tak.

EN KLOKKEINDSKRIFT I SCT. NIKOLAJ KIRKE I KOLDING

Af fhv. lektor *Fr. Orluf*, Vejle.

I Vejle amts aarbøger 1905, s. 202 har afd. P. Eliassen facsimileret den mærkelige indskrift paa den saakaldte »svenske« klokke i Kolding St. Nikolaj kirke for muligvis at give stødet til, at den omsider blev tydet.

F. Uldalls aaret efter udkomne værk »Danmarks middelalderlige kirkeklokker« omtaler s. 65 denne klokke, men uden gengivelse af indskriften eller anden omtale af den end at den bestaar af 15 majuskler, »hvoraf de 3 maa læses som spejlskrift«, og da den maa være støbt omtr. ved midten af 1300-tallet, kan det vistnok kun tænkes, at indskriften er latin, »og der er vel mulighed for, at hvert enkelt bogstav danner begyndelsen til et ord«.

Hvis dette sidste var den eneste udvej til at faa noget ud af indskriften, vilde en videnskabelig tydning være umulig. Femten begyndelsesbogstaver til lige saa mange hele ord vilde, naar ingen forud kan vide, hvad meningen skal være, give et saa vidt spillerum for gætning, at der intet kunde fremkomme med blot nogenlunde sandsynlighed.

I 1910 nedskrev jeg en tydning, som jeg dog beholdt for mig selv for at sammenholde den med, hvad der maatte fremkomme fra anden side. Da indskriften imidlertid endnu i 4. udgave af Traps »Danmark« om-

tales som uforstaaelig (dateringen sættes til »vistnok 1300-tallets første halvdel«), er der vel ingen anden, der har givet sig i kast med den. Det kunde da maaske være paa tide at lade tydningen fremkomme:

* A I 2 E S U T F A U E T D 2 U

I nutidsskrift er bogstavrækken saaledes:

A I 2 E S U T F A U E T D 2 U
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Nr. 4—12 læses med lethed **esutfauet**, som er de latinske ord *es ut favet* i 1200-tallets latinske retskrivning. Nr. 3 og 14 er aabenbart to af de tre bogstaver, der efter Uldalls mening skal læses som spejlskrift, d. v. s. som ved skriftretning fra højre til venstre. Hvilket det tredje skal være, kan jeg ikke se; alle de andre bogstaver synes mig retvendte.

Da tvetyden *ai* ikke eksisterer i klassisk eller efterklassisk latin, maa *a* være et ord for sig, nemlig forholdsordet *a*, der betyder »af«; men det skrives *ab*, naar det følgende ord begynder med selvlyd, og da *i* kan skrives baade for *i* og *j*, maa det her være *j*; med dette *j* begynder da et nyt ord, hvoraf intet andet hayes end det omvendte *S*. Dette kan følgelig ikke være bogstavtegn, men maa være forkortelsestegn, hvilket ogsaa maa antages ved nr. 14, da latinen ikke kender tvetyde (diftonger), og *d* med efterfølgende medlyd er lidet tænkeligt i den foreliggende forbindelse.¹⁾

¹⁾ Den eneste forbindelse af *d* med efterfølgende medlyd i ords begyndelse, som taales i latin, er *dr*; æglatinske ord med denne begyndelse er ikke flere, end at de kan tælles paa én haands fingre, og intet af dem passer her; dette sidste gælder ogsaa græske laaneord i latin, der begynder med *dr*.

I latinske haandskrifter, der i det hele gør megen brug af forkortelsestegn (abbreviaturer), skrives ofte over linjen et liggende \sim (i mindre skrift) i stedet for *r* med selvlyd foran; det sker ogsaa, at der skrives opret *S* i skraa stilling (eller omvendt *S* i stiliseret form), kun lidt foroven i linjen. Forstaas indskriftens ζ saaledes, altsaa uden anden afvigelse fra haandskrifthrugèn, end at forkortelsestegnet staar helt i linje med bogstaverne (hvad vel ikke skyldes forskriften, men haandværkeren), bliver spørgsmaalet, hvilken selvlyd der skal tænkes til foran *r*, og hertil knytter sig et andet spørgsmaal. Hvilken selvlyd man end tænker sig indsat her, kan et latinsk ord ikke staa saaledes endende paa *r*, naar forholdsordet *a* staar foran, saa at det ord, hvorum talen er, maa være et navneord i den forholdsform, som forholdsordet kræver. Efter reglerne for latinske navneords bøjning maa forholdsformen i det foreliggende tilfælde ende paa selvlyd, og denne selvlyd mangler her i skriften.

Denne vanskelighed ophæves, naar indskriften er versformet. Der er nemlig den særegenhed ved latinsk versbygning, at naar et ord ender paa selvlyd og det følgende ord begynder med selvlyd (den samme eller en anden), tæller kun denne sidste med i versmaalet, hvorfor det er skoleregul, at den første selvlyd (det første ords endevokal) slet ikke udtales. At den da her er helt udeladt, er rigtignok en stor skriftfrihed, men kan til nød forklares ved hensynet til pladsbesparelse eller arbejdsøkonomi.

Det 14. bogstav maa da paa samme maade forstaas som forkortelsestegn for *r* med selvlyd foran, og denne selvlyd maa være den samme som ved nr. 3. Selv om det kan ske, at samme forkortelsestegn bruges i latinsk haandskriftpraxis noget forskelligt af samme

skriver, vilde det være en stor fejl i et saa kort skriftstykke at bruge det omtalte forkortelsestegn med forskel i selvlyden.

Hvilken selvlyd skal da antages foran *r* i indskriftens to tilfælde?

Af indskriftens strax læste tre ord er *favet* det eneste, der kan lede tanken paa vej til forstaaelse af meningen med den hele klokkeindskrift. *Favet* er ud-sagnsord i 3. person og betyder »forunder, giver som gunst«. Det første af de tre ord *es* betyder »du er«. Det er altsaa klokken selv, der *tiltales*. Dette er noget ganske nyt i klokkeindskrifter og kan til nød forklare, at ogsaa folk, der forstaar latin, ikke har ment at kunne gøre noget ved denne indskrift, naar den i anden henseende ikke var fuldkommen klart skrevet.²⁾

Men disse to udgangspunkter er dog tilstrækkelige til at løse gaaden ved fornøden eftertanke. Under hvilke omstændigheder kan en gunstig *indvirkning* have betydning for selve klokken? Nærmest ligger tanken paa den bekendte omstændighed ved klokkestøbning, at dennes heldige udfald tildels afhænger af forhold, som tekniken — ialtfald datidens teknik — ikke fuldtud er herre over.

Hertil sigter Schiller i »Das lied von der glocke«, naar han lader arbejderne sige, efter at det flydende gods er fyldt i støbeformen:

Vil det smukt for dagen komme,
saa det lønner flid og kunst?
Om godset skiltes nu?
Om formen sprang itu?
Mon, mens endnu haab vi har,
uheld alt beredt os var?

²⁾ Klokkeindskrifterne viser stundom *S* stillet omvendt af vanvare, f. ex. Uldall s. 24 (Aarhus), 43 (Togeltofta, Skaane).

Det der især kan ske, er, at godset skilles.³⁾ Klokke-malm er en blanding af kobber og tin; dette sidste er haardere, men skørere og lettere smelteligt end kobberet; under størkningen kan støbemassen derfor let dele sig i to forskelligt sammensatte legeringer med forskelligt størkningspunkt og forskellig haardhedsgrad, alt eftersom der er mere eller mindre tin i den paagældende del af støbemassen. Da klokke-metallet maa være haardt for ikke at slides af kneblens slag, er der forholdsvis meget tin deri, men med haardheden tiltager skørheden, og er det ikke lykkedes at faa legeringen fuldkommen jævn, saa der sine steder er for meget tin, kan skørheden blive for stor.⁴⁾

Det kan altsaa paa en vis maade — ved digterisk-naiv opfatning — siges at komme an paa »en gunst af det haarde« (tinet), om det fordeler sig rigtigt i støbemassen. Det haarde hedder paa latin *durum*, og antages den selvlyd, der skal tænkes til foran *r*, at være *u*, har vi ordet paa nær det sidste *m*, men at dette mangler, betyder saagodtsom intet. Det er i højeste grad almindeligt i middelalderens latinske haandskrifter, at *m* efter selvlyd ikke skrives, idet der i stedet sættes en vandret streg ovenover selvlyden. Dette stammer fra sprog, hvor *m* (og *n*) efter selvlyd i virkeligheden slet ikke udtales, idet den forangaaende selvlyd udtales gennem næsen paa en maade, der ikke kan betegnes ved det almindelige alfabets skrifttegn. Vi kender det fra det franske ord *salon*, som svenskerne skriver *salong* for at vise næseudtalen, men i fransk høres i virkeligheden hverken *n* eller *g*, men kun en forandret udtale af *o*. Den latinske haandskriftbrug,

³⁾ Dette staar ikke udtrykkelig i Schillers tyske text, men maa ligge i ordet *misslang* (mislykkedes).

⁴⁾ Jfr. Salm. lex.² IV 77.

der kun viser en forandret udtale af selvlyden i saadanne tilfælde, har altsaa god grund. For blot at nævne et enkelt eksempel fra vore klokkeindskrifter er paa klokken i Almind (Brusk herred) det latinske ord *sum* (»jeg er«) skrevet *sū*. Vi har foran haft grund til at antage, at klokkestøberen af personlig eller faglig grund har undgaaet at have noget over linjen; det samme er da undgaaet i *duru* ved simpelthen at udelade stregen, der ikke kunde sættes ned i linjen uden at fremkalde misforstaaelse og af latinkyndige ikke vilde savnes i en ellers klar ordforbindelse.

Naar altsaa forkortelsestegnet ζ forstaas som *ur*, maa nr. 2—3 læses *jur*; føjes hertil den — som foran omtalt — med hjemmel i versudtalen uskrevne bøjningsendelse, der i det foreliggende tilfælde maa være *e* (latinsk ablativ), haves *jure*, som er det latinske navneord *jus* (ejeform *juris*), som vi kender fra fransk, hvor det skrives ligesaadan og betyder kødsaft, der fremkommer ved kogning; det udtales omtrent som *sju*, paa dansk (mindre heldigt) *sky*. Det latinske ord betyder »suppe«, og ligesom Schiller digterisk (i rimforbindelse) siger *brei* »vælling« om den flydende støbemasse, siger indskriften »suppe« af lignende rimhensyn (som straks skal omtales nærmere).

Som foran omtalt er indskriften versformet. Verskarakter fremkommer ved rytme, som er en — i hvert af de forskellige versemaal for sig — regelfast vekslen mellem vægtige og uvægtige stavelser. I nutidspoesi er det vekslen mellem betonedede og ubetonedede stavelser, der giver rytme; i latinsk oldpoesi er det vekslen mellem lange og korte stavelser. Lang er en stavelse, naar selvlyden er lang eller efterfulgt af to eller flere medlyd (i samme eller helt eller delvis i det efterfølgende ord). I middelalderlige latinske vers kan

tillige rimet vise sig enten som enderim (ligesom i nutidspoesien) eller efter den højere oldnordiske poesis forbillede som lydlighed (allitteration) mellem stavelser i samme linje.

Klokkeverset, der nedenfor aftrykkes i helhed, er skrevet i det latinske versemaal, der kaldes jambisk dimeter, og er rigtigt bygget efter dettes krav. I aftrykket vises de allittererende stavelser ved fedt tryk; vægtstavelse er hveranden af de udtalte stavelser:

a **jur**(e) es ut favet **duru**(m)⁵⁾

»Af flydende gods er du saadan som det haarde forunder det«.

Naar klokkestøberen faar (eller tager sig) lov til at sætte sine egne ord paa klokken, er det let forstaaeligt, at indskriften udtrykker ønske om den omtalte gunstige indvirkning, og at ønsket udtrykkes i bønnsform. Saaledes i den plattyske indskrift paa to skaanske klokker (Helsingborg St. Marie og Nørre Nøbbeløv i Torna herred): *hilfe got mit dinir genade, dat mi din verk voll* (højtysk: wohl) *gerade* (hjælp Gud med din naade, at dit værk lykkes mig vel).

Den samme tanke kan maaske findes tildels udtalt i indskriften paa den ældste af alle danske kirkeklokker (Smøllerup i Fjends herred), hvor metalbestanden udtrykkeligt nævnes:

hoc vas ex aere benedic \overline{ds} (o: deus)⁶⁾ atque tuere.

»Velsign, Gud, og bevar dette kar af malm«.

⁵⁾ En stavelse, der ikke efter versets krav skal være lang, kan dog være det (i *dur* er *u* langt ligesom i *jur*, saa at rimet er i orden), og versets sidste stavelse kan udtales som vægtstavelse, selv om den ikke er det efter lydreglen.

⁶⁾ Meget almindelige ord kan vilkaarligt forkortes; der sættes da en streg ovenover de bogstaver, der skrives.

I stedet for forholdsordet *ex* er i Kolding-indskriften (lidt frit) brugt forholdsordet *a* om middelbar oprindelse. Klokken fremkommer jo ikke simpelthen ved smeltning og indhældning af støbemassen; først ved den senere indre proces, der sker ved afkølingen og hvis udfald afhænger af »det haardes gunst«, faar klokken sin endelige stoffbestand som brugbart fabrikat.

Det mest paafaldende ved Koldingklokkens enestaaende indskriftformel er vel, at den ikke har bønnsform eller overhovedet religiøs udtryksmaade, men er saa faglig-nøgttern, at man skulde tro den skrevet af en aandløs person.

Aabenbart er det en klokkestøberindskrift, men det maa have været en usædvanlig lærd klokkestøber, der har været i stand til at skrive et ulasteligt latinsk vers i oldpoesiens form med en kvik lille tilsætning af den allitterations-ordkunst, som digtende gejstlige dengang dyrkede, og som her tilmed har den stilistiske finhed, at begrebsmodsatningen (antithesen) mellem det flydende og det haarde derved udhæves.

Det synes muligt, at indskriften er skrevet af en munk, der har forsøgt sig i den haandværksgerning at støbe klokker til Guds ære og kirkers (eller sit klosters?) udstyring, men med resignation har erkendt, at teknikkens standpunkt ikke svarer til det høje formaal, og ikke har villet misbruge Guds navn ved et foretagende, der af kendt aarsag kunde slaa fejl.

Det kan ogsaa tyde paa en uøvet klokkestøber, at han har villet undgaa forkortelsestegn over linjen. Det plejer ikke at genere fagfolk, hvad talløse eksempler viser.

Indskriften er vistnok lidt ældre end hidtil antaget. Skriftformerne viser overensstemmende med Baarse-

fontens⁷⁾ (særlig e, f, d); denne dateres af Wimmer til 1200—25, af M. Mackeprang og P. Nørlund til 1250—75. Indskriftens latinske retskrivning (u baade i begyndelsen af og inde i ord) tilhører tiden før ca. 1300.⁸⁾ Ældre end 1250 er Koldingindskriften dog næppe (paa grund af det lukkede e). Maaske altsaa 1275—1300.

Denne tidsbestemmelse kan ret nøje bekræftes. Det haandskrift, hvori ærkebiskop Andreas Sunesøns latinske digtning *Hexaëmeron* («Sextagesværket», skabelsen) er bevaret, sættes efter skriftbrugen til 1200-tallets slutning.⁹⁾ Her er det liggende ∞ over linjen i fast brug for *ur* saavel i ordslutning som inde i ord. I 1300-tallet stilles figuren opret, ligeledes over linjen, men afkortes ved, at den nedre bue bortfalder og erstattes med en vandret streg, saa at formen bliver omtrent som et total 2. Senere fjerner figuren sig endnu mere fra formen ∞ .

At indskriftens forfatter skulde forsætligt have givet den et gaadefuldt udseende for — i lighed med en vis art runemagi — at opnaa en magisk heldvirkning, synes lidet sandsynligt. Om lønskrift kan der i hvert fald ikke tales, hvor det alene drejer sig om en særegen placering af en brugelig abbreviatur.

Hvorfor klokken kaldes svensk, vides ikke. I aarene 1528—1602 blev tusinder af kirkeklokker indsendt til København til kanonstøbning, men nogle blev ikke brugt hertil og afhændedes.¹⁰⁾ I 1603 fik Kolding kirke to klokker, deraf den ene fra København,¹¹⁾

⁷⁾ Danmarks runeindskrifter, Atlas s. 212, fig. 543—46, text sp. 275—6.

⁸⁾ M. C. Gertz: En ny text af Sven Aggesøns værker (Kbhvn. 1915), s. 118, note ¹ b.

⁹⁾ Palæografisk atlas, pl. XII.

¹⁰⁾ Uldall, s. X.

¹¹⁾ Eliassen 203.

maaske altsaa en af de paa den nævnte maade disponible, der i saa fald kan tænkes at være indsendt fra de skaanske provinser, maaske 1602. Da ingen dengang kaldte de skaanske provinser svenske, maa det vel være en faststaaende erindring om, at klokken stammede fra hinsides sundet, der efter disse landsdeles afstaaelse i tidens løb har medført, naar man talte om denne klokke, at den da kaldtes svensk. Men det er kun en mulighed; det vides ikke bestemt, at det netop var vor indskriftsklokke, der kom fra København 1603.

Der skal derfor kun i største korthed henpeges paa Cistercienserklostret Herrevad i Skaane som Koldingklokkens mulige oprindelsessted.¹²⁾

¹²⁾ Visse typografiske vanskeligheder ved indskriftens transkription har desværre ikke kunnet overvindes.

KOLDING GAMLE KIRKEGAARD

Fortalt af Malermester *Jens Ingvertsen*, Kolding.

Nedskrevet af Landinspektør *Axel Johansen*.

Vi gaar ind ad den nye Trappeindgang paa Tøndervej ved Hjørnet af Bredgade, følger den gamle Lindealle og spørger, om disse Træers Alder skulde svare til Kirkegaardens og kunde fortælle os, hvor gammel den er. Straks til højre finder vi et stort Elmetræ, som har sprængt en Gravs Jerngitter, og her faar vi Svaret. Ved Træets Fod staar en Gravsten, som fortæller:

Her under hviler

Sal. Barbara

Kohl

f. 12 Marts 1789

d. i Kolding 3. Nov. 1806.

Hun var den første
som nedlagdes paa denne
Kirkegaard.

Indskriften paa denne Sten var en Gang stærkt udvisket og blev fornyet, men ikke helt korrekt. Der stod nemlig før: »Hun var den første, som nedlagdes paa denne for Kolding Bys Borgere bestemte dødelige Bolig.«

Men Aarstallet er rigtigt. Følger vi Gangen ind ved dette Gravsted, finder vi under et Rønnetræ en stor Ligsten liggende paa Jorden med Paaskrift:

Her hviler det Jordiske
af
Jens Johan Garnæs
forhen Sognepræst til Kolding
f. i Bergen 28. August 1772
d. i Kolding 14. Febr. 1817.

—
Udbredt Kundskab
sjelden Duelighed
sand Guds frygt
streng Retskaffenhed
vandt ham alles Agtelse
uhyklet Velvillie
deres Kærlighed

—
Indviede denne Kirkegaard
26. Oktober 1806.

Vi er saa lige ved Mindehøjen over de Soldater, som faldt under Kampene for Sønderjylland 1848—50 og 1864. Vaabenbrødrene rejste dette Minde i 1875, men Gravene finder vi spredt ind mellem andre Grave, danske og tyske mellem hverandre, som et Sted f. Eks. en tysk Major falden ved Viuf 7. Maj 1849, en dansk Løjtnant saaret ved Gudsø samme Dag og en tysk Løjtnant faldet ved Viuf i samme Slag. Ved Mindehøjen staar ved Siden af hinanden 2 Kors til Minde om en dansk og en tysk Officer, faldne i disse Kampe, foruden en Sten med Indskriften:

Til Minde om
 336 fjendtlige Soldater
 der faldt eller døde
 paa Lazaretterne i Kolding
 i Krigene
 1848, 1849 og 1864.

Og saadan fortæller Sten efter Sten hver sit om Enkeltheder i disse Kampe.

Blandt de første begravne paa Kirkegaarden var ogsaa fremmede Soldater. Herom fortæller en Marmorplade ved Mindehøjen:

Til Minde om
 4 spanske og 3 franske
 Soldater
 af den allierede Arme
 der døde i Kolding
 i Aaret 1808.

Dette Minde blev sat i Aaret 1908.

Indtil 1806 foretoges Byens Begravelser paa den Kirkegaard, som laa omkring Sct. Nicolaj Kirke. Den blev sløffet helt i 1825, og de sidste Benrester blev lagt i en Grav, som nu er omkredset af Bøgetræer ved Kirkegaardens Østmur.

Alle de gamle Grave finder vi i Kirkegaardens nordøstlige Del, og det stemmer med Byens ældste Matrikulkort fra 1821, som viser, at Kirkegaarden har gaaet saa langt mod Syd, som Lindealléens gamle Træer naar, og mod Øst saa langt, at Lindealléen omtrent har været Midtlinien. Omkring Rønnealléen har Grænsen gaaet.

Senere er Kirkegaarden udvidet mod Syd til Ottosgade over en Lod af Matr. Nr. 3, som tilhørte Kolding

Kirke. Og i 1883 er den udvidet mod Vest til sin nuværende Grænse.

Endnu skal fortælles lidt om nogle ejendommelige Grave.

Ved Siden af Krigergraven staar en Granitsokkel i Gangen. Indtil for faa Aar siden stod der et Jernkors paa denne, og under dette var der et Rum med Jerngitter om. Soklen er nu den sidste Rest af »Hellig-Louises Grav«, som var kendt af mange Drengene i Kolding. Disse maatte nemlig samle en lille Sten op af Gruset paa Gangen og putte ind gennem Gitteret og samtidig ønske sig et eller andet. Kunde han tie stille med Ønsket, vilde Hellig-Louise opfylde det. For Piger var denne Opgave haabløs, derfor gjaldt Forjættelsen kun for Drengene. Ingvertsen har kendt en voksen Mand, som fuldt og fast troede paa, han havde faaet sit Ur paa denne Maade. Den gamle Graver havde et ekstra Arbejde næsten hver Maaned med at pille Stenene ud af Kassen, igen, naar den var fuld.

Paa Kirkegaardens nordøstlige Del ser vi Korporal Søren's Gravsted. Søren havde et Værtshus paa Hjørnet af Klostergade og Brostræde, hvor der nu er Købmandsforretning. Han var tillige Vinkelskriver. Af gode Grunde vilde hans Vært sige Lejemaalet op, men han kunde ikke faa Søren til at flytte, ikke en Gang da han malede Huset sort. »Nu er det lige et for mig«, sagde Søren, for nu var det nemt at finde.

Da hans Kone var død, lod han hendes Kiste sætte i en muret Gravhvelving, hvortil der var Adgang gennem en Dør, og det siges, at naar Politiet eller Vægterne om Aftenen lukkede Værtshuset, gik Søren med Stavgæsterne ned i Gravkammeret og spillede Kort med Kisten som Bord. Men dette blev der sat en Stopper for, og Døren fjernet. At Gravkammeret er der,

kan man nemt overbevise sig om ved at putte en lille Sten ind i en af de Luftventiler, der staar op af Gravstedet. Man hører den saa falde dernede paa Gravgulvet.

Paa Kirkegaardens sydlige Del er der en Grav med en lille hvid Marmorplade, hvorpaa under et Palmetræ og et Kors staar: Den »Ubekendte«, død i Kolding 1893, ca. 40 Aar gl. »Hver den, som paakalder Herrens Navn, skal vorde salig. Rom. 10, 13.« Denne Sten har en Stenhugger i Vejle uden Vederlag sat over en subsistensløs Udlænding, som kom til Kolding og blev anbragt paa Fattiggaarden, som da laa i Katrinegade, og der døde han. Ingen ved, hvem han var, eller hvorfra han stammede, han sagde aldrig et Ord. Man troede, han var døvstum. Men i Dødsøjeblikket brød han Tavsheden og sagde eet Ord, nemlig »Jesus«.

Naar ejendommelige Gravsteder nævnes, bør ogsaa omtales Mindestenen over Borgmester Hans Junghans, som døde 1818. Men da baade dette Gravsted og andet vedrørende Kirkegaarden er omtalt i Vejle Amts Aarbog 1911, skal her kun henvises til denne, hvor tillige et Billede af Gravstedet findes.

Beretningerne om de ejendommelige Gravsteder er meddelt os dels af Graver Simonsen og dels af Kæmner Brandorff, som begge er døde.

Sigurd Wandel:
Portræt af Svend Hammershøi.

MALEREN OG KERAMIKEREN
SVEND HAMMERSHØI
1873—1948

Af museumsinspektør *Sigvard Skov*, Koldinghus.

Fire og halvfjerds år gammel er maleren og keramikeren Svend Hammershøi gået bort. I Kolding har han været en hyppig gæst. Han har atter og atter malet slotsruinen, og på museet findes en righoldig samling af hans værker, både malerier, tegninger, keramik og sølv. Et mangeårigt venskab knyttede ham til guldsmed Kysters hus, og det er herfra, at museets store Hammershøi-samling stammer.¹⁾

¹⁾ N. Jacobsen og Sigv. Skov: De kystenske samlinger. 1944.

Svend Hammershøi var københavner, født i et velstående hjem, præget af gammel kultur. Den ældre broder, Vilhelm Hammershøi, havde valgt kunstnervejen og havde allerede vundet sine første sejre, da Svend stod overfor valget af livsstilling. Der er næppe nogen tvivl om, at broderens eksempel har været af afgørende betydning, da Svend valgte kunstnerbanen. Sin uddannelse søgte han på teknisk skole, på kunstakademiet og endelig på Zahrtmanns skole, som i de år søgtes af de betydeligste kunstnere. Hvad Svend Hammershøi nu end kan have lært af Zahrtmann, så fulgte han ikke denne mester, når han satte sin palet op. Hammershøi forsagede ganske Zahrtmanns strålende farvespekter og søgte andre veje. På dette område fulgte Svend i broderens fodspor og brugte kun få og dæmpede farver, blødt sammenstemt i en let sløring. Derimod er linien i billedet altid klar og fast. Hammershøi var, til blyanten faldt ham af hånden, en forbavsende sikker tegner, derfor er den konstruktive opbygning af hans billeder altid vel beregnet og vel behersket. Vilhelm Hammershøis særlige område i billedkunsten blev »de stille stuer«. Svend foretrak i reglen arkitekturens ydre samt store træer med kuplede kroner.

For en arkitekturmaler var der motiver nok i hovedstaden. Rosenborg, Prinsens Palæ, Amalienborg og Helligåndskirkens spir havde alle fristet Svend Hammershøis pensel mere end een gang. Fra København drog han ud i landet for at opleve og gengive de store monumenter i vor arkitekturs historie. I Hillerød opholdt han sig gerne en månedstid hvert efterår for at male Frederiksborg, der stadig kunde frembyde nye motiver for ham. Kronborg, Næstved og Vordingborg har han ligeledes dyrket. Det blev dog

i Kolding, at han helt fandt sin særlige form. I årene efter 1906 havde han flere gange tegnet slotsgården, i enkelte tilfælde tillige med anvendelse af grøn vandfarve, og på den måde opnået meget smukke resulta-

Sv. Hammerhøi:
Guldsmed Kysters værksted med Koldinghus i baggrunden.

ter. I 1910 fuldendte han så sit store lærred »Udsigt mod slotsruinen i Kolding«, hvor hans særlige evner helt kom til deres ret. Man så her de store murmasser holdt i gråbrunt, sløret i dis og med et stort træs nøgne grene sat op i mørk og kraftig silhuet foran kæmpetårnet og den i gråt tonede himmel. Kunstakademiet belønnede billedet med årsmedaljen 1912. Det var en tid hos guldsmed Kyster og findes nu i

privateje i Kolding. Gang efter gang har Svend Hammershøi malet og tegnet slottet før kæmpetårnets restaurering, gerne i vemodig efterårsstemning, der passer så vel til murenes forfald, undertiden dog i et varmt og gyldent sommeraftenlys, der kan minde om det fine franske stemningsmaleri, der knytter sig til Corots navn, det gælder således et af billederne fra Kysters gård, et motiv, der foruden Hammershøi har fristet adskillige kunstnere. Et andet billede med kæmpetårnet over dybtrøde tage i en varmedirrende luft viser, at Hammershøi nok kunde fange julisolens farve og dis, om han vilde.

Motiverne, som Hammershøi valgte, er gerne velkendte og sjældent overraskende. Det er kun undtagelsesvis, at han har malet audiensgangen på Frederiksborg set oppe fra mønttårnet med det spidse tag i dristig forkortning. Når hans sikre streg da tillige gerne med velbehag dvælede ved de arkitektoniske enkeltheder, er det klart, at hans arkitekturbilleder kunde løbe en fare for at virke tørre og traditionelle. Når det alligevel ikke sker, er det fordi de altid tillige er en art digtning. Den rene virkelighedsgengivelse er ikke nok. Museets store billede af Rosenborg set fra observatoriestien viser tydeligt med Christian IV's gennembrudte spir, der klart og kniplingsfint tegner deres silhuet mod en grågrøn himmel, mens tunge mørkegrønne bladkroner og slottets rødbrune mure går sammen i en farvesymfoni, at her er virkelig en selvstændig og ny kunstnerisk opfattelse af et ofte set motiv.

I 1898 kom Hammershøi for første gang til England og fandt her i Oxford sit andet hjem.²⁾ Han har her

²⁾ Rikard Magnussen: Svend Hammershøis Oxfordbilleder. 1936.

malet kirkerne og kollegierne, alle de ærværdige bygninger, der er rammen om det engelske universitetsliv. Også disse billeder er fyldigt repræsenteret på Koldinghus.

Nogen landskabsmaler i almindelig forstand blev Hammershøi aldrig, men landskabelige motiver spiller en stor rolle i hans kunst. Han har især søgt de store træer med sensommerens mægtige løvkroner eller ved efterårstid med et fletværk af nøgne grene slørede af skumring, tåge eller dis. I Sydsjælland har han malet fritstående grupper af gamle træer, og i flodlandskabet omkring Oxford fandt han en rigdom af beslægtede motiver, som han har gengivet i en udpræget monumental stil. Det turde da være klart, at hvor der var en mulighed for samspil mellem træer og bygninger, har vi Hammershøis kæreste motiver. Han elsker kontrasten mellem grenenes lunefulde linier og arkitekturens regelmæssige lodrette og vandrette og formår ofte blot ved et par enkelte grene på helt japansk vis at give den luft eller atmosfære, der er så karakteristisk for hans billeder. Luften spiller altid en stor rolle, oftest diset og sløret. Tågen har han malet ofte og indgående. Hans farver er kun få, gerne stemt i gråt, grønt og brunt. Med sin sikre streg kunde Hammershøi fristes af arkitektoniske enkeltheder som Kristusfiguren på Viuf kirkes gavl eller granitrelieffet af erkeenglen Mikaels kamp med dragen på Starup kirke, blot de i sig havde den monumentalitet, som han både i arkitekturen, i trægrupperne og iøvrigt også i hans ikke mange portrætter stadig søgte. På Koldinghus findes flere billeder af guldsmed Holger Kyster og hans frue.

Hvis broderens malerier maa nævnes som det ene udgangspunkt for Svend Hammerhøis kunst, bliver

Thorvald Bindsbølls keramik det andet. På udstillingen i 1888 så den blot femtenårige Svend Hammershøi for første gang den nye keramik, som Bindsbøll og hans venner netop da var ved at skabe. Han gav sig straks i lag med leret og vedblev at arbejde dermed til sin død, i mange år i nært samarbejde med Käblers keramiske virksomhed i Næstved. Bindsbøll var nok den, der satte ham i gang, men ellers mærkes hans indflydelse kun i ringe grad på Svend Hammershøis keramik, der nu er rigt repræsenteret på Koldinghus. Det var bekendtskabet med Bindsbøll, der førte Hammershøi til Kolding til Holger Kysters Sølvsmiede. Bindsbøll havde tegnet en lang række skeer og andet bordsølv samt smykker. Hammershøi foretrak da korpusarbejderne, selv om han også har givet tegning til sølvskeer. Ofte gennemarbejdede Hammershøi krukken eller kanden i leret, inden Kyster drev den ud i sølvet. — På museet er i flere tilfælde udstillet den samme vase både i ler og i sølv. Det giver en ganske god forestilling om den form, som Hammerhøi søgte, og som materialet da helt måtte underordne sig.

Hammershøi har vist sin kunst paa en lang række udstillinger både her hjemme og i udlandet. Især i England har man værdsat hans kunst, og en stor udstilling af både malerier, keramik og sølv på Det kgl. institut i London i 1929 blev en stor succes. Han er repræsenteret på en lang række museer som Sèvres-Museet i Paris, Nasjinalgalleriet i Oslo, Nationalmuseet, Kunstmuseet og Kunstindustrimuseet i København samt i museerne på Frederiksborg, i Randers og i Maribo. Alligevel er der næppe noget andet sted, hvor man kan studere så mange sider af Hammerhøis kunst som på Koldinghusmuseet. Her findes en række af hans bedste malerier og tegninger og en fyldig repræsenta-

tion af både hans keramik og sølv, sikkert den største, der findes i noget museum. Dertil en række tegninger og udkast til hans dekorative arbejder samt en betydelig brevsamling, der indeholder adskillige vigtige bidrag til hans samtids kunsthistorie. Det var gennem guldsmed Holger Kyster, at Svend Hammershøi havde fået kærlighed til museet, men også efter guldsmedens død holdt han forbindelsen med museet vedlige. I efteråret 1946 gæstede Svend Hammershøi sidste gang Koldinghus og medbragte da som gave til museet³⁾ en stor sølvpokal med låg udført af Holger Kyster. Den står nu som en værdig afskedshilsen fra den gamle kunstner. —

Portrætterne af Emma og Holger Kyster samt en del af arkitekturbillederne findes nu i guldsmed Kysters mindestue som de tidligere hang i hans dagligstue i Adelgade. Alle de andre er hængt op i den hvide bibliotekssal. De har her fået de fornemste omgivelser, som museet kan byde, samtidig med at de yderligere fremhæver denne sals festlige karakter.

³⁾ Museet for Koldinghus len, årsskrift 1947, 6—7.

UDSKIFTNINGEN I VONSILD 1773

Af Proprietær *Kristian Vyff*, Paulinesminde, Vonsild.

I Landsarkivet for de Nørrejydske Landsdele i Viborg, nærmere betegnet Vejle Amtsstuearkiv ligger en Pakke, benævnt »Vonsild-Kolding Udskiftnings-sag«. Pakkens Omslag bærer Udskriften: Wonsyld Kirchspiels Feld-Verteilungs Acten nebst Colding Befriedigungs Angelegenheit. 1773.

Den bestaar af 48 Stk. større og mindre Breve og Dokumenter, hovedsagelig affattet paa tysk. Disse Dokumenter, der i det følgende skal gøres til Genstand for en nøjere Undersøgelse, behandler den egentlige og afsluttende Opløsning af Jordfællesskabet¹⁾ i Vonsild foranlediget af Loven af 10. Febr. 1766.

Den slesvig-holstenske Landkommission, der blev oprettet i Maj 1768, havde faaet til Opgave at fremme Udskiftningen i Hertugdømmerne, saaledes at denne

¹⁾ Som bekendt var Jordfællesskabet den almindelige Form for den dyrkede Jord i Middelalderen og til Slutningen af det 18. Aarhundrede. Landsbyens Gaarde laa altid tæt samlede. Til hver Gaard hørte den omkring eller bagved liggende Toft, der udgjorde den væsentlige Del af det dyrkede Areal. Uden om Toften laa det egentlige Agerland, der i Udstrækning var langt større. I Agerlandet havde hver Gaard sin Andel, men her fremtraadte det ejendommelige Forhold, at denne Andel ikke som Toften var et sammenhængende Hele, men var splittet i mange paa forskellige Steder liggende Smaalodder. Ejerne havde hver for sig Ejendomsret over deres Jord, men var underkastet Dyrkningstvang, saa man ikke uden Grund kunde tale om Jordfællesskab. Foruden Tofterne og Agerlandet hørte i Reglen et større eller mindre udyrket Areal, der benyttedes til Græsning i Fællesskab, og som undertiden var fælles for flere Landsbyer.

kunde være afsluttet i Løbet af de følgende fire Aar.

Fællesskabsopløsningen kom dog ikke her ligesaa lidt som andre Steder som en Revolution, men som en lang, gradvis Udvikling i Form af en livlig Indhegningsbevægelse,²⁾ men herom senere.

I Loven var bestemt, at enhver skulde have Lov til at indhegne sin for sig beliggende Jord mod tilsvarende Afkortning i Fællesgræsningen. Denne Bestemmelse blev dog ret hurtigt slettet, idet det havde vist sig, at Indhegningsbevægelsen, som ovenfor meddelt, de fleste Steder var skredet hurtigt frem gennem de sidste 100 Aar. Endvidere, at naar $\frac{2}{3}$ i en Landsby efter Plovtal ønskede Separation af et en Landsby alene tilhørende Stykke Jord, skulde de andre gaa med til en Udskiftning. Husmændene skulde have Jord udlagt i Forhold til deres Græsningsret.

Det gik trægt mange Steder. Bønderne var konservative og holdt stædigt fast ved deres gamle Ordninger. Hvad der var gaaet forud i Vonsild er ikke undersøgt, men Sagen synes at have været ligetil, thi den 24. August 1772 underskrev samtlige Bønder et Dokument af følgende Indhold:

»I Dag underskrevne Dato haver vi underskrevne Lotz-Eyere i Wonsyld tilstaaet at overlade vores tilhørende Rettigheder til Maal og Deling, undtagen skau og Torve Jord, ligeledes hvad allerede Indhegninger er, beholder enhver sit efter Bonitering ellers alt efter den udgangene Kongl. Forordning til Ottingsdeling, og altsaa efter skift og deling nyder en hver to kiere efter sin lagde gøde hvor det falder, tillige hvad Ploug-Jord anbelanger, at hver maa pløje og saa sit eget Jord det først tilkommende Aar 1773. I fald mand icke bliver

²⁾ Indhegningsbevægelsen var den ældste Form for Udskiftning. De enkelte Bønder byttede sig tilrette indbyrdes, saaledes at en Bonde fik 3—4 eller flere Agre samlede til en lønnende Indhegning.

færdig med deelingen til Ploug-Tiden, at enhver veed hvor de skal have dierres Jord, dette tilstaa vi med egen Hænder.«

Wonsyld d. 24. Aug. 1772.

Peder Rasmussen. Morten Mortensen. Jens Wyff.
Christian Hansen. Lauritz Nissen.

Der er to enslydende Erklæringer, hvoraf den ene blev underskrevet af Bønderne tilhørende de saakaldte Nørrerrettigheder og en for Sønderrettigheder. Der synes altsaa i Fællesskabets Tid at have været to adskilte Ejerlaug i Byen. P. Eliassen mener (i Aarbogen 1915, Side 118), at Aaen (Laven Aa) dannede Skellet. Det er rigtigt, at der paa et haandtegnat Kort fra ca. 1720 (i Forf. Besiddelse), som han samme Sted omtaler, staar »Nordholm« Nord for Aaen og »Sønderholm« Syd for samme, men denne Anskuelse slaar ikke til, da, som det senere vil vise sig, de samme Bønder havde Rettigheder baade til »Nør« og til »Sønder«.

Fordelingen skulde ske paa Grundlag af Ottingdelen, og Sognefogden, Peter Rasmussen (daværende Ejer af »Overbygaard«) udfærdigede da (rimeligvis efter Jordebogen) en Liste med de forskellige Bønders Ottingtal. (Se næste Side.)

Næste Skridt i Sagen var Myndighedernes Valg af Boniteringsmænd, Sandemænd og Landmaaler (Loven bestemte, at der skulde foretages Landmaaling) samt visse Bestemmelser vedr. Husmændene.

Til førstnævnte Bestilling blev udtaget fire Mænd,³⁾ som helst skulde være fra Sognet, de havde størst Forudsætning for at kende Jordens Tilstand og Yde-

³⁾ Niels Jepsen (»Tvendesminde«), Hans Lassen (»Nørgaard«), Peder Hansen (»Christiansminde«) og Laue Simonsen (»Malkstedgaard«) »sollen im folhenden dienstag auf dem Tyrstruper ting geruft erschienen und sich beeeydigen lassen«.

Fortegnelse paa Wonsyld Sogns
Otting neml.

Til Nør:	Til Sønder:
Mogens Christensen . 1 Ott.	Nis Jepsen 3 Ott.
Jens Viffv 2 -	Peder Hansen 2 -
Christian Hansen . . . 2 -	Morten Mortensen .. 1 -
Jep Simonsen 1½ -	Trouls Hansen G. . . . 1 -
Chr. Alb. Fabricius.. 1½ -	Poul Hansen 2 -
Nis Andersen 1½ -	Herr Federsen (Præ-
Morten Mortensen .. 1¼ -	sten) 1 -
Trouls Hansen G. . . . 1¼ -	Jens Viffv 1½ -
Michal Jessen 1 -	Christian Hansen . . . 1½ -
Jep Audersen 1 -	Chr. Alb. Fabricius.. 1 -
Peder Rasmussen . . . 2 -	Jep Simonsen 1 -
Hans Lassen 1¼ -	Laue Simonsen 1 -
Laus Nissen 2 -	Søren Lauritzen 2½ -
Laue Simonsen 2 -	Madts Lauesen 1 -
Mathias Nicolaisen .. 1¼ -	Jes Petersen 1 -
Jes Petersen. 1¼ -	Mathias Nicolaisen .. 1 -
	Peder Rasmusen . . . 2 -
	Laues Nissen 1 -
Efter Rettighed Sum 24 Ott.	Sum 24½ Ott.

Paa samme Nørrerettighed haver Præsten nogle Støcker Jord, som er ikke i Ottingdeling og ikke heller have nogen Otting.

Wonsyld d. 29. Aug. 1772.

Peder Rasmusen.

evne, medens Sandemændene skulde være udensogns, idet deres Arbejde bestod i selve Fordelingen af Jorden til de enkelte Bønder, og dette maatte selvsagt gøres ganske upartisk.

Landmaaleren var Matz Iørgensen Smed, boende paa Ladegaards Mark i Sillerup, med hvem der blev accorderet. Bønderne skulde selv afholde Udgifterne. Hans Attest udviser, at hele Sognets Areal udgjorde 4089 Tdr. 4 Skp. (holstensk); heraf udgjorde de indhegnede

Kobler (Skov) og Byggepladser 1789 Tdr. 7 Skp., medens der i Fællesgræsning laa ikke mindre end 2242 Tdr. 4 Skp.⁴⁾ Der synes ikke at være udfærdiget Kort. Et Kort fra 1787—88, som Eliassen omtaler i Aarbogen 1915, Side 121, synes ikke at have haft Forbindelse med Udskiftningen, det er snarere Forarbejde til en ny Jordebog.

Efter at Bonitering og Opmaaling var foretaget, kom selve Undersøgelseskommissionen til Byen og opholdt sig her i Dagene den 27., 28. og 29. Maj, hvor alt blev gennemgaaet i de mindste Enkeltheder, udtrykt i et fyldigt Dokument:

»Da die Wonsylder interessenten mit der Bonitierung und Vermessung ihres feldes, und der Holtzung fertig geworden, und die Verteilung verlanget, so Haben Officiales sich mit uns alle hier eingefunden, die sämtliche Interessenter auch Landbohlen, Man for Man vernammen, die geäuserte Irrungen, das feld, die Holtzung, Moese und Heide in Augenschein genommen auf folchendende Punct befür der ins zverck zu bringenden Austheilung festgesetzt.« — — —

Saa følger en omhyggelig Gennemgang af hele Sognet.

Det gamle Dokument taler for sig selv og giver mange — omend ikke alle lige interessante — Oplysninger.

Kongevejen og Landevejen (Adelvejen)⁵⁾ skulde reguleres og istandsættes, særlig ved den ogsaa nu kendte Sandegrav, der altsaa synes at være af meget gammel Dato. Inden Fordelingen til Gaardene skulde der udlægges Jord til »der Küster« og Skolelærer samt til de saakaldte »Königliche Landbohler«. De øv-

⁴⁾ 5 Tønder holstensk = $6\frac{1}{10}$ Td. Ld. dansk Maal.

⁵⁾ De to gamle Veje er omtalt af Axel Johansen i Aarbogen 1928.

rige Husmænd ejede deres Huse i Byen, men disse laa paa Gaardenes Grunde, der skulde udlægges Græsningsret til dem. Ejendomsforholdene var i tidligere Tider meget indviklede og for Nutiden ganske utænkelige, som f. Eks. i en Redegørelse fra Vonsild 1741, hvor det hedder: »med Skovene forholder det sig saaledes, at een har Grunden, een anden Træerne, og selvom allerede Skovskifterne som i andre Skove er afmaalte, det eene ved Siden af det andet, efter Ottingtal, saa er dog Grunden inddelt helt anderledes, saa der hvor en Mands Skovskifte falder, er der en anden, som besaa den Ager, som falder her, og en tredie eller flere mejer det Græs, der vokser i Kærene og mellem Træerne og paa Fladen til Høj; ja selv i de fleste indhegnede Kobler, som der er mange af, tilhører de Træer, der vokser her, ikke Ejeren, men den hvis Skovskifte stryger derigennem.«⁶⁾

Eller iflg. en Købekontrakt fra 1757 mellem Pastor Langeloe og Rasmus Juler, hvor Præsten sælger sit Hus til sidstnævnte, men selv beholder Grunden. Samme Hus blev i de følgende 100 Aar solgt adskillige Gange, men hver Gang maatte Præstens Samtykke indhentes, og han modtog aarlig Leje af Grunden. Huset er sidst solgt 1855 til Simon Jepsen og tjener nu til Bolig for Gaardens (»Nørholm«) Fodermester.

Med »Der Ziegelbränder« paa »Teglgaarden«⁷⁾ blev der truffet en særlig Ordning. Han skulde naturligvis have Teglgraven i Nærheden af sin Bolig. Der synes kun at have været et Teglværk i Byen. Tagene var jo straatækte, Murene lerklinede og Dræning ukendt, men senere blev Efterspørgselen større, thi paa et Kort

⁶⁾ Troels Fink: Udskiftningen i Sønderjylland.

⁷⁾ »Teglgaarden« ejedes fra 1772 af Hans Jensen Wyff. Den foranførte Ottlingsfortegnelse synes at være fra en noget tidligere Tid.

fra 1878 tælles ikke mindre end fem Teglværker i Sognet.

Hans Nielsen i Ulfshuus (Kokholm) skulde have udlagt et større, samlet Areal i Nærheden af sin Gaard.

Præsten maatte have Jord udlagt, der svarede til, hvad andre Præster havde. Præstegaarden blev, som meget almindeligt var, den største Gaard i Sognet (220 Td. Ld.).

Endelig var der Ejeren af det saakaldte Karetmagerhus,⁸⁾ han burde ikke have mere Jord end de øvrige Husmænd.

Naar man havde taget Hensyn til alle foranførte Detailler, kunde Resten fordeles til samtlige Gaardmænd efter deres Ottingtal.

Saa maatte der træffes Bestemmelse med Hensyn til Vedligeholdelse af Veje og Fodstier, som der var mange af, Oprensning af Aaen samt dannes en Hegnordning. Med Skovfogeden paa »Stangmoesled« maatte der forhandles, og endelig var der det vigtige Spørgsmaal med »Pildam«, der gennem umindelige Tider havde hørt til Kolding. Denne Sag beskæftiges af ikke mindre end seks af Pakkens 48 Dokumenter, som desværre paa Grund af den begrænsede Tid ikke blev nøjere gennemgaaet. (Herfra ogsaa Titelen: »Kolding Befriedigungsangelegenheit«.)

I et Dokument fra 17. Oktober 1596 hedder det, at der i »Wonsild Kobbelligger en stor Dam, udaf hvilken det Vand løber paa Koldinghus, og er givet Ejendom derfor til Vederlag i Vonsild Mark, som tilforn har ligget til St. Jørgens-Gaard herudi Kolding.« Det er utvivlsomt det Stykke Jord mellem Hoppesvejen og Hovedlandevejen, der paa Kortet af 1787—88 hedder »Gml. Jørgen Jord«.

⁸⁾ »Hans Lorentzen im sogenante Krathus«.

Ved Eftersyn af Kolding Markjord 1661 hedder det om Pildam: »ganske udbrudt, Post og Sil borte.« (Med udbrudt menes, at Dæmningen mod Kolding var ødelagt. Det var efter Svenskekrigen.) Paa Samuel Grieses Kort ser man tydeligt Dæmningen og Dammen med Paaskrift: »Pilen Dam, Coldinger schloss gehörig«. Anlægget menes at stamme fra 1566, da Dronning Dorothea fik Vandkunstneren Michel Fritze fra Saida til at undersøge nogle Kilder omkring Kolding og overveje, om de muligvis kunde føres ind paa Slottet, 1572 lagde Frederik den II Vandrender fra Bakken i Harte Skov til Slottet, og desuden fra et Sted lige saa langt Syd for Koldinghus. Dette Sted var efter al Sandsynlighed Pildam, der blev dannet ved, at en Dæmning (herfra maaske Navnet, da -dam ligesaa godt kan betyde Dæmning), der i 1904 maalte 81 m i Længden, 35 m bred ved Foden og 22 m foroven, blev ført tværs over Kløften, der har Tilløb fra Kilder i temmelig vid Omkreds. (Se Foto i Aarbogen 1931, Side 206, hvor ligeledes interessante Fund fra Anlægget er omtalt.)

Kommissionen slutter sin Betænkning med at meddele, at »in fall der so genante Piel-Damm, der als ein Herrschaftlicher fisch-damm zum Coldinger Amtshaus gehört, den Wonsylder Interessenten nicht überlassen werden dürften, für derselber ein besonder Weg anzuweisen und auszulegen«. Og hermed afsluttes med Øvrighedens Underskrifter.

Em. Lassen. D. F. Oye. A. V. Saldern.
I. F. Schultz.

Endelig tilføjes, at efter at Sagen var gennemgaaet paa dansk, erklærede Hans Nissen Ulfshus, at han var godt tilfreds med sin Ordning.

Saa kunde Fordelingen af Sandemændene foretages, og det var ingenlunde noget let Arbejde, de her var til-delt. Der var ogsaa en Del Kritik fra Bøndernes Side, der fandt Udtryk i en længere Skrivelse i Slutningen af Aaret, som Myndighederne maatte tage Hensyn til. Der var ogsaa Utilfredshed med Sandemændene. Her-om et Brev fra Laue Simonsen.

At danne sig et Billede af Tilstandene før Reformens Gennemførelse er ingenlunde uoverkommeligt, omend et nøjsommeligt Arbejde.

Foruden at der i Arkiverne ligger et stort og som Regel ubenyttet Materiale,⁹⁾ har man for disse Egne en uvurderlig Hjælp i Samuel Gries's udførlige Kort, Maalelister og Beskrivelser fra 1717. (Se Mogens Le-bech i Sdj. Aarb. 1937.)

Ved at kaste et Blik paa Gries's Kort, vil man straks se, at det næsten kun var den østlige Del, der var taget under Indhegning, medens den vestlige og sydlige Del laa udyrket hen. Selv Kobbelskov, der da strakte sig fra Præstegaarden og ud til Svanemosen i et sammen-hængende Stykke, blev benyttet til Græsning for Byens Dyr (»die Ko-Koppel«). Den lille Kobbel, hvor nu Malkstedgaard ligger efter Udflytningen i 1865, hed »Malckested«. Her blev samtlige Byens Køer drevet sammen til Malkning Morgen og Aften.

Svanemosen er det Terræn, der er overgaaet mindst Forandring i de sidste 200 Aar og har været mig til stor Hjælp ved Undersøgelser over de enkelte Gaardes Ejerforhold.¹⁰⁾

⁹⁾ Haderslev Amts Dekretprotokol og Herredsbetjentenes Indberetninger (Landsarkivet i Aabenraa).

¹⁰⁾ De enkelte Moseskifter er paa Gries's Kort (1717) forsynet med Gaardenes Bomærker, der svarer til Litra Bogstaverne paa Abrentz's Kort 1787—88. Aang. Bomærkerne er man ikke klar over, om de fulgte Gaardene eller Ejerne.

Den til enhver Gaard hørende Toft var naturligvis indhegnet, og en gradvis Udvidelse af Toften var let gjort.

Stuffjord (Jord, der var unddraget Ottingdelingen) var ligeledes i Regelen indhegnet. Dernæst var der sket en livlig Indhegning af Sønderskov. Efterhaanden som visse Partier blev »stillet lyst«, som det hedder i Forst-sproget, indfandt den saa eftertragede Græsvækst sig hurtigt (som man ligeledes kender fra Forstvæsenet). Enkelte Pletter blev endogsaa pløjet op og dyrket. Man maa tænke sig, at Grænserne mellem Mark og Skov ikke var skarpt adskilte som nu, og at der utallige Steder paa Markerne fandtes fritstaaende Træer og Busk-værk.

Omkring 1600 udstedte Chr. den IV Forbud mod Rydning og Indhegning af Skov. Trods utallige Bøder blev Forbudet ikke overholdt.

Hegnene krævede et stort Vedligeholdelsesarbejde. Det var som Regel Staver med Ris eller Tjørnefletnin-ger, og de forfaldt ofte. Det hedder i en Meddelelse fra Vonsild 1741 om Lykken »Jens Vad« i Sønder-skov, der var bleven genindhegnet, men Hegnet var tidligere »enten af Armod eller Skødesløshed« blevet opgivet, mod at Ejeren fik Ret til 2½ »Kræs« Græs i Fællesgræsningen.

Der medgik mange Stager og Ris til Bygning og Vedligeholdelse af gamle Hegn, og det gik stærkt ud over Skovene.

Den 26. Juni 1704 udgik en Kgl. Forordning, der gik ud paa, at der i Haderslev Amt kun maatte ind-hegnes med levende Hegn.¹¹⁾ Der er ingen Tvivl om,

¹¹⁾ De levende Hegns Oprindelse er ukendt. De menes at være anvendt i Slutningen af det 16. Aarhundrede under Paavirkning af indvandrede Hollændere.

at en stor Del af de endnu bestaaende smukke levende Hegn i Vonsild skriver sig fra den Tid.

Efter at Fordelingen af Sandemændene i Løbet af Sommeren blev foretaget, udfærdigedes i November følgende Opgørelse over Resultatet, af hvilket her dog kun skal tages et enkelt Eksempel.

»I Anledning af den holden undersøgning over samtlige Wonsyld Rettigheder af de kongl. vedkommende betiender efter deres Instruks til os underskrevne 3de Sande-Mænd, have vi straxen foretaget Delingen paa Samtl. deres Rettigheder og herefter findes anført saaledes som følger.

1. Sognefogeden Peder Rasmusen besider 4re Ottinge Eiendom. haver 6 gamle Indhegninger; a, Toften ved Gaarden; b, Damstedhaue, til samme har han bekommet een Del paa Biergsager, Gundinger, Damsted Eng og Luxhierager; c, Hunhøj og Dynkierhaue, til samme har han bekommet Jep Simonsens Hundhøjhaue og Lauritz Nissens Dynkierhaue endnu et Styck af Sønderskau og af Skovfogedens Toft; d, Johanoberhaue; e, Hornethaue en fodsti, til samme har han bekommet Peter Hansens Mayfarhaue, og præstens Overhaue; f, Svan Moeshaue, til samme har bekommet et styck af Langkier og 4re nye delinger, a, Toft, Skauagger og lilletoft; b, en deling i Krattet ved kongehuset i samme kong Huuset et græsret tillagt o. s. v.

Saaledes blev hele det Areal, der var afset til Ottingdelingen, gennemgaaet og fordelt. I Instruksen bestemtes, at Fordelingen maatte ske ved Lodtrækning med Hensyntagen til Jordens nærmere eller fjernere Beliggenhed, saaledes at enhver fik Jord baade nær og fjærn. De fleste Gaarde havde fra 4 til 6 gamle Indhegninger, som de beholdt og fik som Regel Jord i Tilknytning hertil.

Da Boniteten var meget uensartet, og da tilsyneladende ingen af Bønderne paa daværende Tidspunkt

var sindet at udflytte deres Gaarde,¹²⁾ kom disses Jord til at ligge spredt over hele Bymarken. I Modsætning til Udskiftningen i Kongeriget er der kun meget faa Eksempler paa, at Udskiftningen i Sønderjylland foregik Side om Side med Mageskiftning og Udflytning. Som det blev, var det upraktisk og i høj Grad uøkonomisk, men først i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede kom der rigtig Gang i Udflytningerne, og særlig efter en stor Brand i 1865, hvor fire store Gaarde blev lagt i Aske.

Der maatte iflg. Loven ikke ske Rettergang i Udskiftningsspørgsmaal, men efter Klager kunde der anstilles Undersøgelser. Undersøgelseskommissionen kom til Vonsild d. 14. Dec. med følgende Skrivelse:

»Weil die Sannemänner das Vertheilung-Gechafft der von den Feld-Interessenten zu Wonsyld in Gemeinschaft gehabne Landeryen und Holtzungen nach der ihnen den 28. May h. a. ertheilten Instruktion vollendet, und das desfallige Instrument eingeliefert, so haben Comishary sich allda heute eingefunden, die Interessenten vor sich gelassen, die von einigen angebrachte beswerden angemercket, und selbige nach geschener Erwegnung in laco vorgekommener Untersuchung und mit den Sanmänner gehaltner Reshsprache auf folgende wiese die Abhelflichkeit verschattet.«

Saa følger hver Gaardmands Klager med efterfølgende Bemærkning af Kommissionen. Det var meget faa, der som Lauritz Nissen »hat keiner Beswerden anzubringen« eller Fabricius, »hat nicht zu klagen«.

Størst Vanskeligheder voldte Husmændene. I Klageskriftet hedder det: »Fast sämtliche privaten Landbohler (d. v. s. Husmænd, der boede paa Gaardmæn-

¹²⁾ I Pakken findes dog en udateret Anmodning fra Laue Simonsen om Tilladelse til at flytte sine Bygninger ud. Dette skete forøvrigt først 1865.

denes Jord, og som havde Græsningsret til 1 Ko i Fællesgræsningen) vermeinen, das ihnen nicht so vieles Land zu ihrer Gräsung von ihren Wirten ausgeleget worden, als sie nach ihren Contrachen fordern können.«

Husmændene søgte at faa det mest mulige, og Gaardmændene søgte at begrænse Affindelsens Omfang.

Intet Forhold skabte som dette Stridigheder i de følgende Aar, og som ofte maatte Kommissionen gribe ind. Saa sent som i 1788 og 98 finder vi Klageskrifter fra Husmændene, men Gaardmændene var altid parate til at forsvare sig, som f. Eks. naar Christian Mogensen skriver:

»Skønd er allerede lagt fra Gaarden 6 til 7 Skipper hart Sädeland i det bedste Koppel som er til Gaarden, desuden 3 dages Tørvegrøft (Tørvegravning) hvoraf hver Dagsgrøft kunde koste i det ringeste 2 Mark hvilket Tørvegrøft Gaarden har betalt med Plou-Grund ved Markens Seperation. Da nu bemeldte Skipper Land og Tørvegrøft som Aarlig kan være af Verdi langt mere som et Græshøved paa Heden (d. v. s. Wonsild Mark) der koster 1 Rdlr. saa er sluttelig at Stedet har allerede mere fra Gaarden som det kunde, saae de høye herre Landkommisere bedømte ved Landuddelingen var og at det Stedet havde skulde afkortes først i Græshøvedet og der for var Stedets Besidder den tiid fornøjet med det de havde. Da nu Gaarden, som er en liden firede Gaard og kuns taaler lidt, vilde blive mærkelig fornærmet, om imod forhaabning den skulde udlægge mere Land til dette Sted. Saa beder Underdanigst de høye herre Landkommisere at tage Gaarden i beskyttelse som skal svare Kongens Udgivelse og Paabud«.

Wonsild den 5. Juni 1788. C. M.

I det saakaldte Hoppeshuse, hvor Husmændene havde faaet anvist deres Græsningsret, var disse utilfreds med deres Vejforhold. De henvendte sig i en

Skrivelse af 28. Juli 1798 til Amtmanden og forlangte »eines durch ihre Länderreyen gehenden Weges von 8 Ellen Breite in der Mase«. Hertil svarede Sognefogeden, der rimeligvis var bleven spurgt: »at ved Wonsyld Markes uddeling blev fra enhver Gaard i Stykkevis udlagt Land til deres Landbolers Græsning, hvilket Land Landbolerne for det første (i Begyndelsen) brugte i Fællesskab og først efter nogle Aars Forløb blev 'de med hverandre enige om at skifte dette, da de ogsaa selv forenedes om deres Wey 3 a 4 Allen bred, som den eene skulde have igennem de andres Lod og følgelig af hverandre maa være bleven godtgjort.« og mere vidste han ikke at berette i denne Sag.

Udskiftningen var nu tilendebragt, og Bønderne i Vonsild havde fri Raadighed over deres egen Jord. Vanskelighederne fra Fællesskabets Tid svandt hurtigt bort i Tidens Taage. Resultatet viste sig trods den teknisk mindre vellykkede Gennemførelse i en almindelig Velstandsforøgelse i det 19. Aarhundrede, men først efter at der ved Mageskifte af Jorderne, ved Køb og Salg og ikke mindst ved Bygningernes Udflytning, hvilket nu for Størstedelen er sket, blev det helt ideelt.

I Slutning af det 18. Aarhundrede paabegyndtes en Matrikulering af Haderslev Amt, som af ukendte Grunde ikke fuldførtes. For Vonsilds Vedkommende skete Opmaalingen og Udfærdigelsen af det flere Steder omtalte fortræffelige Kort i 1787—88. Det opbevares hos en Privatperson i Sognet. Vinteren 1945 havde Forf. Lejlighed til at kopiere dette og fik taget nogle Zinktryk. Maalestokforholdet er 1:4800 og Størrelsen af Kortet er 160 cm × 120 cm. Foroven til venstre findes Ejerliste med Litra Bogstav for Gaardmændene og Nr. for Husmændene, som svarer til de samme Bogstaver og Nr. udover Kortets Areal. Man

kan saaledes straks se, hvor de forskellige Ejere har deres Jord liggende. Endvidere er Kortet forsynet med en Vrimmel af Marknavne, der for Størstedelen er omtalt i »Sønderjydske Stednavne«. Navnene er meget gamle (se Aarbogen 1910 Side 135 »Dynkær«, »Bjørnballing«, »Tonniskier« 1682 og P. Rhode 1775 »Anhøj-agger«, »Multoft«, »Stangaggerhave«).

Naar der forneden til venstre staar, at det er »aufgemessen« af G. Ahrentz, kopieret af Fr. Feddersen, mener jeg, at Ahrentz har foretaget Opmaalingen med Maalebord (Mensale Prätoria System) og Feddersen har rentegnet det usædvanlige smukke Kort.

Der udfærdiges en ny Jordebog for Vonsild i 1788 (Rigsarkivet, tyske Sekretariat 2 slesvigske Kontor), hvor hver Gaard og Kordnersteds Areal og boniteret Areal¹³⁾ er opgivet. Beskatningen saavel som Beboernes privatretslige Stilling undergik efter Udskiftningen en væsentlig Forandring. I Stedet for Plovtaal blev boniteret Tønde indført som Norm for alle Skatter og Afgifter. De gamle Skatter blev sammenslaet i et samlet Beløb under det fælles Navn: »Canon«. Ifølge Forordningen af 22. Juni 1784 blev Arvefæstet forandret til fri Ejendom. Arvefæstet stammer fra det 17. Aarhundrede, da den nordlige Del af Hertugdømmet blev hærget af Svenskekrigen, og mange Ejendomme var bleven øde (»vuste«) og ubeboede. Det var saadanne Steder, der ved Forordningen i 1663 og 64 blev gjort til Fæstegods.

Ved den nye Skyldsætning blev Arvefæste gjort til fri Ejendom.¹⁴⁾ Derved forandrede tillige Arvelovgiv-

¹³⁾ Man udfandt Boniteten af et Stykke Jord ved at dividere Kvantiteten med Fjerdeparten af Boniteringen, naar det var Ager, Skovland etc. Engbund havde den dobbelte Bonitet.

¹⁴⁾ Forordning af 22. Juni 1784.

ningen. Den langt overvejende Del af Bønderne var tidligere Arvefæstere. Den ældste Søn fik forlods Jor-
derne, medens de øvrige Børn kun havde Lod og Del
i Bygninger, Bohave og Besætning. Den gamle Arve-
gangsorden, der i sig selv vel nok var uretfærdig, bærer
Skylden for at saa mange gamle Slægtsgaarde har
holdt sig ned til vor Tid. Kun den, der selv har prøvet
det, ved med hvilken Stolthed, man færdes paa Fæd-
renes Jord.

NOGLE TORPNAVNE m. m. I VEJLE AMT

Af lærer Jørg. Pedersen, Fredsted.

For den, der grundigt gennemgår Stednavneudvalgets publikationer, rummer disse en rig kilde til viden om vort lands bebyggelsehistorie i oldtid og middelalder.

Det er dog ikke sandsynligt, at alle tolkninger, der her gives eller søges givet, vil stå ved deres værd — skal vi sige 25 år frem i tiden. Det er faktisk nyjord, der her pløjes, og meget har sikkert kun kunnet få en summarisk behandling. Før der nås et blivende resultat, må stoffet nok sigtes et par gange mere.

For en uhildet betragtningsmåde synes udvalgets arbejde hidtil at have nogen slagside i retning af at tolke ud fra personnavne, hvor andre muligheder var mere nærliggende.

Dette og en tendens til at søge selv nogenledes sikre kultiske navne bortreducerede skæmmer efter min opfattelse de ellers fortjenstfulde arbejder.

Der skal her fremdrages nogle navnetolkninger, hovedsagelig fra »Vejle Amts Stednavne« (»V. A. Sn.«), om hvis rigtighed jeg ikke er helt overtydet.

Først og fremmest nogle *torpbyer*.

Om torp ved man, at det er en by udflyttet fra en anden by, siger allerede Anders Sunesen. Det ved Sted-

navneudvalget sikkert også, men det er ikke altid, man i praksis regner med det. Man er alt for tilbøjelig til at gribe i flugten det personnavn, der bedst fyldestgør de sproglige fordringer, og dermed lade sagen bero. Ved tolkningen af torpnavne (det samme gælder i nogen grad sammensætninger med *-lund*), er der imidlertid fire muligheder, der må overvejes:

1. Torpen kan have navn efter moderbyen.
2. Efter et karakteriserende naturforhold.
3. Efter et kultur- eller erhvervsforhold.
4. Endelig kan torpen have navn efter en person (formodentlig grundlæggeren).

Selv om fjerde gruppe rummer det største antal torpbyer, gør man dog klogt i ved undersøgelsen af det enkelte navn også at holde sig de øvrige muligheder for øje.

T o r p m e d m o d e r b y e n s n a v n .

Der findes i Vejle amt vistnok fire torpbyer af denne type:

1. Ørnstrup — af Oens (Torsted og Ølsted sogne).
2. Trollerup — af Tørrild (Nørup s.).
3. Krollerup — af Kragelund.
4. Ustrup — af Ut (Ut s.).

Hvad Ørnstrup angår har hovedredaktøren, Gunnar Knudsen, selv villet udlede navnet af det tilgrænsende Oens uden dog at kunne overbevise sine medarbejdere; det skal jeg derfor ikke opholde mig videre ved. Til A. B.'s (Anders Bjerrums) indvending, at langt o som forled i sammensætninger ikke plejer at give *o*, men *wo* (så at man altså her skulle vente *wonsdrob* og ikke *onsdrob*), skal jeg kun bemærke, at man overalt i navne

må regne med et stærkt konserverende element, der modvirker de almindelige lydlove.

Når moderbyen hedder Oens (*u:ens*), har man naturligvis kaldt datterbyen Oenstorp (*u:enstorp*). Lidt efter lidt er så sænkningen og forkortningen fra *u* til *o* indtrådt, og dermed har navnet fundet sin endelige form: *onsdrob*. En ændring fra *o* til *wo* kunne ikke tænkes, så længe navnets oprindelse var i frisk erindring, og senere lod det sig ikke mere påvirke, før den skrevne form begyndte at influere på det.

Navnepar nr. 2 er ulige interessantere, idet de to navne gensidig belyser hinanden. Men da jeg andetsteds (»Danske Studier«) har behandlet emnet, skal jeg her nøjes med at referere de væsentlige fakta.

Trollerup søges tolket ud fra personnavnet *Trolli*, der dog ellers ikke kendes, eller slet og ret af subst. trolld (som tilnavn): »Trollerup ligger afsides i sognet, helt mod nord og kan tænkes at være opfattet som bolig for trolde og andre fæle væsener. I sidste tilfælde må navnet være et øgenavn.« (»V. A. Sn.«, s. 100.)

To km syd for Trollerup ligger imidlertid den ældgamle by *Tørrild*, og det er nok den, der er trolden.

Tørrild skrives 1338 *Thorilt*, senere flere gange *Thorrild* eller *Thorild*. Først 1439 fremtræder navnet i omlydt form (*Tyrildz herret, Tørril Herrit*).

Fleere forskere (Marius Kristensen og Gudmund Schütte) har villet aflede navnet af Thor og derfor ment, at byen har været et gammelt kultsted og herredsby måske allerede i oldtiden. Dette bestrides af »V. A. Sn.«, der hævder, at Thor i sammensætninger uden for personnavne ikke kan have omlyd, og når navnet siden skrives *Tørrild* og nu udtales med ø-lyd, må den manglende streg over o i de ældst optegnede former skyldes en skrivefejl (som altså tre forskellige

skrivere skulle have gjort sig skyldige i). Første led i navnet tolkes derfor som adj. *tør*, og *ild* forklares som en afledningsendelse. Men hvis Trollerup er et oprindeligt *Thorhillæ-torp*, kan denne forklaring ikke holde stik; så må også Tørrild være blevet udtalt med o-lyd.

Spørgsmålet er så, om min forklaring af navnet er fonetisk forsvarlig. Men hvad kan man egentlig indvende mod den?

Da Thorrild har haft kort vokal i trykstavelsen, har også det nye navn fået det, altså: tårldorp, idet t i torp straks er blevet afsvækket til d. Dernæst er der — vel af bekvemmelighedshensyn — sket ombytning (metatase) af o og r i *forled* såvel som i efterled. Denne ændring kan synes grel på papiret, men i virkeligheden er den ikke stor. Fonetisk udtrykt er der kun sket det, at fortungen er tilsluttet ganen en smule tidligere end ellers, hvad let kunne ske i hurtig tale.

Ganske det samme er sket med -torp i efterledet; men der er man så vant til forandringen, at ingen hæfter sig derved. Endnu kan det forøvrigt i visse navne være svært at høre, om folk siger torb eller trob (*Helstrup* ved Langå f. eks.).

Vi er herved nået til den skriveform, hvori Trollerup i 1476 præsenteres for os: *Troldrop*.

Navnets videre udvikling må formentlig være: Trolderob > Trollerob, idet støttevokal udvikles og d assimileres.

Til det her fremførte kan føjes en real oplysning, hentet fra Trap: »På *Grødbanken* i Tørrild skal ifl. traditionen have ligget en kirke eller kloster.«

Grødbanken er et temmelig mærkeligt navn. Det kan vist kun komme af oldn. *grjót*, glða. *griut*, der be-

tyder sten. Dette sammenholdt med den lidt dunkle tradition om et helligsted kunne tyde på, at vi her står over for den gamle offerplads, som navnet Tørrild vidner om.

Ved det *trede bypar*: Kragelund-Krollerup (Ø. Snede sogn) er der rimeligvis et lignende sammenhørsforhold.

Ordet krage udtales i Vejleegnen: krå'g. Kragtig, Brande s., står da også i »V. A. Sn.« angivet med udtalen *krå'si*, hvorimod Kragelund anføres med udtalen *krå'gløn*, hvilket turde være en modernisering. Den oprindelige udtale har sikkert været: *krå'løn*.

At *krå'løntorp* gennem udviklingen: *kråløndrob* > *kråldrob* > *kråldærob* kan føre til formen *krålærob*, skulde der ikke være noget urimeligt i. Det eneste angribelige er bortkastningen af *n* foran *d*; men da *n* og *d* dannes samme sted i munden, betyder det jo kun, at man sparer at sænke og hæve ganeseglet en gang og derved gør navnet mere håndterligt. Mere er der vist ikke at sige derom. At Krollerup i »V. A. Sn.« forklares ud fra et grotesklydende navn: *Krulli*, tilføjes kun for fuldstændighedens skyld.

Hvad byerne *Ut-Ustrup* angår er spørgsmålet ulige sværere. Vanskeligheden består først og fremmest i, at man ikke kender den grundform, hvoraf navnet *Ut* er fremgået. At det er et stærkt sammentrukket navn, kan der ikke være tvivl om; oprindeligt har det sikkert været toledet. De ældste skriveformer, der anføres, er: *Wodh* (1496), *Woed* (1499) og *Wod* (1507). Men allerede her er navnet stærkt kontraheret.

I »V. A. Sn.« gives to forslag til tyding: *Watwith* (våd skov) og *Wattæ* (noget vådt). Udtalen med *stød* (*u'd*) tyder imidlertid på et bortfaldet *r* (jfr. Hornstrup — *hu'ænsdreb*), og dermed stemmer det, at jeg

engang, men hvor husker jeg ikke, er stødt på en skriveform af navnet Ut: *Wordwith*, der måske er den rigtige. *Word* er en betegnelse, der ofte optræder ved kysterne, f. eks. i *Vorre*, *Skødstrup* s. (1295 *Wortu*). Her er den sammensat med *høj* og har formentlig betydningen »vaghøj«. Ud for *Vorre* ligger *Vosnæs* (1442 *Votsnæs*), der altså har fået navn af højen eller den senere bebyggelse ved den.¹⁾

Også *Ut* ligger ved vandet (Horsens fjord), og det kunne sikkert der som andetsteds være påkrævet at holde skarpt udkig mod sørøvere, deraf navnet. Hvis *Ustrup* er en udflytterby fra *Ut*, vilde denne antagelse yderligere underbygges.

Ustrup skrives 3 gange med års mellemrum *Urstrup* (1477, 1492 og 1499), så formen med *r* kan næppe være nogen tilfældighed; først senere falder dette *r* bort.

Hvilke muligheder for tolkning rummer nu dette *Urstrup*? Efter min opfattelse kun to: Det kan gå tilbage til gl. *varæ*, »udyret jord«, som i *Ure* og *Ur-høj*, *Kollerup* s., o. fl., eller det kan være et oprindeligt *Wordwithstorp*. Mod det sidste kan der næppe indvendes noget, da også *Vore* i *Rovsø* herred udtales *u·ər*. Mellemeleddet *with* er så, som det hyppigt sker med dette ord, udvisket og bortfaldet.

Når »V. A. Sn.« afgør, at forleddet i *Ustrup* er mandnavnet *Ur*, det samme som i *Urlev*, synes denne løsning at lide af to åbenbare svagheder. For det før-

¹⁾ Det er måske også dette *word*, navnet *Ussing* (gård), *Korning* sogn, er dannet over. Den ældste skriveform: *Wording* (1491) samt beliggenheden ved høje bakker kunne tyde derpå. Når navnet senere ændres til *Worsing*, *Vussing* og *Ussing*, må det skyldes, at parallellformen med genetiv-s har sejret. I »V. A. Sn.« udledes navnet af *voks*, gl. *wax*; men derved lades *r* i nogle af de opregnede former uforklaret.

ste har det genetiv-s, hvad det ikke skulle have, da det i Urlev optræder som svagtbøjet, for det andet er der mellem de to navne et anseligt spand af år, i hvilket navnene ganske har ændret karakter. Eller kan man vente i vikingetid at træffe på de navne, der var på moden i tidlig folkevandringstid? Sandsynligvis ikke.

Hvad udledningen af *waræ*, »udmark«, angaar, kan der indvendes, at egnen sikkert har været skovklædt, og *waræ* brugtes vist kun om åbne strækninger. Tilbage er der da kun at formode, at Ustrup er en udflytterby fra Ut og har bevaret moderbyens navn en smule bedre end denne selv. Men noget afgørende bevis kan næppe føres.

2. Torp med naturbetegnende forled.

Det har været noget af et dogme, at -torp næsten altid forbindes med et personnavn. Dansk stednavneforsknings egentlige grundlægger, professor Steenstrup, antog, at det i ca. 97 pct. af torpnavnene var tilfældet. Ved de undersøgelser, der siden — hovedsagelig af Stednavneudvalget — er foretaget, er man kommet til det resultat, at o. 26—27 % af disse navne har en eller anden naturbetegnelse som forled. Men formodentlig vil dette procenttal yderligere stige.

Her i amtet skal jeg endnu gøre opmærksom på to, der er mere end tvivlsomme: *Kollerup* og *Ejstrup*.

Kollerup er, som mange læsere vil vide, beliggende mellem høje bakker, men en høj bakke kaldtes tidligere ofte en *kolle* (jfr. Himmelhjergets gamle navn: Kollen). Alligevel tolker man i »V. A. Sn.« ud fra et personnavn: glda. *Koli*. Man kunne da være berettiget til at forvente sammensætning med s-genetiv: *Kolstrup*, men navnet skrives 1329 Koldorph. Hvis Koli

er en an-stamme, hvad man vist går ud fra, skulle det i genetiv hedde *Kola* og byen altså *Kolatorp*, men heller ikke dette genetivmærke (a) er der spor af i de første skriveformer. Det *e* der nu findes i *kålærob*, er en senere udviklet støttevokal. Man kan derfor vist gå ud fra, at der overhovedet ikke er tale om noget personnavn.

Ejstrup (Harte s.) skal på samme måde være dannet af navnet *Æsi*. Det ser jo meget tilforladeligt ud, men undersøger man forholdene nærmere, opdager man, at der findes mindst 30 navne alene i Jylland, der har *Es-* eller *Ejs-* som forled, og det underlige er, at de så godt som alle er beliggende ved åløb eller sø. Yderligere skeptisk bliver man, når man ser, at *Es-* (som i *Esby* på Helgenæs) også kan forbindes med *-by*, der ellers aldrig i Nørrejylland sammensættes med personnavn.

Forklaringen er lige for. Navneleddet *Es-* (der kan diftongeres til *ejs-* eller *jes-*) er af samme rod som verbet oldn. *eisa*, der betyder »fare hurtigt frem« o. l.

Det ville passe særdeles godt på vort *Ejstrup*, der ligger ved Kolding å, der i ældre tid godt kan have været mere strid og brusende, end den nu er. Det ville også passe på *Jested*, Ribe amt (1231 *Estath*), der ligger ved Kongeåen, og som udledes af samme mandnavn. Men *Ese* kan, hvad vi ved fra *Esrom sø*, hvis oprindelige navn er *Ese*, også være betegnelsen for sø. Det er f. eks. tilfældet i fornævnte *Esby*, der netop ligger omkring en lille sø — dog i forbindelse med en bæk, og i *Ejstrupholm* umiddelbart uden for amtets grænser.

Et indicium, der peger i retning af, at mange åløb og søer tidligere er blevet kaldt *eser*, er, at man påfaldende ofte finder en *Eshøj* ved et vandløb eller sø.

der nu bærer et andet navn. Her i amtet er det f. eks. tilfældet i Hatting s.

Men hvis Ese betyder *strøm*, vil oldn. *mio* + Ese (der giver formen *mø's* eller *me's*) betyde »smal strøm«, og vi har dermed nøglen givet til tolkningen af et (eller to) vanskelige navne i Vejle amt, nemlig *Møsvrå* og *Mejsling* (1459 Meslingh). Til førstnævnte navn har »V. A. Sn.« to forslag til tolkning: *møst* »udmark« og *møs* »mose«.

Imod *møst* taler, at navnet i sine tidligste former ikke indeholder *t*, og da det er et ungt navn, er det betænkeligt at antage, at det skulle være tabt. Imod *møs* (= mose), at der ikke findes mose ved *Møsvrå*.

Naturforholdene taler derimod for en tolkning i retning af det her antydede. Forbi *Møsvrå* løber nemlig i en dyb, 10—20 m bred kløft et lille vandløb, der skiller Almind sogn fra Sdr. Vilstrup. Selv om bækken tidligere, hvad man tydeligt ser, har været mere vandførende, har det dog kun været en »smal strøm«. Sandsynligvis har den i mindst eet årtusinde båret navnet *Møs*, før bebyggelsen *Møsvrå* tog navn efter den (jfr. *Omvrå*, der sikkert har navn efter beliggenheden ved *Omme å*).

Ved *Mejsling* findes nu ingen å, men vest for byen strækker sig i en længde af o. 1 km en ejendommelig smal, lavvandet sump, der nu er tørlagt ind mod byen, men tidligere har mundet ud i en større sump eller vandfyldt kær øst for byen, hvor *Stubberup bæk* har sit udspring. Hvordan naturforholdene har været for et par tusinde år siden eller bare for nogle hundrede år siden, før man kendte til dræning og afvanding, kan man nok slutte sig til; da har der ofte gået en strid strøm gennem byen. Betegnelsen »smal« passer også, da den kun har været 20—30 m bred.

Det vil sikkert være rigtigt at sammenstille disse to navne med andre, der har samme forled, det drejer sig om Mesing ved Skanderborg, Mesinge på Hinds-holm og Mesballe på Djursland. Ved samtlige disse Mes-byer findes der vandløb. Ved det jyske Mesing en bæk, løbende i en smal, skovbevokset dalsænkning, Dybdal, næsten svarende til Hulskoven ved Møsvrå-Vilstrup senere fortsættende gennem brede kærstræk-ninger til Illerup å og Mossø.

Det fynske Mesinge kan have fået navn af det sund, der tidligere ved Tårup skar sig ind igennem halvøen, og hvortil Mesinge sogn grænsede.

Mesballe (Skarresø sogn) er navn på en lidt lang-strakt bebyggelse ved Ryum å. Gårdene ligger alle i læ af den lange, stejle brink, der har givet anledning til sidste del af navnet. Kærstrækningen er temmelig bred — over 1 km — men alting er jo relativt her i verden, og det kan vel nok kaldes smalt i forhold til de bredninger, der findes mod øst ved Koed og Buk-trup og mod vest ved Tjerrild, hvor både terrænet og navnet viser, at der har været et tjern (sø).

Jeg har forgæves spejdet efter navne, f. eks. paa høje, der indeholdt betegnelsen mes, men har ikke kunnet finde nogen ved de omtalte byer. Derimod findes der ved Miang sø — vist ved indløbet til den — en *Meshøj*. Dette er ikke uden interesse, idet Miang (ifølge »Sønderj. Stedn.«) betyder: *mio-angr*, d. v. s. den smalle fjord. Forbindelsen mellem søen og Au-gustenburg fjord kunne altså nok hedde: *mio-ese*, forudsat at ese, som her hævdet, har grundbetydning *strøm*.

En parallel hertil træffer man på Orknøerne, idet der på Mainlands vestside, ved udløbet fra indsøen Stennesloch, lidt sydøst for de to mærkelige sten-

kredse, næsset har navn efter, ligger en *Meshøj* (Mēs-hou).²⁾

— Det ville ikke være helt fair at forlade Mejsling uden at nævne de forslag til tolkning, som »V. A. Sn.« fremsætter. Disse er:

1. oldn. mōsur, »flammet Ved«.
2. oldn. meiss, gl. Mēs, »Vidjekurv«.
3. gl. mēs. »Mejse«.

Forslag 2 synes mig mest i overensstemmelse med naturforholdene og kunne godt give mening, eftersom de omtalte kærstrækninger sikkert på et vist tidspunkt har været fyldt af vidiekraat, men hvis navnene er givet derudefra, må de være ret unge, hvad der ville stride mod den gængse opfattelse af -ing navnenes ælde.

3. Torpbyer, der har navn af menneskelig Virksomhed.

Herunder kunne der være grund til at omtale byerne Nr. og Sdr. Vilstrup samt Lystrup (Stenderup sogn).

Nr. Vilstrups beliggenhed i nærheden af Vejledalen, hvor der fra gammel tid har været overfartssted (forbi Haraldskær), synes at tale for en tydning ud fra »vadested« (gl. wæthel) i stedet for det ellers ret ukendte mandsnavn *wil*, der vel egentlig hører hjemme i lev-byernes tidsalder (jfr. Vilslev, Ribe amt).

Der er dog den hage derved, at wæthel el. vedel, når det sammentrækkes, skulde give formen: *vejl*³⁾, hvad det da også gør i købstadens navn saavel som i de forskellige Vejl(e)byer, og Vejlgårde rundt i landet, til-

²⁾ Jakob Jakobsen: Nordiske Minder på Orkneyøerne. — I »Festskrift til H. F. Feilberg«.

³⁾ At *wæthel* eller *wæthle* (flertalsform) dog også kan give formen *vel* ses bl. a. i *Vellerup*, Frederiksborg amt, der 1196 skrives *Væthlætorp*.

lige også i et *Vejlstrup* i Ringkøbing amt. Det vil derfor i vort Vilstrup være betænkeligt at antage, at forleddet er en sammentrukket form af vedel — i betonet stavelse. Men der gives jo også andre muligheder. Hvis vedel stod i tryksvag stavelse, ville det antage formen: *-vil* (som i *Sevel*, Gindinghrd.), og »V. A. Sn.« er selv så elskværdig at give os et fingerpeg. Vel i følelsen af, at det førnævnte personnavn *Wil* er ligesom en smule ved siden af, foreslås der (u. Sdr. Vilstrup) et andet, det mere kendte *Vifil*, glda. *Wivild*, der siges at indgå i *Vilsbæk*, Holbøl sogn (skrives 1231 *Wiuldsbæk*).

Dertil må imidlertid siges, at det er højst tvivlsomt, om forleddet her er et personnavn. *Vivild* optræder også usammensat som stednavn (*Vivild*, Sønderhald hrd.), og her synes det at betyde »vadestedet ved viet«, idet viet, »helligdommen«, vel er det nærliggende Nørager (1338 *Næraker*), udt. 'næ.r'agær, der sikkert har været et kultsted for *Njord* (*Nerthus*) i tiden omkring Kr. f. En høj — *Nærfaat* — synes at vidne derom. *Vivild* er såvel mod øst som mod vest omgivet af åløb. *Vilsbæk* kan have samme betydning, idet der i sognet findes en *Harhøj*, der kunne komme af *hargh* »offersted«, selv om »Sønderjyske Stednavne« foreslår *hare*, samt et *Grødel*, der kunne betyde *griuthillæ* (jfr. *Torrild*). Over bækken *Vilsbæk* har da vejen til viet ført.

Vender vi os nu til vore Vilstrup'er, opdager vi, at der intet er til hinder for en lignende tydning. Nr. Vilstrup ligger ud for Haraldskær, der ifølge »V. A. Sn.« (og O. Nielsen i »Blandinger«) er et *hargh-hillæ-hær*, idet den oprindelige skriveform er *Harild'-kier* og *Harildskerr* (1434). Den omtalte *hargh* har vel haft sin plads på holmen, hvor nu gården er beliggende, og der måtte da nødvendigvis fra den sydlige del af sognet føre en vej eller et vadested over til den. Da der

jo imidlertid flere steder var overfart over Vejledalen: ved købstaden Vejle og ved Vingsted, ville det være naturligt, om man havde givet dette vad navnet *Vivedel* til adskillelse fra de andre, og torpen, der er blevet grundet der, er da kommet til at hedde *Vivildstorp*, senere *Vilstrup* (velsdrob).

Man kunne have ventet, at de to stavelser i forledet, når de blev trukket sammen til een, vilde have givet langt i, altså *vi.ldsdrob*, men *Vilsbæk*, som vi gik ud fra, har kort vokal.

Også *Sdr. Vilstrup* kan være et sådant »vejens navn«, givet af folk, der havde helligdommen på Hovnæsset (nu Hovens odde) i nabosognet Eltang som mål for deres vandring. Men hvis man kom fra de nordøstlige sogne, måtte man for at nå frem til »Gudsvig« (nu *Gudsø*), hvor Hovnæs var beliggende, overskride det vandløb, der omtales under *Møsvrå*. Det er da forståeligt, om den sidste by før vadestedet (*Vilstrup*) har fået navn efter dette, der altså også har været et *vi vedel*, idet betegnelsen »vi« (ifølge Magnus Olsen: *Ættegård og Helligdom*) synes at have betydet helligsted i al almindelighed i modsætning til hov og hargh, der betegner noget mere bestemt, hov den bygning, hvor den offentlige gudstjeneste fandt sted, hargh den ældre naturhelligdom på høje og i lunde.

Hvad *Vilstrup*, Haderslev amt, angår, er også dette omgivet af sakralnavne: *Hovst*, der vel er et opr. Hovsted, og *Vonsmose* (1417 *Odhensmose*, d. e. *Odinsmose*), så her synes den samme tolkning at kunne komme til anvendelse.

Det må naturligvis bero på et skøn, om man vil foretrække denne tolkningsmåde fremfor sammensætning med personnavne. Men den har i hvert fald

den fordel, at den tager hensyn til de historiske og topografiske forhold på stedet.

Så er der til sidst byen *Lystrup*, Stenderup s., Hatting hrd. Navnet skrives 1419 *Lystrop* og udledes af mandsnavnet *glda. Liut* eller subsidiært »af det *Liuf*, der indgår i *Lystrup*, V. Lisbjerg hrd.« Men et personnavn skal det altså være, selv om det ikke er let at indse nødvendigheden deraf. Hvorfor kan det ikke slet og ret være subst. *lys*? *Lystrup*, V. Lisbjerg hrd., skrives ca. 1300 i S. R. D. *Liufstorp*, men denne skrivemåde burde ikke forvirre, da *lys* jo på denne egn udtales *lyws*, og læser man navnet bogstavret, står der jo netop *lywstorp*, selv om stavemåden nu virker lidt forældet. Med mine egne ører har jeg da også haft lejlighed til at høre, at såvel dette *Lystrup* som det andet på Djursland (Vivild s.) af ældre folk endnu udtales: *lywsdrob*. Hvad så dette *lys* sigter til, er en anden historie, men det er værd at mærke sig, at de omtalte byer ligger ved forholdsvis høje bakker, ofte nær stranden. Dette er også tilfældet med det under *Stovby* s. omtalte *Hyrup Lius* (Lysegård), der nok hører til samme klasse.

FÆSTEBØNDER PAA LANDERUPGAARD

Af *H. P. Berthelsen*, Ravnshjerg, Eltang.

Efter alt at dømme var det i Aaret 1682, at *Mads Madsen Bæck* fik Landerupgaard i S. Vilstrup Sogn i Fæste under Kronen. Han var da en moden Mand et Stykke oppe i Aarene, idet han var født i 1640 som ældste Søn af en Selvejergaardmand i Nr. Stenderup i Eltang Sogn, der ogsaa hed Mads Madsen Bæck. At den unge Mads Bæck overlod en ret stor Selvejergaard til en yngre Broder for selv at blive Fæster, maa have haft sine særlige Aarsager, for selv om Selvejernes Kaar ikke var ret meget bedre end Fæsternes, er der dog Eksempler nok paa, hvor sejgt Selvejerne holdt fast paa den Rest af den gamle, fri Bondestilling, der trods alt var levnet dem.

Landerupgaard var en god Gaard; men Hovedaarsagen til, at Mads Bæck forlod Selvejet for at fæste den, har sikkert været den Omstændighed, at den var en »Eneste Gaard«, der laa et Stykke fra Landsbyen og ikke var inde under Landsbyfællesskabet. Det gav dens Bruger en Selvstændighed og Handlefrihed, som hverken Fæster eller Selvejer inde i Landsbyen havde, fordi de var underkastede Fællesskabets Vedtægter og Sædvaner i en saadan Grad, at det hindrede ethvert Fremskridt og kvalte det personlige Initiativ. At Landerupgaard var en god Gaard, og at den som

»Eneste Gaard« bød sin Bruger særlige Betingelser, var man i Samtiden godt klar over. I en lidt senere Beskrivelse i Jordebogen af 1733 hedder det saaledes: »Denne Gaard er velsignet med Græsning, Høbejærgning og god Agerland, dertil ligger den for sig selv og af alt profiterer. . . .« Dens Landgilde var da ogsaa paa 2 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Kun et Sted til i Koldinghus Len, i Taarup, Taulov S., var man saa højt oppe. Fæsterne i S. Vilstrup By betalte $1\frac{1}{2}$ Rdl. og i Lilballe, Eltang S., kun 1 Rdl. pr. Td. Hartkorn.

Fæsteren paa Landerupgaard havde altsaa en *Særstilling*. Han havde sin Jord og Bedrift for sig selv og kunde udfolde sin Dygtighed, hvis han besad en saadan, frit og uafhængigt af det Fællesskab, der materielt holdt den Tids Landbrug nede. Det kan da have sin Interesse at se, hvordan Fæsterne paa Landerupgaard klarede sig overfor Fællesskabets Bønder. Man kan her holde sig til, hvad Jordebogen og andre gamle Optegnelser kan fortælle, idet man herigennem faar at vide, hvad Udsæd, Avl og Besætning andrager for hvert Brug. Det viser sig da for Aaret 1686, at medens Fæsterne i S. Vilstrup avler 6 Fold Byg, 4 Fold Rug og $2\frac{1}{2}$ Fold Havre, saa er Mads Bæk oppe paa henholdsvis 16, 6 og $12\frac{1}{2}$ Fold. Og hans Besætning er næsten dobbelt saa stor som Besætningerne i S. Vilstrup, gennemsnitligt taget. Disse var omtrentlig lige store, og Vilstrup Bys 14 Gaarde havde hver 5 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk. $\frac{4}{7}$ Alb. Hartkorn. Landerupgaard havde i M. Bæcks Tid 5 Tdr. 2 Skpr. Hartkorn, men staar derefter til 6 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk.

Palmesøndag den 17. April 1698 blev Mads Bæk begravet inde i Vilstrup Kirke, og Pastor Emmelev noterer i Kirkebogen: en god erlig Dannemand. Den 6. Maj s. A. mødte kgl. Regimentskriver Johan Hol-

lender og Herredsskriver Jens Raun paa Landerupgaard for at »holde skiffte og deehling« mellem Mads Bæcks Enke, Ellen Madsdatter, og hendes 7 Børn med den »afgangne«. Endvidere mødte Enkens og Børnernes Værger og 4 Fæstebønder fra Vilstrup. De sidste som Vurderingsmænd. Ialt var der 13 fremmede Mænd til Stede. Man begyndte med Besætningen, der er bleven fordoblet siden 1686. Der er 7 Heste og 2 Føl, 11 Køer, 21 Stude og Ungkreaturer, 25 Faar og 10 Lam, 17 Svin og 4 Bistader, der ialt vurderes til 426 Slettedaler eller 67 % af Boets Aktiver. Selvom den øvrige Del af Boet udviser en efter den Tids Bondeforhold jævn Velstand, er det Besætningen, der dominerer. Den turde være større, forholdsmæssigt taget, end i noget andet Bondeskifte fra den Tid.

Efter at Passiverne er trukket fra, er der 475 Slettedaler 1 Skilling til Deling mellem Enken og Børnene. Selvom vi ikke ved, hvad M. Bæk havde at begynde med, tyder alt paa, at han har haft stor Fremgang i de 16 Aar, han havde Gaarden i Fæste. Han har evnet at udnytte den fri Stilling, han havde. Under Fællesskabet vilde han ikke have kunnet udfolde sig, men var blevet en almindelig, graa Fæstebonde.

Sidst paa Aaret 1698 kom der en ny Fæster paa Gaarden, idet Ellen Madsdatter giftede sig med *Peder Hansen Buhl*, Søn af en Selvejer i Eltang. Han sad paa Gaarden i 23 Aar. Den 26. Novbr. 1721 blev der holdt Skifte efter ham. Besætningen er da gaaet en Del ned og vurderes kun til 133 Rdl. Dels er Priserne gaaet noget ned, og dels er der færre Dyr, der tilmeld synes at være af ringere Kvalitet end i M. Bæcks Tid. Af Løvsøre, Redskaber m. v. er der talmæssigt mere, men alligevel naar Aktiverne kun op paa 311 Rdl. mod 407 Rdl. paa Passivside. Der er altsaa et Minus paa

96 Rdl. De upriviligerede Kreditorer maa gaa ind paa en Akkord, for at hver af dem kan faa noget af deres Tilgodehavende. Saaledes ordnet kunde Ellen Madsdatter blive paa Gaarden som dens Fæster. Aarsagen til Tilbagegangen maa dels søges i de nedadgaaende Priser paa Landbrugsprodukter i den første Halvdel af det 18. Aarhundrede, dels i, at Peder Buhl ikke synes at have været nogen driftig Mand, men har dyrket andre Interesser. At der paa hans Sengehylde fandtes 5 Bøger — en stor Sjældenhed i et Bondehjem i de Tider — tyder bl. a. paa, at han har været optaget af andet end det materielle, og det havde den Tids Bønder ikke Raad til.

Det maa siges, at *Ellen Madsdatter*, der, efter at have overlevet sine to Mænd, sad med Gaarden i de følgende 20 Aar, klarede sig bedre. For vel var Tiderne blevet sløje i P. Buhls Tid, men i hendes blev de helt elendige. Medens Kornpriserne efter Kapitelstaksterne omregnede i Kroner for Tiaaret 1691—1700 var: Rug 8,66 Kr., Byg 6,06 Kr. og Havre 3,68 Kr., dalede de efter Aar 1700, og var i Tiaaret 1731—40 henholdsvis 6,20, 4,75 og 2,47. I Femaaret 1730—34 endda kun 4,68, 4,00 og 2,16. Det var saadan, at Jorden var næsten uden Handelsværdi og praktisk talt usælgelig. Rundt i Landet laa der øde Jord, som ingen vilde kendes ved, og Regeringen maatte forbyde Folk at gaa fra Ejendommene.

Hvordan Ellen Madsdatter paa sine ældre Dage stod disse Tider igennem, giver Skiftet efter hende den 30. Novbr. 1740 god Besked om. Besætningen er gaet op, og selv om Priserne er faldet yderligere, sættes den dog til 174 Rdl., og hele Boet til 380 Rdl. Passiverne udgør 456 Rdl., saaledes at der er et Minus paa 76 Rdl. Det er dog lidt mindre end efter P. Buhl;

og naar man videre ser, at Kronens Fordringer paa, hvad der hører Fæstegaarden til, og som forlods tages fra Boets Aktiver, er stegne, og at Skifteomkostningerne ogsaa er gaaet op, saa maa det i Betragtning af de elendige Tider siges, at den gamle Kone har klaret Stillingen godt. Tilmed er Tilstanden paa Gaarden saadan, at en af hendes Sønner af 1. Ægteskab, Bertel, erklærer sig villig til at betale enhver sit, naar han faar Gaarden i Fæste. Og under den Forudsætning sluttes Skiftet.

Bertel Madsen Beck var 45 Aar, da han i 1740 fæstede Landerupgaard. Den 13. Maj blev han trolovet med Maria Nielsdatter fra Luttermølle i Viuf S., og halvanden Maaned efter blev de viet i Viuf Kirke. Han 50, hun 18 Aar gammel! Hun var Datter af en Skovfoged, og Luttermølle var da kun et Skovløberhus med lidt Jord til. Bortset fra Aldersforskellen var Partiet vist ikke saa ulige endda. Et og andet tyder paa, at Skovfogedfamilien ikke var helt uden Midler. At hun har været i Besiddelse af Energi og Dydighed, faar man et stærkt Indtryk af gennem Skiftet af 20. August 1751 efter Bertel Beck, ca. 2 Mdr. efter hans Død. Medens de allerfleste Skifter fra den Tid kun fortæller om Fattigdom og usle Kaar, saa liver det svært op at træffe et Skifte som Bertel Becks, der viser, at endnu var ikke alle Bønder saa nedsunkne i Sløvhed, at de ikke, naar Mulighederne var der, kunde skabe sig en i hvert Fald i materiel Henseende menneskeværdig Tilværelse. Undersøelsen var altsaa ikke helt fuldblyndet.

Man forbavses, naar man følger Skifteretten paa dens Vandring inde og ude, over, hvad det er lykkedes Bertel Beck og hans unge Kone at samle sammen i de faa Aar, de sad paa Landerupgaard. Op af en blaamalet, beslaaet Egekiste til 6 Rdl. — det samme som

en middelgod Ko vurderedes til — tager Maria Nielsdatter, sikkert med en vis Stolthed, 40 Alen Lærred, 80 Alen hvidt, søgrønt, rødtribet, rødt, brunt og stribet Tosel samt 7 Alen brunt Vadmel, 1 Bordtæppe, 2 blaastribede Bolster Dynevaar og 1 rødtribet Olmerdugs Overdyne! Blandt »Den salig Mands Gangklæder« fandtes bl. a. en brun Klædes Vest med 36 Sølvknapper og en stribet »Kalemankes Nattrøje« med 20 Sølvknapper. Kister og Skabe er fyldt overalt, hvor man kommer. Paa Loftet ligger bl. a. 29 Tdr. Korn og 3 Tdr. Malt. At der var en Rigdom af Tin-, Kobber- og Messingenstande, er en Selvfølge. Indholdet af Øverstestuen vurderes til 102 Rdl. eller samme Værdi som 4 Heste og 10 Køer. Besætningen: 1 Hingst, 1 Hest og 7 Hopper, 22 Stude og Ungkreaturer, 11 Køer og 4 Kvier, 26 Svin, 50 Faar og 23 Bistader sættes til 342 Rdl. Ialt er Aktiverne paa 755 Rdl. og Passiverne paa 233 Rdl. Der blev saaledes 522 Rdl. til lige Deling mellem den unge Enke og hendes eneste Barn, Ellen, der kun var godt 3 Mdr. gammel, da Bertel Beck døde.

I de 11 Aar, Bertel Beck havde Landerupgaard, viste han sig som en værdig Søn af sin Fader. Tages de daarlige Tider, som omend i ringere Grad stadig varede ved til ca. 1750, i Betragtning, overgaar han ham ganske. Søn efter Fader har hermed ført det praktiske Bevis for, at naar der sattes ind med Energi og Dygtighed, saa kunde Brugeren af en »Eneste Gaard« klare sig godt, selv om han kun var Fæster, og helt anderledes end under Landsbyfællesskabet, hvor der ingen Muligheder var for en saadan Fremgang. Men Bertel Beck havde ogsaa en Kone, der efter alt at dømme kunde sine Ting og skabte et Hjem med en Almuekultur, som der i de Dage var meget langt imellem indenfor Fæstebøndernes Rækker.

I de lidt større, historiske Værker om Bondefrigørelsen i 1788 fortælles der om, hvordan enkelte Godsherrer i Tiden lige foran Frigørelsen prøvede at ophjælpe deres Bønder. Der er saaledes en Beretning om, hvorledes Grev A. G. Moltke til Bregentved i Aarene omkring 1762 forsøgte en Udskiftning i enkelte af Godsets Byer, bl. a. i Høsten By med 12 af Godsets daarligste Gaarde. Resultatet var, at der i denne By inden længe avledes 10 Fold mod før 2—3 Fold under Fællesskabet. Dette og flere lignende Eksempler vakte Opsigt i Tiden og hjalp til at bane Vejen for Frigørelsen. De brugtes som Beviser for, hvad der kunde naas ved at forlade Fællesskabet. Det var denne, der var den største Hindring for et materielt Opsving. Men det havde de jydskes Kronbønder, Mads og Bertel Beck, forlængst bevist paa Landerupgaard.

Aaret efter Bertel Becks Død giftede Maria Nielsdatter sig med *Ebbe Olesen* fra Dollerup, der saa blev Fæster af Landerupgaard, indtil han ved det store Krongodssalg i 1765 købte den til Selveje. Hans kgl. Skøde er dateret d. 25. Aug. 1767, hvorefter Gaarden med 6 Tdr. 3 Skpr. 1 Alb. Hartkorn er hans for en Købesum paa 2053 Rdl. 78 Skilling. De 835 Rdl. 32 Sk. var betalt d. 31. Dec. 1765. Resten den 11. Juni 1766.

Bertel Becks og Marias eneste Barn, Ellen, blev gift med Sognefoged Bertel Hansen Buhl i Follerup. Han stammede fra Buhl-Slægten i Eltang. Ebbe Olesens og Marias Søn, *Bertel Ebbesen*, arvede Landerupgaard og blev gift med Maren Knudsdatter fra V. Nebel Mølle. Af deres Bøn skal her nævnes Johan Bertelsen, Egeland i Starup, og *Mette*, der fik Landerupgaard. Hun var ugift og skal have været en selvstændig og myndig Kvinde, men retfærdig og godsindet. I hendes Tid holdtes der gudelige Forsamlinger paa Landerup-

gaard. Hun kom — ganske vist indirekte — til at gribe ind i Politik. Derom har Chresten Bergs Datter, Nanna, der var gift med Højskoleforst. Kristensen-Randers, fortalt mig følgende: Johan Bertelsens Datter, Maren, havde lært Chresten Berg at kende, medens han var ung Lærer i Kolding. Da dette Bekendtskab syntes at optage den unge Pige en Del mere, end Forældrene syntes om, blev hun sendt over til Fasteren, Mette Bertelsen paa Landerupgaard, for at hun skulde bringe Maren paa bedre Tanker. For saadan en Smule Lærer var ikke et passende Parti for en Storbondes Datter. Men da Faster Mette fik Forstaaelsen af, at det med de to unge var andet og mere end et luftigt Sværmeri, sendte hun Bud efter Berg. Hun vilde se og tale med ham. Da det var sket, gav hun ham Lov til at komme og besøge Maren. Derefter tog Berg den 1½ Mil lange Vej fra Kolding til Landerupgaard til Fods adskillige Gange. Og en skønne Dag meddelte Mette sin Broder paa Egeland, at Maren og Berg skulde have hinanden. Det havde *hun* bestemt. Da Mettes Vilje var kendt som en Lov indenfor Familien, maatte Johan Bertelsen bøje sig og anerkende Chresten Berg som Svigersøn. Det siger sig selv, at Bergs Giftermaal med Maren Bertelsen siden hen, da han traadte frem som Politiker, bidrog til at give ham det solide Fodfæste, han fik paa Landet i Koldingkredsen.

Efter Mette Bertelsens Død i 1863 solgte Arvingerne Gaarden til Opdragelsesanstalt. Denne er nu omdannet til et Skolehjem. Dens Jordtilliggende er i Dag meget større, end da den var Fæstegaard under Kronen.

AF HEJLS SAGA

Af Gaardejer *N. P. Kragh*, Tved.

Hejls Sogn er et af de saakaldte »8 Sogne«, der efter den ulykkelige Krig 1864 overførtes fra Hertugdømmet Slesvig til Kongeriget Danmark. Sognet begrænses af Vejstrup, Lille Bælt, Hejlsminde med Indløbet »Slusen«, hvorover en Bro nu fører, og Haderslev Amt.

I Midten af det 17. Aarhundrede — og muligvis længe før — havde Sognet adskillige mindre Bebyggelser eller Byer, i Reglen kun bestaaende af nogle faa Gaarde og Huse. En Del af disse er nu forsvundne, idet Ejendommene er flyttede ud paa deres respektive Jorder efter Udskiftningen. Blandt saadanne forsvundne Bebyggelser kan nævnes »Bygebjerg«, der paa nævnte Tidspunkt bestod af 3—4 Gaarde beliggende paa det Sted, hvor den gamle Kirkesti fra Trappendal skærer Jernbanelinien Kolding—Hejlsminde. Selve Bopladsen for de gamle Gaarde er let paaviselig den Dag i Dag. Til »Bygebjerg« skrev sig saaledes 1604 Alibert Galskyts Enke, Anne Madsdatter som Ejer. Paa en af disse Gaarde boede en Mand ved Navn *Erich Erichsen*, som var født paa Gaarden i November 1673 og døde sammesteds den 25. April 1751. Han blev gift med Karen Erichs, som var født i Hejls 25. Oktober 1669 og døde den 16. Februar 1767 i en Alder af 97 Aar 2 Mdr. og 20 Dage. Erich Erichsens Fader hed

Erich Paulsen og var født i Sverige. Den svenske Konge Carl X Gustav kom i Efteraaret 1657 i Ilmarch op gennem Hertugdømmerne sydfra, foranlediget af, at hans danske Broder-Kollega Frederik III under 11. Juni 1657 havde erklæret Sverige Krig, idet han forment Tidspunktet særlig heldigt, da Carl X Gustav netop stod i Krigstilstand i Vest Polen. I den svenske Hær befandt ovennævnte *Erich Paulsen* sig som Musqueter. I den tidlige og strænge Vinter standsede den svenske Konge i Sognene langs Lille Bælt og lagde sig selv i Kvarter i Hejls, iagttagende den strænge Frost, der allerede ved Juletid havde lagt sit Isdække over Bæltet. Den 26. Jan. 1658 lod Kong Carl Isens Styrke undersøge af en af sine Officerer, der paa sin rappe Hest red over Isen fra Hejls via Brandsø til Iversnæs, det nuværende Wedelsborg paa Fyn. Her røvede han en fynsk Dreng, som han ved sin heldige Tilbagekomst foreviste Kongen som Bevis for Udførelsen af Kongens Ordre. Den 30. Jan. 1658 foretog Kong Carl sin Overgang over Lillebelt fra Hejls via Brandsø med Fodfolket, medens Ryttteri og Artilleri gik over Isen ved Stenderup. Hele Overgangen forløb uden andet Uheld end at Kongens tomme Karosse og nogle Musqueterer gik gennem Isen ved Brandsø. Foran omtalte Musqueter *Erich Paulsen*, der var indkvarteret paa en af Bygebjerg-Gaardene, syntes imidlertid saa godt om sine danske Værtsfolk og især om den unge Gaardmandsdatter, at han undlod at følge Hæren og sin Konge og forstak sig. Sin Uniform og Udrustning kastede han i Dammen ved den gamle Vargaard Vandmølle — hvis Beliggenhed endnu kan spores — saa det kunde faa Udseende af Drukning. — Musqueteren *Erich Paulsen* blev senere i Tiden gift med sin Bygebjerg-Datter og overtog Gaarden.

Foranstaaende er beskrevet af den svensk-finske Forfatter Zacharias Topelius i hans Romanserie »Feltlægens Historier« II. Bind, vel nok baseret paa Oplysninger fra det svenske Generalstabs Arkiv i Stockholm.

— — —
Som et Bevis for, at man ikke bør lade haant om Betydningen af den saakaldte mundtlige Overlevering hidsættes efterfølgende:

Min Morfader, Jørgen Pedersen Schultz, der var født i Vejstruproi 30. December 1800 og døde i Hals 5. Aug. 1884 fortalte mig omkring 1875 den selvsamme Historie, der gennem mundtlig Overlevering var gaaet fra Slægt til Slægt. At dette skulde have nogensomhelst Forbindelse med den svensk finske Forfatter er ganske udelukket, idet:

1. Første Bind af »Feltlægens Historier« først udkom 1882.

2. Jørgen Pedersen Schultz kunde som Barn hverken læse eller skrive og lærte først dette i sin Manddomsalder af sine daværende voksne Børn.

Den fhv. svenske Musqueter Erich Paulsen blev saaledes Stamfader til den ældre Bygebjerg-Slægt. Som allerede foran nævnt var hans Søn *Erich Erichsen* og dennes Søn *Hans Erichsen* født 4. September 1698 og død 17. Decbr. 1774. Han var gift to Gange. Første Gang med Kjerstine Jes D. 1723. Anden Gang med Maren Pauls D. 1736. I dette Ægteskab var Børnene: *Christine Hans D.*, f. 26. April 1743, og *Poul Hansen*, f. 25. Juni 1747 og † 11. Marts 1771. Denne blev 10. August 1770 gift med *Ellen Peders Datter* af Forpagter *Peder Nissen Krag* af »Vargaard« i Hejls og »Straarup« i Dalby, hvor han døde 8. Maj 1784. Deres Søn *Paul Paulsen*, f. 8. Oktbr. 1771, † 21. Febr. 1837, blev

22. Oktbr. 1802 gift med *Gedske Søren D.* og havde Børnene: *Søren Paulsen*, f. 19. Marts 1811, † 2. Marts 1882, gift med *Maren Løn*, *Hans Erik Paulsen*, født 26. April 1819, † 29. Juni 1895, gift med *Anne Marie Schultz*, f. 2. Marts 1830, † 27. April 1873 og var Datter af ovennævnte Fortæller *Jørgen Pedersen Schultz*.

Den sidste af den nu uddøde svenske Musqueter-Slægt døde i Hejls 17. Oktbr. 1884.

Forresten synes Forholdene i den lille Bebyggelse »Bygebjerg« ikke at have været blot og bar Idyl. Derom vidner følgende Uddrag af en gammel Kirkebog fra Provins-Arkivet:

»1762 den 8de September blev Hans Jensen fra »Bygebjerg« paa ynkeligste Maade med en Bøgekjæp slagen til Døde, saa han hverken kunde staa eller gaa og heller tale, høre eller se; thi hans Hoved og Hjærne var ganske sønderslaget og knust, saa han maatte bæres hjem i hans Hus. — Den morderiske Gjærning skete ved den østre Ende af Hans Jensens og blev han begravet Søndagen derefter, der var 17de September. Alder 38 Aar.«

Morderens Navn nævnes ikke, men den mundtlige Overlevering siger, at han rømte sydpaa ud af Landet. Aarsagen til Dramaet siges at være den, at Hans Jensens Griseso var brudt ind i Naboens »Kaalgaard«.

— — —

Føromtalte *Poul Poulsens* Hustru *Gedske Søren*, som var Datter af *Søren Jørgensen* og *Inger Marie Jens D.* Sidstnævnte var netop en Datter af den ihjel-slagne Gaardmand *Hans Jensen* af »Bygebjerg By«.

HERREDSFOGDER I VEJLE AMT

INDTIL HERREDERNES SAMMENLÆGNING 1687—88

Af forfatteren *Chr. Heilskov*, Addit.

Oprindeligt havde hvert herred sin egen foged (ofte kaldet tingfoged, tingholder eller tinghører), der indtil enevælden blev beskikket af lensmanden i det paagældende len, og fra ca. 1660 af kongen. Herredsfogederne i dette tidsrum var saa godt som altid bønder (i sjældnere tilfælde en adelsmand), og der fordredes ikke andet af dem, end at de kunde læse og skrive — og saa naturligvis kende loven. De valgtes i de ældste tider næsten altid blandt selvejerne, senere blandt kronens fæstere og fik da som regel frihed for forskellige afgifter af deres gaarde. Herredsfogderne skulde bo paa landet i deres eget herred; men da det undertiden kunde være vanskeligt at finde en til bestillingen kvalificeret bonde indenfor et givet herred, tog man ofte en dertil egnet fra et naboherred. Det kunde ogsaa hænde, at en herredsfoged maatte overtage bestillingen i et naboherred foruden sit eget.

Mod slutningen af det 17. aarhundrede synes herredsfogedinstitutionen at være kommet noget i forfald, og tanken om en reform opstod, hvorved man lagde 2 eller flere herreder sammen under én jurisdiktion.

En parentes om det første og sidste aarstal i efterfølgende fortegnelse betyder, at vedkommende har været i embedet i det mindste i dette tidsrum, men muligt baade før og efter de angivne aarstal.

I henvisningerne er anvendt en del forkortelser, hvoraf de vigtigste er følgende: Gl. d. D. = Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Domme. — K. B. = Kancelliets Brevbøger. — L. D. = Langebæks Diplomatarium (Rigsarkivet). — R. D. = Repertorium Diplomaticum. — Retsb. = Fortegnelse over Retsbetjente i Jylland (Landsarkivet i Viborg).

Bjerre Herred.

Stjernholms len.

(Sammenlagt med Hatting herred ^{20/12} 1687).

13. . . *Peder Beyer* nævnes i et udateret brev mellem 1351 og 1400.¹⁾

1442. *Mads Michelsen* udstedte 29. september 1442 tingsvidne om marsk Palne Munks gods.¹⁾

1446. *Peder Lofteskov* udstedte 27. aug. 46 et dito angaaende samme gods.¹⁾

1458. *Christiern Bunsen* (*Brunsen?*) nævnes i et tingsvidne af 22. juli 58 om Aarup mølle.²⁾

(1459—62). *Ove Nielsen* (»Lille Ove«) nævnes i tingsvidner af 6. oktbr. 59 og 23. septbr. 62 angaaende Barritskov.²⁾

1474. *Jens Ancker* var herredsfoged 19. nov. 74, da han udstedte tingsvidne om Barrit kirkegaard.¹⁾

1477. *Hans Jepsen* nævnes 25. okt. 77 i en lovhævd paa marsk Palles gods i Bjerre herred.¹⁾

1479. *Peder Nielsen* var herredsfoged, da han 21. aug. 79 udgav tingsv. til Niels Mandrup i Barritskov om Ørum løkke og Aarup mølle.²⁾

(1495—1513). *Mads Kjellergaard* findes første gang omtalt 8. aug. 95 i et vidne om Stouby Skov; siden træffes hans navn i en række tingsvidner fra 1496 til 1510. Sidste gang er han fundet som herredsfoged, da han 30. jan. 1513 udstedte tingsvidne angaaende Klakring. I seglet havde han et bomærke.²⁾

(1518—30). *Søren Juel* i Vrigsted nævnes 31. juli 18 i en lovhævd paa en gaard i »Grewede«. Senere udfærdiger han vidner 1519, 26, 28, 29 og endelig 3. dec. 30. I en kongens rettertings dom 1540 blev der fremlagt et tingsv., udgivet af ham paa Bjerre herredsting, men der nævnes ikke, fra hvilket aar det var.³⁾

1535. *Mogens Henriksen* i Klejs, Rorup sogn, om-

tales i en lovhævd af 27. febr. 35 paa en gaard i Stouby samt i et tingsv. 10. juli eller 17. juli samme aar om Barrit Sønderskov.²⁾

(1546—63). *Søren Brungsen (Brunkersen)* synes at have været herredsfoged i 1546. Han var tilstede paa kongens retterting 1551, hvor han og Hans Due, slotsfoged paa Bygholm, mødte paa Otte Gyldenstjernes arvingers vegne i en sag mod en fæstebonde.⁴⁾ I April 1552 fik Søren Brungsen tilligemed 3 andre herredsfogder brev om at hjælpe Hans Korsen til sin ret, naar han kalder sin sag for dem i anledning af, at hans slægt og venner, som havde lovet at hjælpe ham til bod for en karl, som han slog ihjel, men nu ikke vil opfylde deres løfte.⁵⁾

1594. *Jørgen Brungsen* i Belle, Stouby sogn, var antagelig en nær slægtning af formanden. Han blev 5. jan. 94 fritaget for landgilde, ægt og arbejde af sin gaard, saalænge han er herredsfoged.⁵⁾

(1606—43). *Morten Sørensen* opnaaede 27. juni 03 samme frihed som sin formand. Han var endnu i bestillingen 1643 og førte et bomærke i sit signet.⁶⁾

(1648—52). *Søren Mortensen* i Nøttrup, Rorup sogn, var søn af formanden. Han forseglede ligeledes med et bomærke.⁶⁾

1665—76. *Laurits Pedersen* blev udnævnt 21. juli 65 og fik konfirmation herpaa 6. sept. 70. En aprildag (mellem 1674 og 76) kom Laurits Jensen ind paa tinget og bad om en fuldmagt. I stedet for at give ham den bandede herredsfogden ham og sagde, at djævelen skulde fare i ham, og slog til ham, saa hans næse sprang op at bløde. Ved et senere retsmøde, hvor Niels Staalsen i Belle sad i herredsfogdens sted, blev denne dømt til at bøde 7½ daler for brud paa tingfred og 9 mark for slagsmaal foruden 40 marks bod efter

loven. Han blev dømt ved Viborg landsting og suspenderet.⁷⁾

1676—84. *Søren Mortensen*, udn. 14. febr. 76, maa antages at være næstformanden, der efter Laurits Pedersens fald igen er kommen til bestillingen.

1684—87. *Peder Nielsen Kastberg* blev udn. 5. april 84. Han faar 3 aar efter af landsdommerne i Viborg det skudsmaal, at han er »baade aldeles uvederhæftig og sidder tilhuse hos en bonde, og kan han ikke give nogen for sin slethed skyld nogen reparation for hvis hos hannem kunde prætenderes, at en ærlig mand i saa henseende maatte miste sin ret.«⁸⁾ Han blev afskediget 1687.

¹⁾ R. D. ²⁾ L. D. ³⁾ Gl. d. D. I, 60. ⁴⁾ Sst. I 167—69. ⁵⁾ K. B. ⁶⁾ Stjernholms lens alm. regnskaber, rigsark. ⁷⁾ Vejle Amts Aarb. 1926 s. 120—22. ⁸⁾ Jyd. Saml. 5. r. II, 210.

Hatting herred.

Stjernholms len.

(Sammenlagt med Bjerre herred ^{20/12} 1687).

1492. *Jes Persen* i Ølsted omtales i et stokkenævn af 30. april 92 om »Romsmark«.¹⁾

1495. *Søren Andersen* anføres som herredsfoged i en lovhævd af 4. maj 95 om Mørkholt enemærke.²⁾

(1545—65). *Jens Villadsen* fik 1545 brev om at hjælpe Boel Sørensen i »Spøttrup« (Spettrup i St. Dalby sogn) til sin ret i en sag, der drejede sig om et sølvbælte.³⁾

(1590—1604). *Michel Hansen* i Ølsted nævnes i en dom fra 1590 mellem Jep Quist i Tyrsted og Simon Pedersen i »Thennistrup«.⁴⁾ 29. aug. 04 havde han besøg af rigsraad Eske Brock.⁵⁾

(1620—21). *Kjeld Laursen* i Torsted.⁶⁾

(1638—49). *Jens Michelsen* i Rimmerslund, Hedensted sogn; førte i sit segl et timeglas.⁶⁾

(1651—55). *Anders N(ielsen?) Bunde* i Spettrup; havde i seglet en halvmaane med 2 stjerner.⁶⁾

1665— . . *Jens Nielsen* blev udnævnt 10. maj 65.⁷⁾

16. .—87. *Peder Christensen*. Om ham skriver de jyske landsdommere i en indberetning 1687: »Herredsfogden i Hatting herred Peder Christensen, som tilforn tillige har været byfoged i Horsens, hvilken bestilling han formedelst hans onde forhold for nogle aar siden er bleven fradømt, er ogsaa ganske utjellig og udygtig og dertil med aldeles uvederhæftig.« Han fik sin afsked 1687.

¹⁾ R. D. ²⁾ L. D. ³⁾ Danske Mag. 4. r. I, 149. ⁴⁾ Ny kgl. saml., fol. 558; kgl. bibl. ⁵⁾ Danske Saml. 2. r. II, 269. ⁶⁾ Stjernholms lens alm. regnskaber; rigsark. ⁷⁾ Retsb. ⁸⁾ Jyd. Saml. 5. r. II, 210.

N ø r v a n g h e r r e d .

Koldinghus len.

(Sammenlagt med Tørrild herred ^{20/12} 1687).

(1509—47). *Jørgen Michelsen* i Bøghalle, Ø. Snede sogn, nævnes første gang i en dom af 14. maj 09, derefter i en lovhævd af 18. maj 12 paa Søndershoved, i et markskælsbrev af 29. nov. 24¹⁾ og i et stokkenævn af 24. juli 26 om »Høffgaard« (Højgaard).²⁾ 1545 fik han kgl. brev om at hjælpe Thomas Eskesen i Søhale (N. Snede sogn) saa meget som ret er overfor to mænd og deres medfølgere, »for de sloge hannem om natter tiidt vdj mørck och molm«. ³⁾ Aaret efter fik J. M. brev om at tilsige bønder i herredet til at køre rug fra Nykirke til Bredsten.⁴⁾ Endelig fik han 1547 brev om noget kirkekorn,⁴⁾ og samme aar befaling til sammen med herredsfogden i Anst herred, Jep Tullisen, og en del adelsmænd at granske et markskæl mellem Høgholt, Jennum og Roballegaards marker.⁵⁾

1592. *Therkild Grøn* meddelte Ove Lunge et tingsvidne angaaende dennes skæltrætte med Vejle by.

Herover vrededes borgmester og raad og indstævnedes 1592 herredsfogden for landstinget, hvor de tabte saa aldeles, at de blev tilpligtede at betale ham kost og tæring. To aar senere tog de tingsvidner imod, at nogen sag eller del af denne strid kom for herredstinget, da de mente, den hørte hjemme under bytinget.⁵⁾

1631. *Christen Madsen* i »Gyskouf« (Givskud) havde imod sin vilje og af misforstand forset sig. Da han havde tilfredsstillet saavel kongen som sagvolderen, fik han 18. jan. 31 oprejsningsbrev. 12. dec. 32, da han kaldes »forrige herredsfoged« i Nørvang herred, faar han atter et oprejsningsbrev, efter at han havde hødet 200 rdl.⁴⁾

(1633—34). *Peder Poulsen* fik for sin bestillings skyld bevilget afgiften af gaarden Oddebæk, Tyregod sogn; men gaarden blev bortskiftet fra kronen, saa han maatte bo paa en annekspræstegaard og havde i 3 aar ikke haft nogen gaard for sin bestilling. Han beder da 1633 om at faa en gaards rettighed med skyld og landgilde, som andre herredsfogder havde. 28. febr. 34 fik han tilstaaet samme genant, som hans formænd havde haft, nemlig 1 ørte rug, 1 ørte byg og 1 ørte havre aarlig.⁴⁾

c. 1650? *Anders Clausen Borgsmed*, ejer af Harresøgaard, Givskud sogn, var søn af Claus Pedersen B. i Viborg, der atter var søn af Peder B., den bekendte reformator i Horsens. Anders C. Borgsmed var født i Viborg 11. jan. 1611, kom paa en eller anden maade i besiddelse af Harresøgaard og skal have været »tingfoged«, altsaa uden tvivl herredsfoged. Han var gift med Maren Jørgensdatter. Fra dem nedstammer en talrig og anset efterslægt.⁶⁾

(1654—55). *Wille(?) Pedersen* i Østergaarde, Sindbjerg(?) sogn, nævnes som herredsfoged 1654/55.⁷⁾

1663—... *Laurits Jensen* blev udnævnt 18. juni 63.⁸⁾
 (1687)—97. *Otto Knudsen*, forpagter paa Hvolgaard, Sindbjerg sogn. Han og herredsskriveren *Jørgen Knudsen*, forpagter paa Mejnstrup (maaske hans broder) faar 1687 af landsdommerne det skudsmaal, at de er »gode og dygtige bestillingen at betjene, særdeles formedelst deres vederhæftighed og forstand.«⁹⁾ O. K. blev 1688 tillige herredsfoged i Tørrild herred. Ved auktion 21. novbr. 1693 købte han noget gods i Hvejsel, der havde tilhørt Viborg latinskole.¹⁰⁾ Han døde 1697.

¹⁾ Gl. j. T. s. 114, 125, 129. ²⁾ Kall Rasmussen: Musse Herred I, 123. ³⁾ Danske Mag. 4. r. I, 111. ⁴⁾ K. B. ⁵⁾ Kvartalsskr. Orion I. ⁶⁾ Aarhus Stifts Aarb. 1929 s. 119. ⁷⁾ Koldinghus lens alm. regnsk. ⁸⁾ Retsb. ⁹⁾ Jyd. Saml. 5. r. II, 215. ¹⁰⁾ Kronens Skøder III.

Tørrild herred.

Koldinghus len.

(Sammenlagt med Nørvang herred ^{20/12} 1687).

1458. *Nis Pedersen* forekommer i et tingsv. af 4. nov. 58 om, at *Jacob Hardenberg* blev lovlig stævnet for biskop eller for »bydmen«.¹⁾

1463. *Niels Jepsen* nævnes i et tingsv. af 22. april 63 om, at der ikke maa gøres lovhævd i fasten.²⁾

(1464—65). *Jes Olufsen* udstedte 10. nov. 64 vidne om, at *Claus Ruze* lod hr. *Jochim Hardenberg* stævne for noget gods³⁾, og 25. maj 65 et dito om jord til Keldkær.¹⁾

(1469—1503). *Nis Persen* i Ravning, Bredsten sogn, nævnes første gang 25. marts 69 i et tingsv. om Roskær og Kærsgaard.²⁾ Derefter forekommer hans navn i nogle dokumenter fra 1475 og 80 sammen med væbneren *Erik Tymmesen* til Engelsholm o. fl. mænd.⁴⁾ Sidste gang optræder han i et stokkevidne af 29. april 1503 om *Erik Tymmesens* jord og ejendom.³⁾ Maaske

er han den Nis Raving, der nævnes i et vidnesbyrd af 4. juni 02.⁵⁾

(*Stafen Persen* i Lindeballe, der benævnes herredsfoged i en del dokumenter mellem 1483 og 88, maa vist nærmest opfattes som stedfortræder for den egentlige herredsfoged. Han kan muligt have været broder til Nis Persen. En anden stedfortræder eller sættemommer var Søren Tøss, der nævnes 29. Jan. 1502.)¹⁾

(1509)—32. *Las Eysen* optræder første gang som herredsfoged i en dom af 14. maj 09.⁶⁾ I Oktober 1532, da Ove Lunge til Tirsbæk havde en trætte med Iver Skeel til Nygaard om noget jord i Starup sogn, udmeldtes Las Eysen af kongen til ridemand sammen med Mogens Bille, lensmand paa Koldinghus, Jørgen Skovgaard til Skovgaard m. fl. adelsmænd. Disse mænd skulde da fastsætte markskellet paa den paa-gældende mark.⁷⁾

1532—. . *Lars Rysom* nævnes i et brev om en trætte, som fru Bodil, Anders Friis' efterleverske, havde med nogle bønder.⁸⁾

(1543—66). *Morten Olufsen* i Jelling blev 1543 af Christen Hansen i Lindeballe stævnet for nogle breve paa gods at møde i Viborg.⁹⁾ Tre aar efter stævnede han selv en del folk i herredet for at have huset en fredløs mand, der slog hans søstersøn ihjel.¹⁰⁾ I 1547 fik han med andre mænd befaling til at granske en trætte mellem Christoffer Urne og Henrik Vind.¹¹⁾

(1572—80). *Las Mortensen* i Fogedgaarden ved Thyras høj i Jelling (søn af formanden) blev udnævnt 21. marts 72, da han fik bevilling paa at besidde den gaard, hans fader boede i, kvit og frit, saalænge han er herredsfoged,¹²⁾ hvad han endnu var 1580. Tillige var han birkefoged i Jelling birk.

1587—(1606). *Laurits (Lars) Andersen* i Foged-

gaarden. 14. juli 87 udgik der aabent brev om, at han, der er beskikket til herredsfoged i Tørrild herred og birkefoged i Jelling birk og af den grund maa forsømme sin næring, maa være fri for landgilde af sin gaard og for sin part i den skyld, som Jelling mænd giver af den nedbrudte mølle, saalænge han er herreds- og birkefoged.¹¹⁾ Han havde fæstet kirkens part af korntienden af Jelling sogn, men klagede over ikke at kunne svare den høje afgift. Lensmanden fik da 16. oktober 1593 ordre til at undersøge sagen og takser tienden for en rimelig afgift.¹¹⁾ Han var endnu herredsfoged 1606.¹²⁾

(1610—36). *Christen Andersen* i Fogedgaarden var i embedet 1610¹³⁾ og var muligt broder til formanden. Han er formodentlig den unævnte herredsfoged, der døde c. 1640. Hans søn, Anders Christensen, fik 12. Marts 36 (efter ansøgning fra faderen) bevilling paa at maatte faa den fædrene gaard paa livstid, saalænge han betalte de tilbørlige afgifter deraf, da faderen havde anvendt stor del af sin formue paa gaardens bygning.¹¹⁾

1640—(55). *Søren Lassen* i Fogedgaarden (maaske søn af næstformanden) blev forordnet til herreds- og birkefoged 1640 efter forhen at have været herredsskriver. Af et syn, som 15. November 45 holdtes over Jelling bys gaarde efter den første svenskekrig, fremgaar, at den gamle herredsfoged Søren Lassen, der bebor en helgaard, har 4 køer, 4 stykker ungfæ, 4 faar og 4 heste. Han havde saaet 2 td. rug, 1½ td. byg og 2 ørter havre.¹⁴⁾ Han nævnes endnu i regnskabsaaret 1654—55.¹⁵⁾

1663—72. *Oluf Thomsen* i Fogedgaarden blev udnævnt 4. aug. 63.¹⁶⁾ Han har aabenbart været en kole-risk person, thi en aprildag i 1665 kom han til Knud

Jensen paa marken ved Plovmandshave (N. Snede sogn), hvor Knud gik og pløjede. Oluf Thomsen spurgte ham da, hvad det var for heste, han havde for sin plov. Knud svarede, at det var ikke andre, end han havde lov til, hvorpaa herredsfogden drog sin »degen« (kaarde) og huggede til Knud Jensens hoved, saa han faldt til jorden. Da Knud bad om, at han for Guds skyld vilde lade ham være, sagde herredsfogden: »Jeg schal giffue din schielm saa meget, du schalt iche begere mere«, og saa huggede han ham i hans hoved med en pistol, der laa paa jorden. Derpaa kom Gert Rasmussen, foged paa Skovgaard, løbende og bad ham holde op og spurgte, om han var galen, ellers havde han ikke beholdt sit liv. Ved et syn, der blev foretaget, viste der sig et dødeligt saar i mandens hoved. Knud Jensen døde dog ikke. Det kom til forlig mod, at Oluf Thomsen betalte badskærerløn.¹⁷⁾

1672—73. *Jens Eskesen*, udn. 30. september 72.¹⁶⁾

1673—88. *Matthias Bannermand* blev udnævnt 22. april 73¹⁶⁾ og fik sin afsked 1688, da herredet blev sammenlagt med Nørvangs herred. Han levede derefter som prokurator.¹⁸⁾

¹⁾ R. D. ²⁾ Gl. j. T. s. 116. ³⁾ L. D. ⁴⁾ Danske Mag. IV, 9. ⁵⁾ Gl. j. T. s. 123. ⁶⁾ Sst. s. 125. ⁷⁾ Marius Hansen: Tirsbæk, s. 36—37. ⁸⁾ Fredr. I's danske Registr. ⁹⁾ Danske Mag. 4. r. I, 40. ¹⁰⁾ Sst. s. 249. ¹¹⁾ K. B. ¹²⁾ Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 255. ¹³⁾ Vejle Amts Aarb. 1923—24 s. 227. ¹⁴⁾ Sst. s. 173. ¹⁵⁾ Koldinghus lens alm. regnsk. ¹⁶⁾ Retsb. ¹⁷⁾ Vrads herreds tingbog.

Jerlev herred.

Koldinghus len.

(Sammenlagt med Anst og Slavs herreder ^{20/12} 1687).

1445. *Jon Poulsen* omtales i et stokkenævnt af 29. maj 45 om lovhævd paa Skovgaard.¹⁾

1459. *Jes Kortsen* forekommer i et tingsv. af 16. Maj 59 om en dam og sluse ved Vingsted mølle.²⁾

(1480—98). *Vide Winthersen* udstedte 26. april 80 tingsv. om Bøgvad m. m.³⁾ og 11. april 98 om en gaard i Bindeballe.³⁾ Han er antagelig broder til den Jon Winthersen, der 2. maj 98 beklædte retten paa Jerlev herredsting.³⁾

1540. *Nis Persen* i »Høne« (Højen) kaldes tingholder til Jerlev herred i et vidne fra 20. Oktober 40 om syn over Bindeballe Skov.⁴⁾ Han er vel den samme Nis Persen i »Høine«, der var vidne paa herredstinget 1547.⁵⁾

1542. *Hans Nielsen* i Hjelmstrup, Egtved sogn, udstedte onsdag før paaske 1542 et tingsv. om Ødsted præstegaard.⁶⁾

1547—48. *Oluf Brun* omtales som herredsfoged i et vidne fra onsdag før Skt. Jørgens dag 1547 om en gaard i Højen.⁵⁾ Aaret efter blev han af Jørgen Skovgaard til Skovgaard stævnet for en dom, han havde afsagt.⁷⁾

1584. *Hans Nielsen* i Hjelmstrup (maaske sønnesøn af næstformanden) fritoges ved aabent blev af 21. juni 84 for, saalænge han er herredsfoged, at svare landgilde og anden kgl. tyngge af sin gaard samt fik fri olden til »to tal« svin i den til gaarden liggende skov Hjelmstrup Ris.⁸⁾

1590—1610. *Hans Jonsen* i Bølling, Egtved sogn. 5. novbr. 90 udgik aabent brev om, at han, der er beskikket til herredsfoged og derfor maa forsømme sin næring meget, skal være fri for landgilde, ægt, arbejde og anden tyngge af sin gaard.⁸⁾

1610—29. *Joen Hansen* i Bølling (utvivlsomt søn af formanden) blev 9. maj 10 fritaget for de samme ydelser som faderen.⁸⁾

1629—(55). *Germand Joensen* i Bølling (antagelig formandens søn). 22. okt. 29 blev han, der af lensman-

den paa Koldinghus var forordnet til herredsfoged, hvilken bestilling volder ham stor ulejlighed og hindrer ham i hans næring, forskaanet for landgilde o. s. v. af den gaard, han selv bebor.⁸⁾ 9. febr. 1637 fik han for sin egen og sin hustrus livstid bevilling paa kronens part af Egtved sogns korn- og kvægtiende, naar Søren Poulsen, sognepræst til Egtved, som da havde den i brug, dør.⁸⁾ Han var endnu herredsfoged 1655. I seglet et bomærke.⁹⁾

(1668)—70. *Thomas Pedersen* fik sin bestilling konfirmeret 24. nov. 68¹⁰⁾ og sin afsked 1670, hvortil anledningen nok var hans optræden i sagen mod eftermanden. Han var gift med Dorrete¹¹⁾

1670—78. *Niels Lauritsen Ammitzbøll* boede paa en ryttergaard i Ammidsbøl, Ødsted sogn, og var af formuende slægt; faderen hed Laurits Pedersen. Sidst paa sommeren 1669 blev Niels Ammitzbøll af ilde-sindede personer anklaget for forskellige forbrydelser, bl. a. voldtægt og forsøg paa oprør mod øvrigheden. Medens disse forfølgelser stod paa, saa han sig nødsaget til at holde sig skjult om dagen. En lørdag aften kom der to ryttere til Ammidsbøl for at paagribe ham, men Niels Ammitzbøll sprang ud ad vinduet i bar skjorte og undslap. Den 30. sept. 69 mødte han selv paa Jerlev herredsting, hvor han vilde have nogle tingsvidner læst og paaskrevet. Da kom Jacob Lauritsen Beck, husfoged paa Koldinghus, ridende og begærede Niels Ammitzbøl arresteret, og han blev da som fange ført til Koldinghus. Medens han sad her, vendte bladet sig til hans fordel. Kvinden, der havde anklaget ham for voldtægt, maatte bekende, at hun havde udlagt en anden barnefader end den rigtige. Mod anklagen for oprør rensede Niels Ammitzbøl sig ved en række vidner paa herredstinget, og han blev nu ved

landstingdom af 3. marts 1670 frikendt og løsladt, og 17. aug. 70 blev han udnævnt til herredsfoged i Jerlev herred. Fire aar efter var han til bryllup i Kolding, til hvilken lejlighed han laante Kolding byfogeds sort-flammede kaarde for at kunne være flot udstatteret. Ved festen var han imidlertid bleven saa animeret, at kaarden blev borte for ham, hvisaarsag han kom i proces med byfogden.¹²⁾ I 1675 rejste N. A. til Viborg landsting. Da han kom hjem, fandt han sin gaard tom og udplyndret og sin hustru Else Jørgensdatter bortført. (Hun var datter af Jørgen Jensen i »Holm«, antagelig Søholm i Taulov sogn.) For at faa ende paa al den ondskab og sladder, som var udspreedt af hans fjender, begærede Niels Ammitzbøll sit skudsmaal, og 40 mænd fra herredet vidnede, at han i alle maader havde skikket sig ærligt, oprigtigt og vel mod menige herredsmænd, og at de ikke noksom kunde fuldtakke Gud for saa oprigtig, retfærdig og trofast en herredsfoged. Den sidste ulykke, der traf denne, var, da han 26. april 1678 tilligemed sin datter Sidsel blev myrdet paa vej til Ødsted kirke. Herom saavel som om det foregaaende har P. Eliassen udførligt fortalt i Vejle Amts Aarb. 1916, s. 212—31. Mordet blev forøvet af to formummede ryttere, der viste sig at være Morten Olufsen fra Bølling og en vis Jacob Skaaning. Niels Ammitzbølls hustru levede 1676; hendes senere skæbne kendes ikke, men hun var formentlig død 1678. Der var nogle umyndige børn, som vistnok blev opdraget af deres morfader Jørgen Jensen.¹³⁾

1678—80. *Jerlev Lauritsen Ammitzbøll*, broder til formanden og borger i Fredericia, fik efter broderens død en anbefaling fra amtmand Fr. v. Vieregge paa en ansøgning om herredsfogedembedet. Anbefalingen var stilet til oversekretær Dietrich Schult i det danske

kancelli, og amtmanden skriver, at Jerlev Lauritsen »er født paa stedet (Ammidsbøl) og erfaren, har ogsaa tjent Deres høje excellence«. ¹³⁾ Herefter fulgte udnævnelsen 6. maj 78. Han var dog kun i embedet i 2 aar, thi allerede 1680 blev han afsat, fordi han ved ryttergodsets besigtigelse ikke havde observeret sin ed og pligt, »mens meget at skal have set gennem fingre«. ¹⁴⁾

1680—96. *Bertel Jensen Krag* eller *Krog* blev udn. 10. juni 80. ¹⁰⁾ Da herredet skulde sammenlægges med Anst og Slavs herreder, blev han af landsdommerne anset for den bedste og dygtigste af fogderne i disse herreder, »hvorfor vi ikke uden billig føje forbemeldte Bertel Jensen til bestillingens betjening frem for andre allerunderdanigst vil have rekommanderet«. ¹⁴⁾

¹⁾ Jyd. Saml. VI, 28—29. ²⁾ Gl. j. T. side 97. ³⁾ R. D. ⁴⁾ L. D. ⁵⁾ Vejle Amts Aarb. 1914 s. 95. ⁶⁾ Do 1916 s. 202. ⁷⁾ Danske Mag. 4. r. II, 185. ⁸⁾ K. B. ⁹⁾ Koldinghus lens regnskaber. ¹⁰⁾ Retsb. ¹¹⁾ Vejle Amts Aarb. 1916 s. 216—18. ¹²⁾ Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid s. 305. ¹³⁾ Vejle Amts Aarb. 1916 s. 229. ¹⁴⁾ Jyd. Saml. 5. r. II, 213.

Elbo herred.

Koldinghus len.

(Sammenlagt med Holmans og Brusk herreder ^{20/12} 1687).

(1471—79). *Jowen (Joen) Nielsen* omtales som herredsfoged 1471, ¹⁾ og 3. juli 76 udsteder J. N., »tingholder paa Elbo herreds ting«, vidne om en eng og noget jord tilhørende Vor Frue kirke i Ribe, ²⁾ ligesledes 9. juli 79 et dito om noget gods i Erritsø. ³⁾

(1535—64). *Christen Nielsen* i Erritsø blev 24. febr. 35 i et stokkenævn udvalgt til at møde sammen med andre mænd fra herredet ved landstinget i anledning af kongehyldningen. ⁴⁾ I 1554 omtales han i en rettertingsdom om jord paa Husby mark, ⁵⁾ og 27. febr. 64 fik han kronens part af korntienden af Erritsø sogn. ⁶⁾

1578—92. *Claus Hønborg* paa Søholm, Taulov sogn, var formodentlig foged paa slottet Hønborg i samme sogn, inden han blev herredsfoged. 26. juni 86 fik han forleningsbrev paa afgiften af kronens korntiende af Taulov sogn til hjælp til sine sønners skolegang og studering.⁶⁾ Ved aabent brev af 16. jan. 88 fik hans hustru Margareta bevilling paa, at hun, saafremt hun overlevede sin mand, maatte beholde gaarden »Holme« (Søholm), saa længe hun sad som enke, fri for indfæstning, landgilde, ægt, arbejde og anden tyng, hvorhos hun skulde have fri olden til 12 svin, naar der var olden. Hun skulde holde gaarden i god stand, holde »losementer« og gemakker, som kongen havde ladet bygge der, ryddelige og iøvrigt sørge for at have godt forraad, saa kongen, naar han kom dertil, kunde faa hvad han behøvede til sin underholdning.⁶⁾ Naar Frederik II opholdt sig paa egnen, gæstede han ofte Claus Hønborg; 18. juli 83 var han der saaledes sammen med sin svigerfader hertug Ulrik af Mecklenburg og hertug Sigismund August; ligeledes opholdt han sig her 25. aug. 84 sammen med dronningen og desuden i 1587 og 88. Claus Hønborg døde 1593. Hans enke fik samme aar af kronen hjælp til sine to umyndige sønners undervisning. En søn var nedennævnte Jacob Clausen Hønborg, en anden var utvivlsomt Claus Clausen⁴⁾, der blev sognepræst i Ringive, Gadbjerg og Lindeballe og levede 1610 og 25.

1592—94. *Anders Pedersen* i Børup, Taulov sogn. Han, der »for nogen tid siden« blev beskikket til herredsfoged, fik 13. dec. 93 frihed for landgilde, ægt og arbejde af sin gaard, saa længe han er i embedet.⁶⁾

1594—... *Jacob Clausen Hønborg* paa Søholm (søn af næstformanden) fik 10. aug. 93 stadfæstelsesbrev paa livstid paa kronens part af korntienden af Ullerup

sogn, og ifølge aabent brev af 2. marts 94 maatte han aarligt oppebære $\frac{1}{2}$ læst korn fra Koldinghus indtil videre.⁶⁾

(1633—34). *Hans Jensen*, der nævnes som herredsfoged 1633 og 34⁷⁾ og 27. maj 37 kaldes »forrige herredsfoged i Elbo herred« havde i lang tid nogle af kronens tiender i fæste. Han blev imidlertid dømt fra sin gaard og skulde afstaa baade den og tienderne. Bønderne forholdt ham derfor den restance, som han havde at fordre hos dem. Herover klagede Hans Jensen, og lensmanden fik da befaling om at tilholde bønderne straks at tilfredsstille ham for det, de resterede med. Han havde et anker i seglet.

(1635—36). *Thomas Therkildsen* paa Ødstedgaard, Bredstrup sogn, havde klaget over, at skibshøvedsmanden Hartvig Sex (Sax) »forleden aar« med sine skibsfolk havde forurettet ham og aldeles ødelagt og frataget ham og hans stedbørn deres fælles kvæg og andre mobilier i hans bo. Nogle adelsmænd fik da af kongen 24. juli 1630 missive om at stævne Hartvig Sax og hans modpart for at faa undersøgt deres tvistigheder.⁸⁾ Th. Therkildsen og hustru fik 23. april 32 livsbrev paa Ødstedgaard, som han havde i fæste, mod at yde den sædvanlige landgilde og holde gaarden ved god hævd. Han omtales ikke netop i denne forbindelse som herredsfoged, men ved en herredsdømme 16. juni 35 havde han dømt slotsfogden paa Koldinghus, Hans Jensen, fra hans gaardfæste, eftersom han var bortrømt fra Koldinghus. Denne dom blev kendt magtesløs ved Viborg landsret 9. sept. samme aar, men indstævnet for herredagen 13. maj 36, hvor landsrettens dom kendtes ved magt.⁸⁾ Han var død 1641; hans enke, Gertrud Jørgensdatter, boede paa gaarden.⁹⁾

(1648)—72. *Jacob Thomsen Harboe* paa Søholm

(stedsøn af Anders Olufsen, ridefoged i Børup; hans moder var Apelone Hansdatter). Jacob Harboe omtales i et tingsv. af 18. juli 48 om et optrin i Erritsø kirke.¹⁰⁾ Han fik aarligt af kornloftet paa Koldinghus baade som herredsfoged og som skovfoged i Elbo herred 6 ørter rug og 6 ørter byg.¹¹⁾ Hans bestilling blev konfirmeret 20. juli 70,¹²⁾ men 1672 var han død. Han var gift med Maren Thuesdatter, og af hans børn kendes: 1) Thomas Jacobsen i Hjelmdrup, Egtved sogn. 2) Ane, gift med Søren Hansen i Brejning, Gaverslund sogn, 3) Maren, g. m. Hans Jensen i Herslev, 4) Cathrine, g. m. Hans Olesen i Follerup, Herslev sogn, samt 5—6) to ugifte døttre.¹³⁾

1672—77. *Tyge Henriksen*, udn. 4. febr. 72.¹²⁾

1677—80. *Jens Henriksen*, muligt forriges broder, udn. 15. maj 77.¹²⁾

1680—84. *Peder Nielsen Wissing*, udn. 5. Juni 80.¹²⁾

1684—96. *Gregers Clemensen Blichfeldt* blev f. i Aarhus c. 1654 og var søn af Clemen Jensen. Han blev udnævnt til herredsfoged i Elbo herred 8. april 84 og tillige i Holmans og Brusk herreder samt til byfoged i Fredericia 20. december 87. I 1692 skænkede han en lysekrone til Trinitatis kirke i samme by.¹⁴⁾ Ved hans udnævnelse 20. december 87 skrives i en særdeles snørklet kancellistil: »Mens saasom fornævnte Gregers Blichfeld er byfoged udi Fredericia, som selv haver landtingsret, og han der holder dug og disk, var det nødvendigt, at han med bestillingens tiltrædelse reserverede sig enten til kancelliet eller og til landstinget, at han til alle de forretninger, som i herrederne blev forrettet, og ellers for hvis videre nogen hannem i en eller anden maade havde til at tale for hvis formene forurettelse dennem i herredet kunde være tilføjet, han der til skulde svare til herredsting og

landsting Fridericia bys privilegier uagtet¹⁵⁾ Skønt han ved udnævnelsen 1687 siges at være »til bestillingen noksom dygtig og tjenlig«, blev han dog 28. april 96 dømt fra embedet ved højesteret.¹²⁾ Alligevel opnaaede han 17. Januar 99 at blive byfoged i Ebeltoft, hvor han blev begravet 12. Januar 1704. Han var gift 1. Gang med Maren Michelsdatter, f. c. 1665, † 1692, og 2. gang med Inger Sørensdatter, † 1720. Børn: 1) Anna Catrine, g. m. borgmester Jens Lassen i Slagelse. 2) Clemen Michael, islandsk købmand og skibsreder i København, g. m. Cathrine Marie Caspersdatter. 3) Gregers, † som lille.¹⁴⁾

¹⁾ Ravn: Holmans og Elbo herreder s. 423. ²⁾ R. D. ³⁾ Gl. j. T. s. 98. ⁴⁾ L. D. ⁵⁾ Vejle Amts Aarb. 1916 s. 239. ⁶⁾ K. B. ⁷⁾ Bilag til Koldinghus lens regnsk. ⁸⁾ Jyd. Saml. 2. r. II, 206—22. ⁹⁾ Ravn, anf. st. s. 379. ¹⁰⁾ Sst. s. 404. ¹¹⁾ Koldinghus lens regnsk. ¹²⁾ Retsb. ¹³⁾ Ravn s. 436. ¹⁴⁾ Aarhus Stifts Aarb. 1943 s. 109—12. ¹⁵⁾ Jyd. Saml. 5. r. II, 213.

H o l m a n s h e r r e d .

Koldinghus len.

(Sammenlagt med Elbo og Brusik herreder ^{20/12} 1687).

(1435—38). *Torkil Stalsvend* (*Stolswen*) udstedte 7. juli 38 tingsv. om et skøde paa gods i Gaarslev sogn.¹⁾ Han er vistnok den *Therkil Jensen*, herredsfoged til »Holbomoth« herreds ting, der ligeledes nævnes i et tingsv. af 10. oktober 35 om skøde paa en gaard i Gaarslev.¹⁾ Han førte et homærke i seglet.

1483—89. *Nis Pedersen* i Skærup nævnes 8. april 83 i en lovhævd paa jord i Gaarslev og Mørkholt og i et tingsv. om gods i Mørkholt af 26. Maj 89.²⁾ Hans selvejergaard i Skærup blev skænket ham af kong Hans.³⁾

(1499)—1507. *Michel Trogelsen* i Pjedsted (rimeligvis søn af Trogels Iversen sammesteds, der levede 1459⁴⁾) udstedte 19. marts 99 tingsv. om jord paa Bør-

kop mark og 27. april 07 om gods i Mørkholt og Gaarslev.⁵⁾

1507—... *Hans Nielsen* i Skærup nævnes blandt tingsvidner 1507.⁶⁾

1525. *Niels Michelsen*, maaske søn af næstformanden, fik 14. maj 25 livsbrev for sig, sin hustru Dorethe og deres børn paa den gaard i Pjedsted, »som han nu ibor«, samt paa en otting jord paa Pjedsted mark og en otting paa Gaverslund mark, mod at give 4½ mark danske til Kolding og dermed være fri for al kgl. tyng.⁷⁾

1546. *Nis Pedersen* i Højen, Jerlev herred, fik 1546 et protektorium.⁸⁾ Han er formodentlig den mand af samme navn, der ogsaa var herredsfoged i Jerlev herred.

(1567—79). *Jens Thomsen* i Børkop, Gaverslund sogn, var først delefoged i Koldinghus len. Som herredsfoged nævnes han 16. juni 67 i et aabent brev om Vejle Søndermark⁹⁾ og som vidne i et skødebrev af 1. juni 69.¹⁰⁾ Ti aar efter (21. februar) udgik der brev om, at da han baade i sit forrige embede som delefoged og i sit nuværende har haft meget besvær med at søge og sidde ting uden at han har haft noget derfor, maa han og hans hustru Karen Thomasdatter fritages for livstid for al ægt og arbejde og halvdelen af deres landgilde.¹¹⁾

(1582—1601). *Mads Henriksen* i Brejning, Gaverslund sogn, fik 28. oktober 82 brev paa, at han maa beholde »Borgetoft«, som har ligget til hans gaard (en hovedgaard i Brejning by.¹¹⁾ Det synes at være den nuværende gaard Kathrinehøj, der nu tilhører de Kellerske aandsvageanstalter. Mads Henriksens navn staaar paa Gaarslev prædikestol (fra 1601), som han

da formodentlig har bekostet. Han var gift med Karen Jensdatter, enke efter Staffen Pedersen.¹²⁾

16.. *Peder Sørensen (Grundit?)*. Foran kordøren i Gaarslev kirke ligger en gravsten, hvorpaa nu kun kan læses:

.... ERLIG VELACT MAND PEDER SØFRINSEN
HERISFOGET I HOLMENS H.

Han er formodentlig identisk med den Peder Grundit, der 1596 var fæster af Nebbegaard, Gaarslev sogn.

16..—26. *S(øren?) Pedersen* paa Nebbegaard, f. c. 1586, maa antages at være søn af formanden. I Gaarslev kirke ligger en gravsten ved siden af dennes, hvorpaa i 1878 endnu kunde læses:

ERLIG OC VELFORSTANDIG MAND S. PEDER SØN
Y NEBBE HER[I]DSFOGIT I HOLMINDS HERIT DØDE I
NEBBE DEN . . DECEMBER 1626 ÆTATIS 40 OC LIGER
HERVNDER BEGRAFVEN MED 4 SMAA BØRN DE 3 VAR
HANS OC ANE IACOBSDATERS OC DET EN [ɔ: ene]
SØFRIN HAARDS OC ANE IACOBSDATERS GVD GIFVE
DENEM EN GLEDELIG OPSTANDELSE PAA DOMMEDAG
AMEN.

Ane Jacobsdatter blev, som man vil se, gift med eftermanden.

(1631—46). *Søren Sørensen Haard* var 1634 og 41 fæster af Nebbegaard og Nebbe mølle. 13. marts 36 blev han fritaget for landgilde etc., da han hverken faar dommerskæppe eller anden løn af bønderne.¹¹⁾ Som formynder for Chr. Pedersen bortskøder han 17. januar 46 en gaard i Viuf.¹³⁾ Han havde et bomærke i signetet. Han eller hans søn er muligvis den Søren Haar, som 1653 var fæster af en gaard i Pjedsted.¹⁴⁾

(I 1627 tilskrev kongen lensmanden paa Koldinghus, at en vis *Jørgen Hansen* for sin tro tjenestes skyld

maa faa brugen af Nebbegaard [der var bortfæstet og beboet af flere herredsfogder], hvis han vilde ægte den forrige beboers enke,¹⁵⁾ hvilket ikke synes at være sket. Med enken menes vel Ane Jacobsdatter, som i stedet fik Søren Haard. Jørgen Hansen har vist næppe været herredsfoged).

(1653—62). *Peder Nielsen* var 1643 og 53 fæster af Nebbegaard og mølle. Under svenskekrigen blev han udplyndret og forjaget fra gaarden, dog vendte han senere tilbage til denne, der under krigen var bleven afbrændt og ødelagt (1644). Det siges, at bygningsmateriale af gaarden blev ført til den svenske lejr ved Bredstrup og benyttet til dens opførelse. Peder Nielsen fik dog igen nogle bygninger rejst, men gaarden og dens mølle blev 1660 atter afbrændt, saa at han med hustru og børn maatte saa godt som nøgen forlade sit hjem. De flygtede da til Vejle, hvor hustruen døde 1662. Siden tog Peder Nielsen ophold i Fredericia, hvor han en tid var raadmand.¹⁴⁾ Han havde en broder, Christen Nielsen i Brejning, der var medhjælper for præsten i Gaverslund.¹⁶⁾

ca. 1665—87. *Just Thomsen* havde vist forhen været ridefoged og skovrider. Han er maaske broder til den Peder Thomsen (Ulf?), som ca. 1630—60 havde Sellerup Hovgaard i fæste, og efterkommer af skovrider Peder Ulf, der i Frederik II's tid havde gaarden i forlening.¹⁷⁾ Just Thomsen fik 1651 af provst Bernt Falenkamp i Pjedsted skøde paa Hvilsbjerggaard, Gaverslund sogn. Han lagde da en anden af gaardene i Hvilsbjerg og det halve af en gaard i Andkær sammen med den.¹⁸⁾ Aaret efter er han og Christen Pedersen Suerkjær i Pjedsted værger for Pjedsted kirke.¹⁹⁾ Han lader til at have været baade nærig og trættekær; navnlig med sognepræsten, hr. Rasmus

Jensen i Gaverslund (der synes at have været af samme surdej), laa han ofte i strid. Ogsaa med Søren Mogensen i Andkær har han haft udestaaende; i 1670 blev denne overfaldet af herredsfogden og 4 mænd fra Andkær og ilde tilredt. Just Thomsen anklages desuden for at have taget tømmer fra øde gaarde og ført det til Hvilbjerg (hvor hans gaard var bleven lagt øde under krigen).²⁰⁾ Ved herredernes sammenlægning 1687 blev han afskediget, og landsdommerne siger om ham, at han var »bekendt for sin udygtighed og malice«. ²¹⁾ Han var gift med Ursula, der levede 1699.

¹⁾ R. D. ²⁾ Jyd. Saml. VI, 32—33. ³⁾ Ravn: Holmans og Elbo Herreder s. 41. ⁴⁾ Sst. s. 156. ⁵⁾ Jyd. Saml. VI, 35—37. ⁶⁾ Ravn s. 264. ⁷⁾ Fredr. I's danske Registr. s. 67. ⁸⁾ Danske Mag. 4. r. I, 209. ⁹⁾ Vejle Amts Aarb. 1923—24 s. 193. ¹⁰⁾ Kronens Skøder. ¹¹⁾ K. B. ¹²⁾ Ravn s. 223. ¹³⁾ Jyd. Saml. 4. r. IV, 395. ¹⁴⁾ Ravn s. 248. ¹⁵⁾ Trap³ V, 421. ¹⁶⁾ Ravn s. 195. ¹⁷⁾ Sst. s. 197. ¹⁸⁾ Trap⁴ VII, 676. ¹⁹⁾ Vejle Amts Aarb. 1928 s. 141. ²⁰⁾ Ravn s. 100, 197. ²¹⁾ Jyd. Saml. 5. r. II, 213.

Brusk herred.

Koldinghus len.

(Sammenlagt med Elbo og Holmans herreder ^{20/12} 1687).

(1459—75). *Jes Hvid* nævnes i et orfejdebrev fra 25. aug. 59, i en lovhævd paa Fredsted toft af 12. jan. 65, hvor han kaldes »tinghør«¹⁾ og atter i et tingsv. af 15. juli 75 angaaende markskæl om Fredsted mark.²⁾

(1479—96). *Weyt (Wend) Pedersen*, væbner, boede paa en hovedgaard i Hostrup, Smidstrup sogn, i Holmans herred. 1475 omtales »Weyit« i Hostrup, dog ikke som herredsfoged.²⁾ Som saadan nævnes han i et vidnesbyrd af 13. marts 79 om rebning af Fredsted mark.³⁾ 6. marts 90 udstedte han et aabent brev om, at Glibstrup var Knud Snubs arvegods,⁴⁾ ligesaa 12. nov.

96 et dito om Erik Tymmesens lovhævd paa »Scaldrup« voldsted og gaardsted.⁵⁾

(*Erik Pedersen*, der omtales i et tingsv. af 1. maj 84 om degnejord til Eltang kirke og i et dito af 14. april [92?] om et degne-byggested,⁶⁾ har dog rimeligvis været sætledsdommer.)

1535. *Poul Hardbo* i Viuf blev 25. febr. 35 valgt til sammen med 4 dannemænd fra herredet at give møde paa landstinget i anledning af kongehyldingen.⁵⁾

1590. *Hans Bertelsen* i Eltang blev ifølge aabent brev af 20. juni 90 fritaget for landgilde etc., saa længe han er herredsfoged.⁷⁾

1610—(31). *Jørgen Andersen* i Nebel, Taulov sogn, Elbo herred, fik ved sin ansættelse 9. maj samme frihed som formanden.⁷⁾ Han udstedte dog allerede tingsvidne 22. april 09 og endnu 1631.⁸⁾

(1633—56). *Anders Jørgensen* i Nebel (uden tvivl søn af formanden) var herredsfoged 15. juni 33 og udfærdigede endnu tingsv. 19. april 56. I seglet et hømærke og bogstaverne A I H.⁸⁾

(1657)—87. *Jens Bertelsen Høeg (Høyg)*, født ca. 1618, kom straks efter 1644 i tjeneste paa Koldinghus. 13. nov. 63 og 12. sept. 70 fik han konfirmation paa herredsfogedbestillingen.⁹⁾ Han boede vistnok først i Pjedsted, derefter i Follerup, Herslev sogn, senere (1665 og 67) i Herslev, hvor han havde 2 gaarde, og (1669) i Skovgaard i S. Vilstrup sogn, hvor han døde 1696. Han omtaler, at en del breve, der var gemt i Pjedsted kirke, er bortkomne i svenskekrigen 1657—60. Han havde endvidere en gaard i Pjedsted, thi 29. juli 67 hedder det i et tingsvidne, at hans halve bondegaard dér endnu ligger øde og »ubenammet« og han hverken lader pløje, saa eller avler til den i nogen maade. Med sin sognepræst, hr. Jens Jensen i

Herslev, havde han en strid i 1667,¹⁰⁾ og 2 aar efter overlod han en eng i Pjedsted Mader til samme.¹¹⁾ Jørgen Høeg førte i sit vaaben en fugl, formodentlig en høg. Han omtales som bekendt for sin »udygtighed og malice«. ¹²⁾ Han fik afsked 1687. Hustruen, Sophie Hansdatter, levede 1667.

¹⁾ Gl. j. T. s. 99—100. ²⁾ Jyd. Saml. IV, 31. ³⁾ Gl. j. T. s. 101. ⁴⁾ Jyd. Saml. V, 34. ⁵⁾ L. D. ⁶⁾ R. D. ⁷⁾ K. B. ⁸⁾ Bilag til Koldinghus lens regnsk. ⁹⁾ Retsb. ¹⁰⁾ Ravn: Herslev og Viuf Sogne s. 27 flg. ¹¹⁾ Ravn: Holmans og Elbo Herreder s. 158—59. ¹²⁾ Jyd. Saml. 5. r. II, 213.

Nørre-Tyrstrup herred

udgør en del af det oprindelige Tyrstrup herred, hvis øvrige del nu hører under Haderslev amt. Som bekendt blev de 8 sogne af nævnte herred efter 1864 afstaaet til Danmark; og herredsfogederne i det samlede herred indtil 1687—88 bliver da at anføre under Haderslev amt.

OPTEGNELSER FRA SMIDSTRUP SOGN

Af Hans Smith.

LÆGE V. HARTVIGSEN

Vi havde i mange Aar en Læge i Smidstrup Sogn ved Navn Hartvigsen, som jeg nævner, fordi han var født her i Sognet, og fordi han var saadan et ejegodt Menneske og lidt af en Original.

Han var født i Haastrup 1844, hvor hans Fader ejede en større Proprietærgaard (han var født 1803 og døde 1895). I sin Ungdom havde V. Hartvigsen rejst en Del i Udlandet, bl. a. Tyskland (Harzen) og Italien, han havde været paa Corsica og set den Sofa, hvorpaa Napoleon var født, han havde en Lap af dens Betræk, og den var ægte, sagde han, han havde nemlig selv set, at den blev skaaret af, men hvor mange Gange Sofaen muligvis havde skiftet Betræk, talte han ikke om. — Efter sin Hjemkomst nedsatte han sig som Læge i sin Fødeby; han fik sig et Hus bygget i et Hjørne af Gaardens store Have, og der boede han til sin Død 1915. — Han var en meget beskednen og ligefrem Mand, var hele sit Liv Ungkarl, og man kan vist godt sige, at han viede hele sit Liv til at gøre vel mod sine Medmennesker; han havde mange Venner og ingen Fjender. Han var godt begavet og en dygtig Læge, der selv som gammel Mand fulgte godt med i Udviklingen, ogsaa paa Lægevidenskabens Om-

raade, men hans gode Hjærte løb undertiden af med ham, han var f. Eks. ikke god til at trække Tænder ud, for det vidste han gjorde ondt. Han kunde ikke godt ordinere Folk noget, som han vidste, de var kede af; Medicin havde han ikke megen Tiltro til. »Drik noget Sodavand,« sagde han, »det er snart min eneste Medicin.« For Mavesygdom var Diæt bedre. En Gang han var ude hos mig for Mavesmerter, sagde han: »Ja, det er Kolik; jeg tror, det er bedst at faste nogle Dage; jeg kunde jo godt skrive noget op, men det hjælper saamænd ikke stort, drik saa hellere noget Sodavand. Ja, saa har De noget Tyktarmskatarr, men den kan De gaa med i mange Aar, det har jeg selv gjort; jeg vil ikke sige, at man ikke kan sætte den væk, men saa skal man holde saa streng en Diæt, og saa synes jeg snart, man maa hellere gaa med Sygdommen.«

En Gang, der var Missionsmøde i Lægens Have, havde en Mand fra Egnen benyttet Lejligheden til at spørge Lægen til Raads for et Maveonde. Efter Mødet bød Lægen vedkommende Mand tillige med flere andre ind paa Aftensmad, hvor der bl. a. blev budt paa Rødgrød; da Fadet naaede Patienten, sagde denne: »Nej Tak, Lægen har lige forbudt mig det.« Lægen sagde: »Aa, tag De bare lidt, det gør saamænd ikke noget.« Anden Gang sagde Manden igen Nej Tak, og atter lød det fra Lægen: »Tag De bare lidt mere, det gør saamænd ikke noget.«

Der sagdes, at han i sine unge Dage havde været hengiven til Opium; det ved jeg ikke, men han drak en Mængde Kaffe og røg mange Cigarer, efter Sigende 4—6 hver Nat. Naar han kom hjem fra Sygebesøg og stod af Vognen (han havde ikke selv Befordring), gav han altid Kusken en Cigar, men det var i Reglen den sidste, han havde i Futteralet.

Han var billig som Læge, og naar han var hos Smaafolk, gav han dem undertiden lidt i Stedet for at tage noget. Da en gammel Kone hørte, han var død, sagde hun: »Aa, er den gamle Doktor nu død, saa giver han mig aldrig en Tokrone mere.« — Han var en ærlig og god Kristen, der sluttede sig til Indre Mission; men det var yderst sjældent, man saa ham i Kirken.

Ved Faderens Død overtog han Fødegaarden sammen med en ugift ældre Søster. De Folk, der i Tidens Løb kom til at arbejde paa Haastrupgaard, ogsaa i Faderens Tid, blev der i Reglen i mange Aar, i et enkelt Tilfælde i 50, og den gamle Doktor havde ved sit Testamente betænkt dem rigeligt; den mangeaarige Bestyrer overtog selve Gaarden for en meget lille Sum.

Lægeboligen, som han havde bestemt som Fribolig for sin efterlevende Husbestyrerinde, skulde efter hendes Død tilfalde Ydre Mission og anvendes som Fribolig for hjemvendte Missionærer; den ejes nu af »Dansk Missionselskab«.

Desuden skænkede han sin Fødeby et nyt Missionshus kvit og frit og havde vist endda sat en Sum Penge hen til fremtidig Vedligeholdelse.

LÆRER S. C. KRAGH

Skønt Lille Velling ligger i Smidstrup Sogn, hørte det til Nabosognet Skærups Skoledistrikt, indtil vi 1902 fik en selvstændig Skole i Velling; længere tilbage i Tiden siges det at have hørt til Pjedsted; men baade Far og jeg har gaaet i Skærup Skole. Den Lærer, vi havde i min Skoletid, hed Kragh; han var Lærer der fra 1863—1905, stammede fra Koldingegnen, var født 1835, dimitteret fra Jelling ca. 1855; han var først Lærer i Kolding i 5 Aar, sammen med

den senere saa bekendte Folketingsmand Chr. Berg, men da Kragh var Højremand, har de vel ikke altid været Meningsfæller.

Da jeg kom i Skole 1885, var Kragh altsaa omkring 50 Aar. Han var efter sin Tid en dygtig Lærer, særlig syntes jeg, han var god til at fortælle Danmarks-historie, ligesom han endog i Alderdommen skrev en usædvanlig god Haandskrift. Det var ham magtpaa-liggende, at Børnene lærte noget, han holdt en god Disciplin, holdt Børnene til at søge Skolen og møde præcis; han var altid selv præcis og forsømte sjælden en Skoledag. Han var en stor Fædrelandsven, havde oplevet begge de slesvigske Krige paa nært Hold og hadede Tyskerne; han satte vel nok Englænderne temmelig højt, men det var jo ogsaa før Boerkrigen. Der var i hans Tid en temmelig stærk Udvandring til Amerika, og dette ansaa han som en Mangel paa Fædrelandskærlighed. Da en af mine jævnaldrende Skolekammerater dér fra Byen rejste til Amerika, var han før Afrejsen henne at tage Afsked med sin gamle Lærer. Denne udbrød da: »Hvad vil du der over efter; kan du ikke trives her hjemme i dit Fædreland? Disse amerikagale Mennesker staar ellers ikke højt i min Sympati.«

Naar han havde en Mening om en Sag (og det havde han i Reglen), saa skulde den ogsaa frem, og derfor kunde det undertiden ske paa en lidt uheldig Maade, som en Gang der var Fastegudstjeneste i Skærup Kirke. Præsten (Kapellan A. Kenye, Smidstrup) katekiserede med Børnene paa Kirkegulvet, og paa et bestemt Svar af dem sagde han, at det egentlig var rigtigt nok, for saa vidt som der stod saadan i deres Bibel-historie, men han kunde nok ønske Svaret lidt paa en anden Maade. Kragh, der sad ved Orglet oppe paa

Pulpituret, raabte straks ned i Kirken: »Jeg vil lade Dem vide, at vor Bibelhistorie er autoriseret og udgivet af Biskoppen« (Biskop Balslev, Ribe). Præst og Lærer havde nok et Sammenstød bagefter, men der blev vist ikke gjort mere ud af Sagen. Kragh skulde bagefter have sagt: »Hvad vil han gøre mig? Han kan lade Sagen gaa til Biskoppen, og det er hans Bog, jeg har forsvaret.« (Sognet hørte den Gang til Ribe Stift.)

Han var tilsyneladende en bøs og paagaaende Natur, men i Grunden et godt Menneske og i Besiddelse af en stor Arbejdskraft, havde Garderhøjde og tilsvarende Førlighed og Styrke samt en Jernflid. Lodden, som i min Tid hørte til Skolen, var paa 9 Tdr. Land og laa temmelig langt borte; i den Tid, Kragh arbejdede i Marken, var han ofte oppe Kl. 4 om Morgenen og i Marken til Kl. 8, holdt saa Skole til Kl. 12, Middag til Kl. 2, Skole til 4 og saa igen i Marken til Aften. Han staar for mig som noget i Retning af »den sidste Viking«, og jeg tænker i denne Forbindelse ofte paa Ordene: »End findes Rest af Heltekraft tilbage her i Nord.« — Han fik en Sommer Stald og Lade ombygget, og Haandværkerne havde i den Anledning bygget et Skur til Hesten at staa i, men saa en Dag, Lærer Kragh var der inde, væltede Hesten Skuret ned over dem begge to. »Madam Kragh« saa det og begyndte at raabe om Hjælp, men han stak Hovedet ud af Ruinerne og sagde: »Det er da ikke noget at raabe for, der er da ingen Fare paa Færde endnu.« Saa kravlede han ud af Ruinerne og var lige god igen; han var den Gang oppe i 60erne.

Da han tog sin Afsked 1905, rejste han op til en Datter, der var gift med en Entreprenør i Aarhus, og tilbragte der sine sidste Dage; han døde et Par Aar efter.

Han havde desuden 5 Sønner, der alle kom i gode Stillinger, 2 blev Stationsforstandere, 1 kom til Postvæsenet, og de 2 yngste var Lærere, henholdsvis i Aarhus og Kolding, den ene lever endnu som Pensionist i Aarhus; en af dem maalte over 70 Tommer, da han var 16 Aar.

CHRISTEN P. BENDIXEN

Et Landsby-Geni.

C. P. Bendixen var født i Store Velling den 15. April 1862. Han var fra Fødslen lammet i højre Side, saa baade Haand og Fod var skæve; Haanden kunde han kun bruge til Støtte ved Arbejdet, men han opnaede en usædvanlig Dygtighed i at bruge venstre Haand til alt Slags Arbejde, f. Eks. skrev han en fin Haandskrift. Benet var stærkere end Haanden, og ved Hjælp af en god Stok var han i sine unge Dage en god Fodgænger. Han læste meget og var klogere end de fleste andre, skønt han ingen Uddannelse havde faaet, ikke en Gang et Højskolekursus, det hele beroede paa Selvstudium, særlig var han godt hjemme i Kemi, Fysik og Teknik.

Han begyndte som Dreng med at lave Træskeer, som den Gang brugtes meget; senere fik han Roms Haandgerningsbog, og ved at studere den og senere »Opfindelsernes Bog« og saa prøve sig frem, blev han med Tiden hjemme i næsten alt muligt. Han var Bogbinder, Snedker, Glarmester, Blikkenslager, Maler, Børstenbinder, Skærsliber og Smed; desuden var han en ivrig Biavler. — Da Radioen kom frem, lavede han Radioapparater med Højttaleranlæg; han var motor-kyndig, satte nye Lejer i o. lign. Hans Nabos Tærskværk var en Gang i Uorden, og en tilkaldt maskinkyndig kunde ikke reparere det, saa kom C. Bendixen

tilfældigt derhen, han opdagede straks Fejlen og ordnede den med det samme. Maskinen paa et nærliggende Teglværk gjorde han ogsaa i Stand; en Gang, den var i Uorden, erklærede Bestyreren, at hvis han ikke kunde ordne den, skulde den til København, der var nemlig ingen Steder i Provinsbyerne de kunde lave den, men C. B. kunde.

De fleste af Møblerne havde han selv lavet, bl. a. to smukke Bogskabe, som han lavede af gammelt Egetømmer; han lavede ogsaa en Rok, der fik »hædrende Omtale« paa Kunst- og Industriudstillingen i København 1888, ligesom han ogsaa fik flere Medailler paa andre Udstillinger; da han ikke altid kunde faa sine Modeller lavet, som han vilde, saa gjorde han det selv, og senere indrettede han sig en Smedie og støbte saa selv Genstanden; han havde to store Drejebænke, Baandsav, Høvlebænk, Bogbinderværktøj m. m., som han for Størstedelen selv havde lavet. — Han var hele sit Liv Ungkarl, og da han døde 1941, blev hans Ejendele bortsolgt ved Auktion; en af Forsamlingen, der ikke havde kendt han personlig, var saa imponeret af al den Masse Værktøj o. lign., at han udbrød: »Hvad har denne Mand dog været?« En anden, der stod i Nærheden, svarede: »Han har været det, som vi andre aldrig kan blive!«

Han havde ingen Søskende, og efter Moderens Død levede han de sidste 30 Aar ene paa Ejendommen, men havde Jorden bortforpagtet den sidste Snese Aar.

TIGGERI m. m.

Der var i min Barndom en vis Type Mennesker, som gav Livet et vist Præg, men som nu er forsvunden. — Der var først Tiggerne; de kom mer eller mindre

stærkt repræsenterede flere Gange om Aaret. De fleste kom til Jul og bad om Flæsk, Gryn m. m., enkelte kom ogsaa til Fastelavn og bad om Flæsk til »Flæskesøndag«; flere kom til Paaske og bad om Æg, Gryn o. lign. Foraar og Efteraar kom de efter Uld, om Efteraaret efter Lys, hvis de ikke slog dem sammen med Juleindsamlingen. Omegnens Smaafolk kom lejlighedsvis efter Mælk til øjeblikkeligt Brug og fik saa undertiden en Klat Smør, noget brugt Tøj o. lign. — En Kone var en Vinterdag inde hos min Faster i et andet Ærinde; Faster sagde da, at hvis hun havde haft sin Spand med, kunde hun have faaet lidt Mælk med hjem; »det gør ikke noget«, sagde Konen, »Mælken er jo bundfrossen, saa jeg kan bære den hjem i mit Forklæde«, og det gjorde hun saa. — Saa var der Husmænd med en Ko eller to, der kom og hentede et Knippe Halm; ligeledes var der ogsaa mange, der hentede Halm til deres Senge, der var i Almindelighed ingen Madrasser den Gang, men man fik heller aldrig et bedre Leje end end en Halmseng, naar den var redt godt, men den gav jo lidt mere Støv og Fnug i Soveværelset. — De fleste Huse var dengang straatækte, og naar Taget skulde fornyes, skete dette ogsaa ofte for Smaafolks Vedkommende ved privat Indsamling af Halm. —

Saa var der en anden Type, mest ældre Mænd, der i de fleste Tilfælde havde Ophold paa Omegnens Fat-tiggaarde og saa havde visse Ugedage, hvor de havde Lov til at gaa ud i Omegnen i visse Ærinder; nogle havde en lille Haandtering, andre gik for at faa en Dram, og atter andre af begge Grunde. —

Der var en Mand, der gik ud og reparerede Solde; vi havde den Gang nogle store runde Solde af Træ, Bunden bestod af Fletværk, ligeledes af Træ; vi kaldte Manden for »Soldsætteren«. En anden kittede Vinduer

og klinkede itubrudte Fade og Tallerkener; han var vist en Sønderjyde. Han sagde: »Ska I ha nove kæderet eller klænget e Daw?« — En gik rundt og handlede med Brillen, vi kaldte han »Brakker Søren«; en anden kaldte vi »Skands«, han solgte Glansbilleder. Saa var der »Niels Christian«, der spillede paa Lirekasse, hans Hoved hældede helt ned paa den ene Skulder, jeg troede, det var af at bære paa Lirekassen; han var Veteran fra 64, og Far, der havde ligget sammen med ham, fortalte, at han en Nat, han havde været ude med en Patrulje, var blevet saa tæt omringet, at han ikke kunde skyde, saa vendte han Geværet og slog sig igennem med Kolben; hvordan han havde faaet sin Svaghed, ved jeg ikke, men det har maaske været en indirekte Følge af Krigen. — Saa var der en Original, vi kaldte »Anders op og ned«, han sagde: »Verden den gaar op og ned, og Anders han gaar med«, det var vist derfra, han havde Navnet; der fortaltes om ham, at han havde studeret til Præst, men at Forstanden havde lidt Skade paa Grund af Kærestesorg, jeg ved ikke, hvor meget han havde læst; da jeg kendte ham, var han Væver; han kunde godt prædike for en Hund, det var dog ogsaa en Guds Skabning, sagde han. — Der var ogsaa en forhenværende Smed, vi kaldte »Tyk Karl«. Han havde i sine unge Dage været en dygtig Smed, men var af en eller anden Grund blevet skilt fra Konen, blevet fordrucken og endte paa Fattiggården; han gik omkring og podede Frugttræer, og et meget lokalt udbredt Æble, »Brede Æble«, skyl-der nærmest ham sin Udbredelse. Han hentede sine Poder i en Have i Follerup, men de skulde tilses og vandes ofte, for Karl fik en Dram hver Gang. — Endelig var der en Mand, som jeg ikke husker Navnet paa, han gik rundt og spillede paa, jeg ved ikke hvor mange

Instrumenter samtidig, men han brugte baade Mund og Fingre og samtidig den ene Fod. Han var en Ud-lænding, vistnok en Italiener; der fortæltes, at han var en italiensk Adelsmand, der ved et Væddemaal havde forpligtet sig til at tjene Føden paa den Maade i 10 Aar; det passer vel nok ikke, i alt Fald gik han langt over 10 Aar; men der var mange, der mente, at han var af god Herkomst. —

KUNST I HØJEN OG SKÆRUP KIRKER TO MODSÆTNINGER

Af Forfatteren *R. Berg*, Christianelund, Præstø.

Ude i Omegnen af Vejle ligger to Kirker, som hver for sig ved det, de indeholder, har Krav paa Opmærksomhed. Det er Højen og Skærup Kirker.

Begge er vel af nogenlunde samme Alder, og det er ikke saa meget ved deres Ydre, at de paakalder Opmærksomheden, som ved de Kunstværker, som de rummer fra forskellig Tid.

For Højens Vedkommende er det Kalkmaleriet, der findes paa Skibets Nordvæg fra den første Fjerdedel af det 13. Aarhundrede, forestillende i den øverste Afdeling en Scene fra en Helgenlegende og i den nederste en Rytterkamp, der paakalder Interessen.

I Skærup er det Altertavlen med en Madonnafigur som Midtpunkt og fire Relieffer, to paa hver Side, alt fra Tiden omkring 1500.

Imellem Fremkomsten af disse to Arbejder er der foregaaet en Omvæltning i Tankegang og Følelsesliv, som har haft den største Betydning for Udviklingen af Aandslivet i Danmark. I kunsthistorisk Henseende er det Overgangen fra Romantik til Gotik, i religiøs det Skifte, der fandt Sted fra en streng autoritær Gudsopfattelse til en mild og personlig Hengivelse i Forholdet mellem Gud og Mennesker.

Kalkmaleriet i Højen er Udtryk for det ældre Syn, Altertavlen i Skærup for det sidste.

I Højen-Billedet er begge Ender blevet afskaaret af to senere indsatte Vinduer, men der er dog bevaret saa meget af det, at vi faar en Forestilling om dets Indhold.

Den øverste Række forestiller et Stykke af en Martyrhistorie, maaske Apostlen Jacobs Tilfange-tagelse.¹⁾ En hellig Mand føres frem for den hedenske Konge, og efter dennes Befaling trækker en Bøddel ham til Retterstedet, og paa Vejen herhen opvækker han en Kvinde fra de Døde.

Muligvis forestiller denne Scene, som Poul Nørlund mener, Træk af Apostlen Jacobs Historie. Om ham fortæller Legenden, at han havde forkyndt Guds Ord i Spanien, men da han kun havde haft lidet Held med sin Præken der, vendte han tilbage til Judæa, hvor han genoptog sin Missionsvirksomhed. Herover forbitredes Farisæerne og skikkede en Udsending til ham for at overbevise ham om, at hans Forkyndelse var falsk. Denne blev imidlertid omvendt af Jacob, som i det hele taget ikke kunde overbevises af Jøderne. I deres Harme herover anklagede de ham for Herodes, der dømte ham til Døden. Da han førtes til Retterstedet, bad en Værkbruden, som han mødte paa Vejen, ham om, at han vilde helbrede ham, hvad ogsaa skete. Da Bøddelen, der førte ham, saa dette, blev han saa greben, at han kastede sig for Jacobs Fødder og bad ham om Tilgivelse og sagde, at han vilde blive Christen. Herover vrededes Ypperstepræsten saare og sagde til Bøddelen: »Hvis du ikke forbander Christi Navn, skal du blive halshugget sammen med Jacob.« Herpaa fik han til Svar: »Vær selv forbandet og Christi Navn velsignet i al Evighed.«

¹⁾ Danmarks romanske Kalkmalerier af Poul Nørlund og Egmont Lind, pag. 158 f.

Nu er der ganske vist den Uoverensstemmelse mellem Legendens og Billedets, at den helbredte forestiller en Kvinde, men da Kunstnerne i Fortiden ikke tog det saa nøje med den Slags, synes ingen anden Forklaring at være mulig.

Det, der er lagt Vægt paa i Billedet, er Miraklet, og her staar vi overfor det, som var det væsentligste i Tidens religiøse Liv, Indtrykket af Guds Vælde og hans Evne til at gøre Undergerninger selv gennem sine udvalgte. Guds Almagt og Guds Skabervirksomhed var netop de Sider af hans Væsen, som betød mest i den ældre Opfattelse. Herigennem kom hans Almagt til Syne overfor et primitivt Folk, der var vant til at tænke sig alle mulige andre Magter, baade onde og gode, virke rundt om. Derfor maatte Guds over alt andet ophøjede Majestæt være det overvejende Element i Folkets Troesliv, især her i Danmark, hvor Kristendommen aldrig var bleven gennemført med Vold, men stille i Aarhundredernes Løb havde slaat Rod i Sindene gennem de kristne Præsters Virke. Gud som den stærke Magt og Frelseren fra det onde var den Forestilling, der lettest maatte finde Indgang hos et Folk, hvor Syndsbevidstheden endnu ikke var vaagnet. Man ser derfor heller aldrig i denne Periode Kristus fremstillet som lidende paa Korset, tværtimod, han er Kongen, der har al Magt i Himlen og paa Jorden, og som altid er rede til Kamp mod det Onde, men utilnærmelig og højt hævet over Menneskelivet. Saaledes ser vi ham paa den store Jellinge Runesten staa højtidsfuldt oprejst, ligesom han paa Frontalet paa det gyldne Alter fra Sindbjerg Kirke Nord for Vejle er fremstillet siddende paa en Tronstol med den højre Haand løftet til Velsignelse og i den venstre holdende Livets Bog. Gud er udelukkende den dømmende og ret-

færdige, endnu ikke den kærlige. Han er den stadige Kæmper mod det onde, der paa alle Sider truede Menneskene. Forestillingen herom er det da ogsaa, man Gang paa Gang ser varieret i vore gamle Kirker, paa Døbefonte og Tympana, i Dørsten og i Granitbilleder, indmuret paa de udvendige Vægge.

Sikkert er det ogsaa denne Opfattelse om den evige Kamp mellem ondt og godt, der er symboliseret i den Rytterkamp, der udgør Emnet for den nederste Afdeling af Kalkmaleriet i Højen Kirke. To Rytterhære tørner mod hinanden med fældede Lanser og dragne Sværd, et Motiv, der Gang paa Gang forekommer i vore Kirker. Muligheden for, at den Slags Motiver ogsaa kan forestille en eller anden historisk Begivenhed er ganske vist ikke udelukket og er bl. a. fremsat af Poul Nørlund, men da netop den ældre Kirkekunst i saa overvejende Grad var symbolsk og alt i Tilværelsen fortolkedes i denne Retning, forekommer den første Forklaring den mest sandsynlige. Den rent kunstneriske Bevidsthed var desuden endnu ikke tilgængelig for Skildringer fra det daglige Liv, især ikke i en Kirke.

Ellers er Fremstillingerne i den øverste Billedrække realistiske nok med de Virkemidler, som Datiden raadde over. Som man den Gang havde for Skik er Billederne især beregnede paa at fortælle og falder derfor i flere adskilte Grupper, for at Tilskueren kan følge med i Hændelserne. I første Afsnit ser man Apostlen føres bort fra Dommeren af en med Rettersværd bevæbnet Retsbetjent, mod hvem han gør en afværgende Bevægelse. I det næste Afsnit føres han af Bøddlen til Retterstedet, men paa Vejen hertil er det, Miraklet med Helbredelsen sker.

Skildringen er særdeles dramatisk, og selvom

Apostlens Bevægelser forekommer noget vredne, saa antydes dog dermed meget levende den Kraft, der udgaar fra ham, medens Bøddelknægtene i begge Scener synes stærkt grebne af Underet, hvad der sikkert ogsaa er Meningen, at Betragterne af Billedet skal være.

Overfor Fremstillingerne paa Altertavlen i Skærup staar vi imidlertid overfor en hel anden religiøs Indstilling. Det er ikke længer Miraklet, der skal virke, det er nu Andagt, man vil fremkalde.

I de Aarhundreder, der var henrundne mellem de to Værker, havde store Begivenheder tildraget sig.

Korstogene havde fundet Sted, og de talrige Kriger-skarer, der havde set og opholdt sig i det hellige Land, var blevet fortrolige med de Steder, hvor Jesus havde vandret. De var ligesom kommen Gud paa nærmere Hold, havde levet sig ind i hans Jordeliv, og Resultatet, de førte med sig hjem i det vestlige Europa, blev lidt efter lidt det, at Gud fra den fjerne og utilnærmelige blev ligesom menneskeliggjort. Havde man tidligere modtaget Gud gennem Ordet, saa man ham nu mere som en Skikkelse med Kød og Blod, som man kunde komme i et personligt Forhold til. Man levede sig ind i Jesu Barndom, i hans Forkyndelse, hans Lidelse og Død paa Korset. Der digtedes »apokryfiske« Evangelier, der vandt vid Udbredelse ved Siden af de synoptiske. Man kunde ikke blive træt af at komme Jesus menneskeligt nærmere, tilegnede sig alle mulige Beretninger om hans Barndom og udbredte dem i vide Kredse. Jesu Frelsergerning blev paa en Gang levende for Folket. I Billedkunsten fik denne nye Opfattelse Udtryk i, at man nu fremstillede den korsfæstede og lidende Frelser som Tegn paa hans Forsoningsdød.

Men ogsaa Synet paa Jesu Moder, Maria, blev et andet. Medens hun for den ældre Kirke i Overens-

stemmelse med den gamle Opfattelse af det guddommelige havde været fremstillet som den høje og fjerne Himmeldronning og Jesusbarnet som et lille lige saa højtidsfuldt skildret Kongebarn, saa trækker man nu Mariaskikkelsen mere og mere ned i den jordiske Sfære og giver hende et mildt og kærligt Udseende. Efterhaanden bliver hun baade i de litterære og billedlige Fremstillinger til Moderen, der med Ømhed holder sit lille Barn i Armen. Menneskene kan nu nærme sig det guddommelige i Tryghed. Jesus er bleven den kærlige Gud, der havde været Menneske ligesom alle andre.

Det er dette nye Syn, der gaar igen i Grundtvigs berømte Gengivelse af den gamle Salme:

»En fattig Jomfru sad i Løn
og fødte Himlens Kongesøn.«

Dog samtidig med, at Maria menneskeliggjordes, steg hun tillige i Guddomsrang. Hun blev Billedet paa den reneste Jomfruelighed, og Dogmet om hendes ubesmittede Undfangelse sloges mere og mere fast. Hun blev Mellemedet mellem Gud og Menneskene og var altid rede til at gaa i Forbøn for selv de værste Syndere, naar de bad hende derom. Kort sagt, hun blev Udtrykket for den største Renhed og Skønhed, for det uskyldigste og mest ophøjede, som Menneskene i deres Trang til Kærlighed og høj kvindelig Værdighed tragtede efter at danne sig.

Vi kan læse det i en gammel dansk Bearbejdelse af en af Datidens talrige Mariaviser, hvori det hedder:

»Ingen kan tænke, hvor væn hun er,
det haver man ingen Evne,
mit Hjærte det glædes, hun er mig kær,
naar jeg hendes Navn hør nævne.

Hun er vel klædt til Haand og Fod
 i Purpur og Jacinto
 i bolde Kin og Bliant
 i Koko og Bistinctu.

Hun er opvoxen Mø som Vaand
 som Myrra Torn det røde,
 hendes Bælte er et Silkebaand,
 det bær hun foruden Møde.
 Hendes Hals er hvider' og væner' at se
 end Davids Taarn det bolde,
 og hvo det ser, hannem lyster at le — — —

Det er den samme Forestilling, som Mesteren for Skærup-Altertavlen har søgt at give Virkelighed i sin Udskæring, og det maa siges, at det i høj Grad er lykkedes ham. Man skal søge viden om for at finde Mage til betagende Skildring, ja man kan næsten sige inderligere Forelskelse, end den, der er aabenbaret i dette Billede.

Maria er fremstillet som Himmeldronningen med Krone paa Hovedet og udslaget Haar og med Maanen under sine Fødder. Hendes Skikkelse er høj og slank og fremhæves yderligere af Foldekastet i hendes Klæder. Det lille Jesusbarn, som ogsaa er paaklædt, holder hun i højre Arm, og i venstre en lille Fugl, som Barnet griber efter. Hele Skikkelsen er omgivet af en Krans, af hvis Blomster smaa Engle og andre hellige Skikkelser titter frem, en Illustration til den Rosenkrans-tilbedelse, som Madonna var Genstand for utallige Steder, har hjemme i Odense, hvor der dannedes et saakaldt Rosenkransselskab 1496 »paa gode Menneskers Bønner og Begæringes paa det, at Gudstjeneste maa øges og Menneskenes Værdskyld maa vorde desmere.«

Af de fire Felter, der omgiver Tavlen, og hvoraf de

to øverste næppe er skaaret af samme Haand, forestiller disse Kristus for Pilatus og Korsbæringen, de to nederste Bebudelsen og de hellige tre Konger.

Særlig i de to sidstnævnte Felter er Mariaskikkelsen fremstillet med en rørende jomfruelig Ynde. Den unge Pige og Ærkeenglen Gabriel er givet med en Sødme og Poesi, som fortæller, at Kunstneren enten maa have været en from Mariatilbeder eller ogsaa have haft en elsket Kvinde i denne Tilværelse, hvis Træk han har villet lægge ind i Madonna.

Denne Madonna-Tilbedelse er ikke blot Udtryk for en religiøs Fornydelse af Følelseslivet, af Trangen til at tilbede noget, der kunde gribe ens Hjerte, men det er højst sandsynligt tillige Udslag af noget, der altid har ligget paa Bunden af Folkesjælen hos vor Race, nemlig dens Længsel efter at forherlige »det evigt kvindelige«, efter at have noget at tilbede, at elske, noget, der var hævet over Dagliglivet og al dets Trivialitet.

Det er denne Drift til Hengivelse og Beundring, vi finder i Middelalderens Ridderpoesi, og som ogsaa har givet Genlyd i vore Folkeviser, hvor Kvinden netop fremtræder som »faur og fin« og som »den yndelige Blomme«.

Vist er det, at vi i denne Altertavle har et Kunstværk af høj Rang. Hvem Mesteren har været, ved vi ikke, heller ikke om han er Dansker eller ej. Sandsynligheden taler for, at han har været Tysker, da de Billedskærerarbejder, man med nogen Rimelighed kan tilskrive et dansk Værksted, langt fra kommer paa Højde med Skærup-Tavlen.

Men hvorledes det nu end forholder sig hermed, saa har vi i den lille Landshykirke et Arbejde, som vi med fuld Ret har Lov til at beundre.

Som fremhævet har vi i de to Arbejder, henholdsvis

i Højen og Skærup Kirker, Repræsentanter for to forskellige Tidsaldres religiøse Opfattelse.

Forskellen kommer ogsaa paa interessant Maade frem i den Dekoration, der hører til de to Værker. Den fortæller meget instruktivt om den Stilforandring, der er foregaaet ved Overgangen fra den romanske Kunst til den gotiske.

Kalkmaleriet i Højen krones saaledes af en stiv Mæanderfrise og afsluttes nederst af en perspektivisk Savtaksbort. Navnlig den førstnævnte viser os, hvor stærkt man endnu i den romanske Kunst var bunden til den antike Tradition.

Paa den Tid, Skærup Altertavlen blev til, har man helt frigjort sig fra denne. Ved den dekorative Udstyrelse af de forskellige Arbejder søger man sine Forbilleder i Naturen og benytter navnlig Motiver fra Planteverdenen. Dens øverste Rand krones saaledes af en Række Blade, der er frit udfoldede, men dog holdt i en smuk dekorativ Form, saa man intet Øjeblik glemmer, at det virkelig er voksende Planter, man ser. Omvendt er Højens Mæanderfrise saare langt fra Naturen. Naar man husker, at Forbilledet for Mæanderen er en Række rullende Bølger, vil man let forstaa Forskellen.

Paa samme Maade forholder det sig med Figurstilen. I Højen er Skikkelserne i Holdning og Bevægelse stive og delvis vredne og unaturlige, hvorimod de i Skærup Altertavlen er grebne ud af det virkelige Liv.

Intet fortæller os klarere, hvilken Ændring der er sket i den kunstneriske Opfattelse fra den ene Tidsalder til den anden. I den romanske Kunst er Menneskeskikkelserne saa at sige alle set ude fra, i den gotiske derimod inde fra. Det menneskelige Følelsesliv har fra den ene Tid til den anden undergaaet en fuldstændig Forandring.

»RESIDENSGAARDEN« I VEJLE

Af fhv. Forstander C. V. Petersen, Vejle.

Dette fordringsfulde Navn »Residensgaarden« blev givet Ejendommen paa Hjørnet af Torvegade og Kirkegade (nu: Kirkegade Nr. 1, Mtr. Nr. 356) af en tidligere Ejer, nu afdøde Købmand Theodor Madsen.

Denne »Daab«, som fandt Sted for en 30—40 Aar siden, har jeg altid syntes at være et mere smart end berettiget Paafund; thi den Begivenhed, at Kong Christian den Anden logerede her et Par Dage hos Borgmester Niels Jonsen, kan næppe anses som tilstrækkelig Begrundelse herfor.

Det var jo ikke ualmindeligt i ældre Tider, at Kongerne paa Gennemrejse i Købstæderne gæstede rige Borgerhjem. Eksempelvis kan nævnes, at Christian den Tredie i Januar 1546 bestilte »god Herberge« i Vejle for sig selv og sin Familie. Ligeledes kan der erindres om, at da Christian den Fjerde besøgte Vejle Aar 1600, blev der »gjort nogen Fortæring hos Borger Clemen Sørensen.«¹⁾

Clemen Sørensen, en anset og begavet Mand,²⁾ drev

¹⁾ »V. B. H.«, Side 52.

²⁾ »V. B. H.«, Side 147—152 og S. 182.

Følgende Forkortelser er anvendt:

»D. A.« = »Danske Atlas« (1769).

»G. E.« = Gaarmanns Efterretninger om Weile« (1794).

»L. V.« = Landsarkivet i Viborg.

»V. A. A.« = Vejle Amts Aarbøger.

»V. B. H.« = »Vejle Bys Historie« (1927).

»V. B.« = »Vejle Borgerbog« (1943).

»V. L. J.« = Vejle Løveapoteks Jubilæumsskrift (1944).

Købmandsforretning i sin store Ejendom paa Hjørnet af Kirkegade og Søndergade. Han var Borgmester i Vejle 1601—1635, og han var født i 1573 — kun 45 Aar efter Borgmester Niels Jonsens (ogsaa kaldet Nis Jensen) Død i 1528.³⁾

Som Sønnesøn af Borgmester i Vejle (1554—1584) Clemen Sørensen den Ældre og som Ejer af Genbo-gaarden til den Ejendom, der i sin Tid havde været Niels Jonsens, havde Clemen Sørensen den Yngre de bedste Forudsætninger for at vide Besked med Be-givenheden i 1523. I sine »Optegnelser« i 1635 beretter han bl. a. følgende: »1523 giestede Kong Christiern den Anden i denne Borgemester Nis Jonsens Huus til Herberge.« Og han fortæller ogsaa, at han har talt med en gammel Fisker, som kunde huske samme Niels Jonsen.⁴⁾

Traditionen om Beliggenheden af Niels Jonsens Gaard kan der ikke rokkes ved. Og lige saa sikkert er det, at Kong Christian den Anden her var Gæst i 1523.

Mere tvivlsomt er det, at Kongen her skulde have modtaget den jydsk Adels Opsigelsesbrev.

I 1885 lod den daværende Ejer af denne Gaard, Købmand Emil Andersen, anbringe en Mindetavle paa Muren ud mod Kirkegade med følgende Indskrift:

»Paa dette Sted, i Borgmester Niels Jonssens Huus boede Kong Christian den Anden i Januar 1523.«⁵⁾

Da Købmand Theodor Madsen senere blev Ejer af samme Gaard, lod han hin Tavle fjerne og i dens Sted opsætte den Tavle, som findes der endnu den Dag i Dag, og hvis Indskrift lyder saaledes:

³⁾ »V. B. H.«, S. 142, 1. Spalte.

⁴⁾ Den gamle »Weile Byes Bog« (L. V.) indeholder Cl. Søren-sens Optegnelser.

⁵⁾ »V. B. H.«, Side 424, 2. Spalte.

»Paa dette Sted, i Borgmester Niels Jonsens Hus boede Kong Christiern den Anden i Januar 1523 og modtog han ved Mogens Munk den jydsk Adels Opsigelsbrev.«

Denne sidste Tilføjelse skal oprindeligt stamme fra Historikeren Arild Huitfeldts »Danmarks Krønike« (1596),⁶⁾ og den blev gentaget af de fleste efterfølgende Historikere.⁷⁾ I 1769 beretter »Den danske Atlas« om det Hiørnehuus ved Torvet paa venstre Haand, naar man gaar ind i Kirkestrædet, det anseeligste (gamle Hus) og tillige det mærkværdigste; thi det var der Kong Christian II 1523 logerede hos Borgmester Niels Jonsson, da han fik Raadets og Adels Opsigelsbrev«.

Beretningen om, hvorledes Landsdommer Mogens Munk overbragte Kongen de jydsk Stormænds Opsigelse af Huldskab og Troskab den 22. Januar i Vejle, kan kortfattet gengives saaledes:

Under et ligegyldigt Paaskud opsøgte han Kongen i Borgmester Niels Jonsens Hus, og med stor Snildhed og Selvbeherskelse klarede han Samtalen med Kongen uden at lade sig mærke med sit egentlige Ærinde. Han lovede at opfylde Kongens Ønske om en god Ræve-mynde; men da han gik om Aftenen, efterlod han med Vilje i Kongens Kammer sine Vanter, hvori han havde indlagt Opsigelsbrevet — og ilede bort fra Vejle. Om Morgenen meldte en af Smaadrengene Kongen, at den Herremand, der var Gæst om Aftenen, havde glemte sine Vanter, og at deri laa »et beseglet Brev«.

Da Kongen havde brudt og læst det, udbrød han:

⁶⁾ Kr. Erslev i »Salmonsens Leksikon«, 1. Udg., IX. Bd., S. 92.

⁷⁾ Allen: »Haandbog i Fædrelandets Historie« (1840). A. Fabricius: »Danmarks Historie for Folket« (1855). Johan Ottesen: »Vor Historie« (1902). A. D. Jørgensen: »Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie«, 5. Oplag (1907).

»Guds Dross, han haver givet os en Rævemynde paa Love!« Saa befalede han Drabanterne at gaa ned i hans Logi og anholde ham. Men da var Mogens Munk allerede borte.

Den første Historiker, som havde Mod til at rokke ved Rigtigheden af denne gamle Overlevering, var Professor, Dr. phil. C. Paludan-Müller,⁸⁾ der betegner »den almindelige Fortælling« som »en uhjemlet Anekdoté hos Arild Hvitfeldt«.

Han anser det for sandsynligt, at Mogens Munk har været paa Vej til Hertug Frederik — ikke alene med Brevet om hans Antagelse til Konge, men tillige med Opsigelsesbrevet, som ikke foreløbig burde tilstilles Kongen. Mogens Munk er formodentlig kommen ind i Vejle uvidende om, at Kongen var der; men hurtigt har han indset, at hans Nærværelse ikke kunde blive ubekendt, og at hans Liv stod paa Spil, hvis han forsøgte at liste sig bort. Han har da fundet det klogest at gaa lige til Kongen under et opdigtet Paaskud. Man maa antage, siger Paludan-Müller videre, at Kongen ikke har faaet Opsigelsesbrevet af Mogens Munk, men andensteds fra faaet en almindelig Efterretning om Viborgmødet. Det jyske Raads Forhandlinger med Hertug Frederik kunde han endnu ikke kende. — — Desuden kan Mogens Munk »ikke vel have skjult et Pergamentsbrev med hængende Sigiller i en af sine Vanter«.

Historikeren Niels Bache, som gengiver den gamle Fortælling, tilføjer dog i en Fodnote følgende:⁹⁾

»Saaledes berettes Sagen af Hvitfeldt. Imod Sandsynligheden af hans Fortælling har imidlertid afdøde

⁸⁾ C. Paludan-Müller: De første Konger af den oldenborgske Slægt«, Side 447 ff. (1874).

⁹⁾ N. Bache: »Nordens Historie«, III. Bd., S. 303 (1884).

Professor Paludan-Müller rejst en Række sindrige Indvendinger (De første Konger af den oldenborgske Slægt, Side 447 ff.).«

Endelig har den ansete Historiker, Rektor i Viborg, Dr. phil. A. Heise, hvis Speciale var vort Lands Historie i Tiden omkring 1536, udtalt sig saaledes:¹⁰⁾

»Kongen var imidlertid paa Vejen til Aarhusmødet kommet til Vejle. Her fik han den 22. Januar om Aftenen den første Efterretning om, at Raaderne den 20. havde opsagt ham Huldskab og Troskab. Samtidig havde han den bekendte Sammenkomst med Mogens Munk, der var paa Vejen til Hertug Frederik med Tilbudet om Kronen. Man vilde senere fortælle, at Mogens Munk paa en snild Maade, enten i Vinduesfordybningen eller i sin Stridshandske, ved Bortgangen om Aftenen havde efterladt Opsigelsesbrevet og saaledes sluppet vel fra OVERRÆKKELSEN. Efter den Beretning, Kongen har givet af Samtalerne, har dette ikke fundet Sted, tværtimod lod Kongen, først i Middelfart, senere i Odense og til sidst paa Københavns Slot, i Rigsraadets, mange Adelsmænds og Borgeres Nærværelse nedlægge en højtidelig Protest, at han aldrig har modtaget nogen Opsigelsesskrivelse fra det jydsk Raad eller hørt, set eller læst nogen saadan paa nogen Maade.«

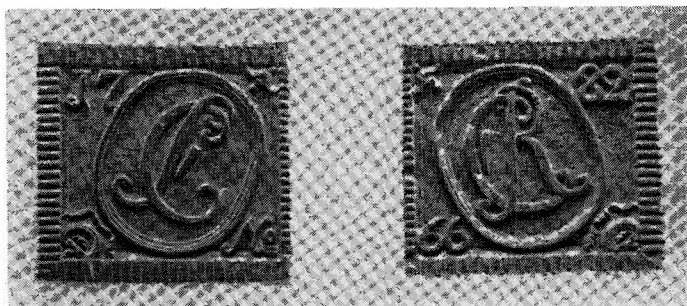
Hvad skal man saa mene om Indskriften paa den nuværende Mindetavle i Kirkegade?

Og med Hensyn til »Residensgaarden« har denne Betegnelse ingen Forbindelse med det gamle Gadenavn »Residensgade«, som kun omfattede Gadestrækningen fra Grønnegade og ned til Mølleaaen,¹¹⁾ og som skulde minde om den gamle Præstegaards Beliggenhed Nord for Kirken.

¹⁰⁾ A. Heise: »Danmarks Riges Historie«, III. Bd., S. 251.

¹¹⁾ »V. B. H.«, S. 52.

Sognepræstens »Residentz« nedbrændte 1739, da en stor Ildebrand hjemsøgte Vejle, og »en god Deel af Byen afbrændte med begge Præsters Residentzer, mens det gamle Hjørnehuus ved Torvet forunderligen blev sparet, da andre omliggende Bygninger, Væg til Væg, rent opbrændte«. Men i 1764 blev »bemeldte gamle Huus til største Delen nedbrudt og ombyggt«. ¹²⁾ Der siges, at den gamle Bygning blev afløst af en anden »grundmuret Bygning med gotisk Gavl«, og at denne Ejendom stod til 1858, da den daværende Ejer, Købmand C. D. K. Helms lod den nedrive og paa Pladsen lod opføre den Bygning, som staar der endnu. ¹³⁾

Johs. Rønvig, Vejle.

»Residensgaardens« to mindre Mindetavler

har ingen Forbindelse med Christian den Andens Besøg her i 1523. De er simpelt hen Minder om en Vejleborger, som ejede denne Hjørneejendom i 1782, nemlig Sadelmager Søren Carstensen og hans Hustru Cathrine Rasmusdatter.

¹²⁾ »D. A.«, og »G. E.«.

¹³⁾ A. H. H. Schmidt: »Vejle og Omegn« (1882).

De smukke Sandstenstavler bærer ovennævnte to Navnes Initialer parvis sammenslyngede: SC og CR.

Ovenover finder man Aarstallet 1782 og nedenunder staar Ejendommens daværende Husnummer: 66.

Søren Carstensen var en af sin Tids mest fremtrædende og højagtede Vejleborgere.

Ifølge Vejle Kirkebog blev »Søren Carstensen« begravet i Vejle den 1. August 1795, 63 Aar gammel.¹⁴⁾ Han maa altsaa være født enten i Slutningen af 1731 eller senest i Juli 1732; men der ses ikke at være døbt nogen Søren Carstensen i Vejle i Aarene 1730—34.¹⁵⁾

I »Weille Byes Raadstue Protokol« af 1752 findes indført, at »Søren Carstensen Krage« har faaet Borger-skab som Sadelmager den 3. Maj 1757.¹⁶⁾ Efter sædvanlig Skik har han løst Borgerskab kort efter sit fyldte 25. Aar.

Under samme Dato faar en Person ved Navn Peder Krage Borgerskab som Avlsbruger og Vognmand i Vejle,¹⁷⁾ og baade før og senere end 1757 lever der Vejleborgere ved Navn »Krage«,¹⁸⁾ saa der er nogen Sandsynlighed for, at Søren Carstensen har haft Slægtskabsforbindelse her i Vejle.

Han var gift tre Gange. Den 24. November 1756 viedes Søren Carstensen og Giertrud Holst i Sct. Nicolai Kirke i Vejle.¹⁹⁾ Denne hans første Hustru synes at være død i en meget tidlig Alder; thi den 22. December 1762 viedes Søren Carstensen og Cathrine Rasmusdatter.²⁰⁾ Endelig ses det af Skiftet efter »Søren Ca-

¹⁴⁾ Veile Kirkebog (L. V.).

¹⁵⁾ Veile Kirkebog (L. V.).

¹⁶⁾ »V. B.«, Side 4.

¹⁷⁾ »V. B.«, Side 4.

¹⁸⁾ Skattemandtalshæfte 3. Aug. 1658 (L. V.), Brandtaksation 1781 og 1791 (L. V.).

¹⁹⁾ Veile Kirkebog (L. V.).

²⁰⁾ Veile Kirkebog (L. V.).

stensen« i 1795, at hans Enke hed Anne Hielm.²¹⁾ Mindetavlen Navnetræk og Aarstal beviser, at hans 2. Hustru levede endnu i 1782. Men hvad kan have været Aarsag til, at han satte dette Aarstal paa Tavlen? Det kan vel tænkes, at han i det Aar har fuldført en Ombygning af sin Ejendom, eller muligvis opsætter han Tavlen til Minde om sit 25 Aars Borgerjubilæum (1757—1782).

Foruden Hjørneejendommen Nr. 66 (nu Nr. 1 i Kirkegade) ejede Søren Carstensen Naboejendommen i Kirkegade (da Nr. 146, nu Nr. 3) og tillige en Ejendom ved Foldgaden, (da Nr. 138, nu Nr. 8 paa Kirketorvet). Disse tre Ejendomme har han brandforsikret baade i 1781 og 1791,²²⁾ og han har formodentlig ejet dem endnu ved sin Død i 1795. Det vides med Sikkerhed, at Ejendommen Nr. 66 ejedes i 1795 af »Madame Carstensen, Enke efter nylig afdøde Hr. Søren Carstensen«.²³⁾

Hans 1. og 3. Hustrus Fødenavne, henholdsvis Holst og Hielm fører uvilkaarligt Tanken hen paa Vejleborgerne: Feldbereder Jens P. Holst og Bagermester Niels Hielm, som i alt Fald i 1781 og 1791 var Ejendomsbesiddere i Torvegade (henholdsvis Datidens Nr. 56 og Nr. 67, nu Nr. 16 og Nr. 1);²⁴⁾ men jeg kan ikke bevise, at det var disse Hjem, Søren Carstensen havde Familienforbindelse med.

Paa en Tid, hvor mange Vejleborgere ernærede sig fortrinsvis som Avlsbrugere og Vognmænd, maa der have været god Brug for en Sadelmager i Byen, og Søren Carstensen, som — efter hvad man kan skønne

²¹⁾ Veile Skifteprotokol (L. V.).

²²⁾ Brandtaksation 1781 og 1791 (L. V.).

²³⁾ Veile Skatteprotokol for 1794—95 (Veile Museum).

²⁴⁾ Brandtaksation 1781 og 1791 (L. V.).

— har været Byens mest fremtrædende Mester i sit Fag, har utvivlsomt haft en god Forretning.

Men ogsaa paa anden Maade gjorde Carstensen sig gældende i sin By. Han var i en Aarrække en af Vejle Bys 12 »eligerede Borgere«. Som saadan nævnes han bl. a. i 1777 og 1778 i Anledning af de Forhandlinger, der førtes med Mølleren, »Sr. Hans Chr. Berg og Hr. Cammerraad Fogh« og den af dem anlagte »Pudder- og Stivelse Fabrique«. ²⁵⁾

Da de eligerede Borgeres Antal i Henhold til kgl. Reskript af 20. April 1791 nedsættes til fire, og disse fremtidig betegnes som Byens Repræsentanter, fortsætter Søren Carstensen sit offentlige Hverv som saadan og nævnes bl. a. i 1792, da Byens Repræsentanter, Købmændene Heinrich Linnemann og Johan Balde- wien samt »priviligeret Herbergerer« Mads Winge og Brandinspektør, Sadelmager Carstensen modsætter sig Toldinspektør Klingbergs Forslag om at opkræve Bompeng, som skulde anvendes til Brug for Haven. ²⁶⁾

I 1784 blev Sr. Søren Carstensen beskikket af Apoteker I. A. Mühlensteth, Kiøbenhavn, til at varetage dennes Interesser i Moderens Dødsbo i Vejle. ²⁷⁾

Endvidere var han — formodentlig i Egenskab af Brandinspektør — Medlem af »Brandretten«, som den 26. Juni 1786 fældede Dom over den Person, der formentes ved Uagtsomhed at have været Aarsag til den store Ildebrand i Nørregade samme Aar. Brandrettens øvrige Medlemmer var Byfoged N. C. Carøe, Købmand Jens Fæveil og Frans Thrane. ²⁸⁾

²⁵⁾ »V. A. A.« 1922, S. 19 og 21.

²⁶⁾ »V. B. H.«, S. 243.

²⁷⁾ »V. L. J.«, S. 34—35.

²⁸⁾ »V. A. A.« 1915, S. 41 (»Weyle Brand-Rettens Protocoll« af 1761. L. V.).

Endelig nævnes han endnu i 1794 som »Lieutenant« i »Borger-Compagniet« (Byens Borgervæbning).²⁹⁾ Han maa da have været i en Alder af ca. 62 Aar. Borgervæbningens Chef (»Capitain«), Mads Winge og dens »Fændrik«, Johan Baldewien var jævnaldrende med Søren Carstensen, medens Korpsets anden Lieutenant, Henrich Linnemann »kun« var 49 Aar gl. Disse Officerer var, i Modsætning til det menige Mandskab, uniformklædte, og deres pragtfulde Uniformer i rødt og gult kunde ikke undlade at vække Misundelse hos de »ikke udvalgte« — ikke mindst hos det yngre Borgerskab.

Og dette var formodentlig den egentlige Aarsag til, at der i 1788 oprettedes det saakaldte »Friderichs Weyle Røde Kohr«,³⁰⁾ bestaaende af 14—16 unge Borgere, alle beredne og udstyrede paa det mest pragtfulde. Dette Korps, som havde til Chef (»Ritmester«) Købmand Søren Langballe i Nørregade (nuværende Nr. 16),³¹⁾ bestod, saavidt det kan skønnes, dog kun til 1795 — samme Aar som Søren Carstensen døde.³²⁾

Vejle, i Juni 1948.

²⁹⁾ »G. E.« og »V. B. H.«, S. 135.

³⁰⁾ »V. A. A.« 1911, S. 82—93 (efter Protokol paa Vejle Museum).

³¹⁾ Brandtaksation i 1791 (L. V.).

³²⁾ De nævnte Borgeres Bopæl: »V. A. Aarvog« 1947, S. 11, 12, 16, 25 og 27 o. s. v.

SEJER STEFFENSEN FRA ØLSTED
DEN FØRSTE
DANSKE SOLDAT, SOM FALDT I TREAARSKRIGEN

Af Apoteker *Arnold Hansen*, Børkop.

Den første større Kamp i Treaarskrigen var Slaget ved Bov d. 9. April 1848, hvor Oprørshæren blev slaaet. Men 3 Dage før Hovedslaget indleddedes, fandt en lille Træfning Sted i Landsbyen Rinkenæs ved Flensborg—Sønderborg Landevej, og i denne korte Kamp i Rinkenæs Overby faldt den første danske Soldat, som Krigen 1848—50 krævede, efter at han 14 Dage forinden havde taget Afsked med sine kære i Hjemmet og med sin Kæreste.

Det var en Underjæger ved 1. Jægerkorps' 4. Kompagni, Nr. 83 Sejer Steffensen fra Bottrup, Ølsted Sogn i Vejle Amt. Om hans Kamp og Død findes der paa Rinkenæs-Egnen flere mundtlige Beretninger, der ikke helt stemmer overens, og som ikke har kunnet belyses ved Kildeskrifter, men man maa gaa ud fra, at Sammenstødet har været en Forpostfægtning. Herom kan læses i Sprogforeningens Almanak for 1908 (Side 71 og følgende Sider), Kampen om Sønderjylland af Oberst N. P. Jensen, 1. Bind, Side 46, Felttogene i vore første Frihedsaar, fortalte af Frits Holst og Axel Larsen (Side 84 og 85) og i Dagbladet »Hejmdal« for 2. April 1948.

Sejer Steffensen, der var yngste Søn paa Fødegaarden i Bottrup, var forlovet med Ane Margrethe Pedersdatter fra Ølsted. Han blev knap 25 Aar gammel, og han hører til dem, om hvem Digteren synger: De elsked' ungt, de drømte langt, de saa kun alt for kort.

Hans Kæreste fandt Trøst paa Slægtsgaarden i Bottrup og blev senere gift med Sejers fire Aar ældre Broder, Niels Peder Steffensen. Denne havde ikke været med i Krigen. Hun fødte ham 6 Sønner og 2 Døtre, hvoraf kun den yngste Datter, Johanne Lund Iversen, Bottrup, lever endnu. Hun fyldte 80 Aar i Februar Maaned 1948. Slægten Steffensen er endnu livskraftig paa Horsenseggen. En Sønnesøn, P. Steffensen, er Købmand i Bottrup, og en af hans Sønner, der er opkaldt efter Sejer, er ansat ved Shell-Depotet i København. I Horsens lever ogsaa en Sønnesøn af P. Steffensen, nemlig Brødkusk ved Fællesbageriet P. Steffensen, der værner om de gamle Minder paa en smuk Maade.

Ved Siden af Vejen, hvor Sejer Steffensen faldt, staar paa en lille Forhøjning en Mindesten, der overskygges af en Sørgeask. Den bærer følgende rørende Indskrift, som blev forfattet af Stedets Lærer:

Minde om den 6te April 1848.

Første Skud fra Krigerskare
voldte Byen Skræk og Fare.
Men med Tak og Pris og Hæder
broderlig vi mindes Eder,
som for os i første Møde
Sejer vandt, hvor Sejer døde.

Rinkenæs Bys Beboere bekostede Stenen i 1848, og der fortælles, at Slesvigholstenerne væltede den i 1849, men Gaardejeren, paa hvis Grund den laa, gemte den

i Høladen og rejste den igen. I 1864 skal den ligeledes være bleven væltet af prøjsiske Soldater, men en Husarritmester befalede den rejst paany og satte Vagt ved den. »Sejerstenen« brugtes som Motiv paa de 50 Pfennigs Pengesedler, man brugte i Overgangstiden 1918—20. Det var ved denne Mindesten, at Byens første Sogneraadformand, den nu 93-aarige Skibsfører Jes Asmussen, Sandager, bød den danske Konge Christian X velkommen til Rinkenæs i 1920.

Underjæger Sejer Steffensen blev begravet Dagen efter sin Død paa en beskeden Plads ved det nordlige Dige paa Rinkenæs Kirkegaard. Graven blev for ca. 40 Aar siden indhegnet med Jernstænger paa Granitpiller. Paa en stor Sandstensplade med Ornamenter om en Oval læses følgende:

Herunder hviler
det første Offer for
Fædrelandet i Kampen 1848
Seier Steffensen Botterup
fra Vejle Amt født den 29. Juli 1823
1. Jægerkorps 4. Kompagni,
faldt i Rinkenæs Overbye den 6. April 1848
1. Mos. B. 50, 44 [skal være 24].
Se jeg døer, men Gud skal være med Eder.
Fred med dig vor Broder Seier,
Hist du Seiers Palme ejer,
Thi dit Løsen var for sand:
Gud og Konge, Fædreland.
I det gaadefulde Møde
Du for Danmark stred og døde.

Disse nationale Mindesmærker er rejst af Sognets Beboere, og Indskrifterne skal efter Overleveringerne være forfattet af den daværende Degn i Rinkenæs H. J. Nielsen. I mange Aar passede Ejeren af Nørre-

mølle, Gaardejer Chr. Hanssen, utrætteligt og trofast disse Minder. Nu værner Sognets Beboere om dem.

Ølsted Kirkebog giver disse Oplysninger om Sejer Steffensen:

»Seier, Søn af Stephen Sejersen og Hustru Ane Nielsdatter, født og hjemmedøbt i Ølsted Sogn 29. Juli 1823. Daaben publiceret i Ølsted Kirke 5. Okt. 1823.

Konfirmeret i Ølsted Kirke 22. April 1838.

Dom angaaende Kundskab og Opførsel: Meget godt oplyst og meget sædelig.«

Paa en Tavle paa Nordmuren i Ølsted Kirke læses følgende:

»Til hæderlig Ihukommelse og Efterligning i Mod og
Tapperhed til Fødelandets Forsvar nævner dette Sogn
Sejer Steffensen
af Bottrup

der var den første, som ofrede sit unge Liv i Kampen for
Slesvig under Fægtningen ved Rinke­næs d. 6. April 1848.

Ja med Takkesang vi møde

Thi det var for os I døde.

Tak for eders Heltemod!

Tak for hver en Draabe Blød!

Tak I dyrebare Sjæle!

Evigt er Jert Eftermæle.«

Paa Rammen staar: Første Skud fra Krigerskare
o. s. v. (se Indskriften Side 195).

Den 6. April 1948 mindedes man i Rinke­næs Sogn Hundre­daars­dagen for Sejers Død. Det skete dels ved Kransenedlægning paa hans Grav, dels ved en smuk Højtidelighed ved Sejer-Stenen i Udkanten af Rinke­næs By, efter at Sognets Skolebørn havde været samlet om Morgenen til en Mindefest i Kirken. Der blev holdt mange Taler, og Regimentsmusikere fra Sønder-

borg spillede. Pastor Christensen fra Ølsted bragte en Hilsen fra Ølsted Kirke og nedlagde en Krans, og Sogneraadsformand Hans Nissen, Ølsted, nedlagde en Krans fra Ølsted Sogneraad, idet han fremhævede, at Danmark stadig har raske unge Mænd, der er opfyldt af en Fædrelandskærlighed saa stor, at de er rede til at give Livet i Farens Stund. Endvidere blev der nedlagt Kranse og Blomster fra Hæren, Rinkenæs Sogneraad, Foreninger med flere samt af Steffensens efterlevende Slægtninge.

MINDESTEN GENREJST PÅ GIVSKUD KIRKEGÅRD

Af byrådssekretær *Niels Jacobsen*, Kolding.

I sønlig ærbødighed lod forhenværende borgmester i Kolding, postmester og toldkontrollør sammesteds, commerceråd Jens Riis i året 1765 rejse en mindesten paa Givskud kirkegård. Den var i datidens stil smukt ornamenteret, men i de henved to hundrede år, den har været udsat for al slags vejrlig, har den lidt adskillig molest, hvorfor den i året 1948 ved Kolding kommunes foranstaltning er bleven rensat og ved billedhugger O. Gudnason i Give med betydelig kunstnerisk indlevelse restaureret, og er nu genrejst, ikke på sin gamle plads ved kirkens korgavl, men opstillet mod kirkens sydmur, hvor lysvirkningen i det smukke mindesmærke skønnes bedre.

Som det vil fremgå af hosstående afbildning af mindestenen er dens tekst omgivet af blomsteromvundne søjler og har foroven billeder af den opstandne Kristus samt af evangelisterne Mathæus og Marcus, medens de to andre evangelister Lucas og Johannes har plads under teksten på hver sin side af dødssymboler, og under disse ordene: *Memento mori.*

Mindestenens tekst er iøvrigt:

Jac. 2. Cap. V. 18
 Viis Troen i Gierningen
 Det viiste
 I Livet priisværdige I Døden Salige
 Jørgen Pedersen af Riis
 og hans Hustru
 Johanne Jens Datter.

Af deres Børn er her med dem begravne 1. Mette, 2. Else, 3. Kirsten og hendes Mand døde i Nykirke Sogn. 4. Peder Riis var K. Mjst. Byfoged i Nysted i Lolland og døde der. 5. Jens Riis a. p. t. K. Msts. Commerceraad, Controlleur og Postmester i Colding. Med hans 2den Hustru Maren Madsdatter (som med hendes 2den Mand døde i Nykirke Sogn), havde han kun et Barn Key Riis som og er her begravet.

Gud give os og dem for Jesu Lidelse
 til evig Salighed en glad Opstandelse.

Aab. K. 14 V. 13.

Salige ere de døde, som dør i Herren,
 Ja aanden siger de skal hvile af deres Arbejde,
 men deres Gierninger følge med dem.

Giufskud Kirkegaard 1765

Jens Riis.

Om de personer, den gamle borgmester her saa smukt har villet hædre, ved man såre lidt, men om borgmesteren en del mere, bl. a. har forfatteren P. Eliassen i Vejle amts årbog for 1911 givet en ret udførlig karakteristik, og i den by, hvor han øvede sin stærkt påskønnede manddomsgerning, er hans minde stadig levende, idet der her er bevaret et større kvarter, der bærer navnet Riis Toft, hvorpå bl. a. er opført »Kolding Kristkirke« og »Riis Toft Skole«, og gennem et »Jens Riis legat« ydes årlig ret betydelige summer

til trængende medborgere i Kolding. Af dette legats midler skal også afgives 5 Rigsdaler årlig til vedligeholdelse af graven på Givskud kirkegård og understøttelse af fattige i Givskud sogn, efter vore dages forhold et ringe beløb, men på det tidspunkt, det blev skænket, betydelig mere værdifuldt.

Jens Riis blev født i Riis i Givskud sogn den 16. april 1691 og døde i Kolding den 12. august 1779. Han havde været borgmester i byen fra 1723 til 1759, men fungerede som postmester fra 1715 til sin død. I sit ægteskab med enken efter den tidligere postmester i Kolding von Wahren, Johanne Arvedsdatter, havde han 5 børn. På en gravplade i Kolding Sct. Nikolaj Kirke, hvor borgmester Riis blev begravet — i amtsforvalter Roeds kapel — siger han selv herom:

Fem Søskende med mig har vi i Verden været,
 Fem Børn haver Gud i Naade mig foræret,
 Fem Lig, det femte jeg, har tillugt dette Sted,
 Fem Jesu dybe Saar er vores Salighed.

Af mindesmærkets tekst synes at fremgå, at borgmester Riis havde været gift anden gang med Maren Madsdatter, der to gange tidligere havde været gift og i andet ægteskab havde sønnen Key Riis, men det bekræftes ikke af de øvrige efterretninger, så en eller anden uoverensstemmelse synes at foreligge.

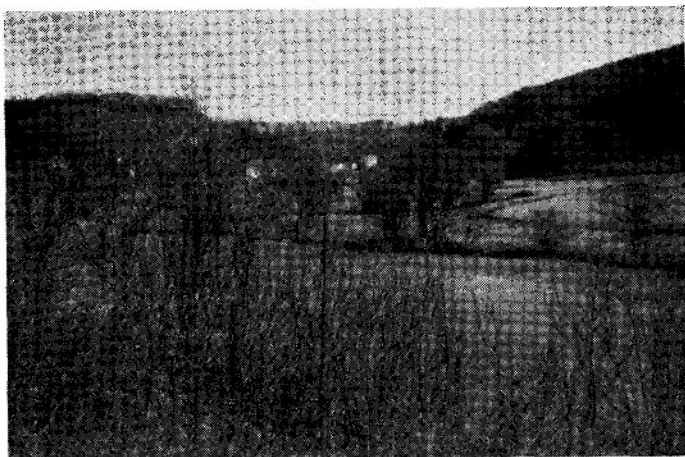

Fig. 22. Lerbæk Vandmølle (Nr. 76).

S. B. fot.

VANDMØLLER
OG ANDRE VANDKRAFTUDNYTTELSER
I VEJLE AMT

Af Lektor, Dr. phil. *Steen B. Bocher.*

76. L e r b æ k V a n d m ø l l e, Hover Sogn, Tørrild Herred. Greis Aa.

Møllen ligger ca. 5 km Nordvest for Vejle ved Hovedvej Nr. 18. Greis Aa er her opstemmet til en ret stor Møllesø. Faldet er ca. 4 m. Vandkraften udnyttes ved en 65 HK. Turbine (62 effekt. HK.). Om Vinteren klarer næsten hele Malingen med Vandkraften, om Sommeren kan den kun klare ca. 50 %. Det generer Møllen en Del, at Hopballe Mølle, der er Elektricitetsværk, stemmer paa andre Tider end Møllen her. Møllen er en moderne Valsemølle, der fremstiller Hvedemel, Rugmel og Byggryn. Sommeren 1940 arbejdedes i Døgn-drift med Hvedemølleri (5 Tdr. i Timen). Under nor-

male Forhold maler Møllen ogsaa Grovmaling. Det er af stor Betydning for Møllen, at den ligger godt rent trafikmæssigt.

Oplysninger om Møllen i tidligere Tid:

Det vides ikke, hvornaar Møllen er grundlagt; men der gaar Sagn om, at det skal være i det 15. Aarhundrede. Dette stemmer meget godt med, at Møllen antagelig er anlagt samtidig med Lerbæk Hovedgaard, til hvilken den hørte fra den ældste Tid og ogsaa nu hører. — Møllen omtales første Gang i Matr. 1664 (Godsarkivet brændt); den hørte da under Gaardens Takst.¹⁾ — Ifølge Markbogen (1683) kunde Møllen ikke bruges 1 Maaned om Sommeren, fordi der stemmes ved Faarup Sø. Møllen havde kun 1 Hjul og 1 Kværn. »Vandet har ellers sit Fald af Naturen.« Hover Sogn og omliggende Byer er stadige Møllegæster til Møllen. Møllen siges undertiden at være plaget af Bagvand. Stenen er 10 Kvarter bred, »og stemmes Vandet 1 Alen højt«. Der var ingen Jord til.²⁾ — Ifølge Modelbogen havde Møllen Underfaldshjul. »Drives af en Aa, som kommer fra Faarup Sø, som ikkun giver for lidt Vand udi Tørke og stor Frost, hvor over han ofte ikke skal kunne male. Ved Omløbet er 4 Stigbord med en Bro over dem og Malekarmen til Møllen. Har Søgning af Ure og Hover By og noget af Jelling Sogn. Naar Bekostningen fragaar, eragtes at denne Mølle kan anses af Malingen for Hartkorn 4—6—0—0.« Gl. Matr. 8 Tdr.³⁾ — Ifølge Matr. 1688 blev Møllen ansat til Mølle-skyld 4—2—0—0 og A. og E. Hartk. 0—3—2—1⁴⁾ eller 0,45 Td. Hrtk.⁵⁾ I det 18. Aarhundrede hørte Møllen til Lerbæk Gaard, der 1730—44 tilhørte Kronen. 1695 var Møllens Landgilde 16 Tdr. Rugmel. Mølleren skulde selv vedligeholde Møllen. 1744 var Landgilden ligeledes 16 Tdr. Mel eller i Penge 26 Rdl. 4 Sk. 1683

havde Møllen faaet indlagt Grubbeværk, hvoraf yderligere 2 Tdr. Mølleskyld⁶⁾ — 1770 takseres Møllen til Brandassurance. Det meddeles, at den er helt nyopført 1769; den beskrives saaledes: Et Møllehus af 2 Etagere, det underste 7, men det øverste kun 6 Fag Bindingsværk. Derudi er baade en ordinaire Kornkværn med 2 rhinske Sten, saa og et efter dertil erholdt kgl. allernaadigst Bevilling anlagt Grubbe- og Perlegrynsværk af 2de Pillekværne, hvortil bruges (4) engelske Sandsten og en Grynkværn med 2 rhinske Sten. Drives med 2 differente Vandhjul uidentil. — Desuden Kornog Grynkammer. Takseret til 2900 Rdl. Møllerens Bellig takseredes til 100 Rdl. 1793 takseredes Møllen til 2200 Rdl., Stuehuset til 200 Rdl., Stald og Gæstestald til 100 Rdl., ialt 2500 Rdl.⁷⁾ — Grubbeværket var aabenbart noget ganske særligt; *de Hofmann* omtaler det specielt og siger, at det var kostbart.⁸⁾ 1820—30 var Møllen blevet Selveje. Den havde samlet en Lod ved Møllen paa 1—0—3—³/₄ A. og E. Hrtk. Møllen havde Ret til uafbrudt Brug af Vandet og blev drevet af 2 Underfaldshjul. Der var 2 Melkværne og 2 Pillekværne. Den ordinære Mølleskyld var privilegeret; de 2 Tdr. paa Grubbeværket uprivilegeret.⁹⁾ — 1838 formaledes paa denne og Holms Mølle ialt 4500 Tdr. Korn til Mel og Gryn.¹⁰⁾ — 1848 var der Hørmølle (Skætter) paa Møllen; det nedbrændte dette Aar, men genopbyggedes straks.¹¹⁾ — Møllen omtales 1859.¹²⁾ — 1863 købtes Møllen for 84,000 Kr. Dens Hartkorn var da 1—6—1—2³/₄.¹³⁾ — 1877 grundlagdes Melmøllen som Handelsmølle. Antagelig er det samtidigt hermed, at Underfaldshjulene blev erstattet med Overfaldshjul. — 1906 var Ejendomsskylden 70,200 Kr. Møllebygningen var opført i 2 Stokværk med 3 alm. Overfaldshjul. Den var grundmuret og havde Tegltag, medens en Længe, hvori der var Bageri m. m., var af Bindingsværk. Mølle-

dammen var paa 5 Tdr. Land.¹³⁾ — De 3 omtalte Hjul skal efter Sigende have været paa ca. 16, 16 og 40 HK. Der skal ogsaa en vis Periode omkring Aarhundredskiftet have været Træsliberi paa Møllen. — Om Opstemningen meddeles følgende efter Landvæsenskommis-sionsforretning 1884. Flodemaalsmærket var Overkan-ten af en Jernspiger, »dog er det af H. t. en mulig For-bedring i Afvandingen af Lodderne Matr. Nr. 8 b, 10 a, 9 a og 3 a af Hørup, vedtaget, at Mølleren skal anvende en vekslende Opstemning indtil 1. Oktober 1887, saa-ledes at han hvert Aar fra 1. April til 1. Oktober med Undtagelse af et Tidsrum af 4 Uger efter St. Hansdag, i hvilken Tid Vandet ikke maa stemmes over Flode-maalet, daglig maa opstemme Vandet indtil 1 Fod eller 10 Decimaltommer over Flodemaalshøjden, men dertil ligeledes daglig sænker Vandstanden $\frac{1}{2}$ Fod under Flodemaalshøjden, for de øvrige 6 Maaneder af Aaret, nemlig 1. Okt. til 1. April indskrænkes Forpligtelsen til Sænkning indtil Flodemaalshøjden. Naar ingen af Ejerne af ovennævnte 4 Lodder, som er interesserede i det iværksatte Forsøg med den vekslende Opstemning, inden 1. Oktober 1887 forlanger Tilbagevenden til Op-stemning efter Flodemaallet, skal Vedtægten om den vekslende Opstemning anses for vedtaget for bestan-dig.« Det er uklart, hvorledes denne Forskrift har kun-net forliges med, at Stigbordene ikke maatte være højere end Flodemaallet, og at der skulde anbringes et Ringeværk, der ringede paa Møllen, naar Vandet steg over Flodemaallet.¹⁴⁾ — Der anvendes ikke vekslende Opstemning nu. — Møllen omtales 1926.¹⁵⁾ — Den nu-værende Bygning er fra 1909.

Literatur: ¹⁾ R. A. Matr. 1664, p. 324 b. — ²⁾ R. A. Markbog Nr. 787. — ³⁾ R. A. Modelbog Nr. 1761 p. — ⁴⁾ R. A. Matr. 1688, p. 87. — ⁵⁾ H. Pedersen, 1928, S. 129. — ⁶⁾ V. L. A. Viborg Landstings Skøde- og Panteprot. Nr. 26, p. 536, Nr. 29, p. 52 b, Nr. 39, p. 603 b, Nr. 41, p. 728, Nr. 42, p. 493 b, Nr. 49, p. 860 b.

— 7) V. L. A. Brandtaxation, Tørrild H. 1769—96. — 8) de Hoffmann, 1786—88. — 9) M. K. Sogneprot. — 10) R. A. Stat. Efterretn. om Jyllands Amter, 1838. — 11) N. Meyn og H. Loft, 1934, S. 674. — 12) Trap, 1859, S. 905. — 13) Danske Gaarde, 1. Saml. I, S. 698 f. — 14) Hedeselskabet i Viborg, Regulering af Greisaa, 1934, Bilag 2. — 15) Trap, 1926, S. 646. — Desuden: Trap, 1906, S. 398. — Heltoft, 1925, S. 6 i V. A. A. — R. Mortensen, 1934, S. 29.

77. Lille mølle, Øster Nykirke Sogn, Nørvang Herred. Gudenaå.

Det er ikke lykkedes at finde Stedet, hvor denne Mølle har ligget. Paa Egnen er dens Historie fuldkommen ukendt. Mest sandsynligt er det, at den har ligget i Nærheden af Mølgaard. I Matr. 1664 anføres den lige nedenfor denne Gaard. Ved Mølgaard har der ganske sikkert været en Vandmølle drevet af Kilderne ved Gaarden, hvor der ses Rester af en Dæmning; men denne Gaard ligger nu i Skanderborg Amt. Muligvis har den dog tidligere hørt til Koldinghus Amt, idet den i Markbogen er opført under Øster Nykirke Sogn.

Oplysninger om Møllen i tidligere Tid:

Møllen omtales første Gang i Matr. 1664: »I lang-sommelig Tid været øde og derfor ikke i Hrtk. anslagen. Skylder 4 Tdr. Mel.«¹⁾ — Modelbogen har følgende: Liden Mølle har i mange Aar været øde, og ikke fast kan kendes, hvor den haver standen. Synes og ikke bekvem eller tjenlig Sted til Mølle. Er ingen som vedkender sig Stedet, og derfor er faldet til Omdrag i Gl. Matr. for 4 Tdr. Hrtk. Efter dens Brøstfældighed synes ikke at kunne sætte den for Hrtk. selv om den skulde blive genopbygget.²⁾

Literatur: ¹⁾ R. A. Matr. 1664, p. 434. — ²⁾ A. A. Modelbog Nr. 1761, p. 11 b.

78. Lihme Klædefabrik, Nørup Sogn, Tørrild Herred. Vejle Å.

Fabrikken ligger lidt oven for Randbøldal Fabrik.

Den hører nu med til denne Virksomhed og har gjort det fra 1897; Aaen er paa den ret korte Strækning gennem Randbøldal opstemmet 3 Gange. Første Gang drejer det sig om en Engvandingskanal, ved hvis Afslutning der er et lille Turbinehus. Faldet er her ca. 4 m, men det er kun en lille Del af Aaens Vand, der gaar denne Vej. Aaen og Afløbet fra Turbine Nr. 1 mødes, og her er den næste Opstemning med en stor Frisluse og Tilløb til et muret Bassin, der er Mølledam for Turbine Nr. 2 ved Lihme Klædefabrik. Fra Frislusen ledes Vandet uden om Lihme Fabrik og direkte til Randbøldals Mølleløb. Faldet ved Lihme Klædefabrik er ca. 4 m. Der er Turbine. De 2 øverste Turbiner har i den seneste Tid fremstillet Elektricitet, der gennem Luftledning sendtes til Randbøldal Fabrik (se iøvrigt denne). Nu er der installeret Forspindemaskiner.

Oplysninger om Virksomheden i tidligere Tid:

Kort før 1870 var her et lille Karteri; det købtes 1870, og 1875 byggedes det nuværende Fabrikshus, hvori der indrettedes Klædefabrik og Uldspinderi. Opdæmningen var til at begynde med kun et simpelt Parallelløb, og Faldet har ikke været saa stort. Der var et Underfaldshjul med en Diameter paa ca. 7 $\frac{1}{2}$ Alen. 1882 fabrikeredes Schawler, Dækkener, Gulvtæpper og Strik-kegarn.¹⁾ — 1897 solgtes Fabrikken til Randbøldals Ejer, Grosserer Grøn, der købte alt op i Omegnen af Randbøldal Fabrik. Konkurrencen herfra var ogsaa blevet meget skarp. Endnu i 1906 var der Klædefabrik i Bygningen her.²⁾

Literatur: ¹⁾ A. H. H. Smith, 1882, 47. ²⁾ Trap 1906, S. 387. De øvrige Oplysninger stammer dels fra Regulativ for Vejle Aa, 1892, dels fra Oplysninger og gammel Tegning af Fabrikken paa Østengaard ved Knabberup.

79. Lindeballe Skvatmølle, Lindeballe Sogn, Nørvang Herred. Tilløb til Omme Aa (til Skjern Aa).

Lærer Mortensen, Lindeballe, oplyser, at der for en Del Aar siden blev fundet mærkelige Pælerester Nordvest for Smedien i Byen. Han mener, det drejer sig om en Skvatmølle. Til for ganske nylig førte en Grøft ned mod Stedet fra en Sænkning i Terrænet Syd for Hovedvejen. Der er nu Have i Sænkningen; men det menes, at der ret sent har været Vand i den. Træresterne tørrede desværre væk, saa de ikke nærmere kunde undersøges. — Man kan endnu se, hvor den omtalte Grøft har gaaet.

80. Midtjyllands Elektricitetsforsynings-Selskab, Centralen Dørslund, Brande Sogn, Nørvang Herred. Skjern Aa.

Lige Nord for Brande er Skjern Aa opstemmet til en meget lang Sø, der strækker sig helt til Arvad Mølle. Der er ved Værket et Fald paa 5 m. Vandkraften udnyttes med 3 Turbiner paa henholdsvis 140, 80 og 70 HK. Desuden er der 3 Dieselmotorer paa henholdsvis 330, 660 og 1100 HK. Værkets Produktion er paa ca. 1¹/₂ Mill. KWh., hvoraf ca. 30 pCt. produceres ved Vandkraft. 5. Juli 1940 produceredes ialt 1570 KWh., hvoraf de 970 KWh. var fremstillet ved Vandkraften. — Værket har et Højspændingsledningsnet paa ca. 200 km, der i 2 Ringe forsyner 80 Transformatorstationer. Oplandet strækker sig til Grindsted, Vandel, Smidstrup, Bjerglev, Timmet, Nr. Snede, Tyregod, Kars-toft og Sdr. Omme Arbejdsanstalt. Der er enkelte Enklaver med smaa Elektricitetsværker som f. Eks. Sdr. Omme.

Oplysninger om Værket i tidligere Tid:

Værket er anlagt 1922. Anlægsudgifterne var meget smaa, da Opstemning og Turbinehus med 2 Turbiner allerede fandtes, idet der 1918 var blevet anlagt en Lyngmelsfabrik paa Arvad Mølles Steinmeret. 1931—32 fandtes der kun de 3 Turbiner og den lille Dieselmotor. Der var tilsluttet 4400 HK. i Motorer fordelt paa 50 Transformatorstationer. Prisen var 35 Øre pr. KWh. baade for Lys og Kraft.¹⁾ — 1937—38 var der installeret endnu en Dieselmotor (den sidste opstillet 1939). Der var tilsluttet 10031 HK. i Motorer fordelt paa 54 Transformatorstationer. Prisen pr. KWh. var 20 Øre.²⁾

Literatur: ¹⁾ Stat. Medd. 4 Rk. Bd. 93, H. 5. — ²⁾ Samme Bd. 109, H. 2.

81. Mindstrup Vandmølle, Hveisel Sogn, Nørvang Herred. Tilløb til Alsted Mølleaa (til Gudena).

Møllen har ligget ca. 600 m Nordnordvest for Gaarden, hvor en Markvej gaar over den lille Bæk, der i Nutiden kun fører ganske lidt Vand. Faldet kan heller ikke have været ret stort, næppe meget over 2 m. Der er her for et Aars Tid siden ved Regulering af Vandløbet fundet en lille, gammel Møllesten (ca. 1 Alen i Diameter). Paa Matrikelkort, Orig. I, opmaalt 1791 findes lige Nord for Gaarden »Mølle Maden«, ca. 400 m Nord herfor »Mølle Heden« og mellem disse to lidt vestligere »Mølleagre«.

Oplysninger om Møllen i tidligere Tid:

Det vides ikke, hvornaar Møllen er grundlagt; men antagelig er det sket samtidig med Gaardens Grundlæggelse. Den omtales første Gang i Præsteindberetning 1638: »Neden for Gaarden norden ligger en liden

Mølle, som hører til Hovedgaarden.«¹⁾ — 1664 laa Møllen under Gaardens Takst. Landgilden var 6 Ørter Mel. Paa Møllens Jord kunde saas $\frac{1}{2}$ Td. Rug og $\frac{1}{2}$ Td. Byg samt avles 3 Læs Hø.²⁾ — Møllen omtales i Jordebog over Mindstrup Gaard 1665. Dens Hrtk. var da 3—6—0—0.³⁾ — I Markbogen findes 2 Beskrivelser af Møllen. Den første skyldes antagelig Taxermændene, den anden Mølleren. Ifølge den første Beskrivelse havde Møllen kun 1 Kværn, der blev drevet af Overfaldsvand. »Har sit Vand fra Moser og Kær. Har Mangel af Vand i Tørke. I stor Vandflod kan ej male, formedelst Vandet ej kan have sit Fraløb, som det burde. Har ingen vis District, uden hvem som selv vil lade male hos ham.« I den anden Beskrivelse meddeles om Kværnen, at der i den findes »to gamle Sten, som er forløbne og tynde«. »Er en ringe Del Vand til Møllen, og males intet om Sommeren, naar det er tørt, thi da har den ingen Vand eller Tilløb. Har ingen syndelig Søgning andet end den maler Gaardens Korn.«⁴⁾ — Modelbogen har følgende: »Mindstrup Mølle har 1 Kværn, som drives af et lille Overfaldshjul. Har Tilløb af en liden Bæk, af liden Væld straks ved Møllen. Fattes Vand den meget tit, uden naar der kommer vel Regn og Tøvejr om Vinteren, og som den ikkun sjælden kan male, har den ingen visse Møllegæster. Har hidtil skullet give af Malingen og nogen Jord, han har til Møllen, 4 Tdr. 6 Skrp. Rug. Naar Omkostningen fradrages eragtes ikke at kunne svare højere af Møllen end Hrtk. 1 Td.« Gl. Mlsk. 3—6—0—0.⁵⁾ — I Matr. 1688 blev Møllen ansat til Mlsk.: 1—0—2—0 og A. og E. Hrtk. 0—6—0—2⁶⁾ eller 0,77 Td. Hrtk. paa 7,4 Td. Land dyrket Jord.⁷⁾ — Møllen omtales sammen med Hovedgaarden 1666, 1686, 1687, 1720 og ca. 1740.⁸⁾ — Danske Atlas skriver i en Note: »Mindstrup

Mølle var en liden Græsmølle, er for en Snæs Aar siden nedbrudt af O. R. Krabbe til Mindstrup Gaard.⁹⁾ — Endnu 1820—30 omtales Møllens Hrtk. under Gaarden.¹⁰⁾ — 1837 blev der anlagt en Vindmølle i Sognet. Den malede dette Aar ca. 1000 Tdr. Korn til Gryn (NB. ikke Mel).¹¹⁾

Literatur: ¹⁾ O. Nielsen, 1874—76, S. 63. — ²⁾ R. A. Matr. 1664, p. 428. — ³⁾ V. L. A. Jordebog over Mindstrup Hovedgaard 1665. — ⁴⁾ R. A. Markb. Nr. 775. — ⁵⁾ R. A. Modelbog Nr. 1761, p. 11 b. — ⁶⁾ R. A. Matr. 1688, p. 31 b. — ⁷⁾ H. Pedersen, 1928, S. 125. — ⁸⁾ V. L. A. Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol Nr. 23, p. 263, Nr. 30, p. 131, Nr. 37, p. 18 og Nr. 45, p. 311 samt de »Nygaardske Sedler«. — ⁹⁾ Danske Atlas, 1769, V, S. 980. — ¹⁰⁾ M. K. Sogneprot. — ¹¹⁾ R. A. Stat. Efterretn. om Jyllands Amter, 1838.

82. Mølholm Vandmølle, Vejle. Mølholm Aa.

Lige Syd for Vejle By ved Hovedvej Nr. 18 ved Mølholm Bakken ses endnu Rester af denne ca. 1920 nedlagte Vandmølle. Der er nu Anlæg; men Mølledammen og Faldet er bevaret. Der har været 5 m Fald over Hjulet og 1 m ekstra fra Vandspejlet. Renden har været ca. 2 m bred. Der var Overfaldshjul. Vandmængden er nu aftaget meget, idet Vejle Vandværk har tappet det meste af Mølholmdalens Vand.

Oplysninger om Møllen i tidligere Tid:

Møllen skal være anlagt omkring 1820.¹⁾ — 1842 synes den at være blevet forandret, saa den kunde klare »al Slags Kornmaling«. Antagelig er Mølleriet gaaet godt, for 1846 opførtes der en Vejrmølle. Der var 40 Tdr. Land Eng og Skov til Møllen.¹⁾ — Den omtales 1859 og 1922.²⁾³⁾ — Ca. 1920 blev Møllen købt af Vejle Kommune, der først indrettede Restaurant her. 1925 blev Møllen tildels nedrevet, og for faa Aar siden blev det hele reguleret.

Literatur: ¹⁾ J. E. Tang Kristensen i Vejle Amts Folkeblad, 14. Novbr. 1935. — ²⁾ Trap, 1859, S. 828. — ³⁾ D. Bruun, 1922, S. 213.

83. Møllersminde Vandmølle, Pjedsted Sogn, Holmans Herred. Tilløb til Skjærup Aa (til Bredstrup Spang Aa).

En lille Bæk, der gaar gennem Pjedsted By, er lige Syd for Gaarden »Møllersminde« opstemmet til et Par smaa Damme. Faldet ved den største (østligste) er ca. 3 m. Her laa der indtil for ca. 5 Aar siden en lille Vandmølle, der kun malede for Gaarden. Vandmængden er i de sidste Aar aftaget saa meget paa Grund af Dræning, at der ikke mere var Vand nok selv til denne lille Mølle. Møllen omtales 1906 under Gaarden: den havde Egebindingsværk, Tegltag og blev drevet af et aimindeligt Overfaldshjul.¹⁾

Literatur: ¹⁾ Danske Gaarde, 1. Saml I, S. 868. — Desuden: Trap, 1906, S. 419, og maaske D. Bruun, 1922, S. 212.

84. Mørkholt Møllested, Gaarslev Sogn, Holmans Herred. Mørkholt Bæk.

Lige Nord for Mørkholt By ses Spor ved Bækken, der kan tydes som Rester af Mølledæmning. Møllen har antagelig været en Skvatmølle. Møllen nævnes kun 1437 i et Brev fra Ribe Kapitel paa Gravenggaard. Urnegaard, 2 Gaarde og 1 Møllested i Mørkholt.¹⁾

Literatur: J. J. Ravn, 1918, S. 246 og Ravn og Ussing, 1916, S. 28.

85. Nebbegaards Vandmølle, Gaarslev Sogn, Holmans Herred. Nebbe Møllebæk.

Møllen, der er nedlagt for ca. 4 Aar siden, ligger ca. 1½ km Nord for Nebbegaard ved en lille Bæk, der lige Vest for Vejen er opstemmet til en lille Møllesø, der er meget tilgroet. Faldet er paa ca. 4,25 m. Vandkraften udnyttedes ved et smalt Overfaldshjul paa ca. 4 m Diameter. Hjulet staar der endnu. Da Møllen blev nedlagt var der 2 Grovkværne; men der maledes kun for et Par af de nærmeste Naboer, saaledes at det ikke kunde be-

tale sig at reparere Møllen, da den faldt i Staver. Det var ikke Vandmangel, der gjorde, at Møllen maatte nedlægges; selv om det var daarligt med Vandet om Sommeren, var det godt nok om Vinteren. — Møllen har ikke altid ligget paa samme Sted. Matrikelkortet, Orig. I, Nebbegaards Jorder, opmaalt 1805, har Vest for Gaarden »Mølkjær«. Møllen kan have ligget lige ved Vejen fra Nebbegaard til Rands.

Oplysninger om Møllen i tidligere Tid:

Det vides ikke, hvornaar Møllen er grundlagt; men antagelig er det sket samtidig med Gaardens Grundlæggelse. Møllen omtales første Gang 1576, da Kronen fik Halvdelen af den. 1578 fik Kronen Resten.¹⁾ — Møllen omtales 1610 og 1622; der var da ingen Avl til.²⁾ — 1636 var Møllens Landgilde 6 Ørter Mel.³⁾ — 1660—61 var Møllen ganske afbrændt sammen med Gaarden.⁴⁾ — 1664 blev Møllen ansat til Hrtk.: 4—2—0—0.⁵⁾ — 1676 skøder Kronen Nebbegaard med Mølle til J. L. Risom, der selv havde opbygget Gaard og Mølle efter Branden under Krigen.⁶⁾ — Markbogen beskriver Møllen saaledes: »Er ikkun en Skvatmølle, liggende paa Nebbegaards Mark og af Commisær J. L. Risom oprettet efter Krigtidens Ødelæggelse. Er ubeboet, og det ringe Hjul ej drives med andet Vand, end hvad som opstemmes udi en af Gaardens Fiskedamme. Den bruges og ej til anden Maling, end hvad den til Gaarden kan forrette.«⁷⁾ — I Matr. 1688 ansattes Møllen til Mlsk.: 1—4—3—0. Den gamle Mlsk. var 3—6—0—0.⁸⁾ — Møllen omtales i nogle Skøder fra det 18. Aarh. Ca. 1750 meddeles det, at den var fæstet bort og skulde male Gaardens Korn toldfrit samt i Skatter og Landgilde give 14 Rdl. 7 Sk.⁹⁾ — Møllen omtales i Danske Atlas: »Paa Nebbegaards Mark ligger en Mølle og nogle

Huse.¹⁰⁾ — Antagelig er Møllen flyttet noget før dette Tidspunkt. — 1783 kom der ny Fæster, der fik Møllen i Fæste paa Livstid; han havde ægtet den forrige Møllers Enke. Af Fæstebrevets Betingelser skal anføres: 1. »Han sætter straks Mølleværket i brugbar Stand med nye Sten, saa hverken Husbonden eller andre søgende Møllægæster kan klage over Malingen.« 2. Den modtagne Besætning: 2 Bæster, 4 Køer, 1 Ungnød, 1 Spædkalv og 10 Faar, som aarlig græsses paa Nebbegaards Fællesgræsning i Høllheden, hvor de andre Afbyggeres Kreaturer med hans anvises Græsning. . . . Tilligemed Vogn, Harve, Plov med videre altid og bestandig at vedligeholde og tilsvare. 3. Fæstere betaler alle kgl. Skatter, ordinære og ekstraordinære, baade af Møllen og den til den udlagte Jord af A. og E., som er ansat for 4 Skpr. Hrtk. 4. I Landgilde betales der hvert Aars Martini 10 Rdl., og der ydes aarlig et Lispund forsvarlig, godt og velbehandlet Sommersmør, desuden skal Mølleren male alt Nebbegaards Korn forsvarlig uden Skadelidelse og Ophold og uden at tage Told deraf, naar det til Møllen bliver indført, men hvis Ejeren bliver ked af denne Ordning, skal Mølleren betale ham 8 Rdl. aarlig i Malepenge foruden Landgilden og Smørret. 5. Bygningerne skal holdes i Stand af Fæsteren. 6. Fæsteren skal yde sædvanlig Kørsel m. v. 7. omhandler Jorden til Møllen. 8. almindelige Forhold til Ejeren. Indfæstningen var 35 Rdl.¹¹⁾ — Omkring Aarhundredskiftet blev Møllen Selveje. — 1820—30 havde den et Tilliggende paa 3—3—2—2½ A. og E. Hrtk. Møllen blev drevet ved Overfaldsvand, og Mølleren havde Ret til uafbrudt Afbenyttelse af Vandet.¹²⁾ — 1838 formaleddes der ca. 700 Tdr. Korn til Mel og Gryn.¹³⁾ — 1856 byggedes en hollandsk Vindmølle lige Syd for Møllen. Den blev atter nedlagt 1913 (nedrevet 1923).¹⁴⁾ — I

Tiden omkring Aarhundredskiftet var der ogsaa Sigteri, og i Slutningen af 19. Aarh. var der Benstamperi; det var indrettet i den østlige Del af Møllebygningen.

Literatur: ¹⁾ Kronens Skøder I, S. 161 og 184. — ²⁾ R. A. Mandtal, 1610 og 1622. — ³⁾ Koldinghus Lens Jordebog 1636—37. — ⁴⁾ R. A. Jordebøger indsendt i H. t. kgl. Miss. af 1660—62. — ⁵⁾ R. A. Matr. 1664, p. 195. — ⁶⁾ Kronens Skøder II, S. 443. — ⁷⁾ R. A. Markbog Nr. 819. — ⁸⁾ R. A. Matr. 1688, p. 215. — ⁹⁾ V. L. A. Viborg Landstings Skøde- og Panteprot. Nr. 40, p. 361, Nr. 45, p. 431 b, og Nr. 49, p. 745. — ¹⁰⁾ Danske Atlas, 1769, V, S. 969. — ¹¹⁾ J. J. Ravn, 1918, S. 254 f. — ¹²⁾ M. K. Sogneprot. — ¹³⁾ R. A. Stat. Efterretn. om Jyllands Amter, 1838. — ¹⁴⁾ N. Meyn og H. Loft, 1934, S. 512. — Desuden: O. Nielsen, 1876—77, S. 20. — D. Bruun, 1922, S. 212. — Trap, 1859, S. 916, 11979, S. 276, og 1906, S. 420, og 1926, S. 686. —

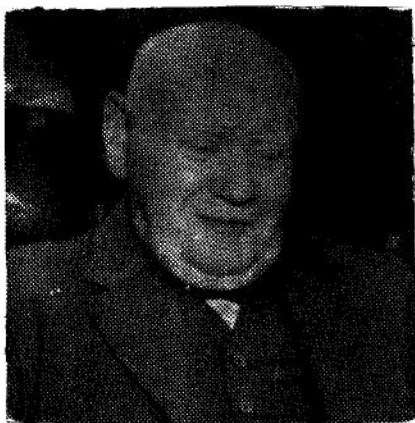
NEKROLOGER

FREDERIK IVERSEN

Den 9. september i år døde den kendte krovært og spillemand Frederik Iversen, manden, der med sin primitive musik og sit muntre vid gjorde sit navn landskendt.

Han blev født på Nørup Mark den 1. september 1864, og hele hans liv og virke var knyttet til Vejleegnen. Hans hjem var et småkårshjem, og der var en stor børneflokk, så der blev ikke råd til at ofre noget særligt på børnenes uddannelse. Tiden viste, at han klarede sig alligevel. Ret gammel var Frederik Iversen ikke, før han åbenbarede sin musikalske begavelse. Der fortælles, at mens musikken ved et høstgilde holdt en pause, sad knægten pludselig på spillemandsstolen og blæste muntret på en redekam, som Pan på sin hyrdefløjte, så folk måtte op og danse. Siden forærede hans far ham en gammel, revnet klarinet og lidt senere en violin. En smule undervisning fik han hos en spillemand i Vejle. Stort blev det ikke til, noderne fik han aldrig lært, men det behøvedes ikke, han havde det hele i øret, og længe før han blev konfirmeret, fulgte han egnens spillemænd på deres farter til markeder og gilder. En kortere tid tjente han ved landbruget, bl. a. hos den kendte kammerherre Bech på Engelsholm. Så lærte han skomagerprofessionen og nedsatte sig i en ung alder som mester i Balle, men også i disse år blev musikken hans hovederhverv. Af egnens gamle spillemænd lærte han et utal af de dansemelodier, der har været almuens eje gennem mange generationer, satte stundom ny »repetiser« til og skabte ud af sin frodige musikalske fantasi ny melodier, der giver et levende billede af tidens typer, som de åbenbarede sig, når de hengav sig i dansen.

En skønne dag lagde han læsten på hylden og blev kro-
mand i Bredsten, og dermed var han kommet i sit rette
element. Han blev en krofar af en egen type. Han vilde, at
folk skulde føle sig hjemme, de skulde have lov til at more
sig på en skikkelig måde, og dertil bidrog han selv ved sin
musik og sit kendte tørre lune, men svir og den slags holdt
han nede med hård hånd. Det var ikke med urette, når
det blev sagt ved hans kiste, at han var en pryd for sin
stand. Adskillige etableringer kom i årenes løb i hans

besiddelse. I flæng kan nævnes Gadbjerg Kro, »Vestkysten«,
»Skovbrynet« og »Provinshotellet« i Vejle, og sidst men
ikke mindst »Trædballehus«, som han omskabte til et
landskendt etablerment. Men overalt bevarede han sit
gode renommé.

Af sind var Frederik Iversen en almuesmand. Han ejede
en ukuelig virksomhedstrang, og han var ven med alt det,
der groede. Hans vid, der var kendt af mer end det halve
land, var almuens, ægte og oprindeligt og født af øjeblik-
ket. Han havde et skarpt blik for sine medmenneskers
små svagheder og pudsigheder og skæmte lystigt der-
med, men oftest tog han brodden af sin skæmt med det
godmodige smil, der indefra lyste op i hans ansigt. Kun
hvor han mødte det forlorne og opblæste, kunde hans vid

blive snærtende. Han nævnte jævnt hen tingene ved deres rette navn. Derfor kunde hans vid falde drastisk, men det blev aldrig simpelt. Frederik Iversens historier og mun-tre repliker er legio og i færd med at blive klassiske.

Landskendt blev Frederik Iversen, da Statsradiofonien »opdagede« ham, og han sammen med sin ven Jens Andersen fra Daugård spillede de gamle dansemelodier fra studiet i København. Da lyttede hele landet, og det erkendtes, at netop således skulde de gamle dansemelodier spilles. Selv radioens danseorkester lærte noget den aften. Siden blev transmissionen gentaget flere gange fra Trædballehus, de to spillemænd måtte på landsturné, kyndige folk skrev melodierne ned, de kom på grammofonplader, så de nu er bevaret for efterslægten. Det er ikke Frederik Iversens mindste fortjeneste.

Hans grav findes på den ny kirkegård i Mølholm, til hvis erhvervelse han havde ydet betydelige bidrag. Efter hans død blev det kendt, at han havde skænket en stor del af sin betydelige formue til opførelse af en kirke i Mølholm.

Hans navn vil leve længe på Vejleegnen.

Chr. Christiansen.

MARKUS CHRISTENSEN

Forhenværende Sogneraadsformand Markus Christensen, Give, døde den 16. September 1947. Han var født i Jelling den 28. Marts 1875 og blev saaledes godt 72 Aar.

Markus Christensen kom efter nogle Arbejdsaar ved Landbruget til Give for at lære Snedkerhaandværket, og her satte han siden Bo, idet han begyndte selvstændig Virksomhed med Snedker- og Møbelforretning. Give var dengang en lille Landsby paa Skellet mellem ondt og godt, ringeagtet og anset: Vesteregn og Østeregn. Naar dette fra gammel Tid hævdvundne Skel blev udslettet, og Give vandt frem til jævnbyrdig Stilling blandt jyske Stationsbyer, medens Omegnen ved Plantning og Kultivering bragtes paa lige Fod med de bedste Markers Grøde andre Steder, skyldtes det Mænd, blandt hvilke Markus Christensen maa nævnes med Ære.

Allerede tidligt forstod Markus Christensen, at skulde By og Egn ud af Stilstanden, var Ungdommens Udvikling og Dygtiggørelse en Betingelse herfor. Ivrigt tog han Del i Ungdomsarbejdet; ikke mindst laa det ham paa Sinde som første Skridt at interessere de unge for Gymnastik- og Skyttesagen. Og snart gik han videre: begyndte et omfat-

tende Arbejde for Teknisk Skole baade som Lærer, Bestyrelsesmedlem og Formand gennem mange Aar. Ogsaa Give Haandværkerforening drog Gavn af hans Indsigt og Evner; i ca. 30 Aar virkede han i Styrelsen, deraf en Aarrække som Formand. Formand var han ogsaa en Tid for Sognets Sygekasse.

Mest kendt udadtil er vel nok Markus Christensens Kommunalstyre. I 1913 indvalgte han i Give Sogneraad, hvor han virkede til 1937; i 20 Aar var han Sogneraadets højt-skattede Formand. Grundlæggende paa mange betydningsfulde Punkter blev hans Arbejde ogsaa her. Hans Omsorg for Ungdomsopdragelsen gjorde, at han som ledende Kraft

i Sogneraadet arbejdede for den bedst mulige Skoleordning. Da saaledes Planen vedrørende en kommunal Realskole kom frem og fandt tilfredsstillende Løsning, var han den varmeste Talsmand for Sagens Gennemførelse.

Markus Christensen blev »Kommunalmand« af betydelig Format, hvad ogsaa fik Udtryk ved, at han i 16 Aar var Medlem af Vejle Amts Sogneraadsforenings Bestyrelse, deraf 8 Aar som Formand. I en Aarrække var han tillige Medlem af De samvirkende Sogneraadsforeningers Bestyrelse.

I hele sin Gerning og i al sin Færd forblev han den uegennyttige Mand, en god Borger, en tro Tjener, der arbejdede meget og mere for andre end sig selv. Som offentlig Paaskønnelse modtog han 1943 Dannebrogsmændenes Hæderstegn, forlængst var han udnævnt til Æresmedlem af Give Haandværkerforening og Æresmedlem af Vejle Amts Sogneraadsforening.

Rasmus Mortensen.

FREDERIK KNUDSEN

I en Alder af henved 85 Aar døde Overretssagfører Frederik Knudsen, Vejle, den 24. September 1948. Vejle Amts historiske Samfund har i ham mistet en god Ven.

Frederik Knudsen var Søn af Entreprenør Ludvig Knudsen og Hustru Johanne Winther og blev født i Odense den 27. Maj 1864. Han afgik fra Herlufsholm som Student 1882, og 1888 tog han juridisk Embedseksamen. Efter at have været By- og Herredsfuldmægtig i Holstebro (1889) og i Nykøbing M. (1890) kom han 1894 til Vejle, hvor han siden har drevet Sagførervirksomhed, Overretssagfører 1897, offentlige Sager fra 1909, Branddirektør 1915—43.

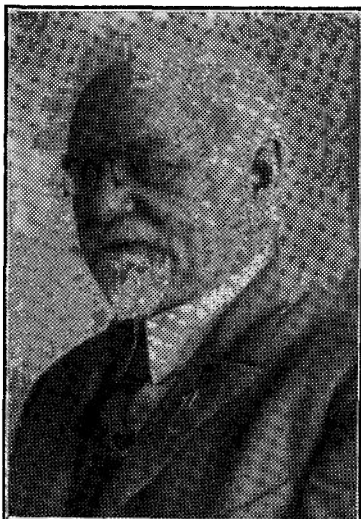
Naar Fr. Knudsen slog saadan Rod i Vejle, at han snart og efterhaanden stedse klarere maatte opfattes som en af de Personligheder, der var med til at bære og præge Byens forretningsmæssige og aandelige Liv, skyldtes det sikkert nok ogsaa, at han 1899 blev gift med sin overlevende Hustru, Louise K., Datter af Sagfører, Landstingsmand E. P. Birch, Vejle. Sammen byggede Ægteparret et ualmindeligt

smukt og godt Hjem, og fra Livet her hentede Overretssagfører Knudsen Mod og Kraft til at øve den omfattende og grundlæggende Gerning, der gjorde hans Navn kendt og æret over hele Landet.

Interessen for Byens Vel, Forstaaelsen af Egnens Naturskønhed og Kærligheden til de historiske Minder drev ham ind i Arbejdet med Turist- og Fredningssagen, et Arbejde, der satte dybe Spor, og som gav sig Udslag i, at betydningsfulde Opgaver blev løst; nævnes kan det her, at han var medvirkende til Jellinghøjenes Frilæggelse, og at han bidrog væsentlig til Fredningen af Randbøl Hede. Fra 1913 til 1928 var han Formand for Vejle Turistforening og siden 1912 Medlem af Bestyrelsen for De samvirkende jyske Turistforeninger. Allerede 1903 kom han ind i Vejle Grundejerforenings Bestyrelse, Formand 1915—39, og snart tog man hans Evner i Brug videre ud: Bestyrelsesmedlem for Fællesforeningen af jyske Grundejerforeninger 1918, Næstformand i Grundejernes Landsorganisation 1934; Medstifter af og Medlem af Repræsentantskabet for Alm. Grundejerforsikring, Næstformand 1940; Medlem af Jysk Hypotekforenings Kontrolkomité 1915, Formand 1944. De faglige Arbejdsfæller har ogsaa slidt paa ham, idet han bl. a. en Række Aar var Formand for Vejle Sagførerforening.

I stille Stunder mellem alt dette organiserende og styrende Dagværk tog Fr. Knudsen sig Tid til skriftlig Sysse. Han skrev gennem en lang Aarrække ypperlige Musik- og Kunstanmeldelser, og han udarbejdede Jubilæumsskrifter for De samv. jyske Turistforeninger i 1930 og i 1945, for Vejle Turistforening 1943: 1893—1943. Om Jelling skrev han i 1928 i Verden og Vi og i Vejle Amts Aarbøger et Par Gange, saaledes 1937. Hans »Med Vejlefogden til Vester-egnen« er en herlig Tidsskildring fra 1890'ernes glade Dage (Vejle Amts Aarb. 1944), og »Vive la concurrence« giver et ikke mindre fornøjeligt Billede af forskellige Vejle-Sagførere (Jul i Vejle, 1944). Temmelig sikkert stammer ogsaa Artiklen »Amtmand, Kammerherre Knud Valløe« (Jul i Vejle, 1937) fra Fr. Knudsens Haand, underskrevet Veglenser. Den udmærkede Skribent var en saa beskeden Mand, at han helst lod sit Navn være unævnt. Da f. Eks. »Med Vejlefogden« forelaa færdig til Offentliggørelse i Vejle Amts Aarbøger, maatte Redaktionen anvende megen

Overtalelse, før han godkendte, at man satte det værdifulde og saare eftertragede Forfatternavn under Afhandlingen. Hans sidste skriftlige Gave til os blev den livlige Redegørelse i Vejlebogen 1947: Vejle og Omegn.

Frederik Knudsens Arbejde var paa alle Omraader saa godt, at han ikke kunde undrages Paaskønnelser. Han blev i Aarenes Løb R. af Dbg. og Dm., Æresmedlem af Sagførerforeningen i Vejle, Æresmedlem af De samv. jyske Turistforeninger og Æresmedlem af Bestyrelsen for Vejle Grundejerforening.

Det maa synes lykkeligt for en saa arbejdsglad Natur som Overretssagfører Knudsen, at hans Erhverv og Bestillinger havde privat Karakter og ikke satte nogen Aldersgrænse for Aflevering. Nu kunde han til det sidste virke i sin kære By og færdes blandt forstaaende Naboer og Kendinger.

Ingen kunde næsten tro, at den gamle Humanist virkelig var naaet saa højt op i Leveaarenes Tal, som gyldige Attester tilfulde viste. Hørte og saa man ham i festligt Lag, maatte enhver undres over hans aandfulde Vid, hans klare

Tanke, hans levende Menneskelighed, Kraft og spillende Lune. Han bredte Tryghed og Forvisning om godt Selskab til sine Omgivelser. Og søgte man ham paa Tomandshaand og trængte til Vejledning, var han den stilfærdige, tillidsvækkende og kloge Raadgiver.

En Menneskeven, en trofast Hjælper, en tapper, helt uforfærdet Forsvarer for Retten, den skrevne som uskrevne, er gaaet bort. Mindet om ham vil leve længe — ogsaa blandt Aarbogens Læsere.

Rasmus Mortensen.

LITTERATUR OM VEJLE AMT

Af Overbibliotekar *E. Ebstrup*, Kolding.

Selvstændige Bøger.

- Alsted, Jakob: Skoleminder 1876—1936. 1946. 100 S.
- Andresen, Sune: Der kommer andre Dage. 1936. 240 Sider.
(Handlingen henlagt til Vinding Højskole.)
- Baungaard, Jens P.: Glud-Hjarnø Sogns Historie. 1948. 132 S.
- Bukdahl, Jørgen: Langs en gammel Grænse. Tegninger og
Vignetter af Dueholm-Jessen. 1947. 310 S.
— Vejlefljorden. Tegninger af Dueholm Jessen. 1947.
16 S. ill.
- Fredericia Havn. Danmarks trafikale Centrum. [Udg. af
Fredericia Havneudvalg] 1948. 20 S.
- Fredericia. Mindernes By. 1948. 125 S.
- Hattinger-Jacobsen, J.: Folkehøjskolen i Uldum. Kongerigets
ældste Højskole i Omrids af Højskolebevægelsens før-
ste Aarhundrede. 1948. 236 S. ill.
- [Høy, P. A., Niels Jacobsen og Sigvard Skov]: Kolding Han-
delsstand. Fortid og Nutid. Udgivet af Kolding Han-
delsstandsforening i Anledning af Foreningens 75 Aars
Jubilæum 7. Dec. 1946. 1946. 132 S. ill.
- Juhl, V. Uldall: Fire gamle Slægter fra Bjært Sogn. En Over-
sigt. [Bramsenslægten fra »Elskager«, Juhlslægten fra
»Bjærtgaard«, Lindslægten fra »Skartvedgaard« og
Uldallslægten fra »Binderupgaard«.] 1948. 261 S.
- Karstoft, I.: Fra det gamle S. Omme-Hoven Pastorat. Et lokal-
historisk Bidrag. 1948. 123 S. ill.
- [Madsen, Knud]: 1888 — 4. Januar — 1948. Den gensidige Sø-
Assuranceforening Kolding. En sammentrængt Beret-
ning om Sø-Assuranceforeningen Koldings Opkomst,
dens Arbejde og Vilkaar samlet i Anledning af Forenin-
gens 60 Aars Bestaaen. 1948. 12 S. ill.

- Madsen, Richard (Red.): Vejle — den charmerende By. 1947. 288 S. ill.
- Museet for Koldinghus Len. 1946. 16 S. ill.
— 1947. 20 S. ill.
- Petersen, Axel: Fredericia Aftenskole 1895—1945.
- Petersen, Jens A.: Mellem levende Hegn. Nordslesvigsk Folkeliavsskildring. 1936. 80 S. Omfatter Tyrstrup Herred, herunder ogsaa de otte Sogne i Vejle Amt.
- Philipsen, Jes: Sydjydsk Mejeriforening gennem 25 Aar, 1916—1941. 1941. 130 S.
- Skov, Sigvard: Det gamle Kolding. 1947. 40 S. ill.
— Koldinghandelens Historie. 1947. 32 S. ill.
— Koldinghusmuseet. Kort Vejledning. 1947. 32 S. ill.
— Militære musikinstrumenter paa Koldinghus. 1947. 16 S. ill.
- Swane, Jørgen: Købmand i Fredericia, Justitsraad Bertel Bruun 1767—1827 og Magdalene Barbara Brøchner's 1768—1831 samlede Descendens. 6. Udg. [1948.] 96 S.
- Wang, Otto (Pseud. for Poul Frøst-Hansen): Foreningslivet i det gamle Kolding. 1947. 112 S.
- Vejle Vesteregns Hovedkreds 1920—1945. De danske Ungdomsforeninger. 1945. 88 S. ill.

Afsnit af Bøger.

- Andresen, Sune: Dage og Nætter i Danmark. 1938. 123 S. (2. Kapitel: Barnelandets Perspektiver handler bl. a. om Kidde og Vejledalen.)
— Egnen Vest for Vejle (i: Bukdahl, J. og N. Th. Mortensen: Landet bag Klitterne. 1946. Bd. 2, S. 103—140).
- Berntsen, Anton: Min Hjemstavn (i: Bukdahl, Jørgen og Niels Th. Mortensen (Red.): Landet bag Klitterne. 1946. Bd. 1, S. 219—229).
- Bukdahl, Jørgen: Langs en gammel Grænse (i: Bukdahl, Jørgen og Niels Th. Mortensen (Red.): Landet bag Klitterne. 1946. Bd. 1, S. 97—121. ill.).
- Haugsted, Ejler: Engelsholm (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, Side 319—26).
— Rohden (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 241—46).

- Lebech, Mogens: Agersbøl (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 296—302).
- Brandbjerg (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 314—18).
 - Hvolgaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 339—43).
 - Kjeldkær (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 265—69).
 - Lerbæk (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 255—60).
 - Merringgaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 327—32).
 - Møgelkær (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 303—08).
 - Nebbegaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 247—54).
 - Skerrildgaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 288—95).
 - Store Grundet (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 283—87).
 - Store Refstrup (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 309—13).
 - Ussinggaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 333—38).
 - Ødstedgaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 236—40).
- Mortensen, Niels Th.: Halvøen mellem Vejle og Horsens Fjorde (i: Bukdahl, Jørgen og Niels Th. Mortensen (Red.): Landet bag Klitterne. Bd. 1, 1946, S. 211—218 ill.).
- Vejle By og Omegn (i: Bukdahl, Jørgen og Niels Th. Mortensen (Red.): Landet bag Klitterne. Bd. 1, 1946, S. 175—210 ill.).
- Mortensen, Rasmus: Jensgaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, Side 275—78).
- Pedersholm (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 261—64).
 - Williamsborg (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 279—82).
 - Ørumgaard (i: Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling. Bd. 3, 1946, S. 270—74).

Nielsen, Martin Gunnar: Mellem Vejle og Kolding Fjorde. Fredericia By (i: Bukdahl, Jørgen og Niels Th. Mortensen (Red.): Landet bag Klitterne. Bd. 1, 1946, S. 157—174 ill.).

Artikler i Tidsskrifter, Aarsskrifter o. lign.

Andersen, Frederikke: Dansk-Amerikaners Minder om Vejle og Vejle Fjord (i: Jul i Vejle, Aarg. 11, 1946).

Andresen, Sune: »Højskoleminder« (i Engelsholms Højskoles Aarsskrift 1944).

— Thyra Kleve [Novelle om Helligkilden i Skærup] (i: Jul i Vejle. 1943).

Bennike, V.: Jernbanesabotagen i Jylland (Militært Tidsskrift, Aarg. 75, S. 145—70).

Böcher, Tyge W.: Randbøl Hede under den anden Verdenskrig (i: Danmarks Naturfredningsforenings Aarsskrift. 1945—46, S. 77—79. ill.).

Carlsen, Olaf: Jens Kristian Madsen, Forstander i Jelling [22. Oktbr. 1839—29. Novbr. 1883] (Vor Ungdom, Aarg. 68, S. 14—22).

Christensen, Bjørndal: Garnisonen i Vejle (Jul i Vejle, Aarg. 11, 1946, S. 18—19).

Dolleris, Anders: Elise Konstantin-Hansen (Højskolebladet 1946, S. 111—12).

Dyggve, Ejnar: Jelling. Udgravninger og Resultater 1941—42 (Danmark, Aarg. 5, 1945, S. 49—55).

Gravesen, Johs.: Christian Saugmann. Den danske Sanatorie-Pioner og hans Højborg (Danmark, Aarg. 5, 1945, Side 56—60).

Hansen, Dorde: Koldings borgerlige Bygninger (Danmark, Aarg. 5, 1945, S. 74—78).

Hatting, Jørgen: Carl Ploug (Danmark, Aarg. 5, 1945, Side 86—90).

Henriksen, Axel: Den tidligere tyske Forstærkerstation i Kolding (Electra, Aarg. 18, S. 28—33).

Hübschmann, Lili: Minder om Malerinden, Forfatterinden Elise Konstantin-Hansen (Højskolebladet 1946, S. 113—16).

Jensen, Victor: Museumsmeddelelser [fra Vejle Museum] (Jul i Vejle, Aarg. 11, 1946, S. 26—27).

Jul i Vejle, 11. Aarg., 1946. 40 S. ill.

- Kreiberg, H.: M. Windfeld-Hansen [Industrimand, 4. Maj 1850—28. Febr. 1937] (Jul i Vejle, Aarg. 11, 1946, S. 13—14).
- Lassen, C. A.: Byplanarbejdet i Kolding (Stads- og Havneingeniøren, Aarg. 37, S. 61—63).
- Lorentzen, E. W.: Glasraaden fra Vejle, der i Rusland blev Ven med Thor Lange [Glarimester, Kunsthandler Chr. Hansen, 15. Jan. 1860—12. Maj 1930] (Jul i Vejle, Aarg. 11, 1946, S. 29, 35).
- Nicolaisen, N. A. Møller: Sirius-Observatoriet i Vejle (Jul i Vejle, Aarg. 11, 1946, S. 39—40).
- Nielsen, Martin: Kollektivt Landbrug i Vandel (Husmanden, Aarg. 44, 1946, S. 424).
- Bemærkninger af Henry Rasmussen (S. 486—87) og af Martin Nielsen (S. 552—53).
- Norn, Otto: Koldinghus (Danmark, Aarg. 5, 1945, S. 67—73).
- Paludan, Marie-Louise: Kongejagten i Jelling [Om Udgravningerne af Højene] (Dansk Politik, Aarg. 14, S. 9—10).
- Skov, Sigvard: Fortidsfund i Koldinghus Len (Danmark, Aarg. 5, 1945, S. 61—66).
- Sørensen, Willy: Vejle i Fremtiden (Jul i Vejle, Aarg. 11, 1946, S. 9).
- Teaterbygning i Fredericia. Resultat af en bunden Konkurrence (Arkitekten, Ugehefte, Aarg. 43, S. 165—68).
- Thomsen, Arnoff: Anne Marie Carl-Nielsen (Danmark, Aarg. 5, 1945, S. 79—85).
- Wolf, C. J.: Anker Kyser (Danmark, Aarg. 5, 1945, S. 91—96).

Avisartikler.

- Andersen, S. A.: Boringen ved Harte (Information 12. Novbr., 13. Novbr. og 15. Novbr. 1946).
- Arnholtz, Arthur: Komponisten Oluf Ring er død (Nationaltidende 28. April 1946).
- Bast, Jørgen: Striden blusser op om Niels Kjeldsen og hans Bedrift (Jydske Tidende 17. Juli 1947).
- Berntsen, Anton: Minder fra mit Liv (Vejle Amts Folkeblad 9. Febr., 11. Marts, 28. Marts, 8. April, 25. Maj, 31. Maj og 22. Oktbr. 1946).
- Bjarnhof, Karl: Man skal ikke søge sin Personlighed, man skal have den (Interview med Professorerne Kræsten Iversen og Johannes Bjerg, Socialdem. 25. Jan. 1946).

- Børnebespisningens 50 Aars Jubilæum. En Virksomhed, der er enestaaende i sin Art (Kolding Folkeblad 7. Juli 1947).
- Elsnab, Andreas: Jubilæumsbesøg hos Stiftamtmanden i Vejle [Stiftamtmand P. Herschend] (Vejle Amts Folkeblad 25. Oktbr. 1946).
- Engberg, Holger: Den gamle Kongeby Jelling (Østsjællands Avis 27. Juli 1946).
- [Eskestad, Tage]: Lageret, der blev til et Fabrikskvarter. Fra Severin Jørgensens Indkøbscentral i Vester Nebel til Koldings største Fabriksvirksomhed [F. D. B.] (Kolding Folkeblad 29. Maj 1946).
- Friis, Niels: Musiklivet i Kolding paa Christian IV's Tid (Jyd-ske Tidende 27. Decbr. 1946).
- Orgelbyggeren i Engum [Amdi Worm] (Vejle Amts Folkeblad 20. Marts 1947).
- Garde, Axel: Det store Vartegn mod Syd [Koldinghus] (Jyl-landsposten 1. Juni 1947).
- Hansen, Arnold: Da Koldinghus' Amtmand mistede Kongens Naade (Kolding Folkeblad 11. April 1947).
- Egtved-Præsten, der havde været Bager. Af Amtsprovst Johan Peter Købkes Selvbiografi (Kolding Folkeblad 20. Aug. 1946).
 - En Forordning fra Koldinghus. Adelens Bryllupper og Begravelser (Kolding Folkeblad 5. Juni 1946).
 - Træk fra Christian den Fjerdes Ophold i Kolding (Kol-ding Folkeblad 2. Aug. 1947).
- Hansen, H. P.: Af en gammel Hædersmands Erindringer [Brande-Degnens Søn Viggo Madsen] (Vejle Amts Avis 3. Oktbr. 1946).
- Hartimmer, R.: Et Aar siden Henrettelsen af Koldings Sabo-tør Nr. 1 [Erik Petersen fra Vejle] (Kolding Folkeblad 9. Marts 1946).
- [Hartimmer, R.]: Koldinghus Staldgaard skulde bombes af R. A. F. (Kolding Folkeblad 21. Jan. 1946).
- Hübschmann, Lili: Malerinden, Forfatterinden Elise Konstan-tin-Hansen in memoriam (Vejle Amts Folkeblad 27. Fe-bruar 1946).
- [Jensen, Kaj Refsgaard]: Et Besøg paa Andels-Svineslagteriet [Vejle og Omegns Andels-Svineslagteri] (Vejle Amts Avis 15. Marts 1948).
- Frøavl er et interessant Emne [Frøfirmaet M. Jørgen-sen, Grejsdalen] (Vejle Amts Avis 8. Marts 1948).

REGISTER

1945—48

- Aagaard, Frode, 1947: 140
 Aarsberetninger, 1945: 204, 1946: 191, 1947: 154, 1948: 233
 Alsted, Jacob, 1945: 20, 37
 Ansigtsurne (Danmarks ældste), 1945: 141—47
 Apotekerforhold i Vejle, 1947: 39—47
- Baadstavn (fra Middelalder), 1946: 166—69
 Bechsminde, 1945: 27, 34
 Bendixen, Christen P., 1948: 170f
 Berg, Chresten, 1948: 136
 Berg, R., 1948: 175
 Berthelsen, H. P., 1948: 129
 Bjerre Herred, 1946: 170, 1948: 142—44
 Bjørnsknude, 1946: 166f
 Borge, 1945: 78ff
 Brande Sogn, 1945: 99, 1946: 165
 Bredsted, Aage, 1946: 187
 Bredsten Sogn, 1946: 144
 Brockdorff, Schack, 1945: 152
 Brorson, H. A., 1945: 149f
 Brun, R., 1945: 20, 37
 Brusk Herred, 1948: 162—64
 Bruun, Georg, 1945: 176—78
 Brødsgaard, 1947: 72
 Buchholtz, Johs., 1945: 178—81
 Buhl, Holger, 1947: 144
 Böcher, Steen B., 1945: 94, 1946: 137
- Christensen, Markus, 1948: 219
 Christiansen, Chr., 1948: 219
 Christiansen, Rasmus (Maleren), 1945: 166f
 Christiansminde, 1945: 26, 34
 Cour, Ia, 1945: 7
- Degerbøl, 1945: 89
 Dybvad, 1945: 12, 15
 Dyrefund, 1945: 89
- Ebling, Alfred, 1946: 185—86
 Ebstrup, E., 1947: 147, 1948: 225
 Eilschou, A. M., 1947: 122
 Ejstrup (v. Harte), 1947: 71
 Ejstrup (v. Brande), 1948: 121
 Elbo Herred, 1948: 154—58
 Eliassen, P., 1945: 186, 1948: 32, 77, 200
 Elle Jensen, F., 1945: 148, 1946: 55
 Engesvang Hede, 1946: 97
 Englænderne i Kolding, 1948: 56—76
- Faarup Mose, 1945: 9
 Faarup Sø, 1945: 115
 Feldmose, 1945: 33
 Fjeldborg, Poul, 1945: 181—83
 Folketællingen 1787, 1946: 35—54
 Fredericia, 1946: 55—74, 95—114
 — Indbyggertal, 1946: 56
 — Præster, 1946: 59ff
 — Trinitatis Kirke, 1946: 55

- Frijs-Frijsenborg, Greve, 1945: 79
 Frode Fredegod, 1945: 49
 Fund, 1946: 166
 Fyhn, J. J., Ambrosius, Th.,
 C. P. L., 1948: 5—55
 Fæstebønder, 1948: 129—36
 Fæveil, Jens, 1947: 35—38
- Gadbjerg Sogn, 1945: 21, 1947:
 131—39
 Galster, G., 1945: 91
 Givskud, 1948: 199—202
 Glahn, Torben, 1945: 120
 Gorm den Gamle, 1945: 47
 Grabow, Sofie Hedeveg, 1945:
 152
 Grejs Sogn, 1945: 108, 111
 Grundahl, Laurits, 1945: 153
 Gudenaæn, 1945: 44, 117
 Gudme, Chrestence, 1946: 5—34
- Hammershøj, Svend, 1948: 92—
 98
 Hansen, Arnold, 1946: 115, 1947:
 115, 121, 1948: 194
 — Axel, 1945: 171—75
 — Jørgen, 1946: 180—84
 — Marius, 1946: 180, 193, 1947:
 102
 Harald Blaatand, 1945: 52
 Haraldskær, 1945: 94, 1948: 126
 — Vandmølle, 1945: 98
 Harresø, 1945: 11f, 16f
 Harrildgaards Vandmølle, 1945:
 99
 Harte Saltmølle, 1945: 101
 — Sogn, 1947: 67—101
 — Vandmølle, 1945: 100, 1946:
 137, 149
 Harteværket, 1945: 102
 Hartvigsen, V., 1948: 165f
 Hastrup Vandmølle, 1945: 103
 Hatting Herred, 1948: 144f
 Hedekolonier, 1946: 96ff
 Heilskov, Chr., 1948: 141
 Hejls Sogn, 1946: 158, 1948: 137
 —40.
 Hellfried, J. C. F., 1947: 121ff
 Henckel, Jørgen, 1945: 65
 Henningsen, Frants, 1945: 162ff
- Herredsfogder i Vejle Amt, 1948:
 141—64
 Herslev Hørmølle, 1945: 106
 — Stampemølle, 1946: 106
 Hesselballe, 1945: 38, 44
 Hjortbjerg Vandmølle, 1945: 107
 Hoffmann, Hans de, 1946: 95—
 114
 Holm, R. I., 1945: 27, 34
 Holmans Herred, 1948: 158
 Holmsmølle, 1945: 108
 Holt, Th. N., 1947: 147
 Holtum Vandmølle, 1945: 111
 Hopballe Vandmølle, 1945: 114
 Hornsyld, 1945: 186
 Hover Sogn, 1945: 108
 Hvejsel, 1945: 43
 Hvidtfeldt, Johan, 1946: 15,
 1948: 95
 Hvolgaard, 1945: 42, 117
 Hygum, 1945: 22f, 30, 35
 Hærvejen, 1945: 5ff, 53—55
 Højen Sogn, 1945: 107, 1948: 175
 —83
 Højrup Stampemølle, 1946: 137
 Høllund Vandmølle, 1946: 138
- Ildved, 1945: 42
 Ingvertsen, Jens, 1948: 87—92
 Iversen, Frederik, 1948: 217
- Jacobsen, Niels, 1945: 178, 1948:
 56, 199
 Jelling: 1945: 5, 7, 17, 27, 39, 47,
 1946: 139f
 Jensen, A. P., 1945: 27
 — H., 1945: 188—90
 Jensen-Klejs, Jørgen, 1947: 140
 Jerlev Herred, 1948: 150
 Jernalderboplads, 1945: 21
 Johansen, Axel, 1948: 87
 Jordudskiftning, 1948: 99—114
 Juhl, V., 1948: 59ff
 Jullingsholm Vandmølle, 1946:
 141
 Jydske Samlinger, 1945: 97
 Jørgensen, Ejnar, 1947: 131
- Kalkmalerier, 1948: 175—83
 Kiddebæk, 1945: 9f, 22
 Kiddegaard, 1945: 22, 38

- Kiddevad, 1945: 9ff
 Kirkeklædernes Historie, 1946: 115—36
 Kirkekunst, 1948: 175—83
 Kjeldsen, Niels, 1945: 160—71
 Kjældkjær Vandmølle, 1946: 144
 Kjær Mølle, 1946: 158
 Klintholm, 1945: 22
 Klokhus, 1945: 40
 Knabberup, 1946: 147
 Knudsen, Frederik, 1948: 221
 Knudsen, Søren, 1946: 166, 170
 Knudshøje, 1945: 17
 Kolding, Aa, 1945: 100, 102
 Borgerraad, 1945: 59
 Byting, 1945: 56
 Englænderne i Kolding, 1948: 56—76
 Erindringer fra Kolding, 1946: 5—34
 Folkeblad, 1945: 183
 Gamle Kirkegaarde, 1948: 87—92
 Kæmnere, 1945: 58ff
 Latinskole, 1946: 5—34, 74—94
 Magistrat, 1945: 56—77
 Næringsveje, 1945: 5ff
 Raadhussamling, 1945: 74
 Saltmøllen, 1946: 149
 Sct. Nicolai Kirke, 1946: 115—36, 1948: 77—86
 Slotsmøllen, 1946: 150
 Koldinghus, 1945: 160—71, 1946: 94—114
 Kollemorten, 1945: 15
 Kollerup, 1945: 24, 36, 1948: 121
 Kragelund Mølle, 1946: 155
 Kragh, S. C., 1948: 67f
 Krogh, N. P., 1948: 137
 Kuldbjerg, 1945: 12f
 Kvak Mølle, 1946: 155
 Kyster, H., 1948: 92f
- Landerupgaard, 1948: 129—36
 Langelund Vandmølle, 1946: 161
 Langkær Vandmølle, 1946: 165
 Langskov Sogn, 1945: 38, 117, 1947: 102—14
 Larsen, Karl, 1945: 164f
 Lerdalshus, 1945: 12, 16
- Lichtenberg, G. de, 1945: 94
 Lille Velling, 1947: 144
 Limschou, Peder, 1945: 58
 Lindeballe, 1945: 14
 Linnemann, Borgmester, 1946: 40
 Lobedanz, Peder, 1946: 60 f
 Lovmand, 1945: 50
 Lovmandshøj, 1945: 47, 51
 Lundbye, 1945: 10, 41
 Lureby, 1945: 20
- Mariesminde, 1945: 30f
 Marstrand, 1945: 22
 Mathiesen, Hugo, 1945: 5f
 Mejsling, 1948: 23
 Meldahl, F., 1945: 167
 Mesballe, 1948: 124
 Messchageler, 1948: 115ff
 Middelalderborg, 1945: 78—94
 Mikkilborg, 1945: 33
 Mortensen, Rasmus, 1945: 7, 1946: 176, 1948: 221, 224
 Müller, Sophus, 1945: 20
- Nationalmuseet, 1945: 80, 141
 Neuchs, Hans Henrik, 1945: 148—59
 Nyborg, 1945: 33
 Ny Holtum Mølle, 1945: 112
 Nørlund, Poul, 1945: 80
 Nørre-Tyrstrup Herred, 1948: 164
 Nørvang Herred, 1948: 145—47
- Omme Aa, 1945: 9, 1946: 141, 161
 Oruluf, Fr., 1948: 77
- Pedersen, Jens, 1946: 174—76
 — Jørgen, 1948: 115
 Petersen, C. V., 1947: 5, 1948: 184—93
 Pietismen, 1945: 148—59
 Pontoppidan, Henrik, Provst, 1946: 55—74
 Præstehistorie (Uldum-Langskov), 1947: 5—66, (Harte-Bramdrup) 1947: 84ff

Præsteindberetninger, 1945: 44,
47

Raadvad, 1947: 72

Randbøl Sogn, 1945: 7, 141ff

Ravn, J. J., 1946: 176—80

Ravnholt, Aksel, 1945: 95

Residensgaarden, Vejle, 1948:
184—93

Ribermose, 1945: 27, 38

Riegelsen, 1945: 27

Riis, Jens, 1948: 199—202

Ringive Sogn, 1946: 161

Rosenvold, 1945: 78ff

Roussell, Aage, 1945: 80

Sabroe, A, 1945: 79

Sandvad, 1945: 37, 41

Saxmose, 1945: 37

Schmidt, Aug. F., 1947: 67

Schouboe, Fr. Chr., 1945: 58

Sct. Nicolai Kirke, Kolding,
1946: 115—36, 1948: 77—86

Selmer, Amtmand, 1945: 65

Simonsen, Aage, 1945: 91

Skanderborgveje, 1945: 20f

Skibet Sogn, 1945: 94f, 1946:
147, 155

Skjern Aa, 1945: 99

Skov, Sigvard, 1947: 125, 1948:
92

Skyge Hede, 1946: 97

Skytte Nielsen, G., 1945: 190

Skærmklint, 1945: 29, 38, 47

Skærup, 1948: 175—83

Smidstrup Sogn, 1948: 165—74

Smith, Hans, 1948: 165

Stagsevold, 1945: 78—93

Stallerup, 1947: 71

Stednavne i Vejle Amt, 1945:
115—28

Steffensen, Sejer, 1948: 194—98

Stenvad Mølle, 1947: 72

Stockfleth, William og Thora,
1945: 120—40

Store Andst, 1947: 125—30

Stubdrup, 1947: 71

Studedrift, 1945: 15, 37

Styvel, 1945: 12f

Swane, Jørgen, 1946: 35

Tang Kristensen, Evald, 1947:
79

Tang Petersen, C., 1946: 74

Therkilsen, N. E., 1945: 183—86

Thomsen, Hans, Dr. med., 1945:
188

Thorborg, Holger, 1945: 186—88

Thura, Albert, 1946: 74—94

Thyregod Sogn, 1945: 103

Tiggere, 1948: 17ff

Torpnavne i Vejle Amt, 1948:
115—28

Traangtrapvej, 1945: 25, 34

Tradsborg, 1945: 13

Treaarskrigen, 1945: 120—40,
1946: 5—34, 1948: 194

Trediveaarskrigen, 1947: 115

Trinitatis Kirke, Fredericia,
1946: 55ff

Trollerup, 1948: 117

Tysk Terror, 1945: 178, 183

Tørrild, 1948: 117, 147—50

Tøsby Kro, 1945: 5, 7

Uldum, 1945: 38, 44, 1947: 102
—04

Urnegravfund, 1945: 141—47

Ustrup, 1948: 120

Vandel, 1945: 141

Vargaards Mølle, 1946: 158

Vebæk, Chresten Leif, 1945: 78,
141

Vejle Aa, 1945: 7, 98

Vejle, 1947: 5—66, 115—20

Borgere i Vejle, 1947: 5—66

Gader i Vejle, 1946: 35—54,
1947: 10—35

Huse i Vejle, 1946: 36

Næringsveje, 1946: 37f, 1948:
192f

Præster, 1945: 148—59, 1947:
48—51

Residensgaarden, 1948: 184
—93

Skoleforhold i 18. Aarh.,
1947: 51—54

Sygehusforhold, 1945: 54—
56

Vejle i 1787, 1946: 35—54

Vejle Vandmølle, 1947: 47—
48

VEJLE AMTS AARBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1945-48

NORDISKE LANDES BOGFORLAG
FREDERICIA

V

- Vejle Amt: Herredsfogder, 1948: 141—65
Kirker, 1948: 175—83
Literatur om Vejle Amt, 1946: 187, 1947: 149, 1948: 225
Stednavne, 1947: 72, 1948 115—28
Vandmøller, 1945: 94—119, 1946: 137—65
Veje, 1945: 5—55
Vejle Fjord, 1945: 78ff
Vilstrup, 1948: 125, 129
Vindelev, 1945: 32, 43
- Vinding, 1945: 153
Vonsild, 1948: 99—114
Vyff, Kristian, 1948: 99
- Wallensteins Tropper i Vejle, 1947: 115
Wedelsborg, Inger Wedel, 1945: 79
Westergaard, Ditlev, 1945: 58
- Zachariassen, H., 1946: 186
Zoffmann, P., 1946: 57
- Ølsted Sogn, 1946: 138, 1948: 194

INDHOLDSLISTE TIL VEJLE AMTS AARBØGER

1945—48

Aagaard, Frode: Jørgen Jensen-Klejs	1947: 140—43
Berg, K.: Kunst i Højen og Skærup Kirker	1948: 175—83
Berthelsen, H. P.: Fæstebønder paa Landerup- gaard	1948: 129—36
Bredsted, Aage: Litteratur om Vejle Amt	1946: 187—90
Bøcher, Steen B.: Vandmøller i Vejle Amt	1945: 94—120
— Vandmøller og andre Vandkraftudnyt- telser i Vejle Amt	1946: 137—59
— Vandmøller og andre Vandkraftudnyt- telser i Vejle Amt	1948: 203—06
Christiansen, Chr.: Frederik Iversen	1948: 217—19
Ebstrup, E.: Litteratur om Vejle Amt	1947: 147—48
— Litteratur om Vejle Amt	1948: 225—32
Eliassen, C.: Redaktør N. E. Therkilsen	1945: 183—85
Fyhn, Hans: Lokalhistorikeren Jens Jørgen Fyhn	1948: 5—55
Galster, Kjeld: En Adjunktkones Erindringer fra Kolding	1946: 5—34
Glahn, Torben: Fra Trearskrigen	1945: 120—40
Hansen, Arnold: Messehagler i Sct. Nicolai Kirke i Kolding	1946: 115—36
— Da Vejle var besat af Wallensteins Tropa- per	1947: 115—20
— Da Ribes Stiftamtmand foretrak at bo i Vejle	1947: 121—24
— Sejer Steffensen fra Ølsted	1948: 194—98

VII

- Hansen, Marius: Vejle Amts historiske Samfund 1905—44..... 1945: 204—09
 — Jens Jensen Ravn..... 1946: 176—79
 — Aarsberetning 1946: 191—93
- Heilskov, Chr.: Herredsfogder i Vejle Amt indtil Herredernes Sammenlægning 1687—88 1948: 141—64
- Holt, Th. N.: Holger Buhl, Lille Velling..... 1947: 144—46
 — Lærer Jørgen Hansen, Børkop 1946: 180—84
- Hvidtfeldt, Johan: Breve fra Hans de Hofmann om hans Virksomhed i Fredericia By og Koldinghus Amt 1946: 95—114
- Ingbøl, Kaj: Overlægerne Buchholz og Fjeldborg 1945: 178—82
- Ingvertsen, Jens: Kolding gamle Kirkegaard.. 1948: 87—91
- Jacobsen, Jacob: Kredslæge, Dr. med. Axel Hansen 1945: 172—75
 — Rektor Georg Bruun 1945: 176—77
- Jacobsen, Niels: Da Englænderne kom og blev i 2½ Aar 1948: 56—76
 — Mindesten genrejst paa Givskud Kirkegaard 1948: 199—202
- Jensen, F. Elle: Provst Hans Henrik Neuchs i Vejle 1945: 148—59
 — Provst Henrik Pontoppidan i Fredericia 1946: 55—73
- Jørgensen, Ejnar: Smaatræk fra Gadbjerg Sogn 1947: 131—39
- Knudsen, Søren: En Baadstævn funden ved Bjørnsknude 1946: 166—69
 — Et Middelalderbillede af Verdensbygningen 1946: 170—73
- Kragh, N. P.: Af Hejls Saga 1948: 137—41
- Lauritsen, Aage: Nogle Hærvejsforgreninger ved Jelling 1945: 5—55
- Mortensen, Rasmus: Jens Pedersen, Bredsten 1946: 174—76
 — Markus Christensen 1948: 219—20
 — Frederik Knudsen 1948: 221—24
- Nielsen, G. Skytte: Amtsvejnspektør H. Jensen 1945: 188—91
- Orluf, Fr.: En Klokkeindskrift i Sct. Nicolai Kirke i Kolding..... 1948: 77—86
- Pedersen, Jørgen: Nogle Torpnavne m. m. i Vejle Amt 1948: 115—28

VIII

Petersen, C. V.: Vejleborgere og deres By ca. 1780—1828	1947: 5—67
— »Residensgaarden« i Vejle	1948: 184—93
Petersen, Parmo C. Tang: En Koldingrektor fra Holbertiden	1946: 74—94
Schmidt, Aug. F.: Bidrag til Harte Sogns Hi- storie	1947: 67—101
Skov, Sigvard: Niels Kjeldsen.....	1945: 160—72
— To gamle Brønde i St. Andst	1947: 125—30
— Maleren og Keramikeren Svend Ham- mershøi	1948: 92—98
Smith, Hans: Optegnelser fra Smidstrup Sogn	1948: 165—74
Swane, Jørgen: Vejle i 1787	1946: 35—54
Thomsen, Hans: Overlæge Holger Thorborg..	1945: 186—87
Vebæk, Christen Leif: Stagsevold	1945: 78—93
— Danmarks ældste Ansigtssurne.....	1945: 141—48
Vyff, Kristian: Udskiftningen i Vonsild 1773..	1948: 99—114
Zachariassen, H.: Alfred Ebling, Fredericia..	1946: 185—86
Zoffmann, P.: Nogle gamle Kolding-Stridig- heder	1945: 56—77

[Jensen, Kaj Refsgaard]: Hvor 37 dejlige Unger skriger og pludrer Dagen lang — — [Spædbørnehjemmet »Overlæge Buchholtz's Minde i Vejle] (Vejle Amts Avis 22. Marts 1948).

— Vejles Vartegn fremstillede Kaffeestatning før Krigen [Vejle Vindmølle] (Vejle Amts Avis 1. Marts 1948).

Jensen, Laust: Juelsminde Havn fylder paa Fredag 50 Aar (Vejle Amts Folkeblad 2. Decbr. 1946).

Jensen, Zakarias: To Professorer paa 120 Aar [Interview med Professorerne Kræsten Iversen og Johannes Bjerg] (Ekstrabladet 18. Jan. 1946).

Juelsminde Havn gennem 50 Aar (Horsens Folkeblad 2. December 1946).

[Jørgensen, Frede]: 9. April i Kolding (Kolding Folkeblad 8. April 1946).

Jørgensen, J.: Fra det gamle Kolding. Naar der var Brand i Byen (Kolding Folkeblad 23. Septbr. 1946).

Kolding Folkeblads 75 Aars Jubilæumsnummer (Kolding Folkeblad 18. Decbr. 1946).

Kolding Handelsstandsforening gennem 75 Aar [Interviews om Kolding] (Børsen 1. Decbr. 1946).

Larsen, Jørgen Langkilde: To unge Fredericianere drager til Britisk Østafrika (Fredericia Socialdem. 5. Marts 1948).

Larsen, Vilhelm: Bogtrykker Vilh. S. Hansen (Fredericia Dagblad 15. Marts 1947, 20. Marts 1947 og 21. Marts 1947).

— Den gamle Kammerherre [Thyge Georg Carl Frederik de Thygeson] til Damgaard (Fredericia Dagblad 19. Oktbr., 21. Oktbr., 26. Oktbr. og 2. Novbr. 1946).

— Hans kongelige Højhed [Frederik den Syvende] (Fredericia Dagblad 3. Juni, 4. Juni, 5. Juni, 28. Juli, 29. Juli, 31. Juli, 10. Aug., 21. Aug. og 22. Aug. 1947).

— Kong Christian X's Besøg i Fredericia (Fredericia Dagblad 23. April 1947).

— Palæet. Prins Christian August (Fredericia Dagblad 10. Novbr. og 15. Novbr. 1947).

— Rektor, Dr. phil. Bjerregaard (Fredericia Dagbl. 12. Febr., 13. Febr. og 14. Febr. 1947).

Larche, Peter: De forenede Nationers Chefbibliotekar er Vejleenser. Interview med Chefbibliotekar Sigurd Hartz Rasmussen (Vejle Amts Folkeblad 6. Aug. 1947).

Lund, A. B.: Oluf Ring og Jelling (Vejle A. Folkebl. 1. Maj 1946).

- Madsen, A. Duedahl: Den gamle Vandviser fandt Guld ved Brande [Interview med den 80-aarige Vandviser Erik N. Eriksen] (Vejle Amts Folkeblad 26. Febr. 1947).
- [Moes, Paul]: Mænd i Brændpunktet [Interview med Forfatteren Ole Juul] (Kristeligt Dagblad 28. April 1946).
- Nielsen, N. C.: Den hundredaarige Boghandel i Kolding. [Om J. Barkholts Boghandel] (Kolding Folkeblad 25. Januar 1946).
- Olsen, Ingvard: Den tyske Besættelse af Jylland i 1848 (Kolding Folkeblad 29. April 1948).
- Petersen, Jens A.: Fra Jydernes Landsting til Rigets Port i Syd [Den gamle Hærvej i Jylland] (Østsjællands Avis 16. Juli 1946).
- P. J.: Hornstrup »Wiede Protokol« bliver 100 Aar (Vejle Amts Folkeblad 6. Juni 1947).
- [Poulsen, Johs.]: Celle Nr. 2 paa Staldgaarden sikret Eftertiden (Kolding Folkeblad 25. November 1946).
- Raaschou, Carl: Christen Berg (Aalborg Amtstidende 18. September 1947).
- Ramskov, Th.: Preussere hos Thyra Danebod [En Besøgsprotokol fra Jellinghøjene] (Information 23. Juli 1947).
- Ree, Eva: Ungdommen har altid Chancer [Interview med Billedhugger Johs. Bjerg] (B. T. 18. Januar 1946).
- Rosenstand, K. H.: Turist for 100 Aar siden [Redaktør Emil Hyphoff's Beskrivelse af en Rejse fra Ribe til Vejle] (Vestkysten 19. September 1947).
- Schmidt, Aug. F.: Albert Thura og Lejrskov Præstegaards Brand 1728 (Kolding Folkeblad 30. Juli 1947).
- Aug. F.: Dyrehavegaard (Kolding Folkeblad 20. August 1947).
- Fra Pietismens Dage [Optegnelser vedr. Koldingegnen] (Kolding Folkeblad 21. April 1947).
- Skov, Sigvard: Det ældste Koldinghus 1248 eller 1268? (Kolding Folkeblad 23. Febr. 1948).
- Wohlert-Jensen, Aage: Guldringen fra Hastrup (Vejle Amts Folkeblad 20. Decbr. 1947).
- Zibrandtzen, Jan: Et Dobbeltportræt af to Professorer [Johs. Bjerg og Kræsten Iversen] (Nationaltid. 26. Jan. 1946).
- Kunstneren og hans Værk [Interview med Kræsten Iversen] (Nationaltidende 11. Febr. 1947).
- Malerinden Elise Konstantin-Hansen død (Nationaltidende 26. Febr. 1946).

AARSBERETNING

Vejle Amts historiske Samfund holdt sit Aarsmøde paa Højskolehjemmet i Vejle den 14. August 1948. Formanden, Førstelærer Marius Hansen, bød velkommen og af-lagde Beretning om Virksomheden siden sidst. Samfundets Arbejde giver sig jo især Udtryk i Aarbogens Bidrag til den historiske Forsknings fortsatte Vækst. Han fandt, at saavel de Krav, Videnskaben med Rette kan stille, som de Ønsker, Læserne nærer, var sket Fyldest. Medlemstallet har holdt sig nogenlunde konstant, men Samfundet burde have langt flere Medlemmer. Han opfordrede de mødte Medlemmer til at virke for øget Tilgang af nye Medlemmer. Formanden takkede Staten, Amtet og de mange Institutioner, der saa beredvilligt støttede Arbejdet; en særlig Tak vilde han bringe Amtets tre Byraad og de mange (45) af Amtets Kommuner, som i 1947—48 havde ydet Tilskud til Historisk Samfunds Arbejde. Formanden rettede sluttelig en Tak til Pressen.

Direktør Harald Hess overtog Dirigenthvervet og gav Ordet til Kassereren, Arkitekt Zachariassen, der oplæste Regnskabet og gjorde Rede for den økonomiske Stilling. Regnskabet balancerede med 7.005,79 Kr. Grundfondens Regnskab balancerede med 12.099,96 Kr. Til Aarbogen 1948 afsattes 5000 Kr. Beretning og Regnskab godkendtes enstemmigt.

I Tilslutning til Beretningen stillede en Del Spørgsmaal, som gav Lejlighed til nogen Forhandling. Arkitekt Witttrup, Snaptun, efterlyste lokale Tillidsmænd i Sognene. Amtsforvalter Swane, Vejle, anbefalede Historisk Samfund at deltage i et Arbejde for værdifulde gamle Bygningers Bevarelse. Overlæge Slottved, Kolding, anmodede Samfundet om Støtte til at faa udarbejdet et Amtsvaaben og Sognevaaben.

Der forelaa et Forslag til Samfundet om Medvirken til Rejsning af en Mindesten paa Lerbæk Mark, hvor Kongerevuen 18. September 1848 fandt Sted, og hvor Kong Frederik VII udtalte de kendte Ord: »Det skal ej ske!« Det vedtoges at støtte Forslaget. — Mindesmærket er siden rejst.

Ved Valgene til Bestyrelsen genvalgtes de fire afgaaende Medlemmer: Apoteker Arnold Hansen, Børkop, Arkitekt Zachariassen, Fredericia, Landinspektør Axel Johansen, Kolding, og Trafikkontrolør Petersen, Fredericia. Ligeledes genvalgtes den afgaaende Revisor, Lærer Frovin Jørgensen, Kolding.

Efter Aarsmødet konstituerede Bestyrelsen sig med Førstelærer Marius Hansen som Formand, Byraadssekretær N. Jacobsen Næstformand, Arkitekt Zachariassen Kasserer, Landinspektør Johansen Sekretær, og Overbibliotekar Ebstrup Arkivar. Til Redaktionsudvalget for Aarbogen genvalgtes Lærer Rasmus Mortensen, Overbibliotekar Ebstrup og Apoteker Arnold Hansen.

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Driftsregnskab fra 1. April 1947 til 31. Marts 1948.

Indtægter:

1.	Medlemsbidrag fra 687 Medlemmer		2.748,00 Kr.
2.	Medlemsbidrag fra 34 Medlemmer af andre histo- riske Samfund		68,00 -
3.	Bidrag fra Stat og Kommuner:		
	Staten	200,00 Kr.	
	Vejle Amt 1946/47—47/48	200,00 -	
	Vejle Byraad	50,00 -	
	Vejle Havn	50,00 -	
	Kolding Byraad	100,00 -	
	Kolding Havn	50,00 -	
	Fredericia Byraad	50,00 -	
	Fredericia Havn	100,00 -	
	44 Sogneraad	520,00 -	1.320,00 -
4.	Bidrag fra Banker og Sparekasser:		
	Vejle Bank	100,00 Kr.	
	Vejle Byes og Amts Sparekasse	50,00 -	
	Landbo-Spare- & Laanekassen for Vejle Opland	25,00 -	
	Spare- og Laanekassen for Kolding By og Omegn	25,00 -	
	Kolding Folkebank	50,00 -	
	Fredericia Byes og Omegns Spare- kasse	50,00 -	
	Fredericia Privatbank	25,00 -	
	Fredericia Afdeling af Landmands- banken	25,00 -	350,00 -
5.	Andre Indtægter:		
	Salg af gamle Aarbøger	328,00 Kr.	
	Renter af Obligationer	412,00 -	
	Sparekasse- og Girorenter	82,92 -	
	Refusion af udlagt Porto for Op- krævning af Medlemskontingent	790,80 -	1.613,72 -
			6.099,72 Kr.
	Kassebeholdning fra 1946—47		906,07 -
			7.005,79 Kr.

Udgifter:

1. Udgivelse af Aarbogen		3.265,78	Kr.
2. Aarsmøde og Bestyrelsesmøder		341,75	-
3. Rest paa »Litteratur om Vejle Amt«		1.512,12	-
4. Øvrige Udgifter:			
Dansk historisk Fællesforening	55,00	Kr.	
Forsikringer	15,15	-	
Tryksager og Kontorartikler	178,99	-	249,14 -
			5.368,79
Kassebeholdning at overføre til 1948/49		1.637,00	-
			<u>7.005,79</u>
			Kr.

Den 28. Maj 1948.

Ovenstaaende Regnskab er revideret og fundet rigtigt. Beholdningen er til Stede.

(sign.) *Ejnar Gade,*
Overbibliotekar,
Fredericia.

(sign.) *Frovin Jørgensen,*
Kommunelærer,
Kolding.

Grundfondens Regnskab fra 1. April 1947 til 31. Marts 1948.

Indtægter:

Beholdning overført fra 1946/47	11.591,26	Kr.
Obligationsrenter	412,00	-
Sparekasserenter	42,76	-
Diff. m. udtr. Obligation 4000 Kr. og Nyk. 3.971,06 ..	28,94	-
Sparekassens Bidrag Nr. 13	25,00	-
		<u>12.099,96</u>
		Kr.

Udgifter:

Overført til Driftsregnskabet for 1947/48:

Obligationsrenter	412,00	Kr.
Sparekasserenter	42,76	-
Diff. m. udtr. Obligation og Nyk.	28,94	-
Sparekassens Tilskud	25,00	-
		508,70
Beholdning at overføre til 1948/49	11.591,26	-
		<u>12.099,96</u>
		Kr.

Specifikation af Beholdningen:

Spare- og Laanekassen i Kolding	1.091,26	Kr.
Jens Holms Legat, Obligationer	10.000,00	-
Johs. Buchs Legat	500,00	-
		<u>11.591,26</u>
		Kr.

Den 28. Maj 1948.

Ovenstaaende Regnskab er revideret og fundet rigtigt. Beholdningen er til Stede.

(sign.) *Ejnar Gade,*
Overbibliotekar,
Fredericia.

(sign.) *Frovin Jørgensen,*
Kommunelærer,
Kolding.

MEDELELSE

TIL MEDLEMMERNE

Ældre Aargange af Vejle Amts Aarbog kan faas ved Henvendelse til Vejle Amts historiske Samfund, Ekspeditionen: Arkitekt H. Zachariassen, Fredericia.

Pris pr. Aargang 1905—1940: 3,00 Kr. (Ikke-Medlemmer Bogladepris 4,00 Kr.). 1941—46: 4,00 Kr. pr. Aarg. (Ikke-Medl. Bogladepris 5,00 Kr.). 1947: 5,00 Kr. (Bogladepris 6,00 Kr.). Ved Forsendelse tillægges Forsendelsesomkostninger. Udsolgt er: Aargang 1905, 1918 1. Halvbind og 1919.

Desuden sælges følgende Bøger:

	Medl.	Ikke-Medl.
Eliassen, P.: Historiske Strejffog i Kolding og Omegn. En Hjemstavnsbog. 1923. 312 S.	5,00 Kr.	6,00 Kr.
Hansen, Marius: Tirsbæk Gods og Ejere 1421—1921. Vejle Amts Aarbog 1923, I. 277 S.	6,00	7,00
Mortensen, Rasmus: Jysk Jærn. Undersøgelser vedrørende den gamle Jærnudvinding af Myremalm. 1940. 137 S.	6,00	7,00
Vejle Amt. En Hjemstavnsbog. Vejle Amts Aarbog 1934. 559 S.	6,00	7,00
Abitz og Bredsted: Litteratur om Vejle Amt.	6,00	7,00

Ved samlet Køb af alle Aarbøger nedsættes Prisen til 2,00 Kr. (Ikke-Medl. 3,00 Kr.) pr. Aargang for alle Aarbøgers Vedkommende.

Favørpris for Medlemmer:

Dr. Hjelholts meget værdifulde Skriftlæsningsøvelser „Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen“. 2. Opl. Bogladepris 8,50 Kr., Favørpris 6,50 Kr., der kan indbetales paa Postgiro 86 264, „Fortid og Nutid“, Viborg, sammen med Bestillingen. Tidsskriftet „Fortid og Nutid“ 4 Kr. (i Boghandelen 7 Kr.). Indmeldelse til Landsarkivar Hvidtfeldt, Landsarkivet, Viborg.

VEJLE AMTS AARBOG

som kan købes i Boghandelen, udsendes til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er **4,00 Kr.** aarlig plus Omkostninger ved Aarbogens Forsendelse. Indmeldelser i Samfundet bedes sendt til et af Bestyrelsens Medlemmer eller direkte til Kassereren, Arkitekt H. Zachariassen, Fredericia.

SAMFUNDETS BESTYRELSE:

- Førstelærer Marius Hansen, Bredballe pr. Vejle.
Bestyrelsens Formand.
- Lærer Rasmus Mortensen, Lindeballe pr. Gadbjerg.
Formand for Aarbogens Redaktionsudvalg.
- Byraadssekretær Niels Jacobsen, Kolding.
Bestyrelsens Næstformand.
- Arkitekt H. Zachariassen, Fredericia.
Kasserer.
- Landinspektør Axel Johansen, Kolding.
Sekretær.
- Overbibliotekar Erik Ebstrup, Kolding.
Arkivar, Medlem af Redaktionsudvalget.
- Apoteker Arnold Hansen, Børkop.
Medlem af Redaktionsudvalget.
- Direktør Harald Hess, Vejle.
- Trafikkontrolør L. Petersen, Fredericia.
- Amtslæge, Dr. med. Jakob Jakobsen, Vejle.
- Sogneraadsform., Grdr. R. P. Østergaard-Hansen,
Skulsballe pr. Vrigsted.

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI . KOLDING